PROSPER MÉRIMÉE

Carmen

NUVELE

Traducere de
AL. O. TEODOREANU

Prefaţa de
MIHAI MURGU

Prosper Mérimée — *Romans et nouvelles*
Paris, Gallimard, 1934
Bibliothèque de la plèyades

PREFAŢĂ

Un nou volum de Mérimée este, fără îndoială, un omagiu adus scriitorului; cu precădere, însă, el constituie un act de cultură, prin care se pun la îndemâna cititorilor capodopere de circulaţie mondială. Cartea de faţă este, din acest punct de vedere, cu atât mai preţioasă cu cât ea cuprinde acele nuvele care — ele în primul rând — i-au deschis autorului portiţa posterităţii.

Selecţia întreprinsă aici a fost facilitată şi de împrejurarea că istoria literară stabileşte în opera lui Prosper Mérimée trei epoci de creaţie, aproape net delimitate. Istoria literară se supune astfel evidenţei şi o constată, iar jaloanele sunt cvasiunanim acceptate nu numai din raţiuni de metodă: punctând etapele unei activităţi literare de aproape cincizeci de ani, fie operează o ierarhie de valori într-o operă destul de variată îi foarte evident inegală.

Dar disocierea operei în componentele ei temporale produce în primul rând revelaţia nuvelelor: în literatura franceză Mérimée este considerat, pe drept cuvânt, creatorul nuvelei realiste moderne; ca nuvelist — ca romancier, în măsura în care, prin dimensiunile şi construcţia lor, unele nuvele se apropie de roman — el a rămas fixat şi în istoria literaturii universale.

Culegerea de faţă este alcătuită din producţiile cele mai reprezentative ca virtuţi artistice, care şi-au dovedit viabilitatea în timp, fiind selecţionate din cea mai fecundă epocă de creaţie a scriitorului, din epoca lui de maturizare şi de maturitate artistică. Ele sunt reprezentative deci pentru creaţia lui Mérimée fără să nege totuşi ansamblul operei sale în care chiar şi imperfecţiunile au o semnificaţie majoră.

Debutul răsunător ca şi sfârşitul mai degrabă modest al unei mari cariere literare oferă nu numai un context acelor viguroase şi substanţiale producţii ale anilor 1829—1846, ci se înscriu în dialectica intimă a întregii opere: debutul

prevesteşte, explică şi pregăteşte în bună măsură apogeul; epoca finală explică şi ea, dar mai ales subliniază valorile aceluiaşi apogeu.

Se cuvine deci să ne oprim şi asupra lor.

*

Evocând funeraliile generalului Foy, care au prilejuit, în plină Restauraţie, o mare demonstraţie republicană, sculptorul d'Angers imortalizează, într-un basorelief executat în anul 1825, printre alţi protagonişti ai demonstraţiei, şi pe tânărul Prosper Mérimée. În acelaşi an, Mérimée îşi face debutul în literatură.

După o încercare, se pare, neizbutită — piesa *Cromwell* — şi distrusă, în manuscris, chiar de către autor, Mérimée publică *Teatrul Clarei Gazul.* Volumul cuprinde câteva piese care, în ansamblu, alcătuiesc o critică a clerului şi a nobilimii feudale.

În *Caleaşca sfintei împărtăşanii* asistăm la domnia arbitrară şi abuzivă — înfăţişată cu o savuroasă tentă de ridicul, fiind vorba de o comedie — a unui viceregе din Peru; în *Femeia e un diavol* sunt înfăţişate ororile inchiziţiei; în *Ocazia,* spovedania e reprezentată ca un prilej de convorbiri amoroase, ş.a.m.d.

Asistăm apoi la rechizitoriul prejudecăţilor de clasă ale nobilimii în *Inés Mendo sau prejudecata învinsă* şi curajul lui Mérimée merge chiar mai departe, exprimând câteva idei, dacă nu foarte originale, măcar destul de riscante pentru epoca reacţionară a Restauraţiei: "*Plugarii* — spune el — *sunt cei care-i fac pe nobili să trăiască";* sau, în altă parte, reia o idee vehiculată încă de literatura medievală: "*în cer nu există deosebire de rang*" — afirmaţie în care aluzia la realităţi terestre e cât se poate de evidentă.

Nu e vorba, prin, urmare, de idei care să exceleze prin ineditul lor, ci mai ales de curajul de a le reafirma. Şi pornind tocmai de la o asemenea constatare, s-a încercat

acreditarea părerii că discreţia, misterul chiar, în care Mérimée îşi învăluie debutul, ar fi o măsură de prudenţă. De fapt, intitulându-şi volumul *Teatrul Clarei Gazul* şi atribuind piesele unei fictive actriţe spaniole, Mérimée recurge la un artificiu frecvent în literatura romantică. Ceea ce se remarcă însă aici este virtuozitatea mistificării: autorul inventează o biografie a imaginarei actriţe, pretinsa traducere o semnează cu un pseudonim — Joseph L'Estrange — şi, pentru ca totul să pară cât mai autentic, un prieten, pictorul Delécluze, desenează şi portretul Clarei Gazul: e de fapt portretul lui Mérimée, feminizat prin simplu adaus al unei coafuri şi a unor detalii vestimentare.

De altfel, artificiul e reeditat şi când publică *Guzla,* cu subtitlul insidios: *Poezii populare ale ilirilor;* de data aceasta chiar cu mai mult succes. Mérimée însoţeşte volumul cu note critice, inventează biografia unui imaginar bard de pe coasta Dalmaţiei, iar culoarea locală e atât de viu surprinsă în versuri, încât mulţi se lasă înşelaţi — printre ei şi Puşkin, care traduce câteva balade în ruseşte sub titlul *Cântecele ilirilor.*

În aceeaşi epocă a debutului, Mérimée publică drama de inspiraţie istorică *La Jacquerie,* pe care, în sfârşit, o semnează cu propriul său nume. Evocând răscoala ţărănească din anul 1358, Mérimée reconstituie aici, într-o amplă frescă socială, de un viguros realism, un moment profund dramatic din istoria Franţei medievale. Deşi practic nu s-a jucat, punerea ei în scenă fiind extrem de dificilă, *La Jacquerie* rămâne cea mai valoroasă creaţie, capodopera dramatică a lui Mérimée. E totodată un act de curaj civic, întrucât, apelând la faptele istorice de mult consumate, el denunţă racilele şi viciile feudalismului într-o epocă în care nobilimea încearcă să folosească Restauraţia spre a recuceri toate privilegiile abolite de Revoluţia burgheză din 1789.

Debutul literar a fost astfel făcut. Şi încă într-un mod strălucit.

Se pare, potrivit unei mărturii citată de André Billy în monografia consacrată lui Mérimée, că Goethe ar fi prezis: ”*Acest derbedeu care îşi ascunde talentul sub fustele unei actriţe* (aluzie la Clara Gazul) *va ajunge departe”* — aceeaşi idee exprimând-o apoi, mai sobru şi argumentat, într-un articol.

Documentul cel mai grăitor despre debutul lui Mérimée l-a furnizat însă Alexandre Dumas, care în prefaţa la *Henric al III-lea şi curtea sa* — prima dramă romantică în proză care a văzut lumina scenei — făcea următoarea precizare: “*Nu mă voi declara fondatorul unui gen nou pentru că, efectiv, nu am fondat nimic. D-nii Victor Hugo,* Mérimée*... şi Dittmer l-au întemeiat înaintea mea şi mai bine decât mine; drept care le mulţumesc; ei m-au făcut ceea ce sunt...”*

Iată-l aşadar pe tânărul dramaturg citat printre fondatorii şi maeştrii teatrului romantic, imediat după Hugo, care, o dată cu apariţia celebrei sale *Prefeţe* la *Cromwell,* e unanim recunoscut ca şef al romanticilor.

În acelaşi an însă, în care Dumas face această elogioasă precizare, Mérimée publică primul său roman — *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* — cu care inaugurează cea mai fecundă epocă din activitatea sa literară. E o operă de tranziţie în care procedeele romantice predominante se grefează pe fondul unei viziuni realiste. Dar divorţul lui Mérimée de romantici nu e totuşi mai puţin net: el va renunţa la efuziunile sentimentale, la grandilocvenţa prolixă şi mai ales la transcrierea în opera de artă a sensibilităţii subiective.

În locul investigaţiilor îndreptate cu precădere înspre universul interior, intim, Mérimée e un observator interesat în primul rând, exclusiv aproape, de lumea obiectivă, exterioară.

Păstrează de la romantici unele procedee literare novatoare şi aspiraţiile lor generoase. Dar disociază eul sensibil de substanţa operei, care traduce astfel nu impresii subiective, ci constatări, înregistrând, fără nicio nuanţă

emoţională personală, rezultatele incursiunilor pe care observatorul atent şi mai ales lucid, Mérimée, le face în istorie, în folclor şi la societatea contemporană. Ruptura sa de romantici este definitivă şi ireversibilă.

În capitolul al VIII-lea al *Cronicii domniei lui Carol al IX-lea* — un imaginar dialog între cititor şi autor — are chiar o mică răfuială literară cu foştii lui prieteni; şi când i se reproşează că nu înfăţişează regi sau alte personaje de mare rang, cu costumele lor descrise până la detaliu, că nu retranscrie cuvintele lor memorabile, frumoase şi pline de eleganţă, când i se reproşează cu alte cuvinte că nu foloseşte recuzita poncifă a romanticilor, Mérimée îşi trimite cititorul la… muzeu. Dincolo de latura amuzantă a acestui răutăcios colocviu, este de reţinut ceea ce reprezintă el, ca profesiune de credinţă literară: fidelitatea faţă de viaţa reală care, oricât ar cere cititorul, autorul nu o va înfrumuseţa şi nici nu îi va face retuşuri care s-o falsifice.

E de fapt premisa artistică majoră a primului său roman şi a viitoarelor nuvele.

Cronica domniei lui Carol al IX-lea e inspirată — ca şi La *Jacquerie* — din istoria naţională, dintr-o sursă descoperită şi preconizată de romantici; e un roman de dragoste totodată, întrucât evenimentele istorice — războaiele religioase şi cumplita noapte a Sfântului Bartolomeu a anului 1572, când hughenoţii sunt masacraţi — constituie cadrul în care evoluează un cuplu de îndrăgostiţi; dar e şi un roman contemporan, actual prin mesajul său: povestea de dragoste — supusă unor dramatice încercări, fiind vorba de iubirea dintre o catolică şi un hughenot — denunţă şi fanatismul religios şi despotismul.

Sub acest aspect romanul este semnificativ pentru convingerile lui Mérimée, pentru gândirea lui raţionalistă.

Tatăl său, pictor şi profesor la şcoala de belle-arte, cultiva ideile progresiste ale enciclopediştilor şi, voltairian convins, nu şi-a botezat fiul. Ambianţa familială nu lasă niciun echivoc asupra educaţiei lui Mérimée care adesea,

vorbind despre el însuşi, spunea: “*noi păgânii”.* Evident însă că nu era numai un anticlerical. Poziţia sa antifeudală era manifestă, şi nu numai în literatură. Când cunoscuţi influenţi se oferă să-i asigure o foarte râvnită slujbă, sub Bourboni, Mérimée refuză: refuză locul vacant pe care-l lasă Chateaubriand la ambasada franceză din Londra.

Dar *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* este ilustrativă şi pentru alte laturi ale personalităţii şi creaţiei lui Mérimée. Aşa, bunăoară, romancierul nu uită ca de-a lungul firului epic să amintească că este şi istoric; sau mai precis: că este cu precădere istoric.

Romanul de dragoste rămâne indecis şi sfârşitul său e lăsat pe seama fanteziei cititorului: autorul a evocat o împrejurare istorică şi a dus-o până la capăt; restul pare că nu mai are importanţă.

De altfel chiar prefaţa în care Mérimée face ample consideraţiuni de ordin istoric pare mai degrabă un studiu asupra războaielor religioase decât un preambul al unei opere literare. Dar cu atât mai demn de reţinut este punctul de vedere al autorului: comentând evenimentele din noaptea Sfântului Bartolomeu, Mérimée îl scuză oarecum pe Carol al IX-lea întrucât, remarcă el, masacrul a fost în cea mai mare parte produsul exaltării colective. Să fie oare un exces de “obiectivitate” ştiinţifică? Posibil, din moment ce acelaşi Mérimée nu acordă credit integral cronicarului medieval Froissart, atunci când îl consultă pentru *La Jacquerie,* deoarece, părtinitor, Froissart e în mod evident un apărător al nobilimii feudale, în timp ce Mérimée nu are rezerve în simpatia sa faţă de oprimaţii răsculaţi.

Semnificativ rămâne însă faptul că după ce istoricul îşi spune cuvântul în prefaţă, romancierul, obiectiv şi el, relatează împrejurări care neagă valoarea circumstanţelor atenuante acordate lui Carol al IX-lea. Şi de obicei scriitorul realist Mérimée l-a excedat pe istoricul şi mai ales pe teoreticianul, adesea echivoc, Mérimée. În această autodepăşire trebuie căutată principala sursă a realismului

său viguros, sursa vitalităţii operei sale.

Într-o scrisoare intimă el făcea următoarea observaţie cu nuanţă de paradox: "*Trebuie să fii puţin stupid pentru a nu face decât un singur lucru; şi în arte nu excelezi decât dăruindu-te în întregime lor".* Mérimée a fost într-adevăr istoric şi arheolog, critic de artă şi filolog. Şi ţinea să se ştie acest lucru, chiar şi atunci când făcea literatură. *Carmen* de pildă, una din capodoperele sale, nu este, dacă ar fi să-l credem, decât o poveste aflată întâmplător şi transcrisă fără nicio pretenţie de literat. Mérimée ne avertizează la început că întreprinde cercetări istorice; apoi, în finalul care nu mai are nicio legătură cu nuvela, face un tur de erudiţie filologică.

Literatura este pentru el — această impresie încearcă să o lase — o simplă trecere de timp; o spune de altfel el însuşi că nu e suficient de stupid pentru a se ocupa de un singur lucru şi nici nu vrea să se dăruiască artelor. Creaţia este însă un act reconfortant prin ea însăşi şi literaturii nu îi cere mai mult decât ea îi oferă: o elevată delectare spirituală.

În linii mari vorbind, acesta e Mérimée teoreticianul: la un pas de arta gratuită. Cu totul altul însă e Mérimée scriitorul: chiar şi în luciditatea lui fără iluzii, chiar şi în scepticismul lui amar de mai târziu, el descoperă resurse de creaţie. Scriitorul filtrează otrava dezamăgirii acumulată de omul de lume. Observaţia obiectivă, oricât ar fi ea de amară, şi mai ales atunci când e amară, generează opera de artă. Prietenia cu Stendhal — în care s-a descifrat adesea sursa adeziunii sale la romantism, dar mai ales viziunea realistă a operei sale de maturitate — l-a îndepărtat de observarea universului său interior, intim, în favoarea realităţii înconjurătoare. Dar nu numai prietenia cu Stendhal, ci întreaga lui formaţie intelectuală. Şi în egală măsură împrejurările social-istorice în care a trăit; modul în care ele şi-au lăsat amprenta asupra personalităţii sale — modul în care el a reacţionat faţă de evenimente. Pentru că în ultimă

instanţă aceste împrejurări şi poziţia faţă de ele îşi găsesc o expresie directă în opera lui Mérimée şi, de-a lungul carierei sale literare, momentele de semnificaţie din istoria zbuciumată a timpului său coincid cu jaloanele fixate de istoria literară care marchează acele distincte epoci de creaţie.

Începând din anul 1825, Mérimée e un creator efervescent, fără intermitenţe. După *Cronica domniei lui Carol al IX-lea,* în doi ani consecutiv, publică nuvelele: *Mateo Falcone, Cucerirea redutei, Tamango* şi *Federigo,* apoi *Vasul etrusc, Partida de tric-trac* ş.a.

În 1834 — după ce Restauraţia a fost doborâtă şi monarhia din iulie instaurează un regim, la început cel puţin, mai democratic — intră în administraţia de stat ca inspector al monumentelor istorice din Franţa. Timp de optsprezece ani el deţine acest post de înalt funcţionar erudit, colindă ţara în lung şi-n lat, restaurând şi salvând de la distrugere vestigii romane şi gotice. Patru volume de *Note de călătorie* — rod al îndelungatelor sale călătorii — îl relevează ca pe un remarcabil arheolog.

Călătoreşte mult şi în străinătate, vizitând Spania, Anglia, Germania, Italia, Grecia şi Asia Mică.

Două Academii — Academia Franceză şi Academia de inscripţiuni — îi vor consacra activitatea sa ştiinţifică, încununată în 1841 de două studii asupra unor momente din istoria romanilor: *Eseu asupra războiului social* şi *Conjuraţia lui Catilina.*

Totuşi, alegerea lui ca membru al Academiei Franceze iscă incidente. Fără prea mare amploare, dar nu fără semnificaţie. La două zile după ce a fost primit *sub cupolă,* îi apare nuvela *Arsène Guillot,* în care virtuţile mai mult sau mai puţin morale, în orice caz francheţea unei fete mai uşuratice, sunt comparate antitetic cu filantropia ipocrită a unei doamne din protipendadă.

“Când eşti bogat e uşor să fii cinstit — spune Arsène Guillot. *Şi eu aş fi fost cinstită dacă aş fi avut mijloace... Am*

iubit un singur om. Dacă am fi fost bogaţi ne-am fi căsătorit.”

Şi asta o spune numai la două zile după ce Mérimée a fost ales membru ai Academiei! Printre alte reacţii nefavorabile autorului, merită citată aceea a lui Sainte-Aulaire care, într-o scrisoare, făcea aceste reflecţii:

“Am făcut, se pare, alegeri destul de rezonabile în Academie; ultima nuvelă a confratelui nostru Mérimée mi-a pricinuit însă un mare regret. Talentul e cam prost folosit. Intre noi fie spus, nu-mi amintesc să fi citit o producţie frivolă mai radical neizbutită.” Alţii afirmau că, dacă nuvelele ar fi apărut cu două zile mai devreme, Mérimée nu ar fi obţinut votul lor.

Când peste un an apare *Carmen,* Mérimée se dovedeşte a fi rămas acelaşi neconformist, observator critic al moravurilor societăţii în care trăia.

Într-o scrisoare adresată doamnei de Montijo — mama viitoarei soţii a lui Napoleon al III-lea, pe care o cunoscuse mai demult şi cu care legase o afectuoasă prietenie — el face următoarea remarcă: “*Am petrecut opt zile închis în casă, scriind... o întâmplare pe care mi-aţi povestit-o acum cincisprezece ani. După* Arsène Guillot, *n-am reuşit să ofer altceva mai moral frumoaselor noastre doamne...”*

După *Carmen,* apare *Abatele Aubin,* apoi un timp — nimic.

Abia în 1850 publică o piesă, *Cele două moşteniri,* după care intervine din nou o lungă pauză în creaţia originală.

Descoperă însă literatura rusă şi întreprinde o operă nu lipsită de importanţă: prin el publicul francez îl gustă pe Puşkin (din care a tradus *Dama de pică, Ţiganii* şi *Focul de revolver*) şi pe Gogol (*Revizorul* şi fragmente din *Suflete moarte*). Publică studii consacrate lui Puşkin, Gogol şi Turgheniev, iar ca istoric — lucrări despre Stenka Razin şi Petru cel Mare.

Dar nimic din ceea ce scrie acum — printre altele şi un roman istoric, *Falşii Demetriuşi,* dramatizat ulterior în

colaborare cu Emile Augier — nu mai egalează creaţia anterioară.

Opera sa înregistrează astfel cantitativ, statistic chiar, o schimbare de poziţie care oscilează între panică şi supunere conformistă. Revoluţia din 1848 îl şochează pe Mérimée şi îl sperie; surprins de evenimente în casa unui prieten, el se baricadează acolo peste noapte. Într-o scrisoare adresată aceleiaşi doamne de Montijo, îşi mărturiseşte descumpănirea. În schimb, e poate unicul scriitor care aprobă lovitura de stat a lui Napoleon al III-lea. Devine un intim al curţii imperiale, fiind şi un vechi prieten al soţiei împăratului — Eugenia, fiica doamnei de Montijo. La insistenţele ei, el acceptă să fie numit, iar Napoleon al III-lea îl numeşte senator. Refuză în schimb şi funcţia de ministru al instrucţiunii şi postul de profesor la Sorbona.

Atitudinea lui — pe care e riscant să o defineşti reacţionară, în ciuda serviciilor aduse, mai ales prin prestigiul său, unui regim reacţionai — nu este totuşi mai puţin contradictorie şi şocantă. În timp ce Hugo, alături de care debutase, reacţionează violent şi ferm faţă de lovitura de stat a lui Napoleon cel Mic, Mérimée, omul fără iluzii, sceptic şi pesimist chiar, face concesii.

La Cannes, bătrân şi bolnav, cu puţin timp înaintea dezastrului de la Sedan, moare senatorul. A fost un senator fără vocaţie, cu un rol destul de şters în vremea celui de al doilea imperiu şi ignorat ca om politic în istoria propriei sale ţări.

*

Mérimée scriitorul a rămas în posteritate, iar opera lui a intrat în circuitul valorilor universale. O citeşti şi o reciteşti, descoperindu-i la fiecare lectură sensuri şi frumuseţi noi. Revelaţiile sunt cu atât mai surprinzătoare cu cât ele se produc într-un perimetru destul de restrâns: Mérimée a scris puţin.

Într-o epocă în care literatura franceză se ilustrează prin opere monumentale, gigantice ca dimensiuni şi ca ţeluri — Balzac de pildă îşi propune să reconstituie în *Comedia umană* fizionomia întregii societăţi franceze de după revoluţia burgheză, iar Hugo întreprinde în *Legenda Secolelor* un vast ciclu de poeme menit să retranscrie în versuri istoria întregii omeniri — într-o asemenea epocă în care chiar şi un scriitor mai puţin profund, ca Alexandre Dumas, devine colosal prin inepuizabila lui fecunditate literară, Mérimée scrie nuvele. Şi încă: numai câteva nuvele. Le scrie cu dezinvoltură, cu aerul degajat al unui amator care îşi propune ţeluri dintre cele mai modeste fără dorinţa de a excela şi fără ambiţia de a concura la gloria literară. Şi totuşi literatura universală l-a trecut în rândurile aleşilor săi. Căci, limitată ca întindere, opera lui Mérimée e densă, bogată în sensuri, viabilă prin profunzimea şi prin perfecţiunea ei.

Dar nu e numai atât. Mérimée creează în climatul politic instabil al secolului al XIX-lea şi în cursul vieţii sale asistă la schimbarea a nu mai puţin de şase regimuri politice. Pe plan literar romantismul — reacţie novatoare împotriva canoanelor perimate ale clasicismului — exprimă idealuri sociale şi politice generoase, progresiste. Unitar pe coordonatele sale majore, romantismul prezintă însă nuanţe şi tendinţe literare şi sociale foarte variate; iar alături de el apare realismul critic al lui Stendhal, sau principiul *artei pentru artă,* proclamat de poetul Théophile Gauthier, toate diversificând şi mai mult peisajul literaturii franceze din secolul al XIX-lea. În acest climat, Mérimée îşi găseşte un drum propriu, aducând o contribuţie artistică şi originală, şi trainică. O contribuţie cu atât mai valoroasă cu cât opera pe care o întreprinde, practic, nu are precursori. Înaintaşul cel mai apropiat în timp ar fi Voltaire. Dar povestirile lui filosofice — silogisme de o impecabilă construcţie — nu pot fi puse în raport de paternitate cu opera lui Mérimée. Pentru prima oară în nuvela franceză,

viaţa autentică, reală, transcrisă din observaţia directă şi în măsură să fie ea însăşi purtătoarea unui mesaj, apare la Mérimée.

Personajele lui Voltaire sunt mai degrabă termenii unei ecuaţii, fără valoare umană intrinsecă. Eroii lui Mérimée trăiesc, sunt vii, au propria lor personalitate, adesea copleşitoare, iar actele lor au nu numai logică, ci şi o profundă justificare psihologică: Mérimée le surprinde gândirea şi faptele în dinamica lor firească.

Alături de toate acestea, mai trebuie remarcată varietatea surselor de inspiraţie şi, implicit, varietatea tematică a nuvelelor lui Mérimée: prin intermediul lor călătorim în Corsica, în Africa, în Spania, prin ţări şi locuri mai mult sau mai puţin exotice, redescoperite de romantici; cu Mérimée facem incursiuni în istorie şi în fantastic, el fiind cel care inaugurează în literatura franceză nuvela fantastică (*Venus din Ille, Lokis* ş.a.), sau coborâm în monotonia vieţii burgheze de provincie (*Partida de trictrac*). Mérimée ne poartă prin înalta societate pariziană (*Neînţelegeri, Arsène Guillot*) sau din provincie (*Abatele Aubin*) şi tot el ne relevează frumuseţea literaturii folclorice (*Federigo* e scrisă după o veche poveste napolitană).

În diversitatea acestui univers se detaşează nuvelele cuprinse în volumul de faţă.

Mateo Falcone trădează predilecţia autorului pentru personalităţi puternice, pentru caractere implacabile care se manifestă vulcanic. Cronologic vorbind, e prima nuvelă a lui Mérimée şi nu e fără semnificaţie faptul că are în centrul acţiunii un personaj "*pe cât de bun ca prieten pe atât de primejdios ca duşman".* Mateo îşi ucide fiul pentru că acesta dăduse pe mâna jandarmilor un proscris venit să-i ceară adăpost, pătând astfel onoarei familiei. Drama aceasta zguduitoare se consumă în câteva pagini — densă, concentrată — împrejurările ei cruciale fiind expuse într-un final concis, mai degrabă lapidar.

Sentimentul demnităţii se exprimă aici terifiant, dar la

înălţimile sublimului: onoarea e ultima raţiune a vieţii şi când această raţiune dispare, moartea e fatală. De aceea judecata lui Mateo e sumară, el nu mai are ce delibera, iar autorul, odată ce descoperă suportul moral major al eroului său, odată ce sondajul în profunzimea personalităţii lui Mateo este terminat, actele personajului sunt expuse laconic, orice explicaţie suplimentară fiind superfluă.

În opera lui Mérimée această incursiune în esenţă reprezintă o permanenţă, o constantă definitorie.

Dar, se poate pune în acest caz întrebarea: există la Mérimée o înclinaţie spre caracterele tari, dure, ferme, alege el cu precădere personalităţile proeminente care în mod evident depăşesc media umană? Sau dimpotrivă: disociind esenţa de contextul ei, Mérimée descoperă un univers moral care nu se relevează observatorului comun, lipsit de acuitate psihologică?

Credem că la amândouă întrebările se poate da un răspuns afirmativ.

Prima încercare literară a lui Mérimée a fost piesa — neizbutită — *Cromwell*; ca istoric, spre sfârşitul vieţii sale a fost atras de Stenka Razia şi Petru cel Mare. Ca scriitor şi istoric este polarizat aşadar — ca mulţi alţi romantici de altfel — de eroi grandioşi. Dar în acelaşi timp el descoperă grandoarea umană chiar şi în personaje cărora aparenţele le escamotează colosalele lor dimensiuni morale.

Colomba e poate, în acest sens, cea mai reprezentativă nuvelă. În timpul călătoriilor sale prin Corsica, Mérimée cunoaşte o reală Colomba, văduva unui oarecare Bartoli, răpus într-o *vendetta.* E o bătrânică ageră de 65 de ani, care îi furnizează autorului, pe lângă unele date ale viitoarei nuvele, şi o amară decepţie sentimentală: îndrăgostit de Caterina, fiica de o excepţională frumuseţe a doamnei Bartoli, Mérimée îşi exprimă foarte serioase intenţii matrimoniale. Colomba cea autentică nu înţelege însă să-şi mărite fata cu un francez, astfel încât, concomitent, Mérimée îşi consumă drama amoroasă şi îşi concepe şi

opera. În nuvelă, Colomba va avea temperamentul vulcanic al văduvei Bartoli, dar va lua înfăţişarea frumoasei Caterina. Povestea acestei *vendetta* e completată pe parcurs cu altele, asemănătoare, foarte abundente, astfel încât Mérimée poate reconstitui în deplină cunoştinţă de cauză ciudatul climat moral al Corsicii; poate construi din elementele disparate ale numeroaselor poveşti culese, eroi tipici, care cumulează în esenţă trăsăturile corsicanului.

Corsica apare ca ţara implacabilelor răfuieli între familii, sfâşiate de o ura ale cărei cauze iniţiale sunt adesea uitate; e patria bandiţilor — a proscrişilor mai bine zis — care, după ce au plătit moartea cu moarte, trăiesc în *maquis* o viaţă primitivă dar înnobilată de sentimentul datoriei de onoare împlinite. Aparent cel puţin, *vendetta* e aici o obsesie colectivă.

Un tânăr plânge moartea tatălui său cam în aceşti termeni: ”*De ce ai fost răpus de friguri? Dacă te-ar fi ucis o mână duşmană, te puteam răzbuna”* bocetul este de o mare ingenuitate primitivă. În fond el trădează revolta în faţa unui act care, prin modul în care a fost săvârşit, nu mai admite nici măcar satisfacţia unei replici. Dar dincolo de resortul transcendental al *vendettei,* Mérimée descoperă mobilul ei terestru, mobilul ei economic. Nu e simplu turist, aşa cum de altfel apar turiştii în nuvelă, dornici să asiste la un sângeros ritual din tradiţiile insulei — ci, observator lucid, înfăţişează *vendetta* ca un anumit gen de raport, de relaţie socială, un anumit mod, tipic corsican, de a rezolva conflicte în care averea joacă întotdeauna un prim rol.

Colomba, care declanşează şi conduce *vendetta* împotriva Barricinilor, are în vedere nu numai onoarea, ci mai ales averea prejudiciată a familiei sale.

Răfuiala pornită din ceea ce ar putea trece drept prejudecăţi tradiţionale are astfel o logică şi o semnificaţie socială.

Colonelul della Rebbia a fost ucis de Barricini pentru că era un mare proprietar, incomod pentru alţi mari

proprietari, prin vederile şi practicile sale mai liberale. Ura de familie transmisă din generaţie în generaţie este, aşadar, un substrat secundar al răfuielilor. Şi atunci când Colomba preia conducerea *vendettei* implicit afirmă aceeaşi poziţie generoasă ca şi tatăl ei. De aceea aliaţii îi sunt săracii satului, care au beneficiat de vederile mai largi ale familiei della Rebia. Îi sunt aliaţi şi proscrişii din *maquis* care, în felul lor, apără idei de echitate socială, intervenind adesea, fără vreun profit personal, pentru a repara nedreptăţi săvârşite pe seama sărăcimii.

Momentele pasionale ale nuvelei se grefează astfel pe înţelegerea socială a împrejurărilor care le generează.

Oarecum pe aceleaşi coordonate este construită şi nuvela
Carmen.

Târât de pasiunea lui pentru frumoasa ţigancă Carmen, don Jose ajunge un redutabil bandit. Şi în momentul în care, în sfârşit, întrevede posibilitatea de a pleca împreună cu iubita lui într-un loc în care să-şi refacă viaţa, Carmen preferă să moară decât să-l urmeze: refuză orice convenienţe sociale; instinctele şi pasiunile sunt singurele legi ale conduitei sale. Lor şi numai lor le acordă totală libertate, pentru că prin ele se simte ea însăşi liberă.

Instabilă şi necredincioasă, plină de capricii efemere, ea nu îşi refuză nimic. Şi când don Jose încearcă să-i impună idealul său mediocru, ea îl obligă să o ucidă pentru că nu acceptă niciun compromis; pentru că ştie că nu va putea supravieţui morţii sale, morale.

Dar *Carmen* este pe bună seamă considerată ca o capodoperă nu numai prin frumuseţea şi dimensiunile morale ale eroinei. Nuvela oferă şi o interesantă frescă socială: viaţa cotidiană a Spaniei este schiţată aici din vârful peniţei, exact, şi mai ales sugestiv.

Iată în câteva linii decorul vieţii rurale: “*O încăpere mare servea de bucătărie, sufragerie şi dormitor. Focul se făcea în mijlocul camerei, pe o piatră lată, şi fumul ieşea printr-o*

gaură făcută în acoperiş, sau mai bine zis se oprea, formând un nor la câteva picioare deasupra podelei...”

Iar oamenii care locuiau aici sunt: “*o bătrână şi o fetiţă... amândouă tuciurii şi îmbrăcate în zdrenţe groaznice”.* Mérimée, observatorul impasibil, nu-şi poate reţine totuşi o exclamaţie de uimire:

“Iată tot ce rămâne... din populaţia anticei Munda Boetica! O, *Cezar! O, Sextus Pompei! Dacă v-aţi întoarce în această lume — mult v-aţi minuna!”*

E foarte adevărat însă că, în generat reţinut când e vorba de propriile sale reflecţii, Mérimée îşi reprimă reacţiile personale.

Deliberat insensibil faţă de ceea ce vede, el descrie şi condiţiile de lucru îngrozitoare ale muncitorilor de la o fabrică de ţigări, ca şi interioarele somptuoase ale nobililor. Prezintă o lume pestriţă de bandiţi, militari, toreadori, preoţi, ca într-un autentic roman picaresc. Dar detaşarea scriitorului de atmosfera pasională a operei, observaţia obiectivă, lucidă, rece chiar, l-au îndepărtat pe Mérimée de romantism, conferind operei sale vigoare realistă.

Cu acelaşi ochi de observator lucid el pătrunde şi în saloanele înaltei societăţi franceze. Dar, în ciuda insensibilităţii sale faţă de rezultatele investigaţiilor, poziţia sa critică este evidentă,

Julie de Chaverny, eroina din *Neînţelegeri,* este, în felul ei, o martiră — un personaj de o mare puritate morală. Dar comparată cu Colomba sau Carmen, produce o oarecare repulsie: e un nevertebrat cu principii; şi cu toate virtuţiile ei incontestabile, apare condamnabilă. Se căsătoreşte cu un bărbat pe care crede că îl iubeşte. Când constată că s-a înşelat, menajul continuă pentru că mai presus de orice bunele maniere o cer, aparenţele de mariaj perfect trebuie păstrate. Când apare Darcy, ea are impresia că, în sfârşit, a descoperit dragostea din tinereţe. Are o aventură amoroasă care în loc de satisfacţii îi oferă o dezamăgire şi mai cumplită: ultima. Moare într-un han de ţară, în drum spre

mama sa, la care spera să găsească explicaţia *neînţelegerilor* ei. Moare fără să fi trăit şi fără să fi înţeles de ce nu a trăit.

Aparent ea intră în conflict cu propriile ei sentimente, pentru că e un personaj profund cinstit şi nu înţelege să facă concesii morale. Dar toată existenţa ei nu e decât o suită de concesii morale la care o obligă însuşi mediul căruia îi aparţine.

Darcy i se pare nobil, generos, capabil de sentimente. Fiind în Turcia, a salvat de la moarte o femeie pe care soţul ei, potrivit obiceiurilor locale, voia s-o ucidă. În comparaţie cu de Chaverny care pe plan spiritual e o nulitate, sau în comparaţie cu un ofiţeraş care o înconjoară cu o falsă pasiune, Darcy e un erou. Dar iată că şi eroul nu urmărea decât o aventură galantă trecătoare. Iluziile ce au constituit atâta vreme suportul moral al Juliei se prăbuşesc. Şi o dată cu ele se prăbuşeşte şi doamna Chaverny.

Refugiul în iluzii mai are şi o altă faţă care, în loc să fie dramatică, frizează ridicolul. Doamna P... din *Abatele Aubin* îşi imaginează şi ea — retrasă la ţară — un mic roman de dragoste şi crede că bietul abate e pur şi simplu cucerit de farmecele ei. Drept care, pentru că nu înţelege că un preot rural ar putea fi partener într-o aventură galantă, intervine ca abatele să fie transferat într-o parohie de prim rang rămasă vacantă.

O scrisoare a abatelui către un confrate pune lucrurile la punct, relatând faptele în adevărata lor lumină, ceea ce subliniază nu numai comicul situaţiei, dar şi moralitatea echivocă a preotului.

Satira e aici evidentă şi Mérimée abia încearcă să-şi nege intenţiile. Nuvela apare în ziarul *Le Constitutionel* (februarie 1846) nesemnată, şi explicând unui prieten de ce a recurs din nou la anonimat, autorul scrie: “*... ajunge să vorbesc despre un preot pentru ca bătrânele doamne bigote să mă acuze de necredinţă”.*

Aşadar, are, şi o recunoaşte şi el, o proastă reputaţie

printre bigoţi. Printre altele este de amintit faptul că unul dintre personajele care, în *Colomba,* polarizează simpatia cititorului e un preot, sau mai exact un fost student în teologie: din tot ce a studiat n-a mai rămas decât pasiunea pentru clasicii latini; în rest însă e şi el un bandit, un proscris, care elogiază viaţa liberă a celor din *maquis* şi are grijă să nu-şi piardă dexteritatea sa de bun trăgător.

Dar Mérimée nu are o reputaţie proastă numai printre bigoţi. *Arsène Guillot,* cum s-a mai arătat, a produs o impresie net defavorabilă printre membrii Academiei.

De altfel, poziţia critică e o constantă a operei lui Mérimée, chiar dacă uneori ea este escamotată sau atenuată de contextul literar.

În operele de debut, critica la adresa nobilimii — în *Teatrul Clarei Gazul,* şi mai demascatoare încă în *La Jacquerie* şi în *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* — are o adresă foarte precisă şi o actualitate de manifest, asemenea opere fiind scrise într-o epocă în care reacţiunea ajunsese la putere prin restaurarea Bourbonilor.

Când tema antifeudală îşi pierde din actualitate, Mérimée o abandonează. Observă în schimb racilele înaltei societăţi a timpului său. Chiar şi nuvelele "exotice", cum ar fi *Colomba* sau *Carmen,* compară antitetic personalităţi puternice, pure şi înnobilate de puterea pasiunii, cu lumea frivolă şi superficială a saloanelor pariziene.

Dar nu numai atât: o altă nuvelă, "exotică" — *Tamango* — se distinge prin ascuţimea criticii, sale la adresa sclavagismului, prin denunţarea directă a uneia dintre cele mai inumane şi revoltătoare practici ale lumii *civilizate* şi mai ales se impune prin marea ei actualitate.

Tamango a fost scrisă într-o epocă în care se declanşase deja acţiunea de interzicere a comerţului cu sclavi. Încă din 1820 Victor Hugo denunţă sclavagismul în *Bug Jargal* — romanul său de tinereţe. Îl urmează doamna Duras cu *Ourika* şi Lamartine, cu poemul său dramatic *Toussaint Louverture,* care abordează aceeaşi temă. Acestui curent

progresist — la al cărui mesaj umanitar au subscris numeroase alte personalităţi — se alătură şi Mérimée.

Tamango are violenţa unui act de acuzare a societăţii contemporane. E violent şi veridic tocmai pentru că prezintă realitatea nudă: nu idealizează eroii pozitivi şi nu îngroaşă trăsăturile negative ale negustorilor de sclavi.

Tamango, şef de trib care practică el însuşi comerţul de sclavi, fiind un agent al albilor, printr-un concurs de împrejurări devine şi el o simplă marfă. E obligat să trăiască şi el o cumplită tragedie pe care în inconştienţa sa, în candoarea sa, nu o putea realiza. Abrutizat de alcool — una din cele mai perfide arme ale negustorilor de sclavi — Tamango ia act de crimele sale abia atunci când ajunge în lanţuri alături de cei pe care el i-a trimis ca marfă căpitanului Ledoux. Şi abia atunci îşi redobândeşte luciditatea şi demnitatea. Dar răscoala pe care o organizează, după o vremelnică victorie, înregistrează un dramatic *eşec.* Vasul pe care nimeni nu ştie să-l manevreze merge în derivă; toţi negrii mor. Singurul supravieţuitor — Tamango — are un sfârşit lamentabil: ajunge cimbalier într-o unitate militară şi, alcoolic, moare de o congestie pulmonară.

Căpitanul Ledoux, la rândul său, nu e înfăţişat mai rău decât un oricare alt traficant de sclavi. Practică o meserie şi atâta tot. Dar Mérimée îi rezervă un rol special în nuvelă: reflecţiile strict profesionale ale căpitanului traduc ironia acidă a scriitorului.

Iată câteva din ele: “*… trebuie să fii omenos şi să-i dai negrului un spaţiu de cel puţin cinci picioare lungime pe două lăţime ca să se poată zbengui în voie în timpul unei călătorii de şase săptămâni şi mai bine; în sfârşit, spunea Ledoux armatorului pentru a-şi justifica mărinimia, la urma urmelor şi negrii sunt oameni ca şi albii.”*

Sau, făcând aprecieri asupra sclavilor care-i sunt oferiţi de Tamango: „*Totul degenerează,* spunea el, *odinioară era cu totul altfel. Femeile erau mai înalte de mai bine de doi*

coţi şi jumătate şi patru bărbaţi erau de ajuns pentru a învârti cabestanui unei fregate...”

Şi mai departe: “*... sclavii fură pe loc predaţi marinarilor francezi, care se grăbesc să le scoată furcile de lemn pentru a le da zgărzi şi cătuşe de fier: ceea ce vădeşte limpede superioritatea civilizaţiei europene”*

În sfârşit, în final, în care nu mai este vorba de Ledoux, Mérimée nu e totuşi mai puţin sarcastic: “*... când «Bellona» sosi la Kingston, Tamango era perfect sănătos. I se ceru să-şi spună povestea. A spus ceea ce ştia. Plantatorii din insulă cerură să fie spânzurat ca negru rebel, dar guvernatorul, care era omenos, îi luă partea, găsind că purtarea lui a fost îndreptăţită, cei pe care-i omorâse nefiind decât francezi.”*

Vigoarea demascatoare a nuvelei e amplificată tocmai *de* prezentarea nudă a faptelor, Tamango e înfăţişat ca un revoltat în totală derută. Dar destinul său dramatic atrage atenţia asupra unei situaţii de fapt existente: sclavii sunt incapabili încă să riposteze cu resurse proprii, fiind copleşiţi de viclenia şi mijloacele *negustorilor de abanos.* De aici valoarea de manifest a nuvelei care adresează tuturor minţilor luminate un apel de mobilizare împotriva unui flagrant act de brutalitate şi neomenie.

Tamango este revelatoare în primul rând pentru poziţia ideologică a lui Mérimée. Totodată ea cumulează câteva din procedeele literare faţă de care autorul manifestă predilecţie. Ironia, de intensitate variabilă, e dozată aici magistral. Ironia este de altfel unul dintre puţinele moduri în care Mérimée îşi afirmă, reţinut şi rezervat, propria sa poziţie. Procedeul literar devine astfel mijlocul de vehiculare a ideilor critice.

Iată de pildă, în *Neînţelegeri,* câteva fine observaţii critice cu privire la preocupările occidentalilor care vizitează Turcia:

“Şi-acolo, ca pretutindeni, sunt mai multe feluri de a-ţi pierde vremea. Englezii beau, francezii joacă, nemţii fumează şi câţiva intelectuali, ca să-şi mai primenească

plăcerile, înfruntă focuri de armă, cățărându-se pe acoperişuri pentru a trage cu ochiul la băştinaşe...”

În aceeaşi nuvela, un personaj remarcă:

“Slavă Domnului! Civilizaţia a mers în pas alergător în lipsa mea şi după cât se vede virtutea nu merge până la exces...”

Sau în *Colomba,* ironizând morga nobilimii engleze, transcrie gândurile colonelului Nevil: “*Dacă ar fi fost vorba de un ofiţer, ar fi fost nevoiţi să-i vorbească, să stea împreună; cu un caporal însă nu aveau de ce se sinchisi: e o fiinţă fără importanţă atâta timp cât grupa lui nu-i de faţă cu baioneta la armă, pentru a te duce acolo unde n-ai chef să mergi.”*

Presărată pe ici pe colo, ironia lui Mérimée operează într-un perimetru foarte larg, ţintind religia şi prejudecăţile sociale, morala ipocrită şi frivolitatea lumii bune, schiţând cu fineţe fizionomia unei întregi epoci.

Cu precădere însă Mérimée cultivă antiteza, adaptând literaturii realiste un procedeu literar de provenienţă romantică. E un mijloc de expresie artistică pe care Mérimée, într-un anumit fel, îl reconsideră, relevând adesea prin mijlocirea lui sensuri umane şi sociale mai profunde decât ale romanticilor.

Proscrişii din *Colomba,* de pildă, oferă o surprinzătoare neconcordanţă între condiţia lor socială şi elevatele lor virtuţi morale. Şi antitezele se multiplică pe planuri mai largi: e confruntată, în general, pretinsa lume bună, viciată de moravuri ipocrite, cu aparenta viaţă primitivă a unor oameni simpli, generoşi, sinceri şi foarte demni, în ciuda condiţiilor lor sociale, adesea umile.

Prin antiteze, Mérimée exprimă astfel, la modul indirect, propria sa poziţie critică, conferindu-le o valoare de instrument de investigaţie şi de cunoaştere, a realităţilor sociale din epoca sa.

Dar, vorbind despre arta lui Mérimée, un loc aparte trebuie acordat calităţilor sale de portretist. E adevărat că

portretele sale nu abundă în descrieri: ele se încheagă de-a lungul firului epic din elemente pe care le subliniază dinamica trepidantă a acţiunii. Carmen de pildă, ca şi Colomba de altfel, apar iniţial schiţate în fuga condeiului, prin câteva detalii exterioare, frapante într-adevăr, dar departe de a sugera toată profunzimea şi complexitatea personajelor. Fiecare din ele dobândesc relief şi noi conture pe măsură ce se integrează în acţiune. De unde şi marea lor autenticitate, sentimentul de trăire nemijlocită pe care îl încearcă cititorul în faţa lor.

De altfel, marea artă a lui Mérimée constă tocmai în modul succint al felului în care îşi descrie personajele, reţinând trăsăturile caracteristice care le pot defini în esenţă.

Conciziunea este o virtute a întregii sale opere.

“Detesta afectarea şi beţia de cuvinte — scria la moartea lui bunul său prieten Ivan Turgheniev. *Era străin de orice extreme şi cerea o justă alegere, măsură şi perfecţiune a formei, ca şi anticii.”*

Sunt ilustrative în această ordine de idei manuscrisele lui Mérimée care, prin nenumăratele lor ştersături şi corecturi, dovedesc o mare grijă nu atât faţă de expresivitatea frazei, cât mai ales faţă de exactitatea ei. Repugnându-i prolixitatea şi retorismul romantic, Mérimée a cultivat un stil sobru, laconic, înlăturând mijloacele de expresie sonore dar fără substanţă.

Stilul devine astfel un instrument fin şi precis care, în construcţia impecabilă a nuvelelor sale, subliniază momentele culminante ale firului epic.

Victor Hugo n-a greşit atunci când, făcând un joc de cuvinte, l-a numit pe Mérimée *Monsieur Première Prose;* anagramându-i numele, el voia să indice locul de frunte pe care Mérimée îl deţinea în literele franceze.

Recunoscând permanenţa valorilor operei sale, posteritatea i-a acordat şi ea un loc de cinste printre aleşii ei.

MIHAI MURGU

TABEL CRONOLOGIC

1799 După lovitura de stat de Ia 19 Brumar, Napoleon Bonaparte devine consul provizoriu, apoi prim-consul.

1803 Se naşte Prosper Mérimée.

1804 Napoleon se încoronează ca împărat al Franţei, Imperiul va dura până în 1814.

1814 Prin instalarea pe tron a Bourbonilor — Ludovic al XVIII-lea (1815—1824) şi Carol al X-lea (1824—1830) — în Franţa se instaurează un regim reacţionar, cunoscut sub numele de *Restauraţie.*

1824 Funeraliile generalului Maximilien-Sebastien Foy, deputat liberal de mare popularitate în 1819 şi 1824, se transformă într-o mare manifestaţie republicană. Printre cei care purtau pe umeri sicriul defunctului se număra şi Prosper Mérimée.

În acelaşi an, după studii juridice făcute fără entuziasm, Mérimée scrie prima sa piesă, *Cromwell,* pe care, socotind-o neizbutită, o distruge.

1825 Mérimée îşi face debutul în literatură; sub pseudonimul Joseph L'Estrange, publică *Teatrul Clarei Gazul.*

1827 Apare *Guzla.*

În acelaşi an, Victor Hugo publică drama *Cromwell* cu celebra *Prefaţă,* în care sunt expuse principiile teatrului romantic.

1827 Apare drama de inspiraţie istorică *La Jacquerie,* care pentru prima oară va fi adaptată pentru scenă şi

jucată în 1928 la Moscova.

Publică melodrama *Familia Carvajal.*

1829 An de mare fecunditate literară: apare *Cronica domniei lui Carol al IX-lea,* precum şi nuvelele *Mateo Falcone, Cucerirea redutei, Tamango, Federigo.*

În acelaşi an se joacă pentru prima oară o dramă romantică în proză: *Henric al III-lea şi curtea sa.* În prefaţa volumului, autorul, Alexandre Dumas, îl citează pe Mérimée printre fondatorii teatrului romantic.

Balzac începe *Comedia umană.*

1830 Lupta dintre ultra-regalişti, reprezentanţi ai nobilimii de extremă dreaptă şi *liberali, în majoritate burghezi,* culminează cu revoluţia din iulie. Bourbonii sunt alungaţi. E adus pe tronul Franţei Ludovic Filip de Oricans, rege cu vederi democratice, care va domni până în 1848.

Mérimée publică o nouă suită de nuvele, printre care *Vasul etrusc* şi *Partida de tric-trac.* Cu trei luni înainte de revoluţie, publică piesa *Nemulţumiţii,* în care ridiculizează nobilimea.

Are loc celebra premieră a piesei *Hernani* a lui Victor Hugo, care se termină printr-o autentică bătălie între susţinătorii şi adversarii romantismului.

1831 Mérimée devine inspector al monumentelor istorice, funcţie de stat pe care o va deţine timp de optsprezece ani. În această calitate, face numeroase călătorii prin ţară şi scrie patru volume de *Note de călătorie.*

Face şi numeroase călătorii în străinătate.

1837 Nuvela *Venus din Ille* inaugurează în literatura franceză nuvela fantastică, în Spania, Mérimée leagă o strânsă prietenie cu familia Montijo. Eugenia de Montijo, o fetiţă de patru ani, avea să ajungă mai târziu soţia lui

Napoleon al III-lea.

Apare *Roşu şi Negru* a lui Stendhal, scriitor cu care *Mérimée* leagă o strânsă prietenie.

1840 Rod al călătoriei în Corsica, apare nuvela *Colomba.*

Saint-Beuve scrie doamnei Juste Olivier: “Colomba, *a domnului Mérimée, este opera care a întrunit aici toate sufragiile. Timp de cincisprezece zile, peste tot, nu s-a vorbit decât despre ea.”*

1841 Apar studiile istorice *Eseu asupra războiului social* şi *Conjuraţia lui Catilina.*

1843 Poetul Jukovski adaptează în versuri nuvela *Mateo Falcone*

1844 Mérimée este ales membru al Academiei Franceze. La două zile după alegere, apare nuvela *Arsène Guillot,* care atrage dezaprobarea unor academicieni retrograzi.

Costache Negruzzi publică în revista *Propăşirea* nuvela *Toderică, o* adaptare după *Federigo,* în urma căreia revista e suprimată, iar autorul surghiunit.

1845 Apare *Carmen* — care mai târziu va inspira compozitorului G. Bizet opera cu acelaşi nume.

1846 Abatele Aubin apare fără semnătura autorului.

1848 Revoluţia răstoarnă monarhia din Iulie, instaurând ce-a de a treia republică.

Mérimée e surprins de evenimente în casa prietenului său Delessert, unde se baricadează în timpul nopţii.

Publică studiul *Istoria lui Don Pedro I, regele Castiliei.*

1849 Publică primele traduceri din literatura rusă: *Dama de pică* şi *Ţiganii* de Puşkin.

1850 Apare piesa *Cele două moşteniri* — ultima operă literară mai importantă a lui Mérimée.

1851 Lovitura de stat în urma căreia se instaurează al II-lea imperiu.

Mérimée e singurul scriitor care aprobă lovitura de stat ce-l va aduce la cârma Franţei pe Napoleon al III-lea. E numit senator şi are în această calitate mai multe misiuni diplomatice secrete în Anglia.

1854 Publică romanul istoric *Falşii Demetriuşi,* pe care în 1858 îl dramatizează în colaborare cu Emile Augier.

1855 Apar *Varietăţi istorice şi literare.*

1856 Scrie articolul *Baladele şi cântecele populare ale românilor,* în care analizează volumul de poezii populare publicat de Vasile Alecsandri.

1861—1863 Publică lucrări de istorie consacrate lui Stenka Razin şi respectiv lui Petru cel Mare. Din această epocă şi până la sfârşitul vieţii mai produce numai câteva nuvele, printre care *Lokis Djoume, Camera albastră.*

1870 Moare la Cannes, cu puţin timp înainte de prăbuşirea imperiului lui Napoleon al III-lea.

MIHAI MURGU

MATEO FALCONE

Cum ieşi din Porto-Vechio, luând-o spre nord-vest, către interiorul insulei, terenul începe să se înalţe treptat şi după trei ceasuri de umblet pe cărări întortocheate, astupate de bolovani groşi şi uneori tăiate de tihărăi, dai de marginea unui *maquis* foarte întins. *Maquis-ul* e patria ciobanilor corsicani şi a tuturor celor certaţi cu justiţia. E bine să ştim că ţăranul corsican, ca să-şi cruţe osteneala de a-şi îngrăşa ogorul, dă foc unei anumite întinderi de pădure: dacă flăcările se întind mai mult decât e nevoie, atâta pagubă! Fie ce-o fi, el e sigur că va avea o bună recoltă semănând pe pământul acesta fertilizat de cenuşa copacilor pe care i-a avut. O dată spicele culese, căci se lasă paiele care se culeg anevoie, rădăcinile rămase în pământ încolţesc primăvara dând lăstari foarte deşi, care în câţiva ani ajung la o înălţime de şapte şi opt picioare. Sihlişul acesta des se numeşte *maquis.* E alcătuit din diferite soiuri de arbori şi arbuşti amestecaţi şi învălmăşiţi după cum dă Dumnezeu. Numai cu barda-n mână poate omul să-şi deschidă drum şi sunt *maquis*-uri atât de dese şi de tufoase că nici muflonii[1] nu pot pătrunde în ele.

Dacă ai ucis un om du-te în *maquis*-ul de la Porto-Vechio şi cu o puşcă bună, pulbere şi plumbi, vei trăi în linişte; nu uita mantaua cafenie cu glugă care ţine loc de pătură şi mindir. Ciobanii îţi dau lapte, brânză şi castane şi nu vei avea a te teme de justiţie sau de rudele mortului decât numai când va trebui să cobori în oraş ca să-ţi reînnoieşti muniţiile.

Când eram în Corsica, în 18... Mateo Falcone îşi avea locuinţa la jumătate de leghe de acest *maquis.* Era un om

[1] Specie de oaie sălbatică

înstărit pentru ţinutul lui; trăia boiereşte, adică fără să facă nimic, din rodul turmelor sale pe care păstorii, de soiul lor nomazi, le duceau să pască, pe ici, pe colo, la munte. Când l-am văzut, după doi ani de la întâmplarea pe care voi povesti-o, părea să tot aibă cincizeci de ani. Închipuiţi-vă un om mărunt dar zdravăn, cu părul creţ şi negru ca jaspul, cu nas coroiat, cu ochii mari şi vii, cu faţa de culoarea căptuşelii ciubotelor. Dibăcia lui la tragerea cu puşca trecea drept nemaipomenită până şi în ţinutul lui unde nu-i lipsă de ţintaşi buni. Mateo, de pildă, nu ţi-ar fi tras niciodată într-un muflon cu poşte[2], dar la o sută douăzeci de paşi ţi-l răpunea c-un glonte în cap sau în coastă, la alegere. Noaptea se slujea de armele lui tot atât de bine ca ziua şi mi s-a citat în ce-l priveşte o pildă de dibăcie care va părea poate de necrezut aceluia care n-a călătorit în Corsica.

La optzeci de paşi se aşeza o lumânare aprinsă în dosul unui transparent de hârtie de lăţimea unei farfurii. După ce o lua la ochi se stingea lumânarea şi după un minut, în cea mai deplină beznă, trăgea şi spărgea transparentul: de trei ori din patru. Prin îndemânarea aceasta atât de transcendentă, Mateo Falcone îşi câştigase o mare faimă. Era socotit a fi pe cât de bun ca prieten, pe atât de primejdios ca duşman: de altfel, îndatoritor şi miluind oamenii, trăia în bună înţelegere cu întreaga obşte din districtul Porto-Vechio. Se zvonea totuşi, despre el, că la Corte, de unde şi-a luat nevasta, s-ar fi descotorosit năprasnic de un rival care trecea drept tot atât de temut în luptă cât şi în dragoste: cel puţin se punea în seama lui Mateo, o anumită lovitură de flintă care l-a nimerit pe acest rival pe când se bărbierea în faţa unei oglinjoare atârnate de fereastră. După potolirea daraverei, Mateo s-a însurat. Femeia lui, Giuseppa, i-a vlăstărit mai întâi trei fete (ceea

[2] Alice mari

ce îl făcea să turbe) şi, în fine, un fecior pe care l-a botezat Fortunato: era nădejdea familiei, moştenitorul numelui. Fetele erau măritate bine: părintele lor se putea bizui la nevoie pe pumnalele şi carabinele ginerilor săi. Măcar că nu avea decât zece ani, băiatul vădea înclinări fericite.

Într-o bună zi de toamnă, Mateo ieşi, dis-de-dimineaţă, cu nevasta, pentru a da o raită pe la una din turmele lui, într-o poiană a *maquis*ului. Micul Fortunato voia să-l întovărăşească, dar poiana era prea departe, şi-apoi trebuia să rămână cineva să păzească locuinţa, aşa că tatăl nu s-a învoit să-l ia. Vom vedea că a avut de ce să se căiască.

Lipsea de câteva ore şi micul Fortunato şedea binişor întins la soare privind munţii albaştri şi gândindu-se că duminica viitoare va lua masa în oraş, la unchiul lui, *caporalul*[3]*,* când fu întrerupt deodată din visare, de bubuitura unei arme de foc. Se ridică şi se întoarse intr-acea parte a câmpului de unde venea zgomotul. Alte detunături de puşcă îi urmară, trase în răstimpuri neregulate, mereu şi din ce în ce mai aproape. În fine, pe cărarea care duce de la câmp la casa lui Mateo se ivi un om cu o căciulă ţuguiată pe cap aşa cum poartă oamenii de la munte, bărbos, în zdrenţe, târându-se cu greutate şi sprijinindu-se de puşcă. Fusese împuşcat în coapsă.

Omul acesta era un *bandit*[4] care, plecând de cu noapte să cumpere iarbă de puşcă, dăduse în drum peste o iscoadă de voltijori corsicani[5]. După o dârză apărare

---

[3] *Caporali* erau pe vremuri şefii aleşi de comunele corsicane când s-au răzvrătit împotriva seniorilor feudali. Astăzi se mai dă încă, uneori, acest titlu unui om care (prin proprietăţile, alianţele şi protejaţii săi) exercită o influenţă şi un soi de magistratură efectivă asupra unui canton (n.a)

[4] Aici „bandit” e sinonim cu „proscris” (n.a)

[5] Corp alcătuit de guvern şi care laolaltă cu jandarmeria serveşte la menţinerea ordinii (n.a.)

izbutise să bată în retragere, urmărit de aproape, trăgând din stâncă în stâncă, la nevoie. Dar era hăituit prea de aproape de soldaţi şi rana nu-i îngăduia să intre în *maquis* fără a fi ajuns din urmă.

Se apropie de Fortunato şi îi zise:

— Eşti fiul lui Mateo Falcone?

— Da.

— Eu sunt Gianetto Sanpiero. Sunt urmărit de gulerele galbene[6]. Ascunde-mă, căci nu pot merge mai departe.

— Şi ce o să spună tata, dacă te ascund fără voia lui?

— O să spună că bine ai făcut.

— Cine ştie?

— Ascunde-mă repede; sosesc.

— Aşteaptă să se înapoieze tata.

— Să aştept! Blestem! Vor fi aci în cinci minute. Hai, ascunde-mă, ori te ucid.

Fortunato îi răspunse cu cel mai mare sânge rece:

— Puşca ţi-e descărcată şi nu mai ai cartuşe în *carchera*[7]!

— Am stiletul.

— Dar poţi să fugi iute ca mine?

Făcu o săritură şi fu în afară de primejdie.

— Nu eşti fiul lui Mateo Falcone! Ai să mă laşi să fiu arestat în faţa casei tale?

Copilul păru mişcat.

— Ce-mi dai dacă te ascund? îi zise apropiindu-se.

Banditul scotoci într-o pungă de piele care-i spânzura de centură şi scoase o monedă de cinci franci pe care o păstrase, fără îndoială, pentru a-şi cumpăra praf de puşcă. Fortunato surâse la vederea monedei de argint, o luă şi-i spuse lui Gianetto:

---

[6] Uniforma voljitorilor consta pe atunci dintr-un frac cafeniu cu guler galben (n.a)

[7] Centură de piele care serveşte de cartuşieră şi de portofel (n.a)

— N-ai nicio grijă.

Şi pe loc făcu o gaură într-o căpiţă de fân din preajma casei. Gianetto se ghemui în ea, iar copilul îl acoperi în aşa fel încât să-i lase şi un pic de aer să respire, fără ca totuşi să se dea de bănuit că în fânul acesta s-ar ascunde un om. Ceva mai mult, născoci o viclenie de sălbatic destul de îndemânatică. Se duse să ia o pisică cu puii ei şi-i aşeză pe căpiţa de fân pentru a face să se creadă că n-a fost scormonită de curând. Apoi, văzând urmele de sânge de pe poteca de lângă casă, le acoperi bine cu ţărână şi treaba isprăvită, se culcă din nou la soare, foarte liniştit.

Câteva minute după asta, şase inşi în uniformă cafenie cu guler galben, comandaţi de un adjutant, se aflau în faţa porţii lui Mateo. Adjutantul era oarecum cimotie cu Falcone. (Se ştie că în Corsica se urmăresc gradele de rudenie mult mai departe decât aiurea.) Îl chema Tiodoro Gamba. Era un om destoinic şi de care bandiţii se temeau foarte, căci îi hăituise pe mulţi.

— Bună ziua, verişorule — începu el către Fortunato — ce mare te-ai făcut! N-ai văzut cumva, adineauri, trecând un om?

— Nu-s încă atât de mare ca dumneata, vere, răspunse băiatul cu o înfăţişare tâmpă.

— Ai să fii. Dar, spune-mi, n-ai văzut trecând un om?

— Dac-am văzut trecând un om?

— Da, un om cu o căciulă ţuguiată de catifea neagră şi un mintean înflorat cu roş şi galben?

— Un om cu căciulă ţuguiată şi un mintean înflorat cu roş şi galben?

— Da, răspunde repede şi nu mai repeta întrebările mele.

— Azi-dimineaţă, domnul părinte a trecut prin faţa porţii noastre, călare pe calul lui, Piero. M-a întrebat ce face tata şi i-am răspuns…

— A, împieliţatule, faci pe şiretul! Spune-mi repede pe unde a, trecut Gianetto că pe el îl căutăm şi sunt sigur că pe poteca asta a luat-o.

— Cine ştie?

— Cine ştie? Ştiu eu, că l-ai văzut.

— Oare poţi vedea trecători când dormi?

— Nu dormeai, netrebnicule, pocniturile puştii te-au trezit.

— Crezi oare, nene, că puştile voastre fac atâta huiet? Escopeta tatii huieşte mai tare.

— Să te ia dracu, berechet afurisit! Sunt încredinţat că l-ai văzut pe Gianetto. Poate că l-ai şi ascuns. Hai băieţi, intraţi în casă şi vedeţi dacă omul nostru nu-i acolo. Mergea numai într-o labă şi-i prea şmecher, blestematul, ca să se încumete să ajungă la *maquis* şchiopătând. De altfel, dârele de sânge se opresc aici.

— Şi ce o să spună tata? întrebă Fortunato rânjind prosteşte; ce-o să spună el când o afla că s-a cotrobăit prin casă în lipsa lui?

— Nemernicule! zise adjutantul Gamba luându-l de ureche — nu ştii oare că-i în puterea mea să te fac să cânţi pe alt glas? Poate că douăzeci de lovituri cu latul săbiei au să-ţi dezlege limba.

Fortunato rânjea mereu.

— Tatăl meu e Mateo Falcone! spuse el cu fudulie.

— Nu-ţi dai seama oare, potlogarule, că te pot duce la Corte sau la Bastia? Te bag în temniţă să dormi pe paie cu picioarele-n fiare şi te ghilotinez dacă nu-mi spui unde e Gianetto Sanpiero..

În faţa acestei ameninţări ridicole, băiatul pufni de râs. Repetă:

— Tatăl meu e Mateo Falcone.

— Adjutantule — spuse în şoaptă unul din voltijori — să

nu ne stricăm cu Mateo.

Gamba părea încurcat de-a binelea. Vorbea cu glas scăzut cu soldaţii care cercetaseră toată casa. Asta n-a ţinut mult, căci cabana unui corsican e alcătuită dintr-o singură odaie pătrată. Mobilierul se compune dintr-o masă, bănci, cufere şi scule de vânătoare şi de gospodărie.

În timpul acesta, micul Fortunato îşi mângâia pisica şi părea că se bucură cu răutate de încurcătura voltijorilor şi a vărului său.

Un soldat se apropie de căpiţa de fân. Văzu pisica şi dădu aşa, într-o doară, cu baioneta în fân, ridicând din umeri ca şi cum ar fi simţit că fapta lui nu avea noimă. Nimic nu mişcă şi faţa băiatului nu trădă nicio tulburare.

Adjutantul şi trupa lui îşi blestemau zilele; începuseră chiar să-şi îndrepte cu grijă privirile spre câmpie, ca şi cum ar fi fost gata să se întoarcă pe unde veniseră, când şeful, încredinţat că ameninţările rămân neputincioase faţă de fiul lui Falcone, vru să facă ultima sforţare încercând să-l ispitească prin vorbe dulci şi daruri.

— Verişorule — zise el — pari a fi un ştrengar foarte deştept! Ai să ajungi departe. Dar faţă de mine te porţi tare urât şi dacă nu mi-ar fi teamă să-l întristez pe vărul meu Mateo, să fiu al dracului dacă nu te-aş lua cu mine.

— Scârţ!

— Dar când s-o întoarce vărul meu am să-i spun tot şi drept pedeapsă pentru că ai minţit o să te biciuiască până la sânge.

— Crezi?

— Ai să vezi... dar uite... dacă eşti băiat de treabă, am să-ţi dăruiesc ceva.

— Eu, vere, am, să-ţi spun ce cred şi anume că dacă mai întârzii, Gianetto va ajunge în *maquis* şi atunci o să fie nevoie de mai mulţi şmecheri ca dumneata ca să-l caute.

Adjutantul scoase din buzunar un ceasornic de argint care făcea treizeci de franci bătuţi pe muche şi, băgând de seamă că ochii micului Fortunato străluceau privindu-l, îi spuse, ţinând ceasornicul atârnat de capătul lanţului său de oţel:

— Puşlama! Ţi-ar plăcea să ai un ceasornic ca ăsta atârnat de gât. Te-ai plimba pe străzile din Porto-Vechio, fudul ca un păun. Şi când te-ar întreba lumea: "Cât e ceasul?" tu ai răspunde: "Uitaţi-vă la ceasornicul meu".

— Când voi fi mare, unchiul meu, *caporalul,* o să-mi dea un ceasornic.

— Da, dar fiul unchiului tău are unul... nu atât de frumos ca ăsta, ce-i drept... Totuşi e mai tânăr ca tine.

Băiatul suspină.

— Ei bine, vrei să fie al tău ceasornicul ăsta, verişorule?

Fortunato, trăgând cu coada ochiului la ceasornic, era aidoma pisicii căreia îi înfăţişezi un pui întreg. Dându-şi seama că-ţi râzi de ea, nu îndrăzneşte să întindă gheara, dar în răstimpuri întoarce privirile pentru a ocoli primejdia de a cădea în ispită; îşi linge, însă, mereu buzele, părând a zice stăpânului: nemilosârdnică glumă!

Adjutantul Gamba părea totuşi de bună-credinţă înfăţişându-şi ceasornicul. Fortunato n-a întins mâna, dar îi spuse cu un suspin amar:

— De ce îţi baţi joc de mine?

— Mă jur că nu-mi bat joc. Atât să-mi spui: unde e Gianetto şi ceasul e al tău.

Lui Fortunato îi scăpă un zâmbet de neîncredere şi, pironindu-şi ochii negri într-ai adjutantului, se sili să desluşească încrederea pe care trebuie s-o pună în spusele lui.

— Să n-am parte de epoleţi — răcni adjutantul — dacă nu-ţi dau ceasornicul cu această condiţie! Camarazii sunt

martori, nu-mi pot lua vorba înapoi.

Vorbind astfel, apropiase ceasornicul atât de mult, încât atingea aproape obrazul palid al copilului. Faţa băiatului vădea bine lupta care se dădea în sufletul lui între pofta lacomă şi respectul datorat ospitalităţii. Pieptul lui gol se ridica cu putere şi părea gata să se înăbuşe. În ăst timp ceasornicul se legăna, se sucea mereu şi uneori îi atingea vârful nasului. În cele din urmă, încetul cu încetul, mâna lui dreaptă se ridică spre ceasornic: vârful degetelor îl atinseră, apoi îl cuprinse cu totul în mână, fără ca adjutantul să lase, totuşi, capătul lanţului.

Cadranul era auriu... cutia de curând lustruită... la soare apărea ca de foc...

Ispita era prea mare.

Fortunato ridică şi mâna stângă, arătând peste umăr cu degetul mare căpiţa de fân de care se rezema. Adjutantul l-a priceput pe dată. Dădu drumul capătului lanţului. Fortunato simţi că a devenit deplin stăpân pe ceasornic. Zvâcni cu sprinteneala unei ciute şi se îndepărtă cu zece paşi de căpiţa de fân pe care vojtijorii începuseră s-o răscolească.

Peste puţin fânul începu să se foiască şi un om însângerat, cu pumnalul în mână, ieşi din el; dar cum încercă să se ridice în picioare, rana care se răcise nu-i îngădui să se ţie drept. Căzu. Adjutantul se năpusti asupra-i şi-i smulse stiletul. Cu toată împotrivirea lui, pe loc îl cetluiră zdravăn.

Gianetto, culcat la pământ şi legat ca un mănunchi de surcele, întoarse capul către Fortunato care se apropiase.

— Fecior de... îi spuse el, mai mult cu dispreţ decât cu mânie.

Băiatul îi aruncă moneda de argint pe care o primise, simţind că nu i se mai cuvenea, dar proscrisul nu păru să ia

în seamă gestul. Cu mult sânge rece, îi spuse adjutantului:

— Iubite Gamba, nu mai pot umbla, va trebui să mă căraţi voi în oraş.

— Adineauri fugeai mai dihai ca cerbul — răspunse crudul învingător — dar fii pe pace, sunt atât de mulţumit că te am în mână că te-aş duce şi o leghe în spinare, fără să obosesc. De altfel, camarade, îţi vom face o targă din crengi şi din manta şi la ferma din Crespoli găsim cai.

— Bine — făcu prizonierul — dar să-mi puneţi şi ceva pe targa voastră, ca să şed mai bine.

În timp ce voltijorii se îndeletniceau, unii să facă o targă din crengi de castan, ceilalţi să-i oblojească rana lui Gianetto, Mateo Falcone şi nevasta lui se iviră la cotitura unei poteci care ducea spre *maquis.* Femeia înainta anevoie sub greutatea unui sac cu castane, peste măsură de mare, pe când bărbatul ei se lăfăia, neducând cu el decât o puşcă în mână şi alta pe umăr, căci e nevrednic pentru un bărbat să poarte altă sarcină în afară de armele sale.

La vederea soldaţilor, primul gând al lui Mateo a fost că au venit să-l aresteze. Dar de ce acest gând? Mateo avea, aşadar, niscaiva neînţelegeri cu justiţia? Nu. Era, cum se zice, *un particular cu bună faimă*; dar era corsican şi om de munte, iar printre corsicanii de la munte puţini sunt aceia care scrutându-şi bine memoria să nu găsească vreun fleac de greşeală, cum ar fi lovitura de puşcă, lovitura de stilet şi alte marafeturi. Mateo, mai mult ca oricine, avea cugetul curat, căci de mai bine de zece ani nu-şi mai îndreptase puşca împotriva unui om, dar era totuşi prevăzător şi-şi luă măsuri ca la nevoie să se poată apăra cum se cuvine.

— Femeie — zise el Giuseppei — lasă-ţi sacul jos şi fii gata.

Ea se supuse fără şovăială. Îi dădu puşca pe care o purta

în bandulieră şi care l-ar fi putut stingheri, încărca pe aceea pe care o avea în mână şi înainta încetişor spre casă, de-a lungul arborilor care străjuiau drumul, gata la cel mai mic semn de vrăjmăşie să se arunce în dosul celui mai gros trunchi de unde ar fi putut trage adăpostit. Femeia mergea în urma lui ţinându-şi puşca de schimb şi tolba. Rostul unei bune gospodine în caz de luptă este să încarce armele bărbatului.

Pe de altă parte, adjutantul era neliniştit foarte văzându-l pe Mateo înaintând astfel, cu paşi număraţi, cu puşca întinsă şi degetul pe trăgaci. "Dacă, din întâmplare, se gândea el, Mateo o fi cumva rudă cu Gianetto sau prietenul lui şi o fi vrând să-l apere, încărcăturile celor două puşti ale lui ar ajunge pe doi dintre noi, tot atât de sigur ca scrisoarea la poştă, cu toată rudenia."

În această încurcătură, luă o hotărâre foarte îndrăzneaţă şi anume, să se apropie singur de Mateo, povestindu-i întâmplarea şi vorbindu-i ca unui vechi cunoscut; dar mica depărtare care îl despărţea de Mateo i se părea nespus de mare.

— Ei, bătrânul meu camarad — strigă el — ce mai faci, viteazule? Eu sunt, sunt Gamba, vărul tău.

Mateo, fără să răspundă o vorbă, se oprise locului şi pe măsură ce celălalt vorbea îşi ridica uşurel ţeava puştii, aşa că, în clipa când adjutantul îl ajunse, era îndreptată spre bolta cerului.

— Bună ziua, frate[8], zise adjutantul întinzându-i mâna. De mult nu te-am mai văzut.

— Bună ziua, frate.

— Mă oprisem, în trecere, să vă dau bună ziua, ţie şi verişoarei mele Pepa. Am bătut cale lungă astăzi, dar nu suntem de plâns pentru osteneală, căci am făcut bună

[8] *Buon giorno, fratello* – salutul obişnuit al corsicanilor (n.a)

treaba: l-am găsit pe Gianetto Sanpiero.

— Slavă Domnului! făcu Giuseppa. Săptămâna trecută ne-a furat o capră cu lapte.

Aceste vorbe îl bucurară pe Gamba.

— Nenorocitul! adăugă Mateo, era flămând.

— Netrebnicul s-a apărat ca un leu — urmă adjutantul, un pic dezamăgit. Mi-a ucis un vechi voltijor şi nu s-a mulţumit cu atâta: i-a rupt şi braţul caporalului Chardon, dar nu-i mare pagubă, nu-i decât un francez... După asta s-a ascuns atât de bine că nici dracul nu l-ar fi dibuit. Fără verişorul meu Fortunato nu l-aş fi găsit niciodată.

— Fortunato! izbucni Mateo.

— Fortunato! repetă Giuseppa.

— Da, Gianetto se ascunsese colo, sub căpiţa de fân, dar verişorul mi-a dezvăluit vicleşugul. De aceea, am să i-o aduc la cunoştinţă lui unchiu-său, *caporalul,* ca să-i dea un dar frumos pentru osteneală. Atât numele lui, cât şi al tău vor fi trecute în raportul pe care îl voi trimite procurorului-general.

— Blestem! spuse în şoaptă Mateo.

Ajunseră detaşamentul. Gianetto era întins pe targă şi gata de plecare. Zărindu-l pe Mateo în tovărăşia lui Gamba surâse ciudat şi întorcându-se apoi spre poarta casei scuipă pe prag, zicând:

— Casă de trădător!

Numai un om hotărât să moară putea cuteza să rostească cuvântul de trădător, ţintindu-l pe Falcone. O singură lovitură de stilet ar fi fost de ajuns să spele pe loc insulta. Mateo n-a făcut decât să-şi ducă mâna la frunte, ca un om copleşit.

Fortunato intrase în casă când l-a zărit pe tată-său sosind.

Reveni, însă, curând cu o strachină cu lapte, pe care, cu

ochii în pământ i-o întinse lui Gianetto.

— Departe de mine! îi strigă proscrisul cu glas spăimântător.

Apoi, înturnându-se către unul din voltijori:

— Dă-mi să beau, camarade.

Soldatul îi întinse plosca şi banditul bău apa pe care i-o dădea un om cu care, cu puţin înainte, schimbase focuri de armă. Ceru apoi ca mâinile să-i fie legate în aşa fel ca să-i poată sta cruciş pe piept, în loc să-i fie legate la spate.

— Îmi place — spuse el — să stau culcat în voie.

S-au grăbit să-i facă pe plac, după care adjutantul dădu semnalul plecării, îi ură bun rămas lui Mateo care nu răspunse, şi coborî cu paşi grăbiţi spre câmpie.

Se scurseră aproape zece minute până ce Mateo să deschidă gura. Băiatul privea neliniştit când spre mamă-sa, când spre tată-său, care, sprijinit în puşcă, îl măsura cu ură mocnită.

— Frumos început! spuse, în fine, Mateo cu glas liniştit dar spăimântător pentru cine cunoştea omul.

— Tată! strigă copilul înaintând cu lacrimi în ochi, gata să-i cadă la picioare.

Dar Mateo răcni:

— Înapoi!

Copilul se opri izbucnind în plâns, nemişcat, la câţiva paşi de tatăl său. Giuseppa se apropie. Zărise lanţul ceasornicului din care un capăt ieşea din cămaşa lui Fortunato.

— Cine ţi-a dat ceasul? întrebă el cu asprime.

— Văru-meu, adjutantul.

Falcone înşfăcă ceasornicul şi, aruncându-l cu putere într-un pietroi, îl făcu ţăndări.

— Femeie — zise el — copilul ăsta e-al meu?

— Ce vorbe-s astea, Mateo? îţi dai oare seama cui

vorbeşti?

Obrazul smead al Giuseppei se făcu conabiu.

— Ei bine, copilul acesta e cel dintâi din neamul lui care a săvârşit o trădare.

Plânsul şi sughiţurile lui Fortunato sporiră, dar ochii de linx ai lui Falcone erau mereu pironiţi asupra-i. Lovi pământul cu patul puştii, îşi aruncă apoi puşca pe umăr şi reluă drumul *maquis*-ului poruncind lui Fortunato să-l urmeze. Copilul se supuse.

Giuseppa alergă după Mateo şi-i cuprinse braţul.

— E fiul tău, îi zise cu glas tremurător, aţintindu-şi ochii negri în ochii bărbatului, şi cercând să desluşească ce gânduri are.

— Lasă-mă — răspunse Mateo — sunt tatăl lui.

Giuseppa îşi îmbrăţişă fiul şi intră plângând în cabană. Se aruncă în genunchi în faţa icoanei Fecioarei şi se rugă fierbinte.

Falcone merse cam două sute de paşi pe potecă şi se opri în faţa unei mici râpe în care coborî. Cercetă pământul cu patul puştii şi îl găsi moale şi lesne de săpat. Locul i se păru potrivit pentru ceea ce voia.

— Fortunato, du-te lângă pietroiul acela.

Copilul făcu ce i se poruncise, apoi căzu în genunchi.

— Fă-ţi rugăciunea.

— Tată, tată, nu mă ucide!

— Fă-ţi rugăciunile! repetă Mateo cu glas fioros.

Îngăimând şi hohotind copilul spuse “Tatăl nostru” şi “Crezul”. Cu glas mare, la sfârşitul fiecărei rugăciuni, tatăl răspundea “Amin”!

— Astea sunt toate rugăciunile pe care le ştii?

— Tată, mai ştiu “Ave Maria” şi litania care m-a învăţat mătuşica.

— E foarte lungă, dar nu are a face.

Copilul isprăvi litania cu vocea stinsă.

— Ai terminat?

— Îndurare, tată, iartă-mă, n-am să mai fac! Am să mă rog atât de vărul meu caporalul până o să-l libereze pe Gianetto!

Vorbea încă. Mateo îşi încărcase puşca şi-l luase la ochi, zicându-i:

— Dumnezeu să te ierte!

Copilul făcu o sforţare disperată pentru a se ridica şi a săruta genunchii tatălui său, dar nu avu timp. Mateo trase şi Fortunato se prăbuşi mort pe loc.

Fără să arunce o privire asupra cadavrului, Mateo făcu cale întoarsă spre casă în căutarea unui hârleţ, spre a-şi îngropa fiul. Făcuse câţiva paşi când îi ieşi în cale Giuseppa care alerga înspăimântată de pocnetul armei.

— Ce-ai făcut? strigă ea.

— Dreptate.

— Unde e?,

— În râpă. Am să-l îngrop. A murit creştineşte, am să-i fac slujbă. Trimite vorbă ginerelui meu, Tiodoro Bianchi, să vină să şadă la noi.

1829

TAMANGO

Căpitanul Ledoux era un bun marinar. A început ca simplu matelot, ajungând apoi ajutor cârmaci. În bătălia de la Trafalgar[9] o aşchie de lemn i-a zdrobit o mână; i-a fost amputată, iar el concediat, în urmă, cu bune certificate.

Odihna nu-i pria de fel şi, ivindu-se prilejul de a se îmbarca din nou, sluji în calitate de locotenent secund pe bordul unui vas de piraţi. Banii dobândiţi din câteva capturi îi îngăduiră să-şi cumpere cărţi şi să studieze navigaţia teoretic, partea ei practică fiindu-i mai dinainte bine cunoscută.

Cu timpul deveni căpitanul unui *lugru,* vas corsar cu trei tunuri, cu un echipaj de şaizeci de oameni, de ale cărui isprăvi armatorii din Jersey îşi amintesc încă.

Pacea îl umplu de amărăciune; în timpul războiului strânsese o mică avere pe care spera s-o rotunjească pe spinarea englezilor. Fu silit să-şi ofere serviciile unor paşnici negustori şi, cum era cunoscut drept om hotărât şi cu experienţă, i se încredinţă bucuros o navă.

Când s-a interzis traficul negriilor, şi când pentru a-l practica trebuia nu numai să înşeli vigilenţa vameşilor francezi, ceea ce nu era prea greu, dar, ceea ce era mult mai periculos, să scapi de crucişătoarele englezeşti, căpitanul Ledoux deveni un om nepreţuit pentru traficanţii de lemn de abanos[10].

Departe de a fi ca cei mai mulţi dintre marinarii care ca şi el au lâncezit în posturi mărunte, căpitanul Ledoux nu avea acea adâncă silă faţă de inovaţii şi nici acel spirit de rutină

---

[9] Loc în Spania unde, la 21 octombrie 1805, amiralul englez Nelson a repurtat o strălucită victorie asupra flotei franco-spaniole.

[10] Denumire pe care şi-o dădeau traficanţii de negri (n.a)

ce prea ades se strecoară printre gradele superioare. Dimpotrivă, a fost printre primii care să recomande armatorului său folosirea lăzilor din fier pentru depozitarea şi păstrarea apei. La el pe bord, cătuşele şi lanţurile cu care sunt înzestrate vasele traficanţilor de negri erau făcute după un sistem nou şi lăcuite cu grijă pentru a nu rugini. Dar ceea ce l-a ridicat în ochii negustorilor de sclavi a fost construcţia, îndrumată de el însuşi, a unui brick, făcut anume pentru acest negoţ, navă sprintenă, cu pânze, îngustă, lungă cât un bastiment de război şi în măsură, totuşi, să primească un mare număr de negri. Îl numi "Espérance". Vru ca interiorul, vasului, strâmt şi cu bordajul adus înăuntru, să n-aibă mai mult de trei picioare şi patru ţoli înălţime, pretinzând că această dimensiune îngăduie sclavilor de statură obişnuită să şadă comod; şi ce zor au ei să se ridice?

— O dată ajunşi în colonii — spunea Ledoux — tot în picioare or să stea!

Cu spatele rezemat de bordaj şi aşezaţi pe două rânduri paralele, negrii lăsau între ei un loc gol care la toate celelalte vase de aceeaşi teapă slujea numai circulaţiei. Ledoux născoci să aşeze în acest interval alţi negri, culcaţi perpendicular pe primii, în felul acesta în vasul lui încăpeau zece negri mai mult decât în celelalte vase de acelaşi tonaj. La nevoie ar putea să încapă şi mai mulţi; dar trebuie să fii omenos şi să-i dai negrului un spaţiu de cel puţin cinci picioare în lungime (1,50 m.) pe două în lăţime ca să se poată zbengui în voie în timpul unei călătorii de şase săptămâni şi mai bine; în sfârşit, spunea Ledoux armatorului pentru a-şi justifica mărinimia, la urma urmelor şi negrii sunt oameni ca şi albii.

"Espérance" plecă din Nantes într-o vineri, după cum observară mai târziu nişte oameni superstiţioşi. Cu toată

migala cu care au cercetat vasul, inspectorii n-au descoperit şase lăzi mari pline cu lanţuri, cătuşe şi fiare din acele cărora nu ştiu de ce li se spune “ale dreptăţii”. Nu s-au mirat de asemenea de uriaşa provizie de apă de pe “Espérance”, care după scripte pleca în Senegal numai pentru comerţul cu lemn şi fildeş. Drumul nu e prea lung, ce-i drept, dar un prisos de prevedere nu strica. Ce te faci fără apă dacă te surprinde calmul?

Aşadar, “Espérance” plecă într-o vineri, bine pusă la punct şi cu tot ce-i trebuia. Lui Ledoux i-ar fi plăcut poate să aibă catarge mai trainice; totuşi cât timp a comandat vasul n-a avut de ce se plânge. Călătoria i-a fost norocoasă şi spornică până la ţărmul Africii. Ancorară în râul Joalului[11], pare-mi-se într-un răstimp când crucişătoarele englezeşti nu supravegheau acea parte a coastei. Samsari din partea locului veniră pe dată la bord. Momentul era cum nu se poate mai prielnic; Tamango, războinic vestit şi geambaş de oameni, tocmai mânase la coastă un mare număr de sclavi de care se desfăcea pe preţ scăzut, ca omul care are puterea şi mijloacele de a aproviziona piaţa fără întârziere, îndată ce marfa negustoriei lui s-ar împuţina.

Căpitanul Ledoux porunci să fie dus la mal şi se înfăţişă lui Tamango. Îl găsi într-o cocioabă de paie care i se ridicase în pripă, însoţit de cele două femei ale lui şi de câţiva precupeţi şi paznici de sclavi. Pentru a-l primi pe căpitanul alb, Tamango se gătise. Purta o veche uniformă albastră, care mai avea încă galoanele de caporal; dar pe fiecare umăr îi atârnau câte doi epoleţi de aur prinşi în acelaşi nasture şi bălăbănindu-se unul pe piept şi altul pe spate. Cum nu avea cămaşă, iar haina era cam scurtă pentru statura lui, între reverele albe ale hainei şi izmenele

[11] Joal – mic port în Senegal (n. ed. Franceze – Bibliotèque de la Plèyade)

de pânză de Guineea se vedea o fâşie barosană de piele neagră care semăna cu un brâu lat. Într-o parte, legat de o frânghie, îi atârna un săbioi de cavalerie, iar în mână ţinea o frumoasă puşcă cu două focuri, de fabricaţie engleză. Astfel echipat, războinicul african credea că depăşeşte în eleganţă pe cei mai desăvârşiţi filfizoni din Paris sau Londra.

Căpitanul Ledoux îl privi câtva timp în tăcere pe când Tamango se umfla în pene ca un grenadier trecut în revistă de un general străin şi se desfăta de impresia ce-şi închipuia că o stârneşte asupra albului. După ce-l examină ca un cunoscător, Ledoux se întoarse spre secund şi-i spuse:

— Uite un vlăjgan care, predat sănătos şi nevătămat în Martinica, mi-ar aduce cel puţin trei mii de franci.

Se aşezară şi un marinar care cunoştea niţel limba wolofă sluji de tâlmaci. Formulele de bună-cuviinţă o dată rostite, un mus aduse un paneraş cu sticle cu rachiu; băură, iar căpitanul, pentru a-l binedispune pe Tamango, îi dărui o frumoasă pară de aramă pentru pulbere, împodobită cu portretul lui Napoleon în relief. Darul o dată primit cu recunoştinţa cuvenită, toţi ieşiră din cocioabă şi se aşezară la umbră în faţa sticlelor cu rachiu, pe când Tamango făcea semn să fie aduşi sclavii pe care îi avea de vânzare.

Se iviră într-un lung şir, cu trupul încovoiat de oboseală şi spaimă, fiecare având gâtul prins într-o furcă lungă de trei coţi, ale cărei două vârfuri erau unite către ceafă printr-un drug de lemn. Când pornesc la drum, unul dintre conducători ia pe umăr coada furcii primului sclav; acesta ia furca omului care îl urmează; al doilea poartă furca celui de al treilea şi aşa mai departe. La popasuri capul coloanei înfige în pământ coada ascuţită a furcii şi întreaga coloană se opreşte. E la mintea omului că nu-i chip să scapi cu fuga

c-un ceatlău de trei coţi lungime la gât.

La fiecare sclav, femeie sau bărbat, care-i trecea pe dinainte, căpitanul ridica din umeri, găsind bărbaţii prea pirpirii, femeile prea bătrâne sau prea tinere şi se plângea de corcirea rasei negre.

Totul degenerează, spunea el; odinioară era cu totul altfel. Femeile erau înalte de mai bine de doi coţi şi jumătate şi patru bărbaţi erau de ajuns pentru a învârti cabestanul unei fregate ridicând ancora principală.

Totuşi, în timp ce critica, făcea o primă alegere printre negrii cei mai voinici şi cei mai chipeşi. Pe aceştia îi putea plăti la preţul obişnuit, dar pentru rest cerea un mare rabat. La rândui lui, Tamango îşi apăra interesele, îşi lăuda marfa, vorbea de raritatea oamenilor şi de primejdiile traficului. Încheie, cerând un preţ, nu mai ştiu care, pentru sclavii pe care căpitanul binevoia să-i ia cu el pe bord.

Îndată ce tălmaciul traduse în franţuzeşte propunerea lui Tamango, Ledoux numai că n-a căzut pe spate de mirare şi de indignare; apoi se ridică, mormăind sudălmi cumplite, ca pentru a curma orice fel de târguială cu un om atât de nesăbuit. Atunci îl reţinu Tamango; cu greu izbuti să-l facă să se reaşeze. Se destupă o altă sticlă şi discuţia reîncepu. De astă dată a fost rândul negrului de a găsi propunerile albului nebune şi nesăbuite. S-a zbierat, s-a discutat, s-a băut rachiu din plin; dar rachiul provocă un efect cu totul deosebit asupra celor două părţi contractante. Francezul, cu cât bea cu atât îşi scădea oferta; africanul, cu cât bea cu atât îşi micşora pretenţiile. Când au dat de fundul coşului, căzuseră la învoială. Bumbăcărie ieftină, pulbere, cremene de puşcă, trei poloboace cu rachiu, cincizeci de puşti reparate ca vai de lume au fost date în schimbul a o sută şaizeci de sclavi. Căpitanul, pentru a încheia târgul, bătu în palma negrului mai mult decât pe jumătate beat, iar sclavii

fură pe loc predaţi marinarilor francezi, care se grăbiră să le scoată furcile de lemn pentru a le da zgărzi şi cătuşe de fier; ceea ce vădeşte limpede superioritatea civilizaţiei europene.

Mai rămâneau vreo treizeci de sclavi: erau copii, bătrâni, femei infirme. Corabia era plină.

Tamango, care nu ştia ce să facă cu acele ciurucuri, oferi căpitanului să-i vândă fiecare bucată pe o sticlă cu rachiu. Oferta era ispititoare. Ledoux îşi aminti că la Nantes, la reprezentaţia *Les Vêpres Siciliennes*[12], văzuse cum numeroşi oameni graşi şi înalţi, intrând într-un parter ticsit, izbutiseră totuşi să ia loc în virtutea compresibilităţii trupurilor omeneşti. Din treizeci de sclavi, luă douăzeci din cei mai zvelţi.

Atunci, pentru cei zece rămaşi, Tamango nu mai ceru decât un pahar cu rachiu de fiecare. Ledoux se gândi că în trăsurile publice, copiii nu ocupă şi nu plătesc decât jumătate de loc. Deci luă trei copii; dar declară că nu vrea să se mai încurce cu niciun negru. Văzând că mai rămânea pe cap cu şapte sclavi, Tamango apucă puşca şi luă la ochi prima femeie care venea: era mama celor trei copii.

— Cumpăr-o, sau o omor; un păhărel cu rachiu sau trag.

— Şi ce dracu vrei să fac cu ea? răspunse Ledoux.

Tamango trase şi sclava căzu moartă la pământ.

— Să trecem la altul! strigă Tamango ochind un moşneag copleşit de bătrâneţe: un pahar cu rachiu sau…

Una din femeile lui îi îndepărtă braţul, şi focul porni la întâmplare. Recunoscuse în moşneagul pe care bărbatul ei era să-l omoare un “guiriot”, adică un vrăjitor, care îi prezisese că va fi regină.

Turbat de rachiu, Tamango nu se mai stăpâni întâlnind

---

[12] *Vecerniile siciliene*, dramă aparţinând poetului francez *Casimir Delavigne* (1793 – 1843)

împotrivire la voile sale. Îşi lovi crunt soţia cu patul puştii; apoi se întoarse către Ledoux:

— Ia-o — zise el — îţi dau această femeie.

Era drăguţă. Ledoux o privi surâzând, apoi o luă de mână.

— Oi găsi eu unde s-o pun — zise el.

Tălmaciul era un om de omenie. Dădu lui Tamango o tabacheră de carton şi îi ceru cei şase sclavi rămaşi. Îi slobozi din furci şi le dădu drumul să plece unde-or vrea.

Se împrăştiară cu sârg care încotro, nemaiştiind cum să ajungă în ţara lor, aflată la două sute de leghe de ţărm.

În timpul acesta căpitanul îşi luă rămas bun de la Tamango şi avu grijă să-şi îmbarce cât mai în grabă încărcătura.

Nu era prudent să rămâi prea mult în apele râului; crucişătoarele puteau să se arate iar şi el dorea să plece a doua zi. Cât despre Tamango, se culcă pe iarbă, la umbră, şi dormi ca să-şi mistuie rachiul.

Când se trezi, nava era cu pânzele ridicate şi pornise în josul apei. Tamango, cu capul încă afumat de beţia din ajun, îşi ceru femeia — Ayché.

I se răspunse că a avut nenorocul de a nu-i fi pe plac şi că o dăruise căpitanului alb, care o luase la bord. Năucit de această veste, Tamango îşi dădu cu pumnii în cap, apoi îşi luă puşca, şi cum fluviul cotea de mai multe ori înainte de a se vărsa în mare, fugi pe drumul cel mai scurt spre o mică cotitură, la o jumătate de leghe de gura fluviului. Acolo spera să găsească o barcă cu care să ajungă brickul, care din cauza şerpuirii fluviului trebuia să-şi încetinească mersul. Nu se înşelase; în adevăr, avu timpul să sară într-o barcă şi să ajungă vasul.

Ledoux a fost surprins văzându-l, şi încă mai mult când i-a cerut femeia îndărăt.

— Ce-i dat o dată nu se mai înapoiază — răspunse el. Şi îi întoarse spatele.

Negrul stărui oferind să restituie o parte din obiectele primite pentru sclavi. Căpitanul începu să râdă şi spuse că Ayché e o femeie foarte vrednică şi că vrea s-o păstreze. Atunci bietul Tamango vărsă şiroaie de lacrimi şi scoase nişte ţipete de durere tot atât de ascuţite ca ale unui nenorocit supus unei operaţii chirurgicale. Când se tăvălea pe punte chemând-o pe iubita Ayché; când se lovea cu capul de scânduri de parcă ar fi vrut să se omoare. Neînduplecat, însă, căpitanul, arătându-i ţărmul, îi făcea semn că era timpul să plece; dar Tamango stăruia, îşi oferi până şi epoleţii lui de aur, puşca şi sabia. Zadarnic!

În timpul acestei discuţii, locotenentul navei “Espérance” îi spuse căpitanului:

— Astă-noapte ne-au murit trei sclavi, aşa că loc este. De ce n-am lua cu noi golanul ăsta zdravăn, care el singur face mai mult decât cei trei morţi?

Ledoux se gândi că pe Tamango ar putea obţine trei mii de franci; că această călătorie care se arăta foarte bănoasă pentru el, va fi, probabil, cea din urmă; că, în sfârşit, îşi făcuse suma şi că, renunţând la negoţul cu sclavi, puţin îi păsa de faima bună sau rea pe care o lăsa pe ţărmul Guineei.

De altfel, malul era pustiu, iar războinicul african cu totul la cheremul lui. Nu mai rămânea decât să i se ia armele; căci ar fi fost primejdios să pui mâna pe el cât le avea asupra-i. Aşadar, Ledoux îi ceru puşca ca pentru a o cerceta şi a-şi da seama dacă făcea cât frumoasa Ayché. În timp ce încerca cucoaşele, avu grijă să răstoarne pulberea din tigăiţă. La rândul lui locotenentul apucase sabia; când Tamango fu dezarmat astfel, doi marinari zdraveni se năpustiră asupra-i; îl răsturnară pe spate şi începură să-l

lege. Împotrivirea negrului fu eroică. Deşi luat pe neaşteptate şi cu toată primejdia în care se afla, luptă îndelung împotriva celor doi marinari. Mulţumită puterii lui uimitoare izbuti să se ridice. Dintr-un pumn răpuse pe omul care îl ţinea de guler; lăsă o fâşie din haină în mâinile celuilalt marinar, şi ca un ieşit din minţi se aruncă asupra locotenentului ca să-i smulgă sabia. Acesta îi dădu o lovitură în cap, făcându-i o rană mare dar nu prea adâncă. Fără întârziere, îl legară zdravăn de mâini şi de picioare.

În timp ce se apăra scotea răcnete turbate şi se zbătea ca un mistreţ, prins în capcană.

Dar când îşi dădu seama că orice împotrivire era zadarnică, închise ochii şi nu mai făcu nicio mişcare. Singură suflarea lui puternică şi grăbită dovedea că mai era în viaţă.

— Pe cuvânt! exclamă căpitanul Ledoux, ce-or să mai râdă negrii pe care i-a vândut, văzându-l sclav la rândui său. De data asta o să se încredinţeze şi ei că există o pronie cerească.

În timpul acesta sărmanul Tamango îşi pierdea tot sângele.

Inimosul tălmaci, care în ajun salvase viaţa a şase sclavi, se apropie de el, îi obloji rana şi-i spuse câteva cuvinte de mângâiere. Ce a putut să-i spună nu ştiu. Negrul şedea nemişcat ca un cadavru. A trebuit ca doi marinari să-l care ca pe un balot jos sub punte, la locul care îi era destinat. Două zile încheiate n-a vrut nici să bea, nici să mănânce; abia dacă a fost văzut deschizând ochii. Tovarăşii lui de captivitate, altădată prizonierii săi, îl văzură apărând în mijlocul lor şi fură uluiţi. Spaima pe care o sădise în ei era atât de puternică, încât niciunul nu cuteză să-şi râdă de nenorocirea celui care fusese nenorocirea lor.

Ajutat de un vânt prielnic, dinspre ţărm, vasul se

îndepărtă repede de coasta Africii. Acum, fără grija crucişătoarelor engleze, căpitanul nu se mai gândea decât la uriaşele beneficii care îl aşteptau în coloniile spre care se îndrepta. *Abanosul* i se menţinea nevătămat. Nicio boală molipsitoare. Numai doisprezece negri — şi încă dintre cei mai slabi — muriseră de căldură: era un fleac. Pentru ca încărcătura lui de carne vie să îndure cât mai puţin din suferinţele călătoriei, avea grijă să scoată sclavii pe punte în fiecare zi. Rând pe rând o treime din aceşti nenorociţi avea câte un ceas ca să-şi facă provizie de aer pentru ziua întreagă. O parte din echipaj, înarmată până în dinţi, îi păzea să nu se răscoale; de altfel, aveau grijă ca niciodată să nu li se scoată fiarele în întregime.

Uneori, un marinar care ştia să cânte din vioară îi desfăta cu câte un concert. Era ciudat să vezi cum toate aceste feţe negre se întorc către muzicant, pierzându-şi treptat expresia de deznădejde şi stupiditate, râzând cu hohote şi bătând din palme, când lanţurile le-o îngăduiau.

Mişcarea e necesară sănătăţii; de aceea unul dintre obiceiurile salutare ale căpitanului Ledoux era de a pune ades sclavii să joace aşa cum stârneşti caii să zburde când sunt îmbarcaţi pentru o lungă călătorie.

— Hai, copii, jucaţi, distraţi-vă — le spunea căpitanul cu voce tunătoare, pocnind dintr-un enorm, bici de surugiu.

Şi pe dată sărmanii negri începeau să sară şi să joace. Din cauza rănii, Tamango a fost nevoit să stea câtva timp sub ecutilă[13]. În sfârşit, apăru pe covertă; de cum veni, îşi ridică cu semeţie capul în mijlocul mulţimii sfioase a sclavilor, aruncă o privire tristă dar calmă asupra nesfârşitei întinderi de apă care înconjura nava, pe urmă se culcă sau mai curând se lăsă să cadă pe scândurile covertei, fără ca

[13] *Ecutilă* (de la cuvântul francez *écoutille*) – trapă, în genul chepengului, făcută pe puntea unui vas, prin care se cobora în cală.

măcar să-şi dea osteneala de a-şi potrivi fiarele în aşa fel, încât să-l stingherească mai puţin.

Pe puntea de la pupă, Ledoux îşi fuma în tihnă luleaua. Lângă el, Ayché, fără cătuşe, într-o elegantă rochie de cit albastru, cu pantofi apelpisiţi de marochin, ducând în mâini o tavă încărcată cu lichioruri, sta gata să-i toarne de băut.

Era vădit că îndeplinea înalte rosturi pe lângă căpitan. Un negru care îl ura pe Tamango îi făcu semn să privească într-acolo. Tamango întoarse capul, o zări şi scoase un ţipăt; şi, ridicându-se vijelios, alergă spre puntea de la pupa înainte ca mateloţii de strajă să se fi putut împotrivi la o încălcare atât de gravă a tuturor rânduielilor marinăreşti.

— Ayché! tună el şi Ayché scoase un ţipăt de spaimă — crezi tu că în ţara albilor nu se află un *Mama-Jumbo?*

Mateloţi cu bâte se apropiau în grabă, dar Tamango cu braţele încrucişate, fără să-i pese, se întorcea la locul lui, în timp ce Ayché, izbucnind în plâns, părea împietrită de misterioasele cuvinte.

Tălmaciul povesti ce era acel groaznic *Mama-Jumbo,* al cărui singur nume stârnea atâta spaimă.

— E sperietoarea negriilor — spuse el. Când un soţ se teme ca femeia lui nu cumva să facă ceea ce se întâmplă ades atât în Franţa, cât şi în Africa, o sperie cu *Mama-Jumbo.* Eu care vă vorbesc l-am văzut pe *Mama-Jumbo* şi am înţeles şiretlicul; dar negrii... oameni simpli, nu înţeleg nimic. Închipuiţi-vă că într-o seară, în timp ce femeile petreceau dansând, făcând un *folgar,* cum spun ei în jargonul lor, iată că dintr-o sihlă deasă şi întunecată se aude o muzică ciudată fără să se zărească, totuşi, ţipenie de om. Toţi muzicanţii erau ascunşi în desiş. Se auzeau fluiere de trestie, tamburine de lemn, balafonuri[14] şi ghitare făcute din jumătăţi de dovleac. Toată această adunătură

[14] Balafon – instrument muzical folosit în Africa Occidentală.

cânta ceva ca pentru înmormântarea Satanei. Nici n-apucaseră bine să audă cântecul şi femeile au prins a tremura, dând să fugă, dar soţii le-au ţinut locului; ştiau ele bine ce le aşteaptă. Din hăţiş se ivi deodată o namila albă, de înălţimea catargului prim, cu capul cât un snop, cu ochii cât cepele şi o mutră ca a necuratului, cu flăcări într-însa. Păşea încet-încet, fără a se îndepărta de crâng mai mult de o sută de metri. Femeile strigau:

— Uite-l pe *Mama-Jumbo!*

Zbierau ca vânzătoarele de stridii. Bărbaţii lor le spuneau:

— Haide, ticăloaselor, mărturisiţi dacă aţi fost cuminţi, că dacă minţiţi, *Mama-Jumbo* e gata să vă mănânce de vii. Se găseau toante care să mărturisească şi soţii le snopeau în bătăi.

— Şi ce era matahala ceea albă, acel *Mama-Jumbo?* întrebă căpitanul.

— Ei bine, era un şmecher înfăşurat într-un cearşaf alb, purtând drept cap un dovleac scobit şi împodobit c-o lumânare aprinsă într-un vârf de băţ. Nu trebuie să-ţi frământi creierii şi nici mare scofală nu-i să-i păcăleşti pe negri. Cu toate astea, *Mama-Jumbo* e o folositoare născocire şi mult aş vrea ca şi nevastă-mea să creadă în el.

— Cât despre a mea — zise Ledoux — dacă nu-i pasă de *Mama-Jumbo,* în schimb îi ştie de frică “Sfântului Nicolae”, de altfel, ştie ea cum aş scărmăna-o dacă mi-ar juca o festă. Nu prea suntem îndurători noi, cei din neamul Ledoux şi cu toate că nu mi-a rămas decât o mână, mânuiesc încă bine iuşca. Cât despre caraghiosul de colo, care vorbeşte de *Mama-Jumbo,* spune-i să se potolească şi să nu sperie puicana, altminteri pun să-i scarmene spinarea şi din neagră ce-i, îi fac pielea roşie ca fleica crudă.

Acestea spuse, căpitanul coborî în cabina lui, trimise

după Ayché şi căută s-o liniştească; dar nici mângâierile şi nici scatoalcele, căci până la urmă îţi pierzi răbdarea, n-au putut potoli frumoasa arăpoaică; şiroaie de lacrimi îi curgeau din ochi. Supărat, căpitanul urcă din nou pe punte şi-i făcu observaţie ofiţerului de cart în legătură cu manevra pe care o comanda în acel moment.

Noaptea, când aproape tot echipajul era cufundat în somn adânc, oamenii de strajă auziră mai întâi un cântec grav, solemn, lugubru, care pornea din interiorul vasului, apoi un ţipăt de femeie înspăimântător de ascuţit. Îndată după aceea, glasul puternic al lui Ledoux, care blestema şi ameninţa, cât şi plescăitul cumplitului harapnic răsunară prin tot vasul. O clipă mai târziu totul reintră în linişte. A doua zi Tamango apăru pe punte cu faţa strivită de lovituri, dar tot atât de mândru şi de hotărât ca înainte.

Cum l-a zărit, Ayché, părăsind puntea de la pupa, unde şedea lângă căpitan, zvâcni spre Tamango, îngenunche înainte-i şi-i spuse cu adâncă disperare în glas:

— Iartă-mă, Tamango, iartă-mă!

Tamango o privi ţintă preţ de un minut, apoi băgând de seamă că tălmaciul se îndepărtase îi zise:

— O pilă!

Se culcă pe punte întorcându-i lui Ayché spatele. Căpitanul o ocări zdravăn, îi trase chiar câteva palme şi îi interzise să mai vorbească cu fostul ei bărbat; dar era departe de a bănui înţelesul cuvintelor schimbate în pripă şi nu întrebă nimic în această privinţă.

În timpul acesta Tamango închis cu ceilalţi sclavi îi îndemâna zi şi noapte să încerce o lovitură bărbătească pentru a-şi redobândi libertatea. Le arăta cât de puţini la număr erau albii, le atrăgea atenţia asupra paznicilor din ce în ce mai neglijenţi; apoi fără să le-o spună făţiş zicea că ar fi în măsură să-i aducă îndărăt în ţara lor, îşi lăuda

priceperea în ştiinţele oculte de care negrii sunt foarte pătrunşi şi ameninţa cu răzbunarea diavolului pe cei care ar da înapoi să-l ajute în încercarea sa. În cuvântările lui nu se folosea decât de dialectul peulilor, înţeles de majoritatea sclavilor, dar pe care tălmaciul nu-l pricepea. Faima oratorului, obişnuinţa sclavilor de a-i şti de frică şi de a i se supune, îi ajutora într-atât elocvenţa, încât negrii îl siliră să hotărască un soroc mântuirii lor, cu mult înainte ca el să se simtă în stare s-o împlinească. Răspundea conjuraţilor în doi peri, că încă n-a sunat ceasul şi că dracul, care i se arăta în vis, nu i-a dat ştire, dar că ei trebuie să fie gata la primul semn. În acest timp nu scăpa niciun prilej pentru a pune la încercare vigilenţa paznicilor. Odată, un matelot, lăsându-şi puşca rezemată de bordaj, căsca gura la un cârd de peşti zburători care urmăreau vasul; Tamango luă puşca şi începu s-o mânuiască, imitând cu gesturi groteşti mişcările văzute la mateloţi în timpul instrucţiei. După o clipă puşca i-a fost luată; dar aflase că putea să apuce o armă fără ca numaidecât să trezească bănuieli, iar când va veni timpul s-o folosească, mare viteaz ar trebui să fie acela care s-ar încumeta să i-o smulgă din mâini.

Într-o zi, Ayché îi aruncă un pesmet făcându-i un semn înţeles numai de el. Pesmetul avea înăuntru o mică pilă; de această sculă atârna izbânda complotului.

La început, Tamango avu grijă să nu arate pila tovarăşilor săi, dar la sosirea nopţii începu să murmure cuvinte neînţelese însoţite de gesturi ciudate. Treptat se înfierbântă până la a scoate răcnete. Auzind intonaţiile variate ale vocii lui s-ar fi zis că era într-o vie conversaţie cu o făptură invizibilă. Toţi sclavii tremurau nemaiîndoindu-se că în clipa aceea diavolul se afla în mijlocul lor. Tamango puse capăt acestei scene scoţând un strigăt de bucurie:

— Fraţilor — strigă el — duhul pe care l-am chemat în

ajutor s-a îndurat, în sfârşit, să-mi dea ceea ce îmi făgăduise şi ţin în mâinile mele scula mântuirii noastre. Nu ne mai trebuie acum decât un pic de bărbăţie şi sunteţi slobozi.

Dădu pila vecinilor săi s-o pipăie şi şiretlicul, cu toată simplitatea lui, găsi crezare la nişte oameni şi mai simpli.

După o lungă aşteptare veni marea zi a răfuielii şi a libertăţii. Conjuraţii, legaţi între ei prin straşnic jurământ, întocmiseră planul după o matură chibzuinţă. Cei mai hotărâţi, cu Tamango în cap, urmau ca atunci când le va veni rândul să fie pe punte, să pună mâna pe armele gardienilor; alţii trebuiau să se ducă în cabina căpitanului, pentru a lua puştile ce se aflau acolo. Acei care vor fi izbutit să-şi taie fiarele trebuiau să înceapă atacul; dar cu toată munca înverşunată a mai multor nopţi, cei mai mulţi dintre sclavi încă nu erau în măsură de a lua o parte energică la acţiune. De aceea trei negri voinici aveau sarcina de a omorî pe cel care purta în buzunar cheia lanţurilor şi de a elibera imediat pe tovarăşii ferecaţi. În acea zi, căpitanul Ledoux era cum nu se poate mai bine dispus; contrar obiceiului său, iertase un mus care urma să fie biciuit. Pe ofiţerul de cart îl lăudă pentru felul cum manevrează, declară echipajului că e mulţumit şi anunţă că în Martinica, unde urmau să ajungă curând, fiecare va primi o gratificaţie. Frământaţi de atât de plăcute gânduri mateloţii nu visau decât la întrebuinţarea pe care o vor da acestei gratificaţii. Se gândeau la rachiu şi la femeile de culoare din Martinica, când Tamango şi soţii lui fură aduşi pe punte.

Aceştia avuseseră grijă să pilească fiarele aşa ca să nu se vadă tăietura, dar la cea mai mică sforţare să poată fi frânte. De altfel, le făceau să răsune atât de tare că, auzindu-le, ai fi zis că purtau de două ori pe atâtea. După ce au sorbit aerul un timp, toţi s-au luat de mână începând

un dans, în vreme ce Tamango intona cântecul războinic al neamului său[15], pe care îl cânta pe vremuri înainte de a porni la luptă. După ce-au dansat ei ce-au dansat, Tamango, ca şi cum ar fi fost istovit de oboseală, se lungi la picioarele unui marinar, care, nepăsător, se rezemase de bordajul navei; toţi conjuraţii făcură la fel.

Astfel fiecare matelot era înconjurat de mai mulţi negri.

Deodată, Tamango, care fără zgomot îşi frânsese fiarele, slobozi un răcnet care trebuia să slujească de semnal, trase puternic de picioare pe matelotul care se găsea lângă el, îl dădu peste cap şi, punându-i piciorul pe burtă, îi smulse puşca cu care omorî ofiţerul de cart. În acelaşi timp, fiecare marinar de strajă fu luat cu asalt, dezarmat şi ucis pe loc. De pretutindeni se ridică un strigăt de luptă. Şeful de cart care avea cheia de la fiare căzu printre primii. Atunci o puzderie de negri năboi puntea. Cei care nu găseau arme apucau drugii cabestanului sau vâslele şalupei. Din clipa aceea echipajul european fu pierdut. În acest timp câţiva mateloţi ţinură piept pe puntea de la pupă; dar le lipseau armele şi hotărârea. Ledoux era încă viu şi nu pierduse nimic din curajul său. Dându-şi seama că Tamango era sufletul conjuraţiei, spera că ucigându-l îi va învinge cu uşurinţă pe ceilalţi. Aşadar, se repezi cu sabia-n mână în întâmpinarea lui, chemându-l cu răcnete puternice. Tamango se năpusti pe dată asupra-i. Ţinea o puşcă de capătul ţevii, slujindu-se de ea ca de o măciucă. Cele două căpetenii se întâlniră pe una din pasarele, acea trecere îngustă care leagă prora cu pupa. Tamango lovi cel dintâi. Printr-o mică mişcare a trupului albul scăpă de lovitură. Patul lovi cu putere puntea, se sfărâmă iar contra lovitura fu atât de puternică încât Tamango scăpa puşca din mâini. Era fără apărare, iar Ledoux cu un zâmbet de bucurie

[15] Orice căpetenie a negrilor are un cântec războinic al său (n.a)

satanică ridică braţul, gata să-l străpungă; dar Tamango era sprinten ca panterele din ţara lui. Se aruncă în braţele adversarului şi îi apucă mâna în care ţinea sabia. Unul încerca să-şi ţină arma, celălalt s-o smulgă. În această luptă înverşunată căzură amândoi, dar africanul era dedesubt. Atunci fără să-şi piardă curajul, Tamango, strângând pe adversar din toate puterile, îl muşcă de gât atât de sălbatic, încât sângele ţâşni ca de sub dinţii unui leu. Sabia scăpă din mâna istovită a căpitanului. Tamango o apucă, apoi, ridicându-se cu gura plină de sânge şi scoţând un ţipăt de izbândă, îşi străpunse de mai multe ori vrăjmaşul pe jumătate mort.

Victoria nu mai era îndoielnică. Cei câţiva marinari rămaşi încercară să ceară îndurare răzvrătiţilor; dar toţi, până şi tălmaciul care nu le făcuse niciun rău, fură măcelăriţi fără cruţare. Locotenentul muri glorios. Se retrăsese la pupa lângă unul din acele mici tunuri care se întorc pe un pivot şi care se încarcă cu zburături. Cu stânga îndrepta tunul în timp ce cu dreapta, înarmată cu o sabie, se apăra atât de bine încât atrase în jurul lui o droaie de negri. Atunci, apăsând pe trăgaciul tunului, deschise în mijlocul mulţimii înghesuite o pârtie largă, acoperită cu morţi şi muribunzi. O clipă mai târziu a fost sfâşiat în bucăţi. Când leşul ultimului alb, sfâşiat şi tăiat în bucăţi, fu aruncat în mare, negrii, sătui de răzbunare, ridicară ochii spre velele navei, care mereu umflate de un vânt viu păreau că se supun încă asupritorilor ducând învingătorii cu toată izbânda lor spre ţărmurile sclaviei.

“Aşadar, n-am făcut nimica, gândiră ei, cu amărăciune. Şi acest mare fetiş al albilor va voi oare să ne înapoieze în ţara noastră, după ce am vărsat sângele stăpânilor lui?”

Unii spuseră că Tamango va şti să-l facă să se supună. Cu mari strigăte Tamango fu chemat pe loc.

Nu era grăbit să se arate. Îl găsiră în cabina de la pupa cu o mână sprijinită de sabia însângerată a căpitanului; cealaltă o întindea distrat femeii lui, Ayché, care, îngenuncheată în faţa lui, i-o săruta. Bucuria de a fi învingător nu micşora o întunecată nelinişte pe care o trăda întreaga lui fiinţă. Mai luminat decât ceilalţi îşi dădea mai bine seama de greutatea situaţiei sale. În sfârşit, apăru pe punte cu un calm prefăcut, pe care nu-l simţea de loc. Îndemnat de nenumăratele glasuri amestecate, să cârmuiască vasul, se apropie cu paşi înceţi de cârmă ca pentru a întârzia clipa care şi pentru el ca şi pentru ceilalţi avea să hotărască întinderea puterii sale.

Nu se afla pe tot vasul un singur negru, oricât de nătâng, care să nu-şi fi dat seamă de rostul pe care îl aveau privitor la mişcarea vasului, anumite roţi şi cutii aşezate în faţă, dar pentru ei, maşinăria asta ascundea necurmat o mare taină. Tamango examină îndelung busola, muşcându-şi buzele ca şi cum ar fi citit semnele pe care le vedea scrise; apoi îşi duse mâna la frunte, luând înfăţişarea gânditoare a omului care face un calcul mintal. Toţi negrii îl înconjurară cu gura căscată, cu ochii holbaţi şi urmărindu-i cu nelinişte toate mişcările. În sfârşit, cu acel amestec de teamă şi încredere care din neştiinţă purcede, cu o puternică smucitură învârti roata cârmei.

Ca un armăsar buiac care cabrează sub pintenii unui călăreţ cutezător, frumosul brick “Espérance” săltă deasupra valului în urma acestei manevre neobişnuite. S-ar fi zis că, indignat, dorea să se înece în valuri o dată cu stângaciul său pilot. Cumpăna între direcţia velelor şi cârmă fiind deodată ruptă, vasul se aplecă atât de tare încât părea că avea să se scufunde. Lungile vergi se afundară în mare. Mai mulţi oameni fură răsturnaţi, câţiva aruncaţi peste bord. Curând vasul se ridică cu trufie împotriva valului, ca

pentru a mai lupta o dată cu prăpădul. Vântul îşi îndoi opintirile şi pe neaşteptate, c-un huiet spăimântător, cele două catarguri se prăbuşiră sfărâmate la câţiva paşi de covertă, acoperind partea superioară de ţăndări şi de o leasă grea de frânghii.

Negrii fugeau înspăimântaţi în interiorul vasului cu strigăte de groază; dar vântul, nemaiatingându-l, vasul se ridică lansându-se uşor legănat de valuri. Atunci cei mai îndrăzneţi dintre negri urcară din nou pe puntea pe care o curăţiră de tot ce o acoperea. Tamango rămase nemişcat, cu cotul rezemat de busolă şi ascunzându-şi faţa în braţul îndoit. Ayché era lângă dânsul dar nu îndrăzni să-i vorbească. Încet-încet, negrii se apropiară; se ridică un murmur care curând se schimbă într-o furtună de batjocuri şi ocări.

— Vicleanule! Mincinosule! strigau ei, de la tine ni se trag toate relele, tu ne-ai vândut albilor şi tot tu ne-ai silit să ne răsculăm împotrivă-le. Ne-ai lăudat priceperea ta, ne-ai făgăduit că ne aduci înapoi în ţara noastră. Şi te-am crezut, smintiţii de noi! Şi iată că era să pierim cu toţii fiindcă tu ai batjocorit fetişul albilor.

Tamango ridică capul semeţ şi negrii intimidaţi se traseră înapoi. Luă două puşti, făcu semn femeii să-l urmeze, străbătu mulţimea care se dădu la o parte în faţa lui şi se îndreptă spre prora vasului. Acolo, din butoaie goale şi din scânduri îşi făcu un soi de meterez, apoi se aşeză în mijlocul cetăţii improvizate de unde răsăreau ameninţătoare baionetele celor două puşti. Îl lăsară în pace. Printre răsculaţi, unii plângeau, alţii, ridicând mâinile la cer, invocau totodată şi fetişele lor şi pe cele ale albilor; unii, îngenuncheaţi în faţa busolei şi admirându-i mişcarea necontenită, o rugau cu aprindere să-i readucă în ţara lor; alţii se culcau pe punte în prada celei mai cumplite

deznădejdi. În mijlocul acestor deznădăjduiţi să ne închipuim femeile şi copiii urlând de groază şi vreo douăzeci de răniţi cerând un ajutor pe care nimeni nu se gândea să li-l dea.

Deodată, apăru pe punte un negru; faţa îi era luminată de bucurie. Înştiinţă că a găsit locul unde îşi păstrau albii rachiul; fericirea şi purtarea lui dovedeau cu prisosinţă că îl încercase. Vestea curmă o clipă vaietele acestor nenorociţi. Cu toţii alergară la magazie şi se umflară de băutură. Un ceas mai târziu puteau fi văzuţi săltând şi râzând pe punte, dedându-se la toate năzdrăvăniile celei mai sălbatice beţii. Dansurile şi cântecele lor erau însoţite de gemetele şi văicărelile răniţilor. Astfel trecu restul zilei şi toată noaptea.

Dimineaţa, la deşteptare, altă nenorocire. În timpul nopţii muriseră un mare număr de răniţi. Vasul plutea înconjurat de cadavre. Marea era agitată şi cerul ceţos. Se ţinu sfat. Câţiva ucenici în arta vrăjitoriei, care în faţa lui Tamango nu îndrăzniseră să vorbească de ştiinţa lor, îşi oferiră pe rând serviciile. Se încercară mai multe farmece iscusite. La fiecare încercare zadarnică, descurajarea sporea. În sfârşit, se vorbi din nou despre Tamango care încă nu ieşise din întăritura lui. La urma urmelor era cel mai învăţat dintre ei şi singurul în măsură de a-i scoate din situaţia îngrozitoare în care-i aruncase. Un bătrân, purtător al propunerilor de pace, se apropie de el. Îl rugă să vină să-şi dea părerea; dar, neclintit ca şi Coriolan[16], Tamango rămase surd în faţa rugăciunilor lui. Noaptea, în toiul zăpăcelii, îşi făcuse provizia de biscuiţi şi de carne sărată. Părea hotărât să

[16] *Caius Marcius Coriolan* (sec. V î.e.n.), general roman, care a adus numeroase servicii patriei sale; refuzându-i-se consulatul, s-a refugiat la volsgi, duşmanii romanilor, de unde n-a putut fi determinat să se întoarcă nici prin ameninţări nici prin făgăduinţi. În cele din urmă s-a înapoiat, dar numai în urma rugăminţilor mamei sale Veturia, şi a soţiei sale Volumnia.

trăiască singur în ungherul său. Le rămânea rachiul. Cel puţin te face să uiţi marea, sclavia şi moartea apropiată. Dormi, te visezi în Africa, vezi arbori de cauciuc, colibe stuhuite, boababi, a căror umbră acoperă un sat întreg. Orgia din ajun reîncepu. Astfel trecură mai multe zile. Îşi treceau timpul zbierând, plângând, smulgându-şi părul din cap, îmbătându-se şi dormind. Mulţi dintre ei muriră din prea multă băutură. Unii se aruncară în mare sau se spintecară cu pumnalele. Într-o dimineaţă, Tamango ieşi din cetatea sa şi înaintă până la ciotacul catargului cel mare.

— Sclavi — zise el — duhul mi s-a arătat în vis şi mi-a dezvăluit mijloacele de a vă scăpa de aci pentru a vă întoarce în ţara voastră. Nerecunoştinţa voastră ar merita să vă părăsesc, dar mi-e milă de aceste femei şi de copiii care ţipă. Vă iert. Ascultaţi-mă.

Toţi negrii îl înconjurară, plecând capul cu smerenie.

— Albii, singuri — urmă Tamango — cunosc cuvintele vrăjite care mână aceste case mari de lemn. Dar putem duce după voia noastră aceste bărci uşoare care seamănă cu cele din ţara noastră. Le arătă şalupa şi celelalte bărci de pe brick. Le încărcăm cu merinde, ne urcăm în ele şi vâslim încotro suflă vântul. Stăpânul meu şi al vostru îl va face să bată spre ţara noastră.

L-au crezut. Încercare mai nesăbuită nu se putea. Fără să cunoască folosirea busolei şi sub un cer necunoscut, nu puteau decât să rătăcească la întâmplare. După credinţa lui îşi închipuia că vâslind tot înainte, până la urmă va da de un ţărm locuit de negri, căci negrii stăpânesc pământul, pe când albii trăiesc pe vase. Auzise asta de la maică-sa. Curând totul fu gata pentru îmbarcare; dar numai şalupa şi o singură barcă au fost găsite în stare de a fi întrebuinţate. Era prea puţin pentru a primi circa optzeci de negri rămaşi

în viaţă. Au trebuit să părăsească toţi răniţii şi bolnavii. Cei mai mulţi se rugară să fie ucişi înainte de despărţire. Cele două bărci, coborâte pe valuri cu multă trudă şi peste măsură de încărcate, părăsiră vasul pe o mare agitată care la tot momentul ameninţa să-i înghită. Barca se îndepărtă cea dintâi. Tamango împreună cu Ayché luară loc în şalupă, care, cu mult mai grea şi încărcată, rămânea foarte în urmă. Se mai auzeau încă jalnicele ţipete ale câtorva nenorociţi părăsiţi pe bordul brickului, când un val mai puternic izbi şalupa pieziş şi o umplu cu apă. În mai puţin, de un minut se scufundă. Din barcă se văzu prăpădul şi cu puteri îndoite vâslaşii se îndepărtară de teamă să nu se mai încarce cu câţiva naufragiaţi. Aproape toţi cei din şalupă se înecară. Vreo doisprezece numai au putut ajunge până la vas. Printre aceştia erau Tamango şi Ayché. La soare-apune, văzură barca mistuindu-se în zare, dar ce s-a ales din ea, nu se ştie.

De ce-aş mai plictisi oare cititorul prin descrierea dezgustătoare a chinurilor foamei? Pe un spaţiu îngust, circa douăzeci de paşi, când zgâlţâiţi de marea furtunoasă, când arşi de soarele dogoritor, se ciorovăiau zilnic pe nişte biete resturi de mâncare. Fiecare fărâmă de pesmet se dobândea prin luptă şi cel slab pierea nu răpus, dar lăsat să moară de cel tare. După câteva zile, pe bordul brickului “Espérance”, nu mai rămăseseră în viaţă decât Tamango şi Ayché.

.....

Într-o noapte marea era agitată, vântul bătea cu putere, iar bezna era atât de adâncă încât de la pupa nu vedeai prora navei. Ayché era culcată pe un mindir în cabina căpitanului şi Tamango şedea la picioarele ei. Amândoi

tăceau de o bună bucată de vreme.

— Tamango! exclamă, în sfârşit, Ayché — tot ce înduri, din cauza mea înduri.

— Nu sufăr — răspunse el răstit.

Şi aruncă pe mindir, lângă femeie, jumătatea unui pesmet care îi rămăsese.

— Păstrează-l pentru tine — îi zise ea, respingând cu blândeţe pesmetul — nu mai mi-e foame. De altfel, de ce să mănânc? Oare nu mi-a sunat ceasul?

Tamango se ridică fără să răspundă, se urcă clătinându-se pe punte şi se aşeză la piciorul catargului retezat. Cu capul în piept fluiera cântecul neamului său. Deodată, acoperind zgomotul vântului şi al mării se auzi un strigăt puternic: apăru o lumină. Auzi alte ţipete şi un vas mare şi negru trecu ca o nălucă pe lângă al său; atât de aproape, încât vergile îi trecură deasupra capului. Nu văzu decât două feţe luminate de un felinar agăţat de catarg. Oamenii mai scoaseră un strigăt şi pe dată nava lor dusă de furtună se topi în întuneric. Fără îndoială că oamenii de cart zăriseră vasul naufragiat; dar furtuna i-a împiedicat să manevreze. O clipă mai târziu, Tamango văzu flacăra unui tun şi auzi bubuitura exploziei, apoi văzu flacăra altui tun dar nu auzi niciun zgomot; apoi nu mai văzu nimic. A doua zi nicio velă nu se vedea în zare. Tamango se culcă pe mindirul lui şi închise ochii. Femeia lui, Ayché, murise în noaptea aceea.

Nu mai ştiu cât timp a trecut până când o fregată engleză, “Bellona”, zări un vas cu catargele rupte şi în aparenţă părăsit de echipajul său. Fiind abordat de o şalupa, a fost găsită o negresă moartă şi un negru atât de uscat şi slăbit încât părea o mumie. Era fără cunoştinţă, dar mai avea un suflu de viaţă. Chirurgul îl luă în primire, îi dădu îngrijiri, şi când “Bellona” sosi la Kingston, Tamango

era perfect sănătos. I se ceru să-şi spună povestea. A spus ceea ce ştia. Plantatorii din insulă cereau să fie spânzurat ca negru rebel, dar guvernatorul, care era omenos, îi luă partea, găsind că purtarea lui a fost îndreptăţită de vreme ce nu făcuse, la urma urmelor, decât să uzeze de dreptul de legitimă apărare, cei pe care îi omorâse nefiind decât francezi. A fost tratat ca orice negru prins pe bordul unui vas negrier confiscat. I s-a dat libertatea, adică a fost pus să muncească pentru stăpânire; dar avea şase parale pe zi şi hrană. Era un bărbat foarte arătos. Colonelul din regimentul 75 îl văzu şi îl luă în muzica regimentului ca cimbalier. A învăţat puţină engleză, dar nu vorbea niciodată. În schimb bea afară din cale rom şi tafia[17]. A murit la spital de o congestie pulmonară.

1829

[17] Băutură alcoolică extrasă din trestie-de-zahăr

NEÎNŢELEGERI

Zagala, mas que las flores
Blanca, rubia y ojos verdes,
Si piensas seguir amores
Piérdete bien, pues te pierdes.[18]

CALDERON

I

Julie de Chaverny era măritată de vreo şase ani şi de aproape cinci ani şi şase luni şi-a dat seama nu numai de imposibilitatea de a-şi iubi bărbatul, dar chiar de greutatea de a avea oarecare stimă pentru el.

Bărbatul acesta nu era nici mojic, nici brutal, nici prost. Poate că era, totuşi, în el câte ceva din toate astea. Cercetându-şi amintirile, ar fi putut descoperi că pe vremuri îl găsise plăcut; acum, însă, o plictisea. Totul i se părea respingător la el. Felul lui de a mânca, de a-şi lua cafeaua, de a vorbi: toate îi călcau pe nervi. Nu se vedeau şi nu-i vorbeau decât în timpul mesei; dar cinau împreună de mai multe ori pe săptămână şi era destul pentru a întreţine aversiunea Juliei.

Cât despre Chaverny, era un bărbat destul de bine, puţin prea gras pentru vârsta lui, cu tenul proaspăt, sangvin, şi care, prin firea lui, nu era încercat de acele vagi nelinişti care frământă adesea oamenii cu imaginaţie. Era adânc încredinţat că femeia lui are pentru el o duioasă prietenie

[18] Blondă copilă cu ochi verzi
Cercată de-a dragostei nadă,
Chiar dac-ar fi prin ea să te pierzi,
Tu lasă-te dragostei pradă. (l. span.)

(era prea filosof pentru a se crede iubit ca în prima zi a căsătoriei) şi această convingere nu-i ţinea nici cald, nici rece; s-ar fi împăcat la fel şi cu contrarul. Servise mai mulţi ani într-un regiment de cavalerie; dar, moştenind o avere însemnată, i se urâse cu viaţa de garnizoană, îşi dăduse demisia şi se însurase. S-ar părea că-i destul de greu să explici căsătoria a două persoane care nu aveau nicio idee comună. Pe de o parte, bunicii şi îndatoritori dintre aceia, care ca Phrosine[19] ar fi în stare să căsătorească republica Veneţiei cu Sultanul, şi-au dat multă osteneală pentru tocmeala daraverilor băneşti. Pe de altă parte, Chaverny făcea parte dintr-o familie bună; pe atunci nu era prea gras; era vesel de felul lui, fiind, ceea ce se cheamă în toată puterea cuvântului, un *băiat bun.* Juliei îi făcea plăcere să-l vadă la mama ei, pentru că o făcea să râdă povestindu-i întâmplări de la regiment, de un haz care nu era totdeauna de bun gust. Îl găsea plăcut pentru că dansa cu ea la toate balurile şi pentru că găsea întotdeauna temeiuri serioase care s-o înduplece pe mama Juliei să stea târziu, să meargă la spectacole sau la Bois-de-Boulogne. În fine, Julie îl socotea un erou, pentru că se bătuse cu cinste de două sau de trei ori în duel. Dar ceea ce a desăvârşit izbânda lui Chaverny a fost descrierea unei trăsuri pe care o arvunise de porunceală după un plan al lui şi în care urma s-o plimbe el însuşi pe Julie, în ziua când se va învoi să-i acorde mâna. După câteva luni de căsnicie, toate însuşirile frumoase ale lui Chaverny îşi pierduseră mult din preţ. Nu mai dansa cu soţia lui, asta se înţelege de la sine. Snoavele hazlii le povestise pe toate de trei sau patru ori. Acum spunea că balurile se prelungesc prea mult. Căsca la teatru, iar obiceiul de a te găti seara i se părea o corvoadă de nesuferit. Cusurul lui de căpetenie era lenea; dacă ar fi

[19] E vorba de Phrosine din *Avarul* de Molière

căutat să placă, poate că ar fi izbutit; dar constrângerea îi părea un chin: în asta era la fel cu aproape toţi oamenii graşi. În societate i se ura, pentru că nu eşti bine primit decât în proporţie cu sforţările pe care le faci pentru a plăcea. Prefera veselia zgomotoasă celor mai alese distracţii; căci, pentru a se pune în valoare faţă de persoanele pe gustul său, nu trebuia decât să-şi dea osteneala să răcnească mai tare ca ceilalţi, ceea ce nu era greu cu plămâni atât de zdraveni ca ai lui. În afară de asta, se făIea că poate bea mai mult vin de Champagne decât orice alt muritor de rând şi sări cu calul o barieră de patru picioare, fără greş. Se bucura, prin urmare, de o preţuire dobândită pe bună dreptate faţă de acele făpturi greu de definit, numite tineri, de care gem bulevardele noastre către ceasurile cinci seara. Vânătorile, plimbările la ţară, cursele, dineurile şi supeurile între holtei erau căutate de el cu râvnă. De douăzeci de ori pe zi spunea că e cel mai fericit dintre oameni; auzindu-l, Julie îşi ridica de fiecare dată privirile la cer şi guriţa ei lua o negrăită expresie de dispreţ. Pricepe oricine că frumoasă şi tânără cum era, trebuie să fi fost copleşită de omagii foarte interesate. Dar, pe lângă ocrotirea mamei, femeie prudentă foarte, trufia, care era cusurul ei, o pusese până atunci la adăpost împotriva lumeştilor ispite. De altfel, dezamăgirea care a urmat căsătoriei, înzestrând-o cu un soi de experienţă, a făcut-o să nu-şi piardă capul cu uşurinţă. Era mândră de a se vedea compătimită în societate şi dată pildă ca model de resemnare. Cu toate astea era aproape fericită, căci nu iubea pe nimeni şi bărbatul ei îi dădea deplină libertate să facă ce vrea. Cochetăria ei (şi trebuie să mărturisim că îi cam plăcea să dea în vileag că bărbatul ei nu-şi dă seamă de tezaurul pe care-l stăpâneşte), cochetăria ei, cu totul firească, întocmai ca aceea a unui copil, se potrivea de

minune cu o anumită sfială dispreţuitoare, care nu era spăşenie. Ştia, în fine, să fie îndatoritoare cu toată lumea, dar cu toată lumea la fel. Bârfeala nu putea găsi nimic de zis împotrivă-i.

II

Cei doi soţi luaseră masa la doamna de Lussan, mama Juliei, care urma să plece la Nisa. Chaverny, care se plictisea de moarte la soacra lui, a fost silit să-şi petreacă seara la ea, cu toată dorinţa de a se duce să-şi regăsească prietenii pe bulevard. După ce a luat masa, s-a aşezat pe o canapea odihnitoare şi a stat două ceasuri fără să scoată o vorbă. Motivul era simplu: dormea, cuviincios de altfel, aşezat, cu capul aplecat într-o parte, ca şi cum ar fi urmărit cu atenţie convorbirea; ba se trezea chiar, din când în când, şi arunca şi el câte o vorbă.

Pe urmă, a trebuit să se aşeze la o masă de *whist,* joc pe care nu-l putea suferi, pentru că cere oarecare încordare. Toate acestea l-au făcut să întârzie. Sunase unsprezece jumătate. Chaverny nu avea nimic pus la cale pentru acea seară; nu-l tăia capul ce să facă. În timp ce se afla în această cumpănă, trăsura lui trăsese la scară. Dacă s-ar fi înapoiat acasă, trebuia să-şi ia şi soţia cu el. Perspectiva unui *tête-à-tête* de douăzeci de minute îl înspăimânta; dar nu avea havane în buzunar şi dorinţa de a începe o cutie pe care o primise de la Le Hâvre, chiar în momentul în care ieşise să se ducă la masă, îl ispitea foarte. Se resemnă.

Pe când îşi acoperea soţia cu şalul ei, nu-şi putu reţine un surâs, văzându-se într-o oglindă împlinind astfel îndatoririle unui soţ de opt zile. Îşi privi totodată soţia, pe care de abia o luase în seamă, în acea seară i se păru mai frumoasă ca de obicei: de aceea întârzie un răstimp să-i potrivească

şalul pe umeri. Julie era tot atât de nemulţumită ca şi el de *tête-à-tête* -ul conjugal care o aştepta. Gura-i făcea o mică strâmbătură îmbufnată şi sprâncenele ei arcuite i se apropiau fără voie. Toate astea dădeau feţei ei o înfăţişare atât de atrăgătoare că până şi pe un soţ nu-l putea lăsa nepăsător. Ochii lor se întâlniră în oglindă în răstimpul de care am pomenit. Şi unul şi altul fură stingheriţi. Pentru a ieşi din încurcătură, Chaverny sărută surâzând mâna pe care soţia lui o ridicase pentru a-şi potrivi şalul.

— Cum se iubesc! spuse în şoaptă doamna de Lussan căreia îi scăpase atât recele dispreţ al femeii, cât şi aerul de nepăsare al bărbatului.

Aşezaţi amândoi în trăsura lor şi aproape atingându-se, au început prin a sta un răstimp fără să-şi vorbească. Chaverny îşi dădea bine seama că ar fi fost potrivit să spună ceva, dar nimic nu-i venea în minte. Julie, la rândui ei, păstra o tăcere care nu-l încuraja. După ce căscă de trei-patru ori, se ruşină el însuşi de el şi la cel din urmă căscat se crezu dator să-i ceară iertare soţiei sale.

— Serata a ţinut mult, făcu el, pentru a se dezvinovăţi.

Julie nu văzu în această frază decât intenţia de a critica seratele mamei ei şi de a-i spune ceva neplăcut. De multă vreme luase obiceiul de a înlătura orice explicaţie cu bărbatul ei; continuă deci să tacă.

Chaverny, care în acea seară simţea că, fără voia lui, are chef de vorbă, urmă după două minute:

— Am mâncat bine astăzi; dar trebuie să-ţi spun că şampania mamei domniei-tale e prea dulceagă.

— Cum? întrebă Julie, întorcând cu lehamite capul spre el şi prefăcându-se că n-a auzit nimic.

— Spuneam că şampania mamei domniei-tale e prea dulceagă. Am uitat să i-o spun. E lucru de mirare, dar lumea crede că e uşor să alegi şampanie. Ei bine, nimic nu-i

mai greu. Sunt douăzeci de calităţi de şampanie proastă şi numai una este bună.

— A!…

Şi Julie, după ce acordase politeţii această interjecţie, întoarse capul şi privi prin portiera din dreptul ei. Chaverny se răsturnă pe spate şi îşi aşeză picioarele pe perna din faţă a caretei, puţin mofluz de faptul că femeia lui se vădea atât de nepăsătoare la toate ostenelile pe care şi le dădea pentru a intra în vorbă.

Cu toate astea, după ce mai căscă de două-trei ori, urmă, apropiindu-se de Julie:

— Ai o rochie care te prinde de minune, Julie. Unde ai cumpărat-o?

„Vrea, fără îndoială, să cumpere una la fel amantei lui” — gândi Julie.

— De la Berty — răspunse ea, zâmbind uşor.

— De ce râzi? întrebă Chaverny, trăgându-şi picioarele de pe pernă şi apropiindu-se mai mult. În acelaşi timp luă o mânecă a rochiei şi o pipăi cam în felul. Lui Tartuffe.

— Râd — spuse Julie — văzând că observi cum sunt îmbrăcată. Bagă de seamă, îmi mototoleşti mânecile. Şi îşi retrase mâneca din mâna lui Chaverny.

— Te încredinţez că dau o mare atenţie rochiilor matale şi că, mai ales, îţi admir gustul. Deunăzi, pe cuvânt, îi vorbeam de asta unei… femei care se îmbracă întotdeauna prost… măcar că cheltuieşte înspăimântător cu îmbrăcămintea… Ar ruina… îi spuneam… Te dădeam pildă…

Julie se desfăta de încurcătura lui şi nu încerca să i-o curme întrerupându-l.

— Caii matale sunt foarte proşti. Nu merg! Va trebui să ţi-i schimb spuse Chaverny, cu totul încurcat.

Tot restul drumului convorbirea lâncezi; şi unul şi celălalt

se mărgineau să-şi răspundă.

Cei doi soţi ajunseră, în fine, în strada... şi se despărţiră urându-şi noapte bună. Julie începea să se dezbrace şi camerista ei, nu ştiu de ce, tocmai plecase, când uşa iatacului se deschise destul de brusc şi Chaverny intră. Julie îşi acoperi în pripă umerii.

— Iartă-mă — spuse el — mi-ar trebui, ca să adorm, ultimul volum de Scott. Nu-i *Quentin Durward?*

— Trebuie să fie la dumneata — răspunse Julie — aici nu-s cărţi.

Chaverny îşi contempla femeia în această semidezordine atât de prielnică frumuseţii ei. O găsea picantă, pentru a mă sluji de una din acele expresii pe care le detest. "În adevăr, e o femeie foarte frumoasă" — îşi spuse el. Şi rămase locului, nemişcat, înaintea ei, fără să scoată o vorbă, cu sfeşnicul în mână. Julie, şi ea în picioare în faţa lui, îşi mototolea boneta şi părea că aşteaptă cu nerăbdare s-o lase singură.

— Să mă ia dracu, dar eşti încântătoare în astă-seară! exclamă Chaverny înaintând un pas şi punând jos sfeşnicul. Ce mult îmi plac femeile cu părul în dezordine!

Pe când vorbea, apucă cu mâna lungile cosiţe de păr care acopereau umerii Juliei şi îi cuprinse drăgăstos mijlocul.

— O, Doamne, miroşi înspăimântător a tutun! exclamă Julie îndepărtându-se. Lasă-mi părul în pace, ai să mi-l îmbibi cu mirosul ăsta nesuferit.

— Mofturi! spui asta aşa, într-o doară şi pentru că ştii că fumez câteodată.. Nu fă atâtea nazuri, micuţa mea.

Nu se putu desface destul de repede din braţele lui ca să se poată feri de un sărut pe umăr.

Din fericire pentru Julie, camerista se înapoie; căci nu e nimic mai odios pentru o femeie decât aceste dezmierdări

pe care e aproape tot atât de ridicol să le refuze pe cât să le primească.

— Marie — spuse doamna de Chaverny — talia rochiei mele albastre e cu mult prea lungă. Am văzut-o astăzi pe doamna de Begy, care are întotdeauna un gust desăvârşit; corsajul ei era cu siguranţă cu două lăţimi de deget mai scurt. Uite, fă imediat o cută cu bolduri să vedem cum o să arate.

Acum se statornici între cameristă şi stăpână un dialog dintre cele mai interesante asupra dimensiunilor precise pe care trebuie să le aibă un corsaj. Julie ştia bine că Chaverny nu ura nimic mai mult decât să audă vorbindu-se de modă şi că o să-l pună pe fugă. De aceea, după cinci minute de du-te-vino, Chaverny, văzând că Julie nu se ocupă decât de corsajul ei, căscă înspăimântător, îşi reluă sfeşnicul şi ieşi, de data asta fără să mai revină.

III

Maiorul Perrin era aşezat în faţa unei măsuţe şi citea cu atenţie. Redingota lui vajnic periată, boneta de mică ţinută şi mai ales înţepeneala băţoasă a pieptului, învederau ostaşul de meserie. Totul era curat în camera lui, cât se poate de simplu. Pe măsuţă erau o călimară şi două pene gata ascuţite lângă un caiet cu hârtie de scris din care, de cel puţin un an nu se întrebuinţase o foaie. Dar dacă maiorul Perrin nu scria, în schimb citea mult. Citea atunci *Lettres persanes*[20] fumându-şi pipa de spumă de mare, şi aceste două îndeletniciri îi cucereau într-atât întreaga atenţie, încât nu-şi dădu seama numaidecât că maiorul de

[20] *Scrisori persane*, scriere satirică aparţinând scriitorului francez *Charles de Secondat*, baron *de la Brède*, cunoscut sub numele de *Montesquien* (1689 – 1755)

Chateaufort intrase în cameră. Era un tânăr ofiţer din regimentul său, cu figură încântătoare, deosebit de plăcut, un pic încrezut, foarte proteguit de ministrul de război, într-un cuvânt opusul maiorului Perrin, sub aproape toate raporturile. Totuşi, nu ştiu de ce, erau prieteni şi se vedeau în fiecare zi. Chateaufort îl bătu pe umăr pe maiorul Perrin. Acesta întoarse capul fără să-şi lase pipa. Prima lui expresie, văzându-şi prietenul, a fost de bucurie; a doua de regret, vrednicul om! pentru că îşi va întrerupe lectura; a treia arăta că s-a împăcat cu soarta şi că va face pe cât îi va sta în putinţă mai bine onorurile apartamentului său. Îşi scotoci buzunarul pentru a căuta o cheie care deschidea un dulap unde era închisă o preţioasă cutie de ţigări de foi, din care maiorul nu fuma şi pe care le dădea una câte una prietenului său; dar Chateaufort, care îl văzuse de o sută de ori făcând acelaşi gest, protestă:

— Astâmpără-te odată, papa Perrin, păstrează-ţi ţigările; am şi eu la mine. Apoi, scoţând dintr-un elegant toc din Mexic o ţigară de culoarea scorţişoarei, bine subţiată la amândouă capetele, o aprinse şi se tolăni pe o canapeluţă de care maiorul Perrin nu se slujea niciodată, cu capul pe o pernă şi cu picioarele pe speteaza din capătul celălalt. Chateaufort începu prin a se învălui într-un nor de fum, în timp ce, cu ochii închişi, părea să cugete temeinic la ceea ce avea de spus. Faţa lui strălucea de mulţumire şi părea că ascunde anevoie în pieptul lui o taină pe care ardea de dorinţa s-o lase ghicită. Maiorul Perrin, după ce-şi aşează scaunul în faţa canapelei, fumă un răstimp, în tăcere; pe urmă, cum Chateaufort nu se grăbea să vorbească, îi spuse:

— Ce mai face Ourika?

Era vorba de o iapă neagră pe care Chateaufort o cam istovise şi care era ameninţată de tignafes.

— Foarte bine — spuse Chateaufort, care nu ascultase întrebarea. Perrin! izbucni el întinzând spre dânsul piciorul care se odihnea pe speteaza canapelei — îţi dai seamă că eşti fericit avându-mă prieten?

Bătrânul maior cerceta în el însuşi care-s foloasele pe care i le-a înlesnit cunoştinţa lui Chateaufort şi nu găsea nimic altceva decât dania câtorva cărţi de Kanaster şi câteva zile de consemn în cameră, pentru a se fi amestecat într-un duel în care Chateaufort jucase primul rol. Prietenul lui îi dădea, ce-i drept, numeroase dovezi de încredere. Chateaufort i se adresa întotdeauna lui pentru a-i ţine locul când era de serviciu sau când avea nevoie de un martor.

Chateaufort nu-l lăsă mult cu gândurile lui şi-i întinse o scrisorică scrisă pe hârtie englezească satinată, cu o scriitură măruntă şi lăbărţată.

Maiorul Perrin făcu o strâmbătură, care la el înlocuia surâsul. Văzuse ades asemenea scrisori satinate şi astfel de scriitură, adresate prietenului său.

— Ţine — îi spuse acesta — citeşte. Mie îmi datorezi asta.

Perrin citi cele ce urmează:

Ai fi foarte amabil, iubite domn, venind să iei masa la noi. Domnul de Chaverny s-ar fi înfăţişat în persoană să te poftească, dar a fost obligat să se ducă la o vânătoare. Nu ştiu adresa domnului maior Perrin, aşa că nu pot să-i scriu pentru a-l ruga să te întovărăşească. M-ai făcut foarte nerăbdătoare să-l cunosc şi-ţi voi rămâne de două ori îndatorată dacă mi-l vei aduce.

Julie de Chaverny

P.S. Iţi mulţumesc mult pentru muzica pe care te-ai ostenit s-o copiezi pentru mine. E încântătoare şi trebuie, ca întotdeauna, să-ţi admir gustul. Nu mai vii la joile noastre ?!

Ştii totuşi ce plăcere ne face să te revedem.

— Frumoasă scriitură, dar prea fină — spuse Perrin terminând. Dar, pe Dumnezeul meu, dineul ei îmi stârneşte dinainte căscatul, pentru că trebuie să te pui la ciorapi de mătase şi să te abţii de la fumat după masă.

— În adevăr, mare nenorocire! Să preferi cea mai frumoasă femeie din Paris unei pipe!... Dar ceea ce admir la dumneata, e ingratitudinea. Nici nu-mi mulţumeşti măcar pentru fericirea pe care mi-o datorezi.

— Să-ţi mulţumesc?! Dar nu domniei-tale sunt obligat pentru acest dineu... dacă există obligaţie.

— Dar cui?

— Lui Chaverny, care a fost căpitan la noi. I-o fi spus neveste-si: “Pofteşte-l pe Perrin, e băiat bun”. Cum poţi crede că o femeie frumoasă pe care n-am văzut-o decât o dată, să invite un veteran ca mine?

Chateaufort zâmbi privindu-se în oglinda foarte îngustă care împodobea camera maiorului.

— Nu eşti perspicace astăzi, papa Perrin. Reciteşte biletul şi vei găsi poate ceva care ţi-a scăpat.

Maiorul întoarse biletul pe o parte şi pe alta şi nu văzu nimic.

— Cum, bătrâne dragon — izbucni Chateaufort

— Nu vezi că te invită ca să-mi facă plăcere, numai pentru a-mi dovedi că face caz de amicii mei?!... că vrea să-mi dea o probă... de...

— De ce?

— De... ştii bine de ce.

— Că te iubeşte? întrebă maiorul cu neîncredere.

Chateaufort fluieră fără să răspundă.

— Aşadar, e îndrăgostită de dumneata?

Chateaufort fluiera mereu.

— Ţi-a mărturisit-o?

— Dar… asta se vede, pare-mi-se.

— Cum?… în scrisoarea asta?

— Fără îndoială.

Îi venise rândul lui Perrin să fluiere. Fluieratul lui era tot atât de semnificativ ca faimosul *Lilibulero* al unchiului meu Toby[21].

— Ce spui? sări Chateaufort smulgând scrisoarea din mâinile lui Perrin — nu-ţi dai seama de toată duioşia… da, duioşia din ea? Ce ai de zis de asta: "*Iubite domn?"* Ţine seamă că în alt bilet îmi scria: "*Domnule",* pur şi simplu. "*Îţi voi rămâne de două ori îndatorată",* asta-i pozitiv. Şi, după cum vezi, sunt două cuvinte şterse: "o *mie";* voia să pună "*o mie de salutări amicale",* dar n-a îndrăznit; "*o mie de complimente",* nu era destul… Nu şi-a terminat biletul… O, bătrânul meu prieten, poţi crede oare ca o femeie de neam ca doamna de Chaverny să sară de gâtul servului dumitale cum ar face o fâşneaţă oarecare?… Scrisoarea, ţi-o spun eu, e încântătoare şi doar orb să fii ca să nu vezi în ea pasiunea… Şi de mustrarea de la sfârşit, pentru că am lipsit într-o singură joi, ce ai de zis?

— Biată femeie! exclamă Perrin — nu te îndrăgosti de ăsta: ai să te căieşti foarte repede.

Chateaufort nu luă în seamă prozopopeea prietenului său. Spuse cu un ton scăzut şi insinuant:

— Ştii, dragul meu, că ai putea să-mi faci un mare serviciu?

— Cum?

— Trebuie să mă ajuţi în afacerea asta. Ştiu că bărbatul ei se poartă foarte rău cu ea — e un animal care o face să

[21] Aluzie la cântecul favorit al unchiului Toby, personaj din romanul Tristram Shandy de Sterne, una din cărţile preferate ale lui Mérimée (n. ed. franceze)

sufere… l-ai cunoscut doar, Perrin; spune-i soţiei lui că e brutal, că-i un om cu faimă foarte proastă…

— O!

— Un berbant… o ştii. Când era la regiment avea ibovnice*;* şi ce ibovnice! Spune-le toate astea neveste-si.

— O! cum să-i spun asta? între copac şi scoarţă…

— Doamne! într-un anumit fel totul se poate spune!… Dar, mai ales, vorbeşte-i bine de mine.

— Cât despre asta, e mai uşor. Totuşi…

— Nu-i atât de uşor, crede-mă; căci, dacă te-aş lăsa să vorbeşti, mi-ai face un elogiu care nu mi-ar veni la socoteală… Spune-i că *de o vreme-ncoace* ai băgat de seamă că sunt trist, că nu vorbesc, că nu mănânc…

— Asta, ba! izbucni Perrin într-un râs puternic care dădea pipei lui mişcările cele mai caraghioase — nu voi fi niciodată în stare să spun asta doamnei de Chaverny. Nu mai departe decât ieri seară a trebuit aproape să fii dus pe sus de la masa pe care ne-au dat-o camarazii.

— O fi, dar e de prisos să-i povesteşti asta. E bine să ştie că sunt îndrăgostit de ea; şi născocitorii ăştia de romane au băgat în capul femeilor că oamenii care beau şi mănâncă nu pot fi îndrăgostiţi.

— În ce mă priveşte, nimic pe lume nu mă poate face să-mi uit de mâncare şi băutură.

— Ei bine, dragul meu Perrin — spuse Chateaufort punându-şi pălăria şi potrivindu-şi buclele părului — atunci ne-am înţeles: joia viitoare vin să te iau; pantofi şi ciorapi de mătase, ţinută de rigoare! Nu uita mai ales să spui grozăvii despre soţ şi mult bine despre mine.

Ieşi agitându-şi bastonaşul cu multă graţie, lăsându-l pe maiorul Perrin foarte preocupat de invitaţia pe care o primise şi încă şi mai perplex la gândul ciorapilor de mătase şi a ţinutei de rigoare.

IV

Cum mai multe persoane invitate la doamna de Chaverny, s-au scuzat că nu pot veni, s-a brodit că dineul a fost oarecum trist. Aşezat alături de Julie, galant şi îndatoritor de felul lui, Chateaufort era foarte zelos s-o servească. Cât despre Chaverny, care făcuse dimineaţa o lungă plimbare călare, avea o poftă de mâncare uluitoare. Mânca şi bea în aşa fel că până şi bolnavilor le-ar fi stârnit pofta de mâncare văzându-l. Maiorul Perrin îi ţinea hangul, turnându-i mereu de băut şi râzând să spargă sticlăria ori de câte ori zgomotoasa veselie a gazdei îi oferea prilejul. Aflându-se din nou între militari, Chaverny şi-a regăsit pe dată buna dispoziţie şi obiceiurile de ia regiment; de altfel, nu s-a distins niciodată prin fineţea glumelor sale. Soţia lui vădea un înalt dispreţ la fiecare ieşire nelalocul ei; se întorcea atunci către Chateaufort şi începea cu el o convorbire aparte, pentru a da impresia că nu aude lucruri care îi displăceau cu desăvârşire.

Iată o probă a urbanităţii acestui soţ model. Către sfârşitul mesei, venind vorba despre Operă, se discuta meritul relativ al mai multor dansatoare şi printre altele domnişoara... era foarte lăudată. Chateaufort supralicita lăudându-i mai ales drăgălăşenia, portul şi cuviincioasa ei înfăţişare.

Perrin, pe care Chateaufort îl dusese la Operă cu câteva zile înainte şi care nu mai fusese afară de această singură dată, îşi amintea foarte bine de domnişoara...

— Nu e — zise el — fetiţa aceea în roz, care ţopăie ca un ied?... De ale cărei pulpe vorbeai atât de mult, Chateaufort?

— A, vorbeşti de pulpele ei! sări Chaverny. Dar aveţi oare habar că dacă vorbiţi mult de ele vă veţi pune rău cu

generalul vostru, ducele de J...? Bagă de seamă, camarade!

— Dar vreau să cred că nu-i chiar atât de gelos încât să pună oprelişte s-o priveşti prin binoclu.

— Dimpotrivă, e atât de mândru de ele, ca şi cum le-ar fi descoperit el. Ce ai de zis, maior Perrin?

— Nu mă pricep decât la picioare de cai — răspunse cu modestie bătrânul soldat.

— În adevăr sunt admirabile — reluă Chaverny — şi nu se află mai frumoase în tot Parisul decât ale...

Se opri şi începu să-şi răsucească mustaţa ştrengăreşte privindu-şi soţia care roşi până-n umeri.

— Decât ale domnişoarei D... întrerupse Chateaufort citând o altă dansatoare.

— Nu — răspunse Chaverny cu tonul tragic al lui Hamlet — *priveşte-mi nevasta.*

Julie se împurpurase de indignare. Îi aruncă bărbatului ei o privire ca iuţeala fulgerului, dar în care se vădea şi dispreţ şi mânie. Străduindu-se apoi să se stăpânească, se întoarse, deodată, spre Chateaufort.

— Trebuie — spuse ea, c-o voce uşor tremurândă — să studiem duetul din *Maonetto.* Cred că-se potriveşte de minune glasului dumitale.

Chaverny nu-şi pierdea uşor cumpătul.

— Chateaufort — urmă el — ştii că pe vremuri am vrut să iau tiparul pulpelor de care vorbesc? Dar nu mi s-a îngăduit niciodată.

Chateaufort, care simţea o foarte vie mulţumire în faţa acestei impertinente destăinuiri, se făcu că nu aude şi vorbi despre *Maonetto* cu doamna de Chaverny.

— Persoana de care vorbesc — urmă necruţătorul soţ — se scandaliza de obicei când se spunea adevărul asupra acestui capitol, dar, în fond, nu se supăra de asta. Ştii că pune pe furnizorul ei de ciorapi să-i ia măsura? Nevastă, nu

te supăra... am vrut să zic *furnizoarea.* Şi când am fost la Bruxelles, am luat cu mine trei pagini scrise de mâna ei, cuprinzând instrucţiunile cele mai amănunţite pentru cumpărături de ciorapi.

Dar putea el să-i dea înainte mult şi bine, Julie era hotărâtă să nu mai audă nimic. Pălăvrăgea cu Chateaufort vorbindu-i cu o prefăcută veselie, în timp ce drăgălaşul ei surâs căuta să-l încredinţeze că numai pe el îl ascultă. La rândul lui, Chateaufort părea cu desăvârşire absorbit de *Maonetto,* dar nu pierdea niciuna din grosolăniile lui Chaverny.

După masă s-a făcut muzică şi doamna de Chaverny a cântat la pian cu Chateaufort. În momentul în care s-a deschis pianul, Chaverny dispăru. Se iviră noi oaspeţi, fără ca asta să-l împiedice pe Chateaufort să-i vorbească Juliei în şoaptă şi foarte des. La ieşire, îi declară lui Perrin că nu şi-a pierdut seara şi că treburile mergeau bine.

Lui Perrin i se părea foarte firesc ca un bărbat să vorbească de pulpele femeii lui; de aceea, când a ajuns în stradă cu Chateaufort i-a spus cu convingere:

— Cum te lasă inima să tulburi o căsnicie atât de potrivită? Îşi iubeşte atât de mult nevestica!

V

De o lună de zile Chaverny era foarte preocupat de ideea de a deveni gentilom-camerier. E lucru de mirare poate ca un bondoc trândav şi ţinând la tabieturile lui să râvnească la o deşertăciune; dar bunele temeiuri care să i-o îndreptăţească pe a lui, nu lipseau. “Înainte de toate — spunea el prietenilor — cheltuiesc prea mulţi bani cu lojile pe care le dau la femei. Având o sarcină la curte, am câte loji vreau, fără să scot o leţcaie. Şi ştim noi bine câte poţi

dobândi cu lojile. În afară de asta, îmi place mult vânătoarea: la vânătorile regale voi vâna ca pe moşia mea. În fine, acuma când nu mai am uniformă, nu mai ştiu cum să mă îmbrac pentru balurile prinţesei; îmbrăcămintea de marchiz nu-mi place; haina de gentilom al iatacului o să mă prindă foarte bine.” Prin urmare, solicita. Ar fi dorit ca şi soţia lui să solicite, dar ea refuzase cu încăpăţânare, cu toate că avea mai multe prietene foarte puternice. Pentru că făcuse câteva mici servicii ducelui de H… care avea pe-atunci mare trecere la curte, trăgea mari nădejdi. Prietenul lui, Chateaufort, care avea şi el foarte bune relaţii, îl servea cu un zel şi un devotament de care te-ai bucura şi domnia-ta poate, dacă ai fi bărbatul unei femei frumoase.

O împrejurare dădu afacerilor lui Chaverny o întorsătură prielnică, măcar că ar fi putut să aibă pentru el urmări funeste. Doamna de Chaverny îşi procurase, nu fără oarecare osteneală, o lojă la Operă într-o anumită zi de premieră. Loja era de şase locuri. Bărbatul ei, contrar obiceiului şi după vii mustrări, consimţise s-o întovărăşească. De fapt, Julie voia să-i ofere un loc lui Chateaufort şi dându-şi seama că nu se putea duce numai cu el la Operă, îşi silise bărbatul să vină la această reprezentaţie.

Îndată după primul act, Chaverny ieşi, lăsându-şi soţia între patru ochi cu prietenul ei. La început, amândoi păstrară tăcerea şi o înfăţişare puţin silită: Julie, pentru că se simţea ea însăşi stingherită de câtva timp, atunci când rămânea singură cu Chateaufort; acesta, pentru că avea planurile lui şi găsea că se cuvine să pară mişcat. Aruncând pe furiş o privire în sală, văzu cu plăcere mai multe binocluri de-ale cunoscuţilor îndreptate asupra lojii lor. Simţea o vie satisfacţie la gândul că mai mulţi dintre prietenii lui îi invidiau fericirea pe care, după toate

aparenţele, o socoteau mai mare decât era în realitate. Julie, după ce şi-a mirosit căţuia şi buchetul de mai multe ori, vorbi de căldură, de spectacol, de modă. Chateaufort asculta distrat, ofta, se frământa pe scaun, o privea pe Julie şi iar ofta. Deodată, izbucni:

— Ce mult jinduiesc vremurile cavalerilor!

— Vremurile cavalerilor? De ce? întrebă Julie. Fără îndoială, pentru că ţi-ar sta bine în costum medieval.

— Prea mă crezi închipuit — spuse el cu amărăciune şi tristeţe în glas. Nu, regret acele vremuri... pentru că omul care se ştia vrednic... putea râvni... la multe... în cele din urmă, nu era vorba decât să spinteci un uriaş pentru a fi pe placul unei doamne... Uite, vezi colosul acela mare de la balcon? Aş vrea să-mi porunceşti să mă duc să-i smulg mustaţa, pentru a-mi îngădui apoi să-ţi spun trei mici cuvinte fără să te superi.

— Ce nebunie! exclamă Julie, roşind până în albul ochilor, căci ghicise repede care erau cele trei mici cuvinte. Dar priveşte rogu-te pe doamna de Saint-Hermine, decoltată la vârsta ei şi în rochie de bal.

— Nu văd decât un lucru şi anume că nu vrei să mă asculţi şi e multă vreme de când îmi dau seama... Asta vrei, tac; dar... adăugă el de abia şoptit şi suspinând — m-ai înţeles...

— Îţi spun drept că nu — spuse Julie, cu răceală. Dar unde a plecat bărbatul meu?

Un musafir se ivi la timp pentru a o scoate din impas. Chateaufort nu deschise gura. Era palid şi părea profund îndurerat. La plecarea musafirului, făcu câteva observaţii lipsite de interes asupra spectacolului. Urmară lungi răstimpuri de tăcere.

Actul al doilea era gata să înceapă, când uşa lojii se deschise şi Chaverny apăru, întovărăşind o doamnă foarte

frumoasă şi foarte gătită, cu magnifice pene roz în păr. Era urmat de ducele de H...

— Draga mea — îi spuse el soţiei — am găsit pe domnul duce şi pe doamna într-o îngrozitoare lojă de margine, din care nu se văd decorurile. Au binevoit să primească să ia loc în loja noastră.

Julie se înclină cu răceală; ducele de H... îi displăcea. Ducele şi doamna cu pene roz se pierdeau în scuze şi se temeau să n-o deranjeze. Se iscă un freamăt şi o întrecere de mărinimie pentru a ocupa locurile. În timpul îmbulzelii care urmă, Chateaufort se aplecă la urechea Juliei şi-i şopti foarte încet şi foarte repede:

— Pentru Dumnezeu, nu te aşeza în faţă.

Foarte mirată, Julie rămase la locul ei. După ce s-au aşezat toţi, se întoarse spre Chateaufort şi îi ceru, cu o privire cam aspră, explicaţia acestei enigme. Stătea cu gâtul ţeapăn, cu buzele strânse; toată atitudinea lui vestea că e cum nu se poate mai nemulţumit. La drept vorbind, Julie tălmăcise destul de rău vorbele lui Chateaufort. Ea credea că voia să-i vorbească în şoaptă în timpul reprezentaţiei şi să-şi continue straniile discursuri, ceea ce i-ar fi fost cu neputinţă dacă ea ar fi stat în faţă. Când se uită din nou în sală, băgă de seamă că mai multe femei îşi îndreptau binoclurile spre lojă; dar totdeauna se întâmplă aşa, la apariţia unei figuri noi. Se şuşotea, se surâdea; dar ce era oare atât de neobişnuit? La Operă lumea-i atât de provincială! Noua venită se aplecă spre buchetul Juliei şi spuse cu un surâs fermecător:

— Aveţi un buchet superb, doamnă! Sunt sigură, că în acest anotimp, trebuie să fi costat foarte mult: pe puţin zece franci. Dar, de bună seamă, l-aţi căpătat! E un cadou, nu-i aşa? Cucoanele nu-şi cumpără niciodată singure flori.

Julie căscă ochii mari şi nu pricepu cu ce soi de

provincială are de-a face.

— Duce — spuse doamna cu o înfăţişare suferindă — nu mi-ai dăruit flori.

Chaverny zvâcni spre uşă. Ducele încercă să-l oprească, doamna de asemenea; nu mai avea chef de buchet. Julie schimbă o privire cu Chateaufort. Voia să zică: îţi mulţumesc, dar e prea târziu. Cu toate acestea nu ghicise încă adevărul.

În tot timpul reprezentaţiei, doamna cu pene bătea cu degetele în contratimp şi vorbea despre muzică vrute şi nevrute. O chestiona pe Julie asupra preţului rochiei, a giuvaerelor, a cailor. Julie nu văzuse niciodată asemenea purtări. A tras concluzia că necunoscuta trebuie să fie o rudă de-a ducelui, sosită proaspăt din *basse Bretagne.* Când s-a înapoiat Chaverny cu un buchet cu mult mai frumos decât al soţiei lui, admiraţia, mulţumirile şi scuzele nu mai conteniră.

— Domnule de Chaverny, nu sunt o ingrată — spuse aşa-zisa provincială, după o lungă tiradă — ca să ţi-o dovedesc, *fă-mă să mă gândesc să-ţi făgăduiesc ceva,* cum zice Potier. Pe cuvânt, am să-ţi brodez o pungă, după ce oi termina-o pe aceea pe care i-am făgăduit-o ducelui.

În fine, spectacolul luă sfârşit, spre marea mulţumire a Juliei, care nu se simţea în apele ei alături de ciudata vecină. Ducele îi oferi braţul; Chaverny îl luă pe al celeilalte doamne. Întunecat şi nemulţumit, Chateaufort mergea în spatele Juliei, salutându-şi stânjenit cunoştinţele pe care le întâlnea pe scară.

Câteva femei trecură pe lângă dânşii. Julie le cunoştea din vedere. Un tânăr le vorbi în şoaptă râzând prosteşte; cu o expresie de vie curiozitate, doamnele se uitară pe dată la Chaverny şi la soţia lui. Una din ele exclamă:

— E cu putinţă?

Trăsura ducelui trase la scară; o salută pe doamna de Chaverny, reînnoindu-i cu căldură toate mulţumirile pentru binevoitoarea ospitalitate. În acest timp Chaverny a ţinut să conducă necunoscuta până la trăsura ducelui aşa că Julie şi Chateaufort rămaseră singuri.

— Cine-i femeia asta? întrebă Julie.

— N-ar trebui să ţi-o spun… e ceva cu, totul neobişnuit!

— Cum aşa?

— De altfel toţi cei care te cunosc ştiu bine ce trebuie să creadă… Dar Chaverny… N-aş fi crezut niciodată…

— Dar, în fine, ce este? Pentru Dumnezeu, vorbeşte!

Chaverny se înapoia. Chateaufort răspunse cu glas scăzut:

— Amanta ducelui de H… doamna Melanie R…

— Doamne Dumnezeule — exclamă Julie privindu-l uluită pe Chateaufort — e cu neputinţă.

Chateaufort ridică din umeri şi întovărăşind-o până la trăsură adăugă:

— E tocmai ceea ce spuneau doamnele pe care le-am întâlnit pe scară. Cât despre ea, e o persoană cumsecade, în genul ei. Are nevoie de îngrijire, de atenţii… Are chiar un bărbat.

— Draga mea — spuse Chaverny cu glas zglobiu — n-ai nevoie de mine ca să te duc acasă. Noapte bună. Supez la duce.

Julie nu răspunse.

— Chateaufort — urmă Chaverny — vrei să vii cu mine la duce? Eşti invitat, chiar acum mi-a spus. Ai fost remarcat. Ai plăcut, ştrengarule.

Chateaufort mulţumi cu răceală. O salută pe doamna de Chaverny, care, pe când îi pornea trăsura, îşi muşca cu înverşunare batista.

— Dragul meu — spuse Chaverny — cred c-ai să mă duci

în gabrioleta dumitale până la uşa acestui infante.

— Cu plăcere — răspunse Chateaufort. Dar, apropo, bănuieşti că soţia dumitale şi-a dat seama până la urmă alături de cine a stat?

— Imposibil.

— Nu te îndoi de asta. N-ai făcut bine ce-ai făcut.

— Fleacuri! se prezintă foarte bine. Ş-apoi nu prea e cunoscută. Ducele o ia cu el pretutindeni.

VI

Doamna de Chaverny petrecu o noapte foarte agitată. Purtarea bărbatului ei la Operă punea vârf tuturor vinovăţiilor şi i se părea că o despărţire imediată e de neînlăturat. Va avea a doua zi o explicaţie cu el şi-i va aduce la cunoştinţă hotărârea ei de a nu mai trăi sub acelaşi acoperiş cu un om care a făcut-o de râs cu atâta cruzime. Această explicaţie o înspăimânta, totuşi. Nu avusese niciodată o discuţie serioasă cu bărbatul ei. Până atunci nu-şi dăduse pe faţă nemulţumirea decât prin îmbufnări pe care Chaverny nu le lua în seamă; căci, lăsând soţiei lui deplină libertate, nu i-ar fi trecut niciodată prin minte că ea ar fi putut să-i refuze o îngăduinţă pe care el era gata, la nevoie, s-o întoarcă în folosul ei. Îi era frică mai ales să nu plângă în mijlocul acestei explicaţii şi ca Chaverny să nu pună aceste lacrimi pe seama unui amor rănit. În acele clipe simţi mult lipsa mamei ei, care ar fi putut să-i dea un sfat bun sau să se însărcineze să rostească sentinţa de despărţenie. Toate aceste gânduri o descumpăniră şi era pe cale să adoarmă când luă, deodată, hotărârea să se sfătuiască cu una din prietene care o ştia de copilă; se putea bizui pe ea în ceea ce priveşte purtarea ei faţă de Chaverny.

În timp ce se lăsa pradă indignării, nu se putu împiedica să facă, fără să vrea anume, o paralelă între bărbatul ei şi Chateaufort. Necuviinţa nemăsurată a primului scotea în evidenţă delicateţea celuilalt şi recunoştea, nu fără oarecare plăcere, dar mustrându-se, totuşi, că de reputaţia ei era mai grijuliu curtezanul decât soţul. Această deosebire de caracter o silea să constate eleganţa manierelor lui Chateaufort şi înfăţişarea puţin distinsă a lui Chaverny. Îşi vedea bărbatul cu pântecul lui cam proeminent făcând greoi pe îndatoritorul faţă de ibovnica ducelui de H... în timp ce Chateaufort, şi mai respectuos ca de obicei, părea că se căzneşte să reţină în juru-i consideraţia pe care bărbatul ei ar fi putut s-o spulbere.

În fine, cum gândurile ne duc departe fără voia noastră, nu o dată îşi închipui că se putea să rămână văduvă şi că atunci, fiind tânără, bogată, nimic nu se împotrivea să nu răsplătească legiuit iubirea statornică a tânărului şef de escadron. O încercare neizbutită nu dovedeşte nimic împotriva căsătoriei şi dacă dragostea lui Chateaufort e adevărată... Alungă, însă, aceste gânduri care o făceau să roşească, făgăduindu-şi ca pe viitor să fie mai rezervată în relaţiile cu el.

S-a trezit cu o mare durere de cap şi mult mai puţin hotărâtă ca în ajun să aibă o explicaţie hotărâtoare. N-a vrut să coboare la dejun, de frică să nu-şi întâlnească bărbatul, a cerut ceaiul în odaie şi a poruncit să-i vină trăsura pentru a se duce la doamna Lambert, prietena cu care voia să se sfătuiască. Doamna Lambert era atunci la moşia ei, la P...

Luându-şi dejunul, deschise un ziar. Primul articol pe care şi-a oprit privirea suna precum urmează: “*Domnul Darcy, prim-secretar al ambasadei Franţei la Constantinopol, a sosit ieri la Paris, aducând corespondenţă diplomatică.*

Tânărul diplomat a avut îndată după sosire o lungă întrevedere cu excelenţa-sa, domnul ministru de externe.”

— Darcy la Paris! exclamă ea. O să-mi facă plăcere să-l văd. S-o fi umflat în pene? “*Tânărul diplomat”!* Darcy, tânăr diplomat! Nu se putu opri să nu râdă singură în faţa acestor vorbe: “*tânărul diplomat”.*

Acest Darcy venea pe vremuri foarte des la seratele doamnei de Lussan; pe-atunci era ataşat la Ministerul de Externe. A părăsit Parisul cu puţin înainte de căsătoria Juliei, care, de atunci, nu l-a mai revăzut. Ştia numai că a călătorit mult şi că a înaintat repede.

Avea încă ziarul în mână, când a intrat soţul ei. Părea cât se poate de bine dispus. La vederea lui, se ridică să iasă; dar, cum pentru a trece în camera de toaletă ar fi trebuit să treacă pe lângă el, rămase locului, însă atât de tulburată, încât mâna ei, sprijinită de masa de ceai, făcea să tremure vădit tava cu porţelanuri.

— Draga mea — spuse Chaverny — vin să-ţi spun adio pentru câteva zile. Mă duc la vânătoare, la ducele de H... Trebuie să-ţi spun că e încântat de ospitalitatea de ieri seară. Treburile mele stau bine; mi-a făgăduit să-i vorbească regelui cât se poate de stăruitor.

Julie pălea şi roşea pe rând ascultându-l.

— Domnul duce de H... îţi datoreşte asta... spuse ea cu glas tremurător. Asta-i floare la ureche faţă de cineva care îşi compromite soţia în felul cel mai scandalos cu ibovnicele protectorului său.

Apoi, făcând o sforţare disperată, străbătu încăperea cu pas maiestuos şi intră în cabinetul ei de toaletă, trântind uşa.

Chaverny rămase o clipă mofluz, cu capul în pământ.

— De unde dracu ştie asta? se întrebă el. La urma urmei, ce-are a face? Ceea ce-i făcut e bun făcut.

Şi cum nu-i sta în obicei să întârzie asupra unei idei neplăcute, făcu o piruetă, luă o bucăţică de zahăr din zaharniţă şi, cu gura plină, strigă cameristei care intra:

— Spune-i doamnei că voi sta patru-cinci zile la ducele de H... şi că am să-i trimit vânat.

Ieşi, cu gândul numai la căprioarele şi fazanii pe care o să-i împuşte...

VII

Julie plecă la P... cu un spor de mânie împotriva bărbatului ei; dar de data aceasta, motivul era uşurel. Luase, ca să se ducă la castelul ducelui de H... caleaşca nouă, lăsându-i soţiei sale o altă trăsură, care, după spusele vizitiului, avea nevoie de reparaţie.

Pe drum, doamna de Chaverny se pregătea să-i povestească doamnei Lambert păţania ei. Cu tot necazul, nu era nesimţitoare faţă de satisfacţia pe care i-o dă fiecărui narator o istorie bine povestită, şi-şi pregătea exorduri pentru povestirea ei, începând-o când într-un fel, când în altul. Rezultatul a fost că a cercetat din nou gogomăniile bărbatului ei pe toate feţele şi că pica ce i-o purta spori şi mai mult.

Sunt, cum ştie fiecare, mai mult de patru poşte de la Paris la P... dar, oricât de lung să fi fost rechizitoriul doamnei de Chaverny, se înţelege că e cu neputinţă, până şi mâniei celei mai otrăvite să răsucească aceeaşi idee cale de patru poşte.

Sentimentelor violente pe care vinovăţia bărbatului ei i le inspira, veneau să li se alăture dulci şi melancolice aduceri aminte, mulţumită acelei stranii însuşiri a minţii omeneşti, de a uni laolaltă o imagine plăcută cu o senzaţie penibilă.

Aerul curat şi tare, figurile nepăsătoare ale trecătorilor o

ajutau şi ele să se îndepărteze de gândurile ei duşmănoase. Îşi aminti scene din copilărie şi zilele când se ducea să se plimbe la ţară cu copiii de vârsta ei. Îşi revedea colegele de şcoală; se vedea la jocurile, la mesele lor. Îşi explica destăinuirile misterioase pe care le surprinsese la cele mari şi nu se putea împiedica să nu surâdă gândind la o seamă de mici semne care trădează atât de timpuriu instinctul cochetăriei la femei.

Pe urmă îşi înfăţişa intrarea ei în societate. Dansa din nou la cele mai strălucite baluri pe care le-a văzut în anul care a urmat ieşirii ei de la şcoală. Celelalte baluri le uitase; te saturi atât de repede... dar balurile acestea îi aminteau de bărbatul ei: "Ce nechibzuită eram — îşi zise ea. Cum de nu mi-am dat seama de la prima vedere că voi fi nenorocită cu el?" Toate bazaconiile, toate linguşirile de logodnic pe care bietul Chaverny i le îndrugase cu atâta încredere în sine, cu o lună înaintea nunţii, erau cu îngrijire înregistrate în amintirea ei. În acelaşi timp, nu se putea împiedica să se gândească la numeroşii admiratori pe care căsătoria ei i-a dus la deznădejde, ceea ce nu i-a împiedicat la rându-le să se căsătorească sau să se consoleze în alt chip, puţine luni mai târziu: "Aş fi fost oare fericită cu un altul? se întrebă ea. A... e desigur un prost; dar e blajin şi Amélie îl duce de nas. E lesne să înjghebi o viaţă cu un bărbat supus. B... are amante şi nevastă-sa binevoieşte să-şi facă sânge rău. Dar altfel, e plin de atenţii pentru ea... şi n-aş cere mai mult. Tânărul conte de C... care citeşte mereu pamflete şi care îşi dă atâta osteneală ca să ajungă într-o zi un bun deputat, ar fi poate un bărbat bun. Dar toţi oamenii aceştia sunt plicticoşi, urâţi, proşti..."

Pe când trecea astfel în revistă pe toţi tinerii pe care îi cunoscuse ca domnişoară, numele lui Darcy se înfăţişă închipuirii ei pentru a doua oară.

Darcy era pe vremuri în societatea doamnei de Lussan o fiinţă fără importanţă, cu alte cuvinte se ştia — mamele o ştiau — că averea lui nu-i îngăduie să se gândească la fiicele lor. Cât pentru ele, nu era nimic în el care să le poată suci capul. De altfel, avea reputaţia unui om galant. Cam mizantrop şi caustic, se simţea bine, singur bărbat, într-un cerc de domnişoare, să-şi bată joc de metehnele şi pretenţiile celorlalţi tineri. Când vorbea în şoaptă unei domnişoare, mamele nu se speriau, căci fetele lor râdeau în gura mare, iar mamele acelora care aveau dinţi frumoşi spuneau chiar că Darcy e foarte amabil. O potrivire de gusturi şi o frică reciprocă de talentul lor de a bârfi a apropiat-o pe Julie de Darcy. După câteva hărţuieli, au încheiat un tratat de pace, o alianţă ofensivă şi defensivă; se cruţau mutual şi erau totdeauna uniţi pentru a-şi forfeca cum se cuvine cunoscuţii.

Într-o seară, Julie a fost rugată să cânte nu mai ştiu ce bucată. Avea glas frumos şi o ştia. Apropiindu-se de pian, înainte de a începe, îndreptă spre femei o privire cam trufaşă, ca şi cum ar fi vrut să le înfrunte. În acea seară însă, o oarecare indispoziţie sau o nenorocită fatalitate îi secase aproape toate posibilităţile. Prima notă care a ieşit din acest gâtlej de obicei melodios se brodi să fie falsă. Julie se depărtă de pian şi întorcându-se la locul ei nu se putu opri să nu privească bucuria răutăcioasă pe care cu greu o ascundeau tovarăşele ei văzându-i trufia umilită. Până şi bărbaţii păreau să-şi înăbuşe cu greu un surâs batjocoritor. De ruşine şi mânie îşi lăsă ochii în pământ, rămânând un răstimp fără să îndrăznească a-i ridica. Când şi-a ridicat capul, cea dintâi figură prietenoasă pe care a întâlnit-o a fost aceea a lui Darcy. Era palid şi în ochii lui se iviseră lacrimi; părea mai mişcat de nenorocirea ei, decât ea însăşi. “Mă iubeşte! îşi zise ea; mă iubeşte cu adevărat.”

Noaptea, aproape n-a dormit, având mereu înaintea ochilor figura tristă a lui Darcy. Timp de două zile nu s-a gândit decât la el şi la tainica pasiune pe care trebuie s-o fi nutrit pentru ea. Romanul îşi urma cursul, când doamna de Lussan găsi la ea o carte de vizită a domnului Darcy cu aceste litere: P.P.C.[22]

— Unde pleacă domnul Darcy? întrebă Julie pe un tânăr pe care îl cunoştea.

— Unde pleacă? N-o ştii? La Constantinopol. Pleacă în noaptea asta în calitate de curier.

“Aşadar, nu mă iubeşte!” îşi zise ea. După opt zile Darcy era uitat. La rândul lui, Darcy, care era pe atunci destul de romanţios, n-a uitat-o opt luni de zile pe Julie. Pentru a o dezvinovăţi şi pentru a explica uimitoarea diferenţă de statornicie, trebuie să ţinem seamă că Darcy vieţuia în mijlocul barbarilor, în timp ce Julie era la Paris, copleşită de omagii şi plăceri.

Oricum ar fi, şase sau şapte ani după despărţirea lor, Julie, în trăsura ei în drum spre P… îşi amintea expresia melancolică a lui Darcy în ziua în care ea cântase atât de prost; şi, dacă e nevoie s-o spunem, se gândea la dragostea pe care o avusese probabil atunci pentru ea şi, se prea poate, chiar la sentimentele pe care i le-ar mai fi păstrat încă. La toate acestea s-a gândit cu ardoare cale de-o jumătate de poştă. Pe urmă, domnul Darcy fu uitat pentru a treia oară.

VIII

Nu mic i-a fost necazul Juliei când, sosind la P… văzu în curtea doamnei Lambert o trăsură la care se deshămau caii, ceea ce prezicea o vizită lungă. Cu neputinţă, prin

[22] *Pour prendre congé* (fr.) – pentru a-şi lua rămas bun

urmare, să-şi dea drumul nemulţumirilor ei împotriva domnului de Chaverny. Când Julie intră în salon, doamna Lambert era cu o femeie pe care Julie o întâlnise în societate, dar pe care de abia ştia cum o cheamă. A trebuit să facă o mare sforţare pentru a-şi ascunde expresia de nemulţumire pe care o încercă văzând că a făcut degeaba călătoria la P…

— Ei! bună ziua, frumuseţea mea dragă! exclamă doamna Lambert îmbrăţişând-o — ce mulţumită sunt văzând că nu m-ai uitat! Vii tocmai la timp, căci aştept o seamă de oameni care te iubesc la nebunie.

Puţin încurcată, Julie îi răspunse că spera s-o găsească singură.

— Vor fi încântaţi să te vadă — urmă doamna Lambert. Casa mea e atât de tristă de la căsătoria fiicei mele încât mă simt cum nu se poate mai fericită când prietenii mei binevoiesc să-şi dea întâlnire aici. Dar, scumpa mea, ce-ai făcut cu frumoasele dumitale culori? Te găsesc foarte palidă azi…

Julie scorni o mică minciună: lungimea drumului… praful… soarele…

— Am astăzi la masă pe unul din adoratorii dumitale, căruia îi voi face o plăcută surpriză, domnul de Chateaufort şi probabil fidelul său Acate[23], maiorul Perrin.

— Am avut plăcerea să-l primesc, în ultimul timp, pe maiorul Perrin — spuse Julie roşind puţin, căci se gândea la Chateaufort.

— Va fi de asemenea şi domnul de Saint-Leger. Trebuie neapărat să organizăm aici o serată de proverbe pentru luna viitoare; şi vei juca un rol, îngeraşul meu: erai cea dintâi la proverbele noastre acum doi ani.

— Vai, doamnă, e atâta vreme de când n-am mai jucat

[23] Personaj din *Eneida*, prietenul devotat al lui Eneas

proverbe, că nu-mi voi putea regăsi siguranţa de altădată. Voi fi silită să recurg la “Aud pe cineva”.

— A! Julie, copila mea, ghici pe cine mai aşteptăm? Dar pentru asta, draga mea, îţi trebuie memorie ca să-ţi aminteşti numele lui.

Numele lui Darcy i se înfăţişă pe loc Juliei.

“În adevăr, mă obsedează”, îşi zise ea.

— Memorie, doamnă? Am multă.

— Dar vorbesc de o memorie de şase sau şapte ani… îţi mai aduci aminte de unul din adoratorii dumitale pe când erai fetiţă şi purtai părul legat?

— Drept să spun, nu ghicesc.

— Ce oroare, draga mea!… Să uiţi astfel un om fermecător care, dacă nu mă-nşel, îţi plăcea atât de mult altădată, încât mama dumitale se cam speriase. Haide, frumoaso, de vreme ce-ţi uiţi astfel adoratorii, trebuie cel puţin să-ţi aminteşti de numele lor: pe domnul Darcy ai să-l vezi.

— Domnul Darcy?

— Da; s-a întors de la Constantinopol, de câteva zile numai. A venit să mă vadă alaltăieri şi l-am invitat. Ştii oare, ingrată ce eşti, că mi-a cerut noutăţi despre dumneata cu un zel foarte grăitor?

— Domnul Darcy? făcu Julie cu şovăială şi cu o prefăcută neatenţie. Nu e un tânăr înalt, blond… care e secretar de ambasadă?

— O, draga mea, n-ai să-l recunoşti: s-a schimbat mult; e palid, sau mai degrabă măsliniu, cu ochii înfundaţi; a pierdut mult din păr, din cauza căldurii, pe cât spune. În doi-trei ani, dacă o merge tot aşa, tâmplele o să-i chelească de tot. Cu toate astea n-a împlinit încă treizeci de ani.

Aici, doamna care asculta povestirea păţaniei lui Darcy recomandă cu căldură întrebuinţarea Kalydorului, care i-a

făcut foarte bine după o boală în urma căreia îi căzuse părul. Pe când vorbea îşi trecea degetele prin buclele bogate de un frumos castaniu încărunţit.

— Şi domnul Darcy a stat în tot acest timp la Constantinopol? întrebă doamna de Chaverny.

— Nu chiar tot timpul, a călătorit mult: a fost în Rusia şi pe urmă a colindat toată Grecia. Nu ştii ce noroc a avut? Unchiul lui a murit, lăsându-i o frumoasă avere. A fost şi în Asia Mică, în... cum spunea?... în Caramania. E încântător, draga mea; ştie istorii fermecătoare care te vor cuceri. Ieri mi-a povestit lucruri atât de frumoase, că-i spuneam mereu: "Păstrează-le pentru mâine; mai bine să le spui cucoanelor decât să le iroseşti cu o bătrână ca mine".

— Ţi-a povestit istoria cu turcoaica pe care a salvat-o? întrebă doamna Dumanoir, patroana Kalydorului.

— Turcoaica pe care a salvat-o? A salvat o turcoaică? Nu mi-a suflat o vorbă.

— Cum! E o faptă admirabilă, un adevărat roman.

— O! povesteşte-mi asta, te rog.

— Nu, nu, întreabă-l pe el. Eu nu cunosc povestea decât prin sora mea, al cărei bărbat, după cum ştii, a fost consul la Smirna. Dar ea o ştia de la un englez care a fost martor la întreaga aventură. E minunată.

— Povesteşte-ne istoria asta, doamnă. Cum îţi închipui că putem aştepta până la masă? Nu e nimic mai nesuferit decât să auzi vorbind de o istorie pe care n-o cunoşti.

— Ei bine, n-o să v-o spun cum trebuie; dar, în fine, iat-o, aşa cum mi-a fost povestită: Domnul Darcy era în Turcia îndeletnicindu-se cu cercetarea nu ştiu căror ruine pe malul mării, când văzu venind spre el o procesiune foarte lugubră. Nişte muţi duceau un sac şi sacul acesta mişca întocmai ca şi cum ar fi fost în el o fiinţă vie...

— O! Dumnezeule î exclamă doamna Lambert, care citise

Ghiaurul[24] — era o femeie pe care-o duceau s-o arunce în mare!

— Chiar aşa — urmă doamna Dumanoir, cam înţepată că i s-a tăiat partea cea mai dramatică a povestirii. Domnul Darcy priveşte sacul, aude un geamăt înăbuşit, şi îşi dă seama pe dată de groaznicul adevăr, îi întreabă pe muţi ce au de gând să facă. Drept orice răspuns muţii îşi trag pumnalele. Din fericire, domnul Darcy era foarte bine înarmat. Pune pe fugă robii şi scoate, în fine, din sacul acela nenorocit o femeie de o frumuseţe răpitoare, pe jumătate leşinată şi o duce în oraş unde o aşează singură într-o casă.

— Biata femeie! spuse Julie, pe care istoria începea s-o intereseze.

— O credeţi salvată? Nicidecum. Soţul gelos, căci era un soţ la mijloc, asmuţi tot haimanalâcul care se porni cu masalale spre casa domnului Darcy, cu gând să-l ardă de viu. Nu cunosc tocmai bine sfârşitul daraverei; tot ce ştiu e că a susţinut un asediu şi că a sfârşit prin a pune femeia la adăpost. Se pare chiar — urmă doamna Dumanoir, schimbându-şi, deodată, expresia şi glăsuind pe un ton fârnâit şi cucernic foarte — se pare că domnul Darcy a avut grijă să fie convertită şi că a fost botezată.

— Şi a luat-o de nevastă? întrebă Julie zâmbind.

— Asta nu ţi-aş putea-o spune. Dar turcoaica… avea un nume ciudat — o chema Eminé… nutrea o dragoste pătimaşă pentru domnul Darcy. Sora mea îmi spunea că îl numea totdeauna *Sotir… Sotir…* asta vrea să zică *salvatorul meu* pe turceşte sau pe greceşte. Eulalie mi-a spus că era una dintre cele mai frumoase făpturi din câte se pot vedea.

— O să ne războim cu el din pricina turcoaicei! spuse doamna Lambert. Nu-i aşa, doamnele mele? trebuie să-l

[24] Poem de *George Gordon Byron* (1788 – 1824)

necăjim puţin... De altfel, gestul lui Darcy nu mă miră de loc... e unul dintre oamenii cei mai generoşi din câţi cunosc şi cunosc fapte de-ale lui care fac să-mi dea lacrimile ori de câte ori le povestesc. Unchiul lui a murit, lăsând o fiică naturală pe care n-a vrut s-o recunoască. Cum nu făcuse testament, ea nu avea niciun drept la moştenire. Darcy care era singur moştenitor a ţinut să aibă şi ea o parte şi e probabil că această parte a fost mult mai mare decât i-ar fi făcut-o unchiul însuşi.

— Şi era frumoasă această fiică naturală? întrebă doamna de Chaverny cu un aer destul de răutăcios, căci începea să simtă nevoia de a vorbi de rău pe acest domn Darcy, pe care nu-l putea îndepărta din gândurile ei.

— O! draga mea, cum poţi crede?... De altfel, domnul Darcy era încă la Constantinopol când i-a murit unchiul şi se pare că nici n-a văzut această fiinţă.

Sosirea lui Chateaufort, a maiorului Perrin şi a altor câtorva persoane, a pus capăt acestei convorbiri.

Chateaufort se aşează lângă doamna de Chaverny şi, profitând de un moment când se vorbea foarte tare, îi spuse:

— Păreţi tristă, doamnă; aş fi foarte nenorocit dacă cele ce v-am spus ieri ar fi cauza.

Doamna de Chaverny nu-l auzise sau mai curând nu voia să-l audă. Chateaufort suferi deci umilinţa de a repeta fraza şi umilinţa şi mai mare încă a unui răspuns cam rece, după care Julie se amestecă pe dată în conversaţia generală şi, schimbându-şi locul, se îndepărtă de nefericitul ei admirator.

Fără să-şi piardă nădejdea, Chateaufort spunea zadarnic vorbe de duh. Doamna de Chaverny, singura căreia voia să-i placă, îl asculta distrată: se gândea la apropiata sosire a domnului Darcy, întrebându-se, totodată, de ce se ocupa

atât de un om pe care trebuia să-l fi uitat şi care probabil o uitase şi el de mult.

În fine, se auzi huruitul unei trăsuri; uşa salonului se deschise.,

— Ei, iată-l! sări doamna Lambert.

Julie nu cuteză să întoarcă capul, dar păli îngrozitor. Deodată, fu cuprinsă de o puternică senzaţie de frig şi simţi nevoia să-şi adune toate puterile pentru a-şi reveni şi a-l împiedica pe Chateaufort să bage de seamă schimbarea feţei ei.

Darcy sărută mâna doamnei Lambert, vorbindu-i în picioare câtva timp, apoi se aşează lângă ea. Atunci se lăsă o mare tăcere. Doamna Lambert părea să aştepte şi să pregătească întâlnirea. Chateaufort şi ceilalţi bărbaţi, în afară de bunul maior Perrin, îl priveau pe Darcy cu o curiozitate un pic invidioasă. Sosind din Constantinopol, avea o mare superioritate asupra lor şi asta era de ajuns pentru a-i face să ia acea înfăţişare înţepenită şi scrobită care se adoptă de obicei faţă de străini. Darcy, care nu luase pe nimeni în seamă, curmă cel dintâi tăcerea. Vorbi de vreme, de drum, de toate; vocea lui era dulce şi muzicală. Doamna de Chaverny se încumetă să-l privească: îl văzu din profil, îi păru slăbit şi cu înfăţişarea schimbată... într-un cuvânt, îl găsi bine.

— Iubite Darcy — spuse doamna de Lambert — priveşte în jur şi vezi dacă nu găseşti vreuna din vechile dumitale cunoştinţe.

Darcy întoarse capul şi o zări pe Julie care se ascunsese până atunci sub pălărie. Se ridică în grabă şi, cu o exclamaţie de mirare, înaintă spre ea întinzând mâna; apoi, oprindu-se deodată şi căindu-se parcă de acest exces de familiaritate, făcu o adâncă plecăciune şi îi exprimă în termenii cuveniţi întreaga plăcere pe care o resimţea

revăzând-o. Julie îngână câteva cuvinte de politeţe şi se îmbujora toată văzând că Darcy rămâne în picioare înaintei, privind-o ţintă.

Prezenţa ei de spirit îi reveni iute şi îl măsură la rându-i cu acea privire distrată şi în acelaşi timp iscoditoare pe care oamenii de lume o au când vor. Era un băietan înalt, palid, ale cărui trăsături exprimau calmul, dar un calm care părea purces nu atât dintr-o stare obişnuită a firii, cât din puterea de stăpânire pe care izbutise s-o aibă asupra expresiei feţei sale.

Zbârcituri, care începuseră să se adâncească, îi brăzdau fruntea. Ochii îi erau înfundaţi, colţurile gurii căzute şi tâmplele începeau să-şi piardă părul.

Cu toate acestea nu avea mai mult de treizeci de ani. Darcy era îmbrăcat simplu, dar cu acea eleganţă care indică obiceiurile lumii bune şi indiferenţă faţă de un subiect care ocupă meditaţiile atâtor tineri. Julie îşi dădu seama cu plăcere de toate astea. Nu-i scăpă nici faptul că avea pe frunte o cicatrice destul de lungă pe care căuta zadarnic s-o ascundă sub o şuviţă de păr şi care părea să fi fost făcută cu o lovitură de sabie.

Julie era aşezată lângă doamna Lambert. Între ea şi Chateaufort era un scaun; dar îndată ce se ridicase Darcy, Chateaufort pusese mâna pe speteaza scaunului, îl aşezase într-un picior şi îl ţinea în echilibru. Era evident că se străduia să-l păzească aşa cum păzeşte câinele grădinarului lada cu ovăz. Doamnei Lambert îi fu milă de Darcy, care şedea tot în picioare în faţa doamnei de Chaverny. Îi făcu loc lângă ea pe canapeaua pe care era aşezată şi-i pofti pe Darcy care se află astfel lângă Julie. Se grăbi să se folosească de acest prielnic prilej pentru a începe cu ea o convorbire mai temeinică.

A trebuit, totuşi, să îndure din partea doamnei Lambert şi

din partea altor câteva persoane un interogatoriu în toată regula asupra călătoriilor lui; le-a răspuns cât a putut mai laconic şi s-a agăţat de toate prilejurile pentru a-şi relua convorbirea intimă cu doamna de Chaverny.

— la braţul doamnei de Chaverny — îi spuse doamna Lambert lui Darcy în momentul în care clopotul castelului anunţa masa.

Chateaufort îşi muşcă buzele, dar găsi mijlocul să se aşeze la masă destul de aproape de Julie pentru a nu o pierde din ochi.

IX

După cină, seara fiind caldă şi vremea frumoasă, lumea se adună în grădină în jurul unei mese pentru a lua cafeaua. Chateaufort băgase de seamă, cu înciudare crescândă, atenţiile lui Darcy faţă de doamna de Chaverny. Pe măsură ce observa interesul crescând pe care ea îl acorda convorbirii cu noul venit, devenea tot mai puţin amabil şi gelozia pe care o resimţea nu avea alt efect decât de a-l face să-şi piardă toate mijloacele lui de a plăcea.

Se preumbla pe terasa unde şedeau ceilalţi, nemaigăsindu-şi locul, după obiceiul oamenilor nelinişţiţi, cătând ades la norii groşi şi negri care se încropeau la orizont vestind furtună şi, mai ales, la rivalul său care vorbea în şoaptă cu Julie. Acu o vedea surâzând, acu devenind serioasă, acu lăsând cu sfială ochii în jos; vedea, în fine, că nu era vorbă a lui Darcy care să nu producă o impresie puternică; şi ceea ce-l îndurera, mai ales, era că expresiile felurite pe care le lua chipul Juliei păreau a nu fi decât icoana şi oarecum oglindirea fizionomiei mobile a lui Darcy. În fine, nemaiputând îndura chinul acesta, se apropie de dânsa şi aplecându-se peste speteaza scaunului

ei în clipa în care Darcy dădea cuiva desluşiri asupra bărbii sultanului Mahmud, îi spuse cu amărăciune în glas:

— Doamnă, domnul Darcy pare a fi un om foarte plăcut.

— O! da — răspunse doamna de Chaverny cu o însufleţire pe care nu şi-o putu stăpâni.

— Se vede — urmă Chateaufort — căci te face să-ţi uiţi vechii prieteni.

— Vechii prieteni! spuse Julie cu oarecare asprime. Nu ştiu ce vrei să spui.

Şi îi întoarse spatele. Apoi, luând un colţ din batista pe care o ţinea în mână doamna Lambert, zise:

— Cu cât bun gust e brodată această batistă. E-un lucru minunat!

— Găseşti, scumpa mea? E un dar al domnului Darcy care mi-a adus nu mai ştiu câte batiste brodate de la Constantinopol.

— Apropo, Darcy, turcoaica dumitale ţi le-a brodat?

— Turcoaica mea! Care turcoaică?

— Da, frumoasa sultană căreia i-ai salvat viaţa, care-ţi spunea... o! ştim tot... care-ţi spunea, în fine, salvatorul ei. Trebuie să ştii cum se spune asta pe turceşte.

Darcy îşi lovi fruntea râzând.

E cu putinţă — exclamă el — ca faima păţaniei mele să fi ajuns la Paris?

— Dar nu-i vorba de nicio păţanie! Păţania o fi poate pentru Mamamuchiul[25] care şi-a pierdut favorita.

— Vai! răspunse Darcy, văd bine că nu cunoaşteţi decât jumătate din povestea asta, căci e o aventură tot atât de tristă pentru mine, ca aceea a morilor de vânt pentru Don Quijote. E drept, oare, ca după ce am dat atâtea prilejuri de râs francilor, să mai fiu de batjocură şi la Paris, pentru

[25] Mamamuchi – nume fantezist dat de Molière în Burghezul gentilom unor funcţionari turci

singura faptă de cavaler rătăcitor de care m-am făcut vinovat vreodată?

— Cum? Dar nu ştim nimic. Povesteşte-ne! exclamară toate cucoanele deodată.

— Ar trebui — spuse Darcy — să vă las să credeţi ce ştiaţi mai dinainte şi să mă lipsesc de urmarea a cărei amintire nu are nimic plăcut pentru mine; dar, unul din prietenii mei — vă cer îngăduinţa de a vi-l prezenta, doamnă Lambert — sir John Tyrrel… unul din prietenii mei, actor şi el în această scenă de tragicomedie, va veni în curând la Paris. S-ar putea să-şi găsească o răutăcioasă plăcere în a-mi atribui în povestirea lui un rol şi mai caraghios decât acela pe care l-am jucat. Iată faptul: această nenorocită femeie, o dată instalată la consulatul Franţei…

— O, dar începe cu începutul! sări doamna Lambert.

— Îl ştiţi doar.

— Nu ştim nimic şi vrem să ne povesteşti toată istoria, de la un cap la altul.

— Ei bine, aflaţi, doamnelor, că eram la Larnaca în 18… într-o zi am ieşit din oraş, ca să desenez.

Eram împreună cu un tânăr englez foarte amabil, băiat bun, băiat de viaţă, pe nume sir John Tyrrel, unul dintre acei oameni de mare folos în călătorie, pentru că se gândesc la mâncare, nu uită merindele şi sunt veşnic bine dispuşi. De altfel, călătorea fără vreun ţel anumit şi nu ştia nici geologie, nici botanică, ştiinţe foarte supărătoare la un tovarăş de drum.

Mă aşezasem la umbra unor ruine, la vreo două sute de paşi de mare, care în acest loc e dominată de stânci în chepeng. Eram foarte ocupat cu desenarea a ceea ce mai rămăsese dintr-un sarcofag antic, în timp ce sir John, tolănit în iarbă, îşi râdea de pasiunea mea nenorocită pentru artele

frumoase, fumând un delicios tutun de Latakié. Lângă noi, un dragoman turc, pe care îl luasem în serviciul nostru, ne făcea cafea. Era cel mai meşter cafegiu şi cel mai fricos turc pe care l-am cunoscut.

Sir John strigă deodată cu bucurie:

— Iată nişte oameni care coboară de pe munte cu zăpadă; o să cumpărăm şi noi şi facem "sorbet"[26] cu portocale.

Am ridicat ochii şi am văzut venind spre noi un măgar pe care era aşezat de-a curmezişul un pachet mare; de fiecare parte îl susţineau doi sclavi, înainte, o călăuză conducea măgarul şi în spate, un turc venerabil, cu barbă albă, încheia coloana, călare pe-un cal destul de bun. Toată procesiunea înainta încet şi cu multă gravitate.

Turcul nostru, în timp ce sufla în foc, aruncă o privire piezişă spre sarcina măgarului şi ne spuse cu un ciudat surâs: "Nu-i zăpadă". Pe urmă îşi văzu înainte de cafea, cu obişnuita lui nepăsare.

— Ce e atunci? întrebă Tyrrel. E ceva de mâncare?

— *Pentru peşti* — răspunse turcul.

În momentul acela omul călare o porni în galop; îndreptându-se spre mal, trecu pe lângă noi, nu fără a ne arunca una din acele priviri dispreţuitoare cu care musulmanii privesc îndeobşte pe creştini. Îşi împinse calul până la prăpăstioasele stânci de care v-am pomenit şi-l opri brusc pe locul cel mai povârnit. Privea marea şi părea să caute locul cel mai bun ca să-şi facă vânt.

Cercetarăm atunci cu mai multă băgare de seamă ceea ce ducea măgarul şi furăm izbiţi de forma ciudată a sacului. Toate istoriile cu femei înecate de bărbaţi geloşi ne-au revenit pe dată în minte. Ne împărtăşirăm gândurile.

— Întreabă-i pe nemernicii ăştia — spuse sir John turcului

[26] Băutură rece din suc de fructe amestecat cu zahăr şi alcool

nostru — dacă nu cumva duc o femeie.

Turcul deschise ochii mari şi speriaţi, dar gura nu. Era vădit că găsea întrebarea noastră din cale-afară de nepotrivită.

În momentul acela, sacul fiind lângă noi, l-am văzut bine cum mişcă, ba am auzit chiar un soi de geamăt sau de grohăit ieşind din el.

Tyrrel, cu toate că-i mare gastronom, e foarte inimos. Sări ca un nebun, se repezi la însoţitorul măgarului şi îl întrebă pe englezeşte, atât era de tulburat de mânie, ce duce astfel şi ce are de gând să facă cu sacul acela. Însoţitorul nici gând să răspundă; dar sacul se zguduia cu putere şi din el se auziră strigăte de femeie. Atunci, cei doi sclavi începură să lovească cu nădejde în sac cu curelele de care se slujeau pentru a îndemna măgarul să meargă. Tyrrel îşi pierduse răbdarea. Cu o viguroasă şi iscusită lovitură de pumn prăvăli pe însoţitor la pământ şi apucă un sclav de beregată; în acest timp, sacul, puternic împins în încăierare, se prăvăli greoi în iarbă.

Sărisem şi eu. Celălalt sclav se pregătea să adune pietre, însoţitorul se ridicase. Măcar că nu-mi place să mă amestec în treburile altora, îmi era cu neputinţă să nu vin în ajutorul tovarăşului meu. Punând mâna pe un ţăruş de care îmi propteam umbrela când desenam, îl învârtii în aer amenințând sclavii şi însoţitorul cu înfăţişarea cea mai marţială pe care mi-a fost cu putinţă s-o iau. Totul mergea bine, când procletul acela de turc călare, încetând să mai contemple marea şi înturnându-se la gălăgia pe care o făceam, ţâşni ca o săgeată şi se năpusti asupră-ne, mai iute ca gândul. Avea în mână un soi de sabie înfricoşătoare.

— Un iatagan? spuse Chateaufort căruia îi plăcea culoarea locală.

— Un iatagan — reluă Darcy cu un surâs de încuviinţare.

Trecu pe lângă mine şi-mi dădu în cap o lovitură de iatagan care mă făcu să văd stele... verzi, cum spunea cu atâta eleganţă prietenul meu, domnul marchiz de Roseville. Am ripostat totuşi, trântindu-i o lovitură zdravănă de ţăruş în şale; am învârtit apoi din răsputeri ţăruşul în dreapta şi-n stânga şi i-am lovit pe însoţitor, pe sclavi şi pe turc, ajungând la rându-mi de zece ori mai furios decât amicul meu John Tyrrel. Afacerea ar fi luat fără îndoială o întorsătură proastă pentru noi. Dragomanul nostru îşi păstra neutralitatea şi nu ne-am fi putut apăra multă vreme c-un toroipan împotriva a trei infanterişti, un cavalerist şi-un iatagan. Din fericire, John şi-a amintit de o pereche de pistoale pe care le luasem cu noi. A pus mâna pe ele, mi-a aruncat mie unul, oprindu-şi-l pe celălalt şi îndreptându-l pe dată spre călăreţul care ne dădea atâta de furcă. Vederea acestor arme şi clinchetul cocoşului pistolului avură un efect magic asupra vrăjmaşilor noştri. Au luat-o ruşinaţi la picior, lăsându-ne stăpâni pe câmpul de bătălie, pe sac şi chiar pe măgar. Cu toată mânia noastră, n-am tras, şi bine am făcut, căci nu poţi ucide nepedepsit un musulman de baştină şi costă scump să-l chelfăneşti. După ce m-am şters puţin, prima noastră grijă a fost, după cum vă închipuiţi, să ne ducem la sac şi să-l deschidem. Am găsit în el o femeie frumuşică, cam grasă, cu un frumos păr negru şi neavând ca îmbrăcăminte decât o cămaşă de lână albastră, ceva mai puţin străvezie decât eşarfa doamnei de Chaverny. A ieşit sprintenă din sac şi fără să pară prea încurcată, ne adresă o cuvântare, nici vorbă foarte patetică dar din care n-am priceput o iotă; după care mi-a sărutat mâna. E singura dată, doamnele mele, când o doamnă îmi face această cinste.

Între timp ne-am recăpătat sângele rece. Dragomanul nostru îşi smulgea barba, ca omul în disperare. Eu îmi

legam capul, cum puteam, cu o batistă. Tyrrel spunea:

— Ce dracu facem cu femeia? Dacă rămânem pe loc, bărbatul va reveni cu întăriri şi ne va omorî; dacă ne înapoiem la Larnaca mulţimea ne va lapida negreşit.

Încurcat de toate aceste gânduri şi regăsindu-şi calmul britanic, Tyrrel exclamă:

— Ce năstruşnică idee ai avut să te apuci să desenezi astăzi!

Exclamaţia lui mă făcu să râd şi femeia care nu înţelesese nimic începu şi ea să râdă.

Trebuia, totuşi, să luăm o hotărâre. Mă gândeam că ceea ce aveam mai bun de făcut era să ne punem toţi sub ocrotirea consulului Franţei; dar ceea ce era mai greu, era să ne înapoiem la Larnaca. Ziua se micşora şi asta fu în folosul nostru. Turcul ne sili să facem un mare ocol şi, mulţumită nopţii, am ajuns fără piedici la casa consulului, care e afară din oraş. Am uitat să vă spun că din sac şi din turbanul tălmaciului nostru, i-am alcătuit femeii o îmbrăcăminte aproape cuviincioasă.

Consulul ne-a primit foarte prost, ne-a spus că suntem nebuni, că trebuie să respecţi uzul şi obiceiurile ţărilor prin care călătoreşti, că nu trebuia să ne băgăm nasul unde nu ne fierbe oala... în fine, ne-a dojenit în lege, şi avea dreptate, căci ceea ce făcusem era de ajuns să stârnească o sângeroasă răscoală în care să fie măcelăriţi toţi francezii din insula Cipru.

Soţia lui a fost mai omenoasă; citise multe romane şi a găsit purtarea noastră foarte generoasă. Fapt e că ne purtasem ca eroii din romane. Această milostivă doamnă era cucernică foarte; se gândea că-i va fi uşor să convertească necredincioasa pe care i-am adus-o, că această convertire va fi menţionată în *Monitor* şi că soţul ei va fi numit consul general. Tot planul acesta se înfiripă într-

o clipă în capul ei. A îmbrăţişat turcoaica, i-a dăruit o rochie, l-a mustrat pe domnul consul pentru cruzimea lui şi l-a trimis la paşă pentru a potoli lucrurile.

Paşa era foarte mânios. Bărbatul gelos se nimerise a fi un om de vază şi era foc şi pară. E o grozăvie — spunea el — ca nişte câini de ghiauri să împiedice un om ca dânsul să-şi arunce roaba în mare. Consulul era foarte necăjit; a vorbit mult de rege, stăpânul său, şi mai mult încă de o fregată cu şaizeci de tunuri care tocmai se ivise în apele Larnacei. Dar argumentul care a prins cel mai bine, a fost propunerea pe care a făcut-o în numele nostru, de a plăti roaba cu preţul cuvenit.

Vai! dacă aţi şti ce înseamnă dreapta preţuială la un turc! A trebuit să-i dăm bani bărbatului, paşei, însoţitorului măgarului, căruia Tyrrel îi rupsese doi dinţi, să plătim pentru bucluc, să plătim pentru toate. De câte ori n-a exclamat Tyrre cu durere:

— De ce dracu ţi-a venit să desenezi pe malul mării?!

— Ce aventură, sărmanul meu Darcy — exclamă doamna Lambert — aşadar, acolo te-ai ales cu această groaznică cicatrice? Ridică-ţi, rogu-te, puţin părul. Dar e o minune că nu ţi-a spintecat capul.

Julie, în tot timpul acestei povestiri, nu-şi luase ochii de la fruntea povestitorului; întrebă, în fine, cu sfială în glas:

— Ce s-a făcut femeia?

— Tocmai această parte a istoriei nu-mi prea place s-o povestesc. Urmarea e atât de tristă pentru mine încât şi acum se râde de romanţioasa noastră ispravă.

— Era frumoasă? întrebă doamna de Chaverny roşind uşor.

— Cum se numea? întrebă doamna de Lambert.

— Îi spunea Emineh.

— Frumoasă?

— Da, era destul de frumoasă, dar prea grasă şi sulemenită după obiceiul ţării. Iţi trebuie multă obişnuinţă ca să poţi preţui farmecele unei frumuseţi turceşti. Aşadar, Emineh a fost instalată în casa consulului. Era mingreliană şi i-a spus doamnei C... soţia consulului, că-i fiică de prinţ. În ţara asta, orice netrebnic care porunceşte altor zece netrebnici e prinţ. I s-a dat deci cinstire de prinţesă: avea loc la masă şi mânca cât şapte; apoi, când i se vorbea de religie, adormea regulat. Asta a ţinut câtva timp. Doamna C... şi-a luat asupra-i să-i fie naşă şi a ţinut să fiu şi eu naş cu ea. Bomboane, cadouri şi tot ce urmează!... A fost scris ca această nefericită Emineh să mă ruineze. Doamna C... spunea că Emineh ţine mai mult la mine decât la Tyrrel, pentru că întotdeauna când îmi aducea cafeaua mi-o vărsa pe haine. Mă pregăteam pentru acest botez cu o evlavie în adevăr evanghelică, când, în ajunul ceremoniei, frumoasa Emineh a dispărut. Vreţi să vă spun tot? Consulul avea ca bucătar un mingrelian, mare puşlama, desigur, dar mare meşter în pilaf. Acest mingrelian îi plăcuse lui Emineh, care înţelegea, fără îndoială, patriotismul în felul ei. A răpit-o în acelaşi timp cu o sumă destul de mare de la domnul C... care n-a mai putut pune mâna pe el. Astfel consulul a pierdut banii, soţia lui zestrea pe care i-o dăruise lui Emineh, eu mănuşile şi bomboanele, fără să mai pun la socoteală loviturile primite. Ce e mai prost e că am fost făcut oarecum răspunzător de întâmplare. Toţi pretindeau că eu eram acela care a eliberat această netrebnică pe care regret că n-am lăsat-o să se înece şi care a atras atâtea nenorociri pe capul prietenilor mei. Tyrrel a ştiut să iasă basma curată; trecu drept victimă, când tocmai el fusese pricina întregii învălmăşeli şi eu am rămas cu faima de Don Quijote şi cu scrijelitura pe care mi-o vedeţi şi care a dăunat mult succeselor mele.

După această povestire lumea a reintrat în salon. Darcy mai stătu câtva timp de vorbă cu doamna de Chaverny, apoi fu silit s-o părăsească, pentru a i se prezenta un tânăr foarte savant în economie politică, care se pregătea pentru deputăţie şi care dorea să aibă informaţii statistice asupra Imperiului otoman.

X

De când o părăsise Darcy, Julie se uita des la pendulă. Îl asculta distrată pe Chateaufort şi ochii ei îl căutau fără voie pe Darcy, care şedea de vorbă în celălalt capăt al salonului. Din când în când şi el o privea, vorbind înainte amatorului de statistică şi ea nu-i putea îndura privirea pătrunzătoare, deşi liniştită. Îşi dădea seama că era sub puterea lui şi nu încerca să se ferească.

În fine, ceru să-i aducă trăsura şi, fie cu intenţie, fie din distracţie, dădu poruncă uitându-se la Darcy cu o privire care voia să zică: ai pierdut o jumătate de oră pe care am fi putut-o petrece împreună. Trăsura aştepta. Darcy vorbea înainte dar părea obosit şi plictisit de cel care nu-l mai slăbea cu întrebările. Julie se ridică încet, strânse mâna doamnei Lambert, apoi se îndreptă spre uşa salonului, surprinsă şi aproape jignită văzând că Darcy rămâne mereu pe loc. Chateaufort era lângă ea; îi oferi braţul pe care ea i-l luă maşinal fără să-l asculte şi aproape fără să bage în seamă prezenţa lui.

Străbătu vestibulul, întovărăşită de doamna Lambert şi de câteva persoane care o conduseră până la trăsura ei. Darcy rămăsese în salon. După ce se aşeză în caleaşca ei, Chateaufort o întrebă surâzător dacă n-o să-i fie frică singură noaptea pe drumuri, adăugând că o va urma de aproape în *tilbury*-ul lui, îndată ce maiorul Perrin îşi va fi

terminat partida de biliard…

Julie care se lăsase pradă visării se trezi la auzul glasului său, dar fără să înţeleagă nimic. Făcu ceea ce ar fi făcut oricare altă femeie în asemenea împrejurare: zâmbi, apoi, cu un semn din cap îşi luă rămas bun de la cei adunaţi pe peron şi trăsura o porni repede. Dar tocmai în momentul în care trăsura se puse în mişcare, îl văzu pe Darcy ieşind din salon, palid, cu înfăţişarea tristă şi cu ochii aţintiţi asupra-i, ca şi cum i-ar fi cerut un adio personal. Plecă, ducând cu ea regretul că n-a putut să-i facă un semn din cap numai pentru el, şi se gândi chiar că el se va simţi jignit. Uitase faptul că el lăsase în seama altuia grija de a o întovărăşi până la trăsură; greşelile toate erau acum de partea ei şi se simţea vinovată de ele ca de o crimă. Sentimentele pe care le avusese pentru Darcy cu câţiva ani în urmă, despărţindu-se de el după acea serată la care cântase fals, erau cu mult mai puţin vii decât acelea pe care le încerca în clipa de faţă. Nu numai anii le dăduseră puterea, dar impresiile îi erau sporite de toată mânia adunată împotriva soţului ei. Poate chiar că acel soi de atracţie resimţită pentru Chateaufort care, de altfel, în momentul acesta era cu totul uitat, o va fi pregătit să se lase pradă, fără prea multe remuşcări, sentimentului mult mai puternic pe care îl încerca pentru Darcy. În ce-l priveşte, gândurile lui erau mult mai liniştite, întâlnise cu plăcere o femeie frumoasă care îi evoca amintiri plăcute şi a cărei cunoştinţă îi va fi de bună seamă plăcută în iarna pe care urma s-o petreacă la Paris. Dar o dată ce n-o mai avea înaintea ochilor lui, nu-i mai rămânea decât cel mult amintirea câtorva ceasuri de veselie, amintire a cărei gingăşie era zdruncinată de perspectiva de a se culca târziu şi de a face patru leghe pentru a-şi regăsi patul. Să-l lăsăm cu ideile lui prozaice, să-l lăsăm să se învăluie cu grijă în mantaua lui, să se aşeze

comod şi pieziş în cupeul închiriat, rătăcind cu gândul din salonul doamnei Lambert la Constantinopol, de la Constantinopol la Corfu şi de la Corfu într-o aţipire.

Iubite cititorule, vom urmări, dacă binevoieşti, pe doamna de Chaverny.

XI

Când doamna de Chaverny părăsi castelul doamnei Lambert, noaptea era foarte întunecoasă, atmosfera grea şi înăbuşitoare; din timp în timp fulgere luminau peisajul, scoţând în evidenţă siluetele negre ale arborilor pe un fond de un portocaliu livid. Bezna părea că sporeşte după fiecare fulger şi vizitiul nu mai vedea nici copitele cailor. Peste puţin, o furtună puternică se dezlănţui. Ploaia, care începuse prin a cădea în picături mari, se preschimbă repede într-un adevărat potop. Tot cerul era în flăcări şi artileria cerească începea să devină asurzitoare. Caii speriaţi sforăiau puternic şi în loc să înainteze se ridicau în două picioare, dar vizitiul mâncase bine: *carrik*[27] -ul lui gros şi, mai ales, vinul pe care-l băuse, îl făceau să nu se teamă de apă, nici de drumurile proaste. Biciuia din răsputeri sărmanele dobitoace, nu mai prejos de Cezar care, în furtună, spunea cârmaciului: îl duci pe Cezar şi soarta lui.

Doamna de Chaverny, netemându-se de tunete, nu se sinchisea de furtună. Repeta în minte tot ceea ce-i spusese Darcy şi se căia că nu i-a spus o seamă de lucruri pe care i le-ar fi putut spune, când fu întreruptă, deodată, din gândurile ei, de o puternică zguduitură a trăsurii. În acelaşi timp geamurile zburară în ţăndări şi se auzi o pârâitură rău-prevestitoare; caleaşca fu prăvălită într-un şanţ. Julie se

[27] Manta cu mai multe pelerine

alese numai cu frica. Dar ploaia nu mai contenea; o roată era sfărâmată; felinarele erau stinse şi nu se zărea în jur nicio casă pentru a te putea adăposti. Vizitiul suduia, feciorul blestema vizitiul înjurându-l pentru stângăcia lui. Julie şedea în trăsură, întrebând cum s-ar putea reveni la P... sau ce ar fi de făcut; dar, la fiecare întrebare pe care o punea, primea acelaşi răspuns deznădăjduit:

— Cu neputinţă!

În timpul acesta se auzi de departe huruitul surd al unei trăsuri care se apropia. Curând, vizitiul doamnei de Chaverny recunoscu, spre marea lui mulţumire, pe unul din colegii cu care pusese temelia unei strânse prietenii, în bucătăria doamnei Lambert; îi strigă să oprească.

Trăsura se opri; numele doamnei de Chaverny de abia fu rostit că un tânăr care se afla în caretă deschise portiera şi întrebă: “E rănită?”, apoi se repezi dintr-o săritură spre caleaşca Juliei. Îl recunoscuse pe Darcy, îl aştepta. Mâinile lor se întâlniră în întuneric şi Darcy avu impresia că doamna de Chaverny i-o strângea pe a lui; dar nu era poate decât o urmare a spaimei. După primele întrebări, Darcy îi oferi, firește, trăsura lui. Julie nu răspunse pe dată, căci cumpănea ce hotărâre să ia. Pe de o parte se gândea la cele trei sau patru leghe pe care le avea de făcut în *tête-à-tête* cu un tânăr, în cazul că lua drumul Parisului; pe de altă parte, dacă se înapoia la castel pentru a cere găzduire doamnei Lambert, se înfiora la gândul că va trebui să povestească romanţioasa întâmplare cu trăsura răsturnată şi cu ajutorul primit din partea lui Darcy. Să reapară în salon, în mijlocul partidei de *whist,* salvată de Darcy ca turcoaica... nici gând!... Dar şi trei leghe lungi până la Paris! ... Pe când plutea astfel în incertitudine, îngăimând cu destulă stângăcie câteva fraze banale asupra neplăcerii pe care i-o pricinuieşte, Darcy, care părea că citeşte în fundul

inimii ei, îi spuse cu răceală:

— Luaţi trăsura mea, doamnă, eu rămân în a domniei-voastre până când va trece cineva spre Paris.

Julie, temându-se să nu pară prea spăsită, se grăbi să primească prima ofertă şi nu pe a doua. Şi cum s-a hotărât cu totul pe neaşteptate, n-a mai avut timpul să rezolve o importantă problemă, şi anume dacă va porni la P… sau la Paris. Se şi suise în careta lui Darcy, învelită în mantaua pe care acesta se grăbi să i-o dea şi caii porniră sprinteni în trap spre Paris, înainte ca ea să fi apucat să spună încotro vrea s-apuce. Servitorul ei hotărâse în locu-i, dând vizitiului numele şi strada stăpânei sale.

Şi de o parte şi de alta, convorbirea începu stângace. Glasul lui Darcy era gâtuit şi trăda parcă oarecare nemulţumire. Julie îşi închipui că nehotărârea ei îl jignise şi că o lua drept o ridicolă mironosiţă. Era atât de stăpânită de omul acesta încât îşi aducea vii mustrări şi nu se mai gândea decât să risipească pornirea lui arţăgoasă, din care îşi făcea o vină. Băgă de seamă că haina lui Darcy era leoarcă şi scoţându-şi pe dată mantaua, îi ceru ritos să se acopere. De-aci, o luptă de generozitate, care a luat sfârşit prin aceea că neînţelegerea fiind curmată pe jumătate, fiecare îşi avu partea lui de manta. Imprudenţă enormă, pe care n-ar fi săvârşit-o, fără acel moment de nehotărâre, pe care voia să-l facă uitat.

Erau atât de aproape unul de altul, încât obrazul Juliei simţea căldura respiraţiei lui Darcy. Salturile trăsurii îi apropiau uneori şi mai mult.

— Mantaua asta care ne acoperă îmi aminteşte şaradele noastre de pe vremuri. Îţi mai aduci aminte că ai fost Virginia[28] mea, când ne-am împopoţonat amândoi cu

[28] Aluzie la eroina romanului Paul şi Virginia de Bernardin de Saint-Pierre (1737 – 1814)

pelerinuţa bunicii dumitale?

— Da, şi de săpuneala pe care mi-a tras-o cu acest prilej.

— A! suspină Darcy, ce vremuri fericite! de câte ori nu m-am gândit cu tristeţe şi bucurie la divinele noastre serate din strada Bellechasse! Îţi mai aminteşti frumoasele aripi de vultur pe care ţi le-au prins de umeri cu cordele roze şi pliscul de hârtie aurită pe care ţi l-am fabricat cu atâta artă?

— Da — răspunse Julie — erai Prometeu, şi eu vulturul. Dar ce memorie ai! Cum ţi-ai putut aminti de toate nebuniile astea? Căci s-a scurs atâta vreme de când nu ne-am văzut.

— Îmi ceri oare un compliment? spuse Darcy surâzând şi aşezându-se în aşa fel încât să o poată privi în faţă.

Apoi pe un ton mai serios:

— În adevăr — urmă el — nu-i de mirare că am păstrat în amintire cele mai fericite clipe din viaţa mea.

— Ce talent aveai pentru şarade!… spuse Julie, temându-se ca discuţia să nu ia o întorsătură prea sentimentală.

— Vrei să-ţi dau o altă dovadă de memoria mea! o întrerupse Darcy. Îţi aminteşti tratatul nostru de alianţă de la doamna Lambert? Ne făgăduisem să vorbim de rău întregul univers; în schimb, să ne sprijinim unul pe altul faţă de toţi şi împotriva tuturor… Dar tratatul nostru a avut soarta celor mai multe tratate: n-a fost dus la îndeplinire.

— Ce ştii dumneata?

— Vai! Îmi închipui că nu prea ai avut prilejul să mă aperi; căci o dată departe de Paris, ce pierde-vară se va mai fi ocupat de mine?

— Să te apăr, nu… dar să vorbesc de dumneata prietenilor dumitale…

— O, prietenii mei! exclamă Darcy cu un surâs trist, nu prea aveam pe-atunci prieteni pe care cel puţin să-i cunoşti

dumneata. Tinerii care veneau la doamna, mama dumitale, nu ştiu de ce, mă urau; cât despre femei, nu-l prea luau în seamă pe domnul ataşat de la Ministerul Afacerilor Externe.

— Pentru că nu te ocupai de ele.

— Asta-i adevărat. Nu m-am priceput niciodată să cânt în strună persoanelor pe care nu le iubeam.

Daca întunericul ar fi lăsat să se zărească faţa Juliei, Darcy ar fi putut vedea că o roşeaţă i-a aprins obrajii la auzul acestei ultime fraze, căreia ea îi dădea un înţeles la care poate că Darcy nu se gândise.

Oricum ar fi, lăsând la o parte amintirile prea bine păstrate şi de unul şi de celălalt, Julie voi să-l facă să-i povestească puţin de călătoriile lui, nădăjduind că în felul acesta va fi scutită să vorbească. Procedeul izbuteşte aproape totdeauna cu călătorii, mai ales cu aceia care au străbătut ţinuturi îndepărtate.

— Ce frumoasă călătorie ai făcut! spuse ea — şi ce rău îmi pare că n-o să pot face niciodată una la fel!

Darcy nu mai avea însă chef de vorbă.

— Cine e tânărul acela cu mustăţi — întrebă el deodată — care îţi vorbea adineauri?

De data asta Julie roşi şi mai mult.

— E un prieten al bărbatului meu — răspunse ea — un ofiţer din regimentul lui... Se spune — urmă ea, nevoind să părăsească tema ei orientală — că cei care au văzut o dată frumosul cer al Orientului nu mai pot trăi aiurea.

—Mi-a displăcut grozav, nu ştiu de ce... vorbesc de prietenul bărbatului dumitale, nu de cerul albastru... Cât despre cerul acela albastru, doamnă, să te ferească Dumnezeu! Văzându-l mereu acelaşi, ajungi să-ţi fie atât de lehamite de el, încât mohorâtele pâcle ale Parisului ţi-ar părea cea mai frumoasă privelişte. Nimic nu sâcâie mai mult nervii, crede-mă, decât acel frumos cer albastru, care

şi ieri a fost albastru şi mâine tot albastru va fi. Dacă ai şti cu câtă nerăbdare, cu câtă dezamăgire aştepţi, doreşti un nor.

— Cu toate acestea ai stat destul de mult sub acel cer albastru!

— Dar, doamnă, îmi era imposibil să fac altfel. Dacă n-aş fi avut de urmat decât pofta inimii, m-aş fi înapoiat degrabă prin preajma străzii Bellechasse, după ce mi-aş fi potolit uşoara curiozitate pe care e firesc s-o stârnească ciudăţeniile Orientului.

— Sunt încredinţată că mulţi călători ar vorbi la fel dacă ar fi tot atât de sinceri ca dumneata... Cum îţi poţi trece vremea la Constantinopol şi în celelalte oraşe ale Orientului?

— Ş-acolo, ca pretutindeni, sunt mai multe feluri de a-ţi pierde vremea. Englezii beau, francezii joacă, nemţii fumează şi câţiva intelectuali, ca să-şi mai primenească plăcerile, înfruntă focuri de armă, căţărându-se pe acoperişuri pentru a trage cu ochiul la băştinaşe.

— De bună seamă că acestei din urmă îndeletniciri îi dădeai preferinţă.

— Nicidecum. Eu învăţam turceşte şi greceşte, ceea ce mă acoperea de ridicol. Când isprăveam cu depeşele ambasadei, desenam, galopam la Izvoarele-Dulci şi pe urmă mă duceam la malul mării să văd dacă nu se apropie vreo figură omenească din Franţa sau de aiurea.

— Trebuie să-ţi fi făcut mare plăcere să vezi sosind un francez la o depărtare atât de mare de patrie.

— Da; dar până să sosească un om inteligent, câţi negustori de fier vechi şi caşmir nu ne veneau: sau, ceea ce e mult mai rău, câţi tineri poeţi care, când le ieşea în cale careva de la ambasadă, îi strigau de la o poştă: “Du-mă să văd ruinele, du-mă la Sfânta Sofia, întovărăşeşte-mă în

munţi, la marea de azur; vreau să văd locurile unde a suspinat Hero[29]” Pe urmă, după ce-i lovea insolaţia, se închideau în camera lor şi nu mai voiau să vadă nimic altceva decât ultimele numere din *Constituţionalul.*

— Nu vezi în toate decât partea rea, după vechiul dumitale năravi. Nu te-ai schimbat, ştii? Ai rămas acelaşi zeflemist.

— Spune-mi, doamnă, dacă nu-i e îngăduit unui osândit care se pârjoleşte în tigaia lui să se înveselească puţin şi pe seama tovarăşilor lui de pârjoleală? Pe cuvântul meu! Nu ştii ce mizerabilă viaţă ducem.

Noi ăştia, secretarii de ambasadă, suntem ca rândunelele care nu se statornicesc niciodată. Nouă nu ni-s hărăzite acele legături intime care… dacă nu mă-nşel, fac farmecul vieţii. (Rosti aceste din urmă vorbe cu un glas ciudat şi apropiindu-se de Julie.) De şase ani, n-am găsit pe nimeni cu care să-mi pot împărtăşi gândurile.

— Prin urmare, nu aveai niciun prieten acolo?

— Ţi-am spus doar că-i cu neputinţă să ai prieteni într-o ţară străină. Lăsasem doi în Franţa. Unul a murit; celălalt e în America, de unde nu se va înapoia decât peste câţiva ani, dacă frigurile galbene nu-l vor reţine.

— Aşadar, eşti singur?

— Singur.

— Dar femeile, cum sunt în Orient? Nu te simţi bine în societatea lor?

— O! în privinţa asta e cel mai rău. Cât despre turcoaice, trebuie să-ţi iei gândul de la ele. Despre grecoaice şi armence, tot ce poţi spune mai spre lauda lor e că-s foarte frumoase. Despre femeile consulilor şi ambasadorilor, scuteşte-mă să-ţi vorbesc. E o chestiune diplomatică; şi

[29] Personaj din mitologia greacă, iubita lui Leandru; în urma morţii acestuia, Hero s-a aruncat din vârful unui turn, în valurile Helespontului

dacă aş spune ce gândesc, mi-aş crea neajunsuri la minister.

— Nu pari să-ţi iubeşti mult cariera. Altădată doreai atât de mult să intri în diplomaţie!

— Nu cunoşteam încă meseria. Acum aş vrea să fiu inspectorul noroaielor din Paris.

— O, Dumnezeule! Cum poţi să spui asta! Parisul este cel mai mohorât sălaş din lume.

— Nu huli. Aş vrea să-ţi aud palinodia la Neapole, după doi ani de şedere în Italia.

— Să văd Neapole e ceea ce doream mai mult pe lume — răspunse ea oftând... cu condiţia să fiu împreună cu prietenii mei.

— O! cu această condiţie aş face ocolul pământului. Să călătoreşti cu prietenii tăi! Dar e ca şi cum ai sta în salonul tău în timp ce lumea ţi-ar trece prin faţa ferestrelor ca o panoramă care se desfăşoară.

— Ei bine! dacă am cerut prea mult, aş dori să călătoresc cu un... cu doi prieteni numai.

— Eu unul nu cer atâta; m-aş mulţumi cu unul, sau cu una singură — urmă el surâzând. Dar e o fericire pe care nu am avut-o niciodată!... Şi cu care nici n-o să mă întâlnesc vreodată — reluă el cu un oftat. Apoi c-un glas mai vesel: Adevărul e că norocul totdeauna m-a ocolit. Două lucruri am dorit şi eu cu râvnă şi nu le-am putut dobândi.

— Şi care-s acelea?

— O! nimic extravagant. De pildă, am dorit cu patimă să pot valsa cu cineva... Am făcut studii aprofundate asupra valsului. M-am căznit luni de-a rândul singur, cu scaunul, pentru a-mi înfrâna ameţelile care mă apucau mereu şi când am izbutit să nu mai am ameţeli...

— Şi cu cine voiai să valsezi?

— Dacă ţi-aş spune că dumneata erai aceea?... Şi când,

cu multă trudă, am ajuns un dansator încercat, bunica dumitale, care-şi luase tocmai atunci un duhovnic jansenist, a interzis valsul, printr-un ordin de zi care m-apasă şi acum pe inimă.

— Şi a doua dorinţă? întrebă Julie foarte tulburată.

— A doua dorinţă ţi-o las în seamă. Aş fi dorit să fiu iubit... dar iubit... Doream asta înaintea valsului şi iată, nu urmez ordinea cronologică... Aş fi dorit, zic, să fiu iubit de-o femeie care să mă prefere unui bal — cel mai primejdios dintre toţi vrăjmaşii

— O femeie pe care aş fi putut veni s-o văd cu ghetele pline de glod în clipa în care s-ar fi pregătit să se suie în trăsură pentru a se duce la bal. Ar fi fost în ţinuta de gală şi mi-ar fi spus: *să stăm acasă.* Dar era o nebunie. Nu trebuie să ceri decât lucruri posibile.

— Ce răutăcios eşti! Mereu observaţii ironice. Pentru nimic n-ai îndurare. Eşti fără milă cu femeile.

— Eu? Să mă ferească Dumnezeu! mai degrabă pe mine însumi mă bârfesc. Susţinând că femeile prefera o serată plăcută... unui *tête-à-tête* cu mine, înseamnă că le vorbesc de rău?

— Un bal!... O gătează!... O, Doamne! Cui îi mai place astăzi balul?...

Nu se gândea să dezvinovăţească întregul gen feminin aflat în cauză; i se părea că aude gândul lui Darcy, dar biata femeie nu auzea decât propria ei inimă.

— Fiindcă veni vorba de rochie de bal, ce păcat că nu suntem în carnaval! Am adus un costum de grecoaică fermecător şi care te-ar prinde de minune.

— O să-mi faci un desen în albumul meu.

— Cu plăcere. Să vezi ce progres am făcut de când schiţam caricaturi pe masa de ceai a mamei dumitale. Dar trebuie să te felicit, doamnă; mi s-a spus astăzi de

dimineaţă, la minister, că domnul de Chaverny va fi numit gentilom camerier. Vestea mi-a făcut mare plăcere.

Julie tresări.

Darcy urmă fără să bage de seamă:

— Îngăduie-mi să-ţi cer de pe acum protecţia... Dar, la drept vorbind, nu-s tocmai mulţumit de noul dumitale rang. Mă tem că vei fi nevoită să locuieşti vara la Saint-Cloud şi-n cazul ăsta voi avea mai rar cinstea să te văd.

— Nu mă voi duce niciodată la Saint-Cloud— spuse Julie cu emoţie în glas.

— O! cu atât mai bine, căci, vezi dumneata, Parisul e raiul din care nu trebuie să ieşi decât pentru a te duce din când în când să iei masa la ţară, la doamna Lambert, cu condiţia să revii seara. Ce fericită eşti, doamnă, că trăieşti la Paris. Eu, care nu voi rămâne poate aici decât puţină vreme, nici nu-ţi închipui cât mă simt de fericit, în micul apartament pe care mi l-a dat mătuşa mea. Şi dumneata, mi s-a spus, locuieşti în foburgul St. Honoré. Ţi-am zărit casa. Trebuie să ai o grădină minunată, dacă mania de a zidi nu-ţi va fi împănat aleile cu dugheni.

— Nu, grădina mea e încă neatinsă, slavă Domnului!

— În care zi primeşti, doamnă?

— Sunt acasă mai în fiecare seară. Aş fi încântată dacă ai veni câteodată să mă vezi.

— Vezi, doamnă, că mă port ca şi cum vechea noastră *alianţă* ar mai exista încă. Mă invit eu însumi fără ceremonie şi fără prezentare oficială. Mă ierţi, nu-i aşa? Nu mai cunosc pe nimeni la Paris afară de dumneata şi de doamna Lambert. Toată lumea m-a uitat, dar casele dumneavoastră, amândouă, sunt singurele cărora le-am dus dorul în surghiunul meu. Salonul dumitale, îndeosebi, trebuie să fie încântător. Dumneata care ştii atât de bine să-ţi alegi prietenii!... Îţi mai aduci aminte de proiectele pe

care le făceai altădată pentru vremea când vei fi stăpână în casa dumitale? Un salon inaccesibil pisălogilor; muzică, din când în când, conversaţie totdeauna şi până târziu; niciun om cu pretenţii, un număr restrâns de persoane cunoscându-se îndeaproape şi neavând, prin urmare, de ce să mintă sau să caute să facă impresie... Două-trei femei spirituale (şi e cu neputinţă ca prietenele dumitale să nu fie astfel!) şi casa dumitale e cea mai atrăgătoare din Paris. Da, eşti femeia cea mai fericită şi-i faci fericiţi şi pe cei din jurul dumitale.

În vreme ce Darcy vorbea, Julie se gândea că fericirea pe care o descria cu atâta vioiciune ar fi putut-o dobândi dacă ar fi fost măritată cu un alt bărbat... cu Darcy, de pildă. În locul acelui salon închipuit, atât de elegant şi atât de plăcut, îi veneau în minte pisălogii pe care-i aducea Chaverny... În locul sprinţarelor conversaţii, îşi amintea de scenele conjugale ca aceea care o făcuse să se ducă la P... Se vedea, în fine, fără izbavă, legată pe viaţă de soarta unui om pe care îl ura şi-l dispreţuia; pe când acela căruia ar fi dorit să-i dea în grijă sarcina fericirii ei era sortit să rămână veşnic un străin pentru ea. Era de datoria ei să-l ocolească, să se desfacă de el... şi era atât de aproape de dânsa, încât mânecile rochiei ei se mototoleau apăsate de reverele hainei lui!

Darcy urmă să zugrăvească plăcerile vieţii Parisului cu toată elocvenţa pe care i-o dădea o îndelungată lipsă din ţară. În acest timp Julie simţea lacrimile şiroindu-i de-a lungul obrajilor. Tremura să nu bage de seamă Darcy şi constrângerea pe care şi-o impunea îi sporea şi mai mult tulburarea. Se sufoca; nu îndrăznea să facă o mişcare. În fine, un hohot îi scăpă şi totul fu pierdut. Se prăbuşi cu capul în mâini, aproape înăbuşită de lacrimi şi ruşine.

Darcy, care nici nu se aştepta la una ca asta, fu uimit.

Rămase o clipă mut de surprindere; dar hohotele înmulţindu-se, crezu de datoria lui să vorbească şi să întrebe care-i pricina acestor lacrimi atât de neaşteptate.

— Ce ai, doamnă? Pentru numele lui Dumnezeu, doamnă... răspunde-mi! Ce ţi s-a întâmplat?

Şi cum sărmana Julie, la toate aceste întrebări, îşi apăsa cu mai multă putere batista pe ochi, îi luă mâna şi, îndepărtând cu blândeţe batista:

— Te implor, doamnă — spuse el cu un glas schimbat care o pătrunse pe Julie până-n străfundul inimii

— Te implor, spune-mi ce ai? Te-am jignit poate, fără să vreau?... Tăcerea dumitale mă scoate din minţi!

— Ah! izbucni Julie, nemaiputându-se stăpâni — sunt foarte nefericită! şi hohoti mai tare.

— Nefericită! Cum?... De ce?... Cine te face nefericită? Răspunde-mi!

Vorbind astfel, îi strângea mâinile, şi capul lui îl atingea aproape pe cel al Juliei care plângea, în loc să răspundă. Darcy nu ştia ce să creadă, dar aceste lacrimi îl înduioşau. I se părea că întinerise cu şase ani şi începea să întrezărească într-un viitor care nu i se înfăţişase încă închipuirii, că s-ar putea să schimbe rolul de confident cu unul mai sus pus.

Cum ea se încăpăţâna să nu răspundă, temându-se să nu-i vină rău, Darcy coborî unul din geamurile trăsurii, înnodă panglicile pălăriei lui Julie, îi dădu într-o parte mantoul şi şalul. Bărbaţii sunt stângaci în astfel de treburi. Voia să spună vizitiului să oprească şi chiar îl strigase când Julie, apucându-l de braţ, îl imploră să nu-i poruncească să oprească, asigurându-l că se simte mult mai bine.

Vizitiul nu auzise nimic şi îşi mâna înainte caii spre Paris.

— Dar te implor, scumpă doamnă de Chaverny — spuse Darcy, reluându-i mâna pe care o părăsise o clipă — te

conjur, spune-mi ce ai? Mi-e teamă... Nu pot pricepe cum am putut cădea în păcatul de a te mâhni.

— O! nu dumneata! exclamă Julie; şi îi strânse puţin mâna.

— Dar bine! Spune-mi cine te poate face să plângi astfel? Vorbeşte-mi cu încredere. Nu suntem oare vechi prieteni? urmă el surâzând şi strângând mâna Juliei.

— Îmi vorbeai de fericirea de care mă credeai înconjurată... şi fericirea asta e atât de departe de mine!

— Cum! Nu ai oare tot ce-ţi trebuie ca să fii fericită?... Eşti tânără, bogată, frumoasă... Bărbatul dumitale are un rang deosebit în societate...

— Nu-l pot suferi! izbucni Julie ieşită din fire. îl dispreţuiesc!

Şi-şi ascunse obrazul în batistă, hohotind şi mai tare.

"O! O! gândi Darcy — lucrul ia o întorsătură foarte serioasă."

Şi, trăgând cu îndemânare folos din toate hurducăturile trăsurii, pentru a se apropia mai mult de nefericita Julie:

— De ce — îi spuse el cu un glas cum nu se poate mai blând şi mai duios — de ce să te posomorăşti astfel? E cu putinţă ca o fiinţă pe care o dispreţuieşti să aibă atâta înrâurire asupra vieţii dumitale? De ce-ai îngădui să-ţi otrăvească fericirea? Dar, oare, lui se cuvine să-i ceri această fericire?...

Şi îi sărută vârful degetelor; cum ea, însă, îşi retrase pe loc mâna cu groază, îi fu frică să nu fi mers prea departe... Dar, hotărât să ducă aventura până la capăt, spuse, suspinând cu făţărnicie:

— Cum m-am înşelat! Când am aflat de căsătoria dumitale, credeam că domnul de Chaverny îţi place, în adevăr.

— O! domnule Darcy, nu m-ai cunoscut niciodată!

Tonul glasului ei spunea limpede: întotdeauna te-am iubit şi n-ai voit să înţelegi. Biata femeie socotea în acest moment, cu deplină bună-credinţă, că îl iubise neîncetat pe Darcy, în toţi cei şase ani care se scurseseră, cu aceeaşi dragoste pe care o simţea pentru el în clipa de faţă.

— Dar dumneata — sări Darcy însufleţindu-se — dumneata, doamnă, cunoscutu-m-ai vreodată? Ai bănuit vreodată care erau sentimentele mele? A! dacă m-ai fi cunoscut mai bine, am fi fost astăzi fericiţi şi unui şi altul.

— Cât sunt de nenorocită! repetă Julie cu un spor de lacrimi şi strângându-i mâna cu putere.

— Dar chiar dacă m-ai fi înţeles, doamnă — urmă Darcy cu expresia de ironică melancolie care-i era obişnuită — ce s-ar fi întâmplat? Avere nu aveam; a dumitale era considerabilă; mama dumitale m-ar fi respins cu dispreţ. Eram osândit dinainte. Dumneata însăţi, da, dumneata, Julie, înainte ca o experienţă fatală să-ţi fi arătat calea adevăratei fericiri, ai fi râs, fără îndoială, de îndrăzneala mea şi o trăsură bine lăcuită, cu coroană de conte pe portiere, ţi-ar fi plăcut cu mult mai mult.

— O, cerule! Şi dumneata! Nu-i mai e nimănui milă de mine?

— Iartă-mă, dragă Julie! exclamă el mişcat; iartă-mă, te implor. Uită vorbele mele. Sunt mai vinovat ca dumneata… Nu te-am ştiut preţui. Te credeam slabă ca femeile din lumea în care trăieşti; m-am îndoit de curajul dumitale şi sunt amarnic pedepsit!…

Şi săruta cu aprindere mâinile pe care ea nu şi le mai retrăgea; era gata s-o strângă la pieptul lui… dar Julie îl respinse cu o vie expresie de groază şi se îndepărtă de el pe cât îngăduia lărgimea trăsurii. Atunci Darcy, cu o voce care prin însăşi blândeţea ei suna sfâşietor, zise:

— Iartă-mă, doamnă, uitasem Parisul. Îmi amintesc că

acolo se fac căsătorii, dar nu se iubeşte.

— O! ba da, te iubesc — murmură ea printre hohote; şi îşi lăsă capul să cadă pe umărul lui Darcy.

Darcy o strânse în braţe cu înfrigurare, căutând să-i şteargă lacrimile cu sărutări. Încercă din nou să se desfacă din îmbrăţişarea lui, dar această sforţare fu cea din urmă.

XII

Darcy s-a înşelat asupra naturii emoţiei lui: căci, trebuie s-o spunem, nu era îndrăgostit. A ştiut să tragă folos dintr-o întâmplare fericită care i-a căzut pe neaşteptate din văzduh şi pe care nu se cuvenea s-o lase să-i scape. De altfel, era ca toţi bărbaţii cu mult mai priceput să ceară decât să-şi arate mulţumirea. Cu toate acestea era politicos şi politeţea ţine ades locul unor sentimente mai înalte. Prima clipă de ameţeală trecută, începu a-i îndruga Juliei fraze duioase pe care le întocmea fără multă osteneală şi pe care le întovărăşea cu numeroase sărutări de mâini ce îl scuteau de tot atâtea vorbe. Vedea, fără părere de rău, că trăsura ajunsese la barieră şi că peste puţine clipe avea să se despartă de iubita lui. Tăcerea doamnei de Chaverny în faţa declaraţiilor lui de dragoste, copleşirea în care părea adâncită îngreunau situaţia noului ei iubit până la ridicol.

Ea sta nemişcată într-un colţ al trăsurii, strângându-şi maşinal şalul la piept. Nu mai plângea; privea drept înainte şi când Darcy îi lua mâna să i-o sărute, această mână, îndată ce era părăsită, îi cădea pe genunchi, ca moartă. Nu vorbea, de abia auzea; o groază de gânduri sfâşietoare îi treceau prin minte, dar îndată ce voia să rostească unul, un altul venea pe loc să-i închidă gura.

Cum să redai haosul acestor gânduri sau, mai bine zis, al acestor imagini care se succedau cu iuţeala bătăilor inimii?

I se părea că îi sună în urechi vorbe fără legătură şi fără noimă, dar toate cu un groaznic înţeles. Dimineaţa îşi acuzase bărbatul, era josnic în faţa ochilor ei; acum ea era de o sută de ori mai vrednică de dispreţ. I se părea că ruşinea ei era publică…

Amanta ducelui de H… o va osândi la rându-i. Doamna Lambert, prietenele ei toate, nu vor mai voi s-o vadă.

— Dar Darcy? O iubea oare? N-o cunoştea îndeajuns. O uitase. În prima clipă nici nu o recunoscuse. Se poate s-o fi găsit schimbată mult. Era rece cu ea: asta era lovitura de moarte. Pornirea ei către un om care de abia o cunoştea, care nu i-a arătat dragoste… ci numai politeţe. Era cu neputinţă s-o iubească. Dar ea însăşi, îl iubea oare? Nu, de vreme ce se măritase când el de-abia plecase.

Când a intrat trăsura în Paris, orologiile băteau ceasul unu. La orele patru îl văzuse întâia dată pe Darcy. Da, îl văzuse — nu putea spune că-l *revăzuse…* îi uitase trăsăturile, glasul; era un străin pentru ea… Nouă ceasuri mai târziu devenise amanta lui!… Nouă ceasuri au fost de ajuns pentru această nemaipomenită fascinaţie… au fost de ajuns pentru a fi înjosită în propriii ei ochi, în înşişi ochii lui Darcy; căci ce putea el gândi despre o femeie atât de slabă? Cum să n-o dispreţuiască? Din când în când blândeţea glasului lui Darcy, duioasele vorbe pe care i le spunea, o înviorau puţin. Atunci se silea să creadă că dragostea de care îi vorbea era adevărată. N-a cedat atât de uşor. Dragostea lor era veche la plecarea lui Darcy. Darcy trebuie să ştie că nu s-a măritat decât în urma supărării pe care i-o pricinuise plecarea lui. Vina era de partea lui Darcy. Cu toate acestea, o iubise fără încetare, în timpul îndelungatei lui lipse. Şi a fost la rându-i fericit să regăsească şi la ea aceeaşi statornicie.

Sinceritatea mărturisirii ei, slăbiciunea ei chiar, trebuie

să-i fi plăcut lui Darcy, care nu putea suferi prefăcătoria. Dar îşi dădea repede seama de absurditatea acestor raţionamente. Ideile mângâietoare se risipeau lăsând-o pradă ruşinii şi disperării.

Se gândi o clipă să spună ceea ce simte. Îşi închipuia că e osândită de oameni, părăsită de familie. După cumplita batjocură adusă bărbatului ei, mândria nu-i mai îngăduia să dea vreodată ochii cu el. “Sunt iubită de Darcy — îşi spunea; nu-l pot iubi decât pe el. Fără el nu pot fi fericită. Cu el voi fi fericită pretutindeni. Să mergem împreună într-un ungher unde să nu pot întâlni pe nimeni care să mă facă să roşesc. Să mă ia cu el la Constantinopol.”

Darcy era departe de a bănui ceea ce se petrece în sufletul Juliei. Băgase de seamă că intrau în strada locuită de doamna de Chaverny şi îşi punea cu multă linişte mănuşile “glacés”.

— Apropo — spuse el — trebuie să fiu prezentat oficial domnului de Chaverny... îmi place să cred că ne vom împrieteni repede. Prezentat de doamna Lambert, voi fi *binevenit* în casa dumitale. Până atunci, pentru că e la ţară, te pot vedea?

Juliei i se tăiase glasul. Fiecare cuvânt al lui Darcy era o lovitură de pumnal. Cum să mai vorbeşti de fugă, de răpire, acestui om atât de nepăsător şi atât de rece, care nu se gândeşte decât să-şi pună la cale o legătură pe timpul verii, pe cât se poate mai comodă? Îşi rupse cu furie lanţul de la gât, răsucind verigile între degete. Trăsura se opri la poarta casei ei. Darcy puse mult zel să-i aşeze şalul pe umeri, să-i potrivească pălăria cum trebuie. Când se deschise portiera îi oferi mâna cu tot respectul, dar Julie se repezi jos fără sprijinul lui.

— Îţi cer voie, doamnă — spuse cu o adâncă plecăciune — să vin să te văd.

— Adio! spuse Julie cu glas înăbuşit.

Darcy se urcă în cupeu şi porni spre casă fluierând, cu înfăţişarea omului mulţumit de felul în care şi-a petrecut ziua.

XIII

O dată singur — în odaia lui de holtei, Darcy îşi puse halatul turcesc, papucii şi, după ce îndesă tutun de Latakié într-o lulea lungă cu urloiul de lemn de cireş sălbatic şi cu imameaua de chihlimbar alb, se pregăti s-o guste în tihnă răsturnându-se într-un jilţ adânc, căptuşit cu marochin şi solid capitonat. Acelora care se vor mira văzându-l ocupat cu această vulgară îndeletnicire, în clipa în care ar fi trebuit, poate, să fie pradă unor mai poetice visări, le voi răspunde că o bună lulea e de folos, dacă nu numaidecât trebuincioasă visării, şi că adevăratul mijloc de a te bucura deplin de-o fericire este să o alături altei fericiri. Unul din prietenii mei, iubitor de plăceri trupeşti, nu deschidea răvaşele iubitei înainte de a-şi fi scos cravata, de a fi aţâţat focul, dacă era iarnă şi de a se fi tolănit pe o canapea odihnitoare.

“În adevăr — îşi zise Darcy — aş fi fost un mare nerod dacă aş fi urmat sfatul lui Tyrrel, cumpărând o sclavă grecoaică şi aducând-o la Paris. La naiba! Ar fi fost, cum spunea amicul meu Haleb-Effendi, ca şi cum m-aş fi dus cu smochine la Damasc. Slavă Domnului! Civilizaţia a mers în pas alergător în lipsa mea şi după cât se pare, virtutea nu merge până la exces... Bietul Chaverny!... A! A! Dacă aş fi fost totuşi destul de bogat cu câţiva ani în urmă, m-aş fi însurat cu Julie şi poate că Chaverny ar fi fost acela care ar fi adus-o acasă în astă-seară. Dacă mi se va întâmpla să

mă-nsor vreodată, voi da poruncă să se cerceteze des trăsura nevestei mele, ca să nu aibă nevoie de cavaleri îndatoritori care s-o scoată din şanţuri... Hai, să recapitulăm. La urma urmei e o femeie foarte frumoasă, deşteaptă şi dacă n-aş fi atât de bătrân, mi-aş putea îngădui să cred în prodigiosul meu merit. Vai! Vai! Într-o lună de zile, meritul meu va fi poate la acelaşi nivel cu al domnului mustăcios... Să fie al dracului! cum aş fi vrut ca mititica aceea de Nastasia, pe care am iubit-o atât, să ştie citi şi scrie şi să fi fost în stare să vorbească cu oamenii de societate, căci sunt încredinţat că e singura femeie care m-a iubit... Biata fată...”

Luleaua i se stinse şi el adormi.

XIV

Înapoindu-se în apartamentul ei, a fost nevoie ca doamna de Chaverny să-şi adune toate puterile pentru a-i spune cameristei, cu un aer firesc, că nu are nevoie de ea şi s-o lase singură. Cum plecă fata, se aruncă pe pat şi începu să plângă cu mai mult amar acum, că era singură, decât atunci când prezenţa lui Darcy o silea să se stăpânească.

Noaptea are, fără îndoială, o mare înrâurire asupra suferinţelor morale ca şi asupra durerilor fizice. Ea aşterne peste toate o umbră lugubră şi imaginile care în timpul zilei ne-ar fi indiferente şi chiar surâzătoare, ne neliniştesc şi ne tulbură noaptea, ca nişte spectre care nu au putere decât în întuneric.

Se pare că în timpul nopţii gândirea îşi sporeşte activitatea şi că raţiunea îşi pierde puterea suverană. Un soi de fantasmagorie lăuntrică ne tulbură şi ne înspăimântă fără să ne stea în putere să înlăturăm pricina spaimelor noastre sau să cercetăm în linişte realitatea.

Închipuiţi-v-o pe sărmana Julie întinsă pe patul ei, pe jumătate îmbrăcată, frământându-se neîncetat, când dogorită de-o arşiţă mistuitoare, când îngheţată de un fior pătrunzător, tresărind la cea mai mică trosnitură a lemnăriei, auzindu-şi lămurit fiecare bătaie a inimii. Nu-i mai rămăsese din cele petrecute decât un zbucium nelămurit a cărui pricină o căuta zadarnic. Apoi, dintr-o dată, amintirea acelei seri fatale îi străbătu mintea cu iuţeala fulgerului şi o dată cu ea i se trezi iar o durere vie şi ascuţită, ca aceea pe care fierul roşu ar scormoni-o într-o rană închisă.

“Pentru ce aceste lacrimi? îşi zicea. A! M-am făcut de batjocură!”

Acum îşi privea lampa, urmărind cu o încordare fără noimă toate pâlpâirile flăcării, până când lacrimile care i se îngrămădiseră fără să ştie de ce, în ochi, îi acoperiră lumina; acum îşi număra ciucurii de la pologul patului, fără a izbuti să-şi amintească numărul lor.

“Ce-i nebunia asta? îşi zise ea. Nebunie? Da, căci cu un ceas în urmă m-am dăruit ca o curtezană netrebnică, unui om pe care nu-l cunosc.”

Privirea ei îndobitocită urmări apoi acul pendulei, cu neliniştea condamnatului care vede apropiindu-se ceasul chinurilor. Deodată, pendula bătu.

“Acum trei ore — îşi zise ea tresărind într-o zvâcnire — eram cu el şi cinstea mea s-a dus!”

Şi-a petrecut toată noaptea în acest zbucium înfrigurat. Când s-a luminat de ziuă, a deschis fereastra şi aerul proaspăt şi pătrunzător al dimineţii îi aduse oarecare uşurare. Aplecată pe balustrada ferestrei care dădea în grădină, respira aerul rece cu un soi de desfătare. Zăpăceala gândurilor ei se risipi cu încetul. Faţă de nelămuritele chinuri, de aiureala care o zguduia,

deznădejdea adunată care le-a urmat era un răgaz.

Trebuia să ia o hotărâre. Nu se opri nicio clipă la gândul de a-l revedea pe Darcy. Lucrul i se părea cu neputinţă; ar fi murit de ruşine zărindu-l.

Trebuia să părăsească Parisul unde, în două zile, toată lumea ar fi arătat-o cu degetul. Mama ei era la Nisa: se va duce la ea, îi va mărturisi tot; apoi, după ce, la pieptul ei i se va destăinui, nu-i mai rămânea de făcut decât un lucru, şi anume să găsească un ungher pustiu în Italia, necunoscut călătorilor, unde se va duce să trăiască singură şi să moară curând.

Hotărârea o dată luată, se mai linişti. Se aşeză la o măsuţă din faţa ferestrei şi, cu capul în mâini, plânse, dar de data aceasta, fără amărăciune. Oboseala şi lehamitea o biruiră, în fine, şi adormi, sau mai degrabă încetă să se gândească preţ de aproape un ceas.

Se trezi cu un fior de frig. Vremea se schimbase, cerul era cenuşiu şi-o bură subţire şi rece vestea frig şi umezeală pentru tot restul zilei. Julie îşi sună camerista.

— Mama e suferindă — îi spuse ea — trebuie sa plec la Nisa, fără întârziere. Pregăteşte-mi un cufăr, peste un ceas vreau să plec.

— Dar, doamnă, ce-aveţi? Nu cumva sunteţi bolnavă?... Doamna nici nu s-a culcat! se miră camerista surprinsă şi îngrijorată de schimbarea pe care o vedea pe faţa stăpânei sale.

— Vreau să plec — spuse Julie cu iritare în glas — trebuie numaidecât să plec. Pregăteşte-mi un cufăr.

În civilizaţia noastră modernă, un simplu act de voinţă nu ajunge, pentru a te duce de la un loc la altul. Trebuie să faci pachete, să iei cu tine cutii, să-ţi pierzi vremea cu o seamă de pregătiri care ar fi de ajuns să-ţi taie cheful de călătorie. Dar nerăbdarea Juliei scurtă mult toate aceste încetineli

necesare. Se ducea şi venea din odaie în odaie, punea mâna la facerea cuferelor, îndesind claie peste grămadă bonete şi rochii deprinse cu mai multă luare-aminte. Numai că amestecul ei în treaba asta făcea mai degrabă să întârzie servitorii decât să-i zorească.

— Doamna a înştiinţat, desigur, pe domnul? întrebă cu sfială camerista.

Julie, fără să răspundă, luă o bucată de hârtie şi scrise:

“Mama e bolnava la Nisa. Mă duc la ea.”

Împături hârtia în patru, dar nu se putu hotărî să-i pună o adresă.

În mijlocul pregătirilor de plecare, intră un servitor.

— Domnul de Chateaufort — spuse el — întreabă dacă doamna îl poate primi; mai aşteaptă un domn pe care nu-l cunosc şi cu care a venit în acelaşi timp: poftiţi cartea lui de vizită.

Citi: “E. DARCY, s*ecretar de ambasadă”*

De abia se putu stăpâni să nu ţipe.

— Nu primesc pe nimeni! izbucni ea. Spune că sunt bolnavă. Nu spune că plec.

Nu se putea dumiri cum se face că Chateaufort şi Darcy veneau s-o vadă în acelaşi timp şi în tulburarea ei nu se îndoi că Darcy îl şi luase pe Chateaufort de confident. Nimic nu era mai simplu totuşi ca prezenţa lor simultană. Veniţi din acelaşi motiv, se întâlniseră la uşă; şi după ce-au schimbat un salut rece, s-au drăcuit printre dinţi unul pe altul, din toată inima.

La răspunsul feciorului, coborâră împreună scările, se salutară din nou cu şi mai multă răceală şi se despărţiră luând-o fiecare în altă direcţie. Chateaufort băgase de seamă atenţia deosebită pe care doamna de Chaverny i-o

arătase lui Darcy şi din acea clipă prinsese ură pe el. La rândui lui, Darcy, care se pretindea fizionomist, nu putea să nu vadă aerul încurcat şi nemulţumit al lui Chateaufort fără a conchide că o iubeşte pe Julie; şi cum, în calitatea lui de diplomat era înclinat să presupună răul *a priori,* conchise cu mare uşurinţă că Julie nu era neînduplecată faţă de Chateaufort.

“Această cochetă stranie — îşi spuse în sinea lui pe când ieşea — nu va fi voit să ne primească împreună de frica unei scene de explicaţii ca aceea din *Mizantropul...* Dar mare nerod am fost că n-am găsit un pretext pentru a rămâne, lăsând pe acest tânăr închipuit să plece. De bună seamă că dacă aş fi aşteptat numai cât să întoarcă spatele, aş fi fost primit, căci am asupra lui netăgăduita superioritate a noutăţii.”

În timp ce frământa aceste gânduri rămase locului, pe urmă făcu cale întoarsă şi intră în locuinţa doamnei de Chaverny.

Chateaufort, care şi el se întoarse de mai multe ori ca să-l pândească, se statornici santinelă la oarecare depărtare, pentru a-l supraveghea.

Darcy spuse feciorului, mirat că-l revede, că uitase să-i dea o însemnare pentru stăpâna lui, că era vorba de-o afacere grabnică şi de-o însărcinare pe care i-o încredinţase o doamnă pentru doamna de Chaverny. Amintindu-şi că Julie ştie englezeşte, scrise cu creionul pe cartea lui de vizită: “*... Begs leave to ask when he can show to madame de Chaverny his turkish album.”*[30] Încredinţa biletul feciorului spunându-i că aşteaptă răspunsul.

Răspunsul întârzie mult. În fine, feciorul reveni foarte tulburat.

---

[30] „... Vă cere permisiunea de a vă întreba când poate arăta doamnei de Chaverny albumul său turcesc” (engl.)

— Doamnei — spuse el — i-a venit rău adineauri şi e prea suferindă pentru a vă răspunde.

Toate acestea au durat un sfert de oră. Darcy nu credea în leşin, dar era foarte limpede că nu voia să-l vadă. Se resemna cu înţelepciune; şi, amintindu-şi că avea de făcut vizite în cartier, ieşi, fără să-şi facă sânge rău din această neplăcere.

Chateaufort îl aştepta neliniştit şi furios. Văzându-l trecând, îl socoti fără să stea în cumpănă drept un rival norocos şi-şi făgădui să se agaţe de cel dintâi prilej pentru a se răzbuna pe necredincioasă şi pe complicele ei. Maiorul Perrin, pe care îl întâlni cum nu se poate mai la timp, îi ascultă destăinuirea, mângâindu-l pe cât îi stătea în putere, nu însă fără a-i înfăţişa şubrezenia bănuielilor sale.

XV

Julie leşinase de-a binelea primind a doua carte de vizită a lui Darcy. După leşin prinse să scuipe sânge, ceea ce o slăbi mult. Camerista trimisese după un medic, dar Julie refuză cu încăpăţânare să-l vadă. Către orele patru caii de poştă sosiră, cuferele erau legate: totul era gata de plecare. Julie se sui în trăsura, tuşind îngrozitor şi într-o stare de plâns. Toată seara şi toată noaptea n-a vorbit decât valetului-camerier aşezat pe capra caleştii şi numai pentru a-l îndemna să spuie surugiilor să se grăbească. Tuşea mereu şi părea că o doare cumplit pieptul; dar n-a scos un geamăt. Dimineaţa era atât de slăbită încât a leşinat când s-a deschis portiera. Au dus-o într-un han nenorocit unde au culcat-o. A fost chemat un medic de ţară: a găsit-o cu temperatură mare şi i-a interzis să meargă mai departe. Totuşi, ea tot ţinea să plece. În decursul serii a început să aiureze şi toate semnele bolii se înrăutăţiră. Vorbea fără

încetare şi cu atâta repeziciune că era foarte greu să o înţelegi. În vorbele ei fără şir numele lui Darcy, al lui Chateaufort şi al doamnei Lambert reveneau ades. Camerista îi scrise domnului de Chaverny pentru a-l înştiinţa de boala soţiei sale; dar ea era la treizeci de leghe de Paris. Chaverny vâna la ducele de H... şi boala îşi urma cursul cu atâta iuţeală, încât era îndoielnic că va putea sosi la timp.

În timpul acesta valetul-camerier fusese călare în oraşul vecin şi adusese un medic. Acesta dezaprobă prescripţiile confratelui său, declară că a fost chemat prea târziu şi că boala era primejdioasă.

Delirul încetă în zori şi Julie adormi adânc. Când se trezi, cu două sau trei zile mai târziu, păru să-şi amintească cu multă greutate şirul întâmplărilor în urma cărora se pomenise întinsă într-o cameră murdară de han. Totuşi, memoria îi reveni repede. Spunea că se simte mai bine şi dorea chiar să-şi urmeze călătoria a doua zi. Apoi, după ce păru că se gândeşte o bună bucată de vreme ţinându-şi mâna la frunte ceru cerneală şi hârtie şi începu să scrie. Camerista o văzu începând scrisori pe care le rupea mereu după primele vorbe scrise. Cerea în acelaşi timp ca bucăţile de hârtie să fie arse. Camerista văzu pe mai multe hârtii acest cuvânt: "*Domnule".* Asta i se păru obişnuit, spunea, căci îşi închipuise că doamna sicrie mamei ei sau soţului. Pe-o altă bucăţică citi: "*Trebuie să mă dispreţuieşti".*

Timp de aproape o jumătate de oră a încercat zadarnic să scrie această scrisoare, la care părea să ţină mult. În cele din urmă, sleirea puterilor nu-i mai îngădui să urmeze, îndepărtă pupitrul pe care i-l aşezaseră la pat şi, cu privirea rătăcită, îi spuse cameristei:

— Scrie dumneata domnului Darcy.

— Ce trebuie să scriu, doamnă? întrebă camerista,

încredinţată că delirul va reîncepe.

— Scrie-i că nu mă cunoaşte... că nu-l cunosc.

Şi, copleşită, căzu pe pernă.

Au fost cele din urmă vorbe cu şir pe care le-a mai rostit. Delirul îi veni din nou şi n-o mai părăsi. Muri a doua zi, fără mari dureri.

XVI

Chaverny sosi la trei zile după înmormântare. Durerea lui părea adevărată şi toţi locuitorii satului au plâns văzându-l la cimitir, în picioare, privind pierdut pământul de curând răscolit care acoperea coşciugul soţiei sale. A voit mai întâi s-o dezgroape şi s-o ducă la Paris; dar primarul împotrivindu-se şi notarul vorbindu-i de formalităţi fără sfârşit, se mulţumi să comande o lespede de piatră şi să lase poruncă pentru înălţarea unui mormânt simplu, dar cuviincios.

Chateaufort a suferit mult în urma acestei morţi atât de neaşteptate. A refuzat mai multe invitaţii la bal şi o vreme n-a fost văzut decât îmbrăcat în negru.

XVII

Moartea doamnei Chaverny a stârnit mai multe zvonuri în saloane. După unii ar fi avut un vis, sau dacă vreţi, o presimţire care-i prevestea că mama ei e bolnavă. Asta a zdruncinat-o într-atât, încât a luat pe dată drumul Nisei, fără să ţină seamă de un guturai pe care îl căpătase înapoindu-se de la doamna Lambert; guturaiul acesta a degenerat într-o congestie pulmonară.

Alţii, mai clarvăzători susţineau cu un aer misterios că doamna de Chaverny nemaiputând ascunde dragostea pe

care o simţea pentru domnul de Chateaufort, a încercat să caute, lângă mama ei, puterea de a rezista. Guturaiul şi congestia nu erau decât urmarea plecării ei pripite. Asupra acestui punct, toţi erau de acord.

Darcy nu vorbea niciodată de ea. Trei sau patru luni după moartea ei s-a însurat avantajos. Când i-a anunţat doamnei Lambert căsătoria, aceasta i-a spus, felicitându-l:

— În adevăr, soţia dumitale e fermecătoare şi numai sărmana mea Julie ar fi putut să ţi se potrivească tot atât. Ce păcat că erai prea sărac pentru ea când s-a măritat!

Darcy surâse, cu acel surâs ironic care îi era obişnuit şi nu răspunse nimic.

Aceste două inimi care nu s-au ştiut cunoaşte una pe alta, erau făcute, poate, una pentru alta.

1833

COLOMBA

I

În primele zile ale lunii octombrie 181... colonelul sir Thomas Nevil, irlandez, ofiţer distins al armatei engleze, descinse, împreună cu fiica lui, la hotelul Beauveau din Marsilia, la înapoierea dintr-o călătorie în Italia. Admiraţia neîncetată a călătorilor entuziaşti a produs în zilele noastre o reacţie contrară şi, din dorinţa de a face notă aparte, o seamă de *turişti*[31] îşi iau ca deviză pe *nil admirari*[32] a lui Horaţiu. Miss Lydia, fiică unică a colonelului, făcea parte din această tagmă de călători nemulţumiţi. *Schimbarea la faţa* i s-a părut mediocră, Vezuviul în plină erupţie, de abia mai ceva decât coşurile uzinelor din Birmingham. Pe scurt, marele ei cap de acuzare împotriva Italiei era că ţării acesteia îi lipsea culoarea locală, specificul. Explice cine poate sensul acestor cuvinte pe care le înţelegeam foarte bine cu câţiva ani în urmă şi pe care nu le mai pricep astăzi. Mai întâi, miss Lydia se lăudase descoperind dincolo de Alpi lucruri pe care nimeni nu le mai văzuse înaintea ei şi despre care ar putea sta de vorbă cu *oamenii din protipendadă,* cum zice domnul Jourdain. Dar în curând, depăşită de compatrioţii ei şi disperând că nu găseşte nimic care să nu fie cunoscut, se aruncă în tabăra opoziţiei. E foarte neplăcut, în adevăr, să nu poţi aduce vorba de minunile Italiei, fără ca cineva să nu-ţi spună: “Cunoaşteţi, fără îndoială, Rafaelul din palatul... din...? E tot ce poate fi

---

[31] Acest cuvânt luat din englezeşte era pe atunci un neologism; de aceea Mérimée îl subliniază (n. ed. franceze)

[32] Nimic demn de admirat (lat.)

mai frumos în Italia.” Şi e tocmai ce ai omis să vezi. Cum e foarte anevoios să vezi tot, cel mai simplu e să condamni totul dinainte.

La hotelul Beauveau, miss Lydia suferi o amară dezamăgire. Adusese o frumoasă schiţă a porţii pelasgice sau ciclopeene din Segni, pe care o credea uitată de desenatori. Dar, lady Frances Fenwich, întâlnind-o la Marsilia, îi arătă albumul ei, în care, între un sonet şi o floare uscată, figura poarta de care e vorba, colorată din belşug cu pământ de Sienna. Miss Lydia dărui poarta din Segni cameristei şi pierdu orice stimă pentru construcţiile pelasgice.

Această proastă stare de spirit era împărtăşită de colonelul Nevil, care de la moartea soţiei lui nu mai vedea nimic decât prin ochii miss Lydiei. Pentru el Italia purta marea vină de a-i fi plictisit fiica şi, prin urmare, era ţara cea mai plicticoasă din lume. Nu avea nimic de zis, ce-i drept, împotriva tablourilor şi statuilor; dar putea afirma ritos că vânătoarea e păguboasă pe acele meleaguri şi că eşti nevoit să colinzi zece leghe când e soarele în putere, ca să dobori câteva sărăcii de potârnichi roşii.

A doua zi după sosirea lui la Marsilia, îl pofti la masă pe căpitanul Ellis, fostul lui aghiotant, care petrecuse şase săptămâni în Corsica. Căpitanul povesti cu şart o istorie cu bandiţi, care avea darul să nu semene de loc cu povestirile despre hoţi pe care le auzise la tot pasul în drumul de la Roma la Neapole. La desert, cei doi bărbaţi rămaşi singuri cu butelcile de Bordeaux, vorbiră de vânătoare şi colonelul află că nu e ţară unde să fie mai felurit şi îmbelşugat vânat:

“Întâlneşti mulţime de mistreţi — spunea căpitanul Ellis — şi trebuie să te deprinzi a-i deosebi de porcii domestici cu care seamănă uimitor; căci, omorând porci, îţi găseşti beleaua cu paznicii. Se ivesc dintr-un hăţiş căruia îi zic

maquis, înarmaţi până-n dinţi, şi pe lângă plata pentru pagubă te mai iau şi-n râs. Mai este apoi muflonul, animal foarte ciudat şi pe care nu-l găseşti aiurea, vânat faimos, dar năstruşnic. Cerbi, ciute, fazani, cu neputinţă să faci vreodată numărătoarea tuturor soiurilor de vânat care foiesc în Corsica. Dacă-ţi place vânătoarea, du-te-n Corsica, colonele; acolo, cum spunea una din gazdele mele, ai prilejul să tragi în tot ce-ţi poate trece prin cap ca vânat, de la sturz până la om."

La ceai, căpitanul o cuceri din nou pe miss Lydia cu o povestire despre o vendetta *transversală*[33] şi mai pidosnică decât prima şi sfârşi prin a o înflăcăra, zugrăvindu-i înfăţişarea stranie, sălbatică a Corsicii, caracterul aparte al locuitorilor, ospitalitatea şi moravurile lor primitive. În fine, îi dărui un mic şi frumos stilet, mai puţin remarcabil prin forma şi lucrătura-i de aramă, decât prin obârşia lui. Un faimos bandit îl cedase căpitanului Ellis, garantându-i că a fost înfipt în patru trupuri omeneşti. Miss Lydia şi-l puse în cingătoare, îl aşeză apoi pe masa de noapte şi îl trase de două ori din teacă înainte de a adormi, în ce-l priveşte, colonelul a visat că ucidea un muflon şi că proprietarul îi cerea să i-l plătească, lucru la care consimţea bucuros, căci era o dihanie foarte ciudată, aducând cu un mistreţ cu coarne de cerb şi coadă de fazan.

— Ellis spune că în Corsica vânătoarea e minunată, începu colonelul pe când îşi lua gustarea de dimineaţă împreună cu fiica lui. Dacă n-ar fi atât de departe, mi-ar plăcea să petrec acolo vreo două săptămâni.

— Dar bine! răspunse miss Lydia — de ce n-am pleca în Corsica? În vreme ce te vei duce la vânătoare, eu voi desena; aş fi încântată să am în albumul meu peştera de

[33] Răzbunarea pe care o îndrepţi asupra unei rude, mai mult sau mai puţin îndepărtată, a autorului ofensei (n.a.).

care vorbea căpitanul Ellis şi în care Bonaparte îşi învăţa lecţiile pe când era copil.

Era poate prima oară când o dorinţă manifestată de colonel căpăta aprobarea fiicei sale. Încântat de această împrejurare neaşteptată, avu totuşi bunul simţ de a face câteva obiecţiuni pentru a zgândări fericitul capriciu al miss Lydiei. Zadarnic pomeni de sălbăticia ţinutului şi de greutatea călătoriei pentru o femeie: ea nu se temea de nimic; îi plăcea, mai presus de toate, să meargă călare; gândul că va dormi în bivuac o încânta; ameninţă că, se va duce în Asia Mică. Într-un cuvânt, avea răspuns la toate, căci nicio englezoaică nu mai fusese în Corsica; prin urmare, trebuia să se ducă. Şi ce fericire, când înapoiată în Saint-James Place, îşi va arăta albumul! “De ce treci, draga mea, peste acest fermecător desen?” “O, nu-i nimic de seamă. E o schiţă pe care am făcut-o după un vestit bandit corsican, care ne-a fost călăuză.” “Cum! Ai fost în Corsica? …”

Deoarece nave cu aburi nu circulau încă pe vremea aceea între Franţa şi Corsica, se informară de o corabie gata de plecare spre insula pe care miss Lydia îşi propunea s-o descopere. În aceeaşi zi, colonelul scrise la Paris pentru a vesti că renunţă la apartamentul în care urma să tragă şi făcu târgul cu stăpânul unei goelete care urma să navigheze spre Ajaccio. Avea două cabine nici prea-prea, nici foarte-foarte. Îmbarcară provizii; patronul se jură că unul din vechii lui mateloţi era un bucătar vrednic de stimă şi că nu-şi avea pereche în ceea ce priveşte *la bouille-abaisse*[34]; îi asigură că domnişoara se va simţi bine, că vor avea vânt prielnic şi mare lină.

În afară de astea, după dorinţa fiicei lui, colonelul stipula căpitanului să nu mai ia niciun călător şi să aibă grijă să

[34] O ciorbă de feluriţi peşti şi crustacee

ţină ţărmul insulei, aşa ca să se poată bucura de priveliştea munţilor.

II

În ziua hotărâtă pentru plecare, totul era împachetat, îmbarcat; goeleta urma să plece cu briza de seară. Deocamdată, colonelul se plimba cu fiica lui pe “Canebière”, când patronul se apropie de el pentru a-i cere învoirea să ia la bord o rubedenie de-a lui, adică un verişor al naşului fiului, său mai mare, care, înapoindu-se în Corsica, locul lui de baştină, pentru treburi, grabnice, nu avea când să găsească o navă care să-l ducă.

— E un băiat încântător — adăugă căpitanul Matei — ostaş la vânătorii pedeştri din gardă şi care ar fi fost de mult colonel dacă celălalt ar mai fi fost împărat.

— De vreme ce-i militar — spuse colonelul… şi era gata să urmeze: Mă învoiesc bucuros să vină cu noi…

Dar miss Lydia se repezi pe englezeşte:

— Un ofiţer de infanterie!… (cum tatăl ei slujise în cavalerie, nu avea decât dispreţ pentru celelalte arme), un om fără educaţie, poate, care va suferi de rău de mare şi care ne va strica toată plăcerea călătoriei!

Patronul nu pricepea o boabă englezeşte, dar păru că înţelege ceea ce spunea miss Lydia după mica strâmbătură a drăgălaşei ei guriţe, aşa că începu să-şi laude în fel şi chip rubedenia încheind cu asigurarea că e un om foarte cumsecade, dintr-o familie de *caporali* şi că nu va stingheri prin nimic pe domnul colonel, căci el, stăpânul, se însărcina să-l aşeze într-un ungher din care nici nu se va clinti.

Colonelului şi lui miss Nevil li se păru ciudat că în Corsica mai sunt familii în care să fii caporal din tată în fiu; dar, cum sfârşiră prin a se încredinţa că era vorba de un caporal

din infanterie, au tras încheierea că-i un biet om pe care patronul voia să-l ia, de milă. Dacă ar fi fost vorba de un ofiţer, ar fi fost nevoiţi să-i vorbească, să stea împreună; cu un caporal, însă, nu aveau de ce se sinchisi; e o fiinţă fără importanţă atâta vreme cât grupa lui nu-i şi ea acolo, cu baioneta la armă, pentru a te duce acolo unde n-ai chef să mergi.

— Ruda dumitale suferă de rău de mare? întrebă miss Nevil tăios.

— Niciodată, domnişoară; stomac de struţ şi pe mare şi pe uscat.

— Ei bine, poţi să-l aduci — spuse ea.

— Poţi să-l aduci — repetă colonelul şi-şi văzură de plimbare.

Către ceasurile cinci seara, căpitanul Matei veni să-i caute pentru a se sui pe bordul goeletei. În port, în apropiere de iola căpitanului, găsiră un băietan îmbrăcat într-o redingotă albastră, îmbumbată până la bărbie, cu faţa pârlită de soare, cu ochii negri, vii, mari, codaţi, cu înfăţişare sinceră şi spirituală. După ţinută, după mustăcioara-i răsucită, se recunoştea uşor militarul; căci, în vremea aceea nu oricine purta mustăţi şi garda naţională nu introdusese încă, în toate familiile şi ţinuta, o dată cu obiceiurile corpului de gardă.

La vederea colonelului tânărul îşi scoase cascheta şi-i mulţumi fără sfială şi în cuvinte potrivite, pentru serviciul pe care i-l făcea.

— Încântat să te pot servi, tinere — spuse colonelul, făcându-i cu capul un semn amical.

Şi intră în iolă.

— E fără sfială englezul dumitale — şopti în italieneşte tânărul către patron.

Acesta îşi potrivi arătătorul sub ochiul stâng şi-şi lăsă în

jos colţurile gurii. Pentru cel ce cunoaşte limbajul semnelor, asta voia să spună că englezul pricepea italiana şi că era un om ciudat. Tânărul zâmbi uşor, îşi atinse fruntea drept răspuns la semnul lui Matei, ca pentru a-i spune că toţi englezii sunt suciţi la cap, apoi se aşeză lângă patron, uitându-se cu multă atenţie, dar fără obrăznicie, la frumoasa lui tovarăşă de călătorie.

— Frumoasă ţinută au soldaţii ăştia francezi — spusa colonelul fiicei sale. În englezeşte; de asta îi şi face uşor ofiţeri.

Apoi, adresându-se tânărului, în franţuzeşte:

— Ia spune-mi, voinice, în ce regiment ai servit?

Acesta lovi uşor cu cotul pe tatăl finului verişorului său şi, stăpânindu-şi un surâs ironic, răspunse că a fost la vânătorii pedeştri din gardă şi că în prezent ieşea din regimentul al 7-lea infanterie uşoară.

— Dar la Waterloo ai fost? Eşti tânăr de tot.

— S-avem iertare, domnule colonel, e singura mea campanie.

— Se socoteşte dublu — spuse colonelul.

Tânărul corsican îşi muşcă buzele.

— Tată — spuse miss Lydia în englezeşte — întreabă-l dacă corsicanii ţin mult la Bonaparte al lor.

Înainte de a fi tradus colonelul întrebarea în franţuzeşte, tânărul răspunse într-o englezească destul de bună, deşi cu un accent pronunţat:

— Ştiţi, domnişoară, că nimeni nu-i profet în ţara lui. Îl iubim mai puţin poate ca francezii. În ce mă priveşte, cu toate că familia mea a fost pe vremuri în vrăjmăşie cu a lui, îl iubesc şi îl admir.

— Vorbeşti englezeşte! exclamă colonelul.

— Foarte prost, după cum vedeţi.

Măcar că jignită un pic de tonul lui liber, miss

Lydia nu se putu împiedica să nu râdă, la gândul unei duşmănii personale între un caporal şi un împărat. A fost pentru ea ca un aperitiv al ciudăţeniilor Corsicii şi hotărî să-şi noteze faptul în jurnalul ei.

— Vei fi fost, poate, prizonier în Anglia? întrebă colonelul.

— Nu, domnule colonel, am învăţat englezeşte în Franţa, de la un prizonier din neamul domniei voastre.

Apoi, adresându-se lui miss Nevil:

— Matei mi-a spus că vă întoarceţi din Italia. Vorbiţi, fără îndoială, toscana pură, domnişoară; mă tem că o să vă vină cam greu să înţelegeţi idiomul nostru.

— Fiica mea înţelege toate idiomurile italiene — răspunse colonelul. Are darul de a învăţa uşor limbile, nu ca mine.

— Domnişoara va înţelege oare, de pildă, aceste versuri ale unui cântec de-al nostru, corsican? Un cioban spune unei ciobăniţe:

“S’entrassi’ndru Paradisu santu, santu,
E nun travassi a tia, mi n’esciria”[35]

Miss Lydia înţelese şi găsind citatul îndrăzneţ şi privirea care îi ţinea hangul şi mai şi, răspunse, roşind:

— *Capisco*[36].

— Şi te înapoiezi acasă în concediu? întrebă colonelul.

— Nu, domnule colonel. M-au pus în retragere, probabil pentru că am fost la Waterloo şi pentru că sunt compatriotul lui Napoleon. Mă întorc acasă, uşor la suflet, uşor la pungă, cum zice cântecul.

Şi oftă cu ochii la cer.

Colonelul îşi vârî mâna în buzunar şi, învârtind între

[35] Dacă aş intra în sfântul, sfântul rai şi nu te-aş găsi acolo aş părăsi raiul (*Serenata di Zicavo*)

[36] Înţeleg (it.).

degete o monedă de aur, îşi căuta cuvintele pentru a o strecura cu politeţe nefericitului său inamic.

— Şi pe mine la fel — spuse el cu bună dispoziţie — m-au pus în retragere; dar… cu jumătatea dumitale de soldă nu ai nici de tutun. Ţine, caporale.

Tânărul corsican roşi, se îndreptă, îşi muşcă buzele şi părea gata-gata să răspundă cu pornire, când, schimbându-şi deodată expresia, pufni în râs.

Colonelul, cu moneda în mână, încremenise.

— Domnule colonel — spuse tânărul, redevenind serios — daţi-mi voie să vă dau două sfaturi: primul este să nu oferiţi niciodată bani unui corsican, căci unii dintre compatrioţii mei sunt destul de necuviincioşi ca să vi-i arunce-n cap; al doilea este să nu daţi oamenilor titulaturi pe care nu le au. Mă numiţi caporal şi sunt locotenent. Fără îndoială, deosebirea nu e prea mare.

— Locotenent! exclamă sir Thomas — locotenent! Păi, patronul mi-a spus că eşti caporal, ca şi tatăl dumitale şi ca toţi ceilalţi bărbaţi din familie.

La aceste vorbe tânărul se lăsă pe spate şi începu să râdă şi mai tare, dar cu atâta bunăvoinţă, încât patronul şi cei doi mateloţi ai săi izbucniră şi ei.

— Iertaţi-mă, domnule colonel — spuse, în fine, tânărul; dar neînţelegerea e grozavă şi nu i-am dat de rost decât acum. Într-adevăr, familia mea se făleşte că numără *caporali* printre strămunii ei: dar *caporalii* noştri corsicani n-au purtat niciodată galoane pe straiele lor. Către anul de graţie 1100, câteva comune, răzvrătindu-se împotriva tiraniei marilor seniori munteni, şi-au ales conducători pe care i-au botezat *caporali.* La noi, în insulă, ţinem în mare cinste pe cei ce pogoară din acest soi de tribuni.

— Iertare, domnul meu! exclamă colonelul — de o mie de ori iertare. De vreme ce cunoşti pricina greşelii mele,

nădăjduiesc că vei binevoi să nu mi-o iei în nume de rău.

Şi îi întinse mâna.

— E pedeapsa cuvenită micii mele mândrii, domnule colonel — spuse tânărul râzând înainte şi strângând cu căldură mâna englezului. Nu-s câtuşi de puţin supărat. Şi pentru că prietenul meu Matei m-a prezentat atât de prost, permiteţi-mi să mă prezint eu însumi: mă numesc Orso della Rebbia, locotenent în retragere şi dacă, după cum bănuiesc după aceşti doi câini frumoşi, veniţi în Corsica pentru vânătoare, mă voi simţi foarte măgulit să vă fac onorurile *maquis*-urilor şi munţilor noştri... dacă nu le voi fi uitat — urmă el cu un oftat.

În momentul acesta iola atingea goeleta. Locotenentul îi oferi mâna miss Lydiei, apoi îl ajută pe colonel să urce pe punte. Ruşinându-se încă de greşeala lui şi neştiind cum să-şi răscumpere necuviinţa faţă de un om cu obârşia din leatul 1100, sir Thomas, fără să mai aştepte încuviinţarea fiicei sale, îl pofti la masă, reînnoindu-şi scuzele şi strângerile de mână. Miss Lydia încruntă puţin sprinceana, dar, la urma urmei, nu-i părea rău să afle ce este un *caporal;* musafirul nu-i displăcuse, ba începuse chiar să-i găsească un nu ştiu ce aristocratic; numai că avea aerul prea sincer şi prea vesel pentru un erou de roman.

— Locotenente della Rebbia — îi spuse colonelul, salutându-l după moda englezească, cu un pahar de Madera în mână — am văzut în Spania mulţi compatrioţi de-ai dumitale: era faimoasa infanterie de puşcaşi.

— Da, mulţi au rămas în Spania — spuse tânărul locotenent cu un aer serios.

— Nu pot uita comportarea unui batalion corsican la bătălia de la Vittoria — urmă colonelul. Vrând-nevrând, trebuie să-mi amintesc — adăugă el, pipăindu-şi pieptul. Toată ziua au stat prin grădini în trăgători şi la adăpostul

gardurilor vii ne-au doborât nu mai ştiu câţi oameni şi cai. O dată retragerea hotărâtă, s-au regrupat, mistuindu-se în pas alergător. În câmp deschis trăgeam nădejde să spălăm ruşinea, dar ticăloşii mei… fie-mi cu iertare, locotenente, vreau să zic aceşti oameni de ispravă, s-au strâns în careu şi nu era chip să-i clinteşti. În mijlocul careului — parcă-l văd, un ofiţer călare pe-un căluţ negru, se ţinea lângă pajură trăgând din trabuc ca la cafenea. Din când în când, ca o sfidare, puneau muzica militară să ne cânte. Reped asupră-le primele două escadroane ale mele. Aş! În loc să spargă careul, iată că dragonii mei trec pe de lături, fac jumătate întoarcere şi se înapoiază în mare zăpăceală şi cu mai mulţi cai fără călăreţi… şi mereu, afurisita aia de muzică! Când fumăraia care învăluia batalionul s-a împrăştiat, lângă pajură, ofiţerul îşi fuma înainte trabucul. Scos din sărite m-am pus eu însumi în fruntea celei din urmă şarje. Armele lor năclăite de-atâta tras nu mai luau foc, dar soldaţii erau în formaţie de şase rânduri, cu baionetele în botul cailor, ca un zid. Răcneam, îmi îndemnam dragonii, îmi strângeam calul între pulpe ca să meargă înainte, când ofiţerul de care îţi vorbeam, scoţându-şi, în fine, trabucul, mă arătă cu mâna unuia din oamenii lui. Auzii ceva, cum ar fi: *Al capello bianco!* Aveam penaj alb. N-am auzit mai mult, căci un glonte îmi străpunse pieptul. Era un batalion grozav, domnule della Rebbia, primul din al 18-lea regiment uşor, toţi corsicani, după cum am aflat mai târziu.

— Da — zise Orso, ai cărui ochi se aprinseră pe când asculta povestirea. Au susţinut retragerea şi s-au înapoiat cu pajura: dar două treimi din aceşti vrednici bărbaţi odihnesc astăzi în câmpia Vittoria.

— Poate că, aşa din întâmplare, vei fi ştiind numele ofiţerului care-i comanda?

— Era tatăl meu. Pe-atunci era maior în al 18-lea şi-a fost înaintat colonel pentru purtarea lui în acea zi de pomină.

— Tatăl dumitale? Pe legea mea, era un viteaz. Mi-ar face plăcere să-l văd şi sunt sigur că l-aş recunoaşte. Mai trăieşte?

— Nu, domnule colonel — spuse tânărul pălind puţin.

— La Waterloo a fost?

— Da, domnule colonel, dar n-a avut norocul să cadă pe câmpul de bătaie... a murit în Corsica... acum doi ani... Dumnezeule, frumoasă-i această mare! De zece ani n-am mai văzut Mediterana, domnişoară; nu ţi se pare că Mediterana e mai frumoasă decât oceanul?

— O găsesc prea albastră... şi valurile sunt lipsite de măreţie.

— Îţi place natura sălbatică, domnişoară? În cazul acesta cred că o să-ţi placă Corsica.

— Fiicei mele — spuse colonelul — îi place tot ce-i neobişnuit; de aceea Italia nu i-a plăcut de loc.

— Nu cunosc din Italia — spuse Orso — decât Pisa, unde mi-am petrecut o bucată de vreme la şcoală. Dar nu mă pot gândi fără admiraţie la Campo-Santo, la Dom, la Turnul înclinat... şi mai ales la Campo-Santo. Îţi aminteşti de *Moartea* lui Orcagna[37]... Cred că aş putea-o desena, aşa mi s-a întipărit în minte.

Miss Lydia se temea ca domnul locotenent să nu se avânte într-o tiradă prea înflăcărată.

— E foarte frumos — spuse ea căscând. Iartă-mă, tată, mă cam doare capul, cobor în cabina mea.

Îşi sărută părintele pe frunte, făcu un semn maiestuos lui Orso şi plecă. Cei doi bărbaţi începură atunci să vorbească

---

[37] *Andre di Cione (Orcanga)* (1308 – 1369), pictor şi arhitect italian, autorul, printre altele, al frescei de la Campo-Santo din Pisa, intitulată *Triumful morţii*

despre război şi vânătoare.

Aflară cu acest prilej că la Waterloo se găseau faţă-n faţă şi că trebuie să fi schimbat numeroase gloanţe. Buna lor înţelegere spori. Criticară pe rând pe Napoleon, Wellington[38] şi Blücher[39], apoi vânară împreună ciuta, mistreţul şi muflonul. În sfârşit, noaptea fiind foarte înaintată şi cea din urmă sticlă de Bordeaux golită, colonelul strânse din nou mâna locotenentului şi-i ură noapte bună, exprimându-şi speranţa de a cultiva o cunoştinţă începută atât de caraghios. Se despărţiră şi fiecare plecă să se culce.

III

Noaptea era senină, luna se hârjonea pe valuri, nava luneca lin în voia unui vântuleţ uşor. Miss Lydia nu avea chef de dormit şi numai din pricina unui pierde-vară fusese împiedicată să se bucure de acele încântări pe care, pe mare şi în clar de lună, orice făptură omenească le resimte, când are un dram de poezie în sufletul ei. Când socoti ca tânărul locotenent trebuie să doarmă buştean, ca o fiinţă prozaică ce era, se ridică, îşi luă o blană, îşi trezi camerista, şi se urcă pe punte. Nu era nimeni în afară de matelotul de la cârmă care cânta un cântec de jale în dialect corsican pe o arie sălbatică şi monotonă. În liniştea nopţii, această muzică stranie avea farmecul ei. Din nefericire, miss Lydia nu înţelegea tocmai bine ceea ce cânta matelotul. Printre multe banalităţi, câte un vers puternic îi aţâţa curiozitatea, dar imediat, şi când era mai frumos, se strecurau unele

[38] *Arthur Wellesley Wellington* (1769—1852), general englez care a comandat armatele unite în lupta de la Waterloo.

[39] *Gebhard Leberecht Blücher* (1742 – 1819), mareşal prusian, cel mai înverşunat adversar al lui Napoleon, unul dintre aliaţii principali ai lui Wellington în lupta de la Waterloo.

cuvinte din idiomul al cărui sens îi scăpa. Înţelese totuşi că-i vorba de un omor. Blesteme împotriva ucigaşilor, ameninţări de răzbunare, lauda celui ucis, toate astea se amestecau talmeş-balmeş. Reţinu câteva versuri; voi încerca să le traduc:

“Nici gurile de foc, nici baionetele — n-au izbutit să-i facă fruntea să pălească — senină pe câmpul de bătaie — ca cerul de vară — pâinea lui Dumnezeu pentru prieteni — val cotropitor pentru duşman. Mai sus ca soarele — mai blând ca luna. Pe el care de duşmanii Franţei — nu s-a făcut aşteptat vreodată — ucigaşii ţării sale — l-au lovit pe la spate — aşa cum Vittolo ucis-a pe Sampiero Corso[40]. — N-ar fi cutezat nicicând să-l privească în faţă — ... Atârnate pe zid, în faţa patului meu — crucea de onoare, pe drept dobândită. Roşie e panglica ei. Mai roşie încă e cămaşa mea. Pentru fiul meu, fiul meu de pe străine meleaguri — păstraţi crucea şi cămaşa mea însângerată. Va vedea în ea două găuri. Pentru fiecare gaură, o gaură în altă cămaşă. Dar, fi-va oare răzbunarea împlinită atunci? Îmi trebuie mâna care a tras, — ochiul care a ţintit — inima care a cugetat...”

Matelotul se opri deodată.

— De ce nu cânţi înainte, camarade? întrebă miss Nevil.

Cu o mişcare a capului, matelotul îi arătă o siluetă care ieşea dintr-un mare panou al goeletei: era Orso, care venea să se bucure de clarul de lună.

— Termină-ţi cântecul — spuse miss Lydia — îmi făcea mare plăcere.

Matelotul se aplecă spre ea şi-i spuse în şoaptă;

---

[40] Vezi Filippini, cartea a XI-a. Şi astăzi mai urăsc corsicanii numele lui Vittolo. Acest nume e sinonim cu trădător (n.a.).

— Nu dau *rimbecco* nimănui.

— Cum? Ce?…

Fără să răspundă, matelotul începu să fluiere.

— Te-am prins admirând Mediterana, miss Nevil — spuse Orso, înaintând spre ea. Recunoaşte că nicăieri aiurea nu se poate vedea asemenea lună.

— Nu mă uitam la ea. Nu făceam decât să studiez corsicana. Matelotul acesta care cânta un cântec din cele mai jalnice, a încetat cântecul tocmai când era mai frumos.

Matelotul se încovoie, ca şi cum ar fi vrut să vadă mai bine busola şi trase cu putere de blana lui miss Nevil. Era limpede că bocetul lui nu putea fi cântat de faţă cu locotenentul Orso.

— Ce cântai tu acolo, Paolo France? Întrebă Orso; era o *ballata*? un *vocero*[41]? Domnişoara te înţelege şi ar vrea să audă sfârşitul.

— L-am uitat, Ors'Anton' — spuse matelotul.

Şi pe loc începu să intoneze cât îl ţinea gura un imn către Fecioara Maria.

Miss Lydia nu dădu multă atenţie cântării şi nici nu stărui mai mult faţă de cântăreţ, dar îşi făgădui totuşi să descopere mai târziu cheia enigmei. Camerista ei, care fiind din Florenţa nu înţelegea mai bine ca stăpâna dialectul corsican, era tot atât de nerăbdătoare să afle; adresându-se lui Orso, înainte ca miss Lydia s-o poată opri printr-un

[41] Când moare un om şi mai cu seamă când a fost asasinat, i se aşază trupul pe o masă, iar femeile din familia lui şi, în lipsa lor, prietenele, sau chiar femei străine al căror talent poetic e cunoscut, improvizează în faţa unui numeros auditoriu bocete în versuri în dialectul ţinutului. Aceste femei se numesc *voceratrici*, sau după pronunţia corsicană *buceratrici*, iar bocetul se numeşte *voceru, buceru, buceratu*, pe coasta răsăriteană; *ballata,* pe coasta dimpotrivă. Cuvântul *vocero* ca şi derivatele lui *vocerar, voceratrice*, vin de la latinescul *vociferare*. Uneori, mai multe femei improvizează pe rând şi ades chiar femeia sau fiica mortului cântă bocetul funebru (n.a.).

ghiont, cu cotul, îi spuse:

— Domnule căpitan, ce vrea să zică *a da rimbecco*[42]?

— *Rimbecco!* exclamă Orso; e cea mai cumplită injurie care se poate aduce unui corsican: înseamnă să-l veştejeşti pentru că nu s-a răzbunat. Cine ţi-a vorbit de *rimbecco?*

— Ieri, la Marsilia — se grăbi să răspundă miss Lydia — stăpânul goeletei a rostit acest cuvânt.

— Şi de cine vorbea? întrebă Orso cu mânie.

— O, ne vorbea de o poveste veche… de pe vremea lui… da, mi se pare că era vorba de Vannina d'Ornano.

— Îmi închipui, domnişoară, că moartea Vanninei nu v-a lăsat o prea bună impresie despre eroul nostru, bravul Sampiero?

— Socotiţi oare că fapta lui e-o mare vitejie?

— Crima lui trebuie privită sub semnul moravurilor sălbatice de pe-atunci; în afară de asta, Sampiero se afla în vrăjmăşie Cu genovezii: ce încredere puteau să aibă în el compatrioţii lui, dacă n-ar fi pedepsit pe aceia care căutau să intre în vorbă cu Genua?

— Vannina — zise matelotul — plecase fără încuviinţarea soţului ei; Sampiero avea dreptate să-i frângă gâtul.

— Dar — zise miss Lydia — era pentru a-şi salva soţul, din dragoste pentru el se ducea să ceară îndurare genovezilor.

— Îndurarea însemna înjosirea lui! izbucni Orso.

— Şi s-o omoare cu mâna lui! urmă miss Nevil. Ce monstru trebuie să fi fost!

— l-a cerut să piară de mâna lui, ca un hatâr. Şi pe

---

[42] *Rimbecarre*, pe italieneşte înseamnă: a repezi, a riposta, a respinge. În dialectul corsican înseamnă: a dresa un reproş ofensator şi public. Se adresează *rimbecco* fiului unui om asasinat, spunându-i-se că tatăl lui nu e răzbunat. *Rimbecco* e un soi de somaţie pentru omul care nu a spălat o injurie în sânge. Legea genoveză pedepsea foarte aspru pe autorul unui *rimbecco*. (n.a.)

Othello, domnişoară, îl socotiţi un monstru?

— Ce deosebire! Era gelos; în Sampiero nu era decât deşertăciune.

— Şi gelozia oare nu-i deşertăciune? E deşertăciunea dragostei şi o veţi ierta poate, ţinând seama de unde purcede.

Miss Lydia îi aruncă o privire plină de mândrie şi adresându-se matelotului îl întrebă cam când va ajunge goeleta în port.

— Poimâine — spuse el — dacă ţine vântul.

— M-aş vrea chiar acum la Ajaccio, căci mi-e lehamite de nava asta.

Se ridică, luă braţul cameristei şi făcu câţiva paşi pe puntea de sus. Orso rămase nemişcat lângă cârmă, neştiind dacă trebuie s-o însoţească, sau să curme o convorbire care părea s-o plictisească.

— Frumoasă, fată, fir-ar să fie — zise matelotul. Dacă toţi puricii din patul meu ar fi ca dânsa, nu m-aş plânge că mă muşcă!

Miss Lydia auzise poate stângacea preţuire a frumuseţii sale şi, îmbufnându-se, pogorî fără multă zăbavă în cabina ei. La rândui lui şi Orso se retrase. Îndată ce acesta părăsi puntea, camerista se înapoie şi după ce-l descusu pe matelot, veni la stăpâna sa cu următoarele lămuriri: bocetul întrerupt de prezenţa lui Orso a fost izvodit cu prilejul morţii tatălui mai sus pomenitului, colonelul della Rebbia, ucis cu doi ani în urmă. Matelotul nu se îndoia că Orso se întorcea în Corsica *pentru a-şi împlini răzbunarea,* aşa spunea el şi o încredinţa că, în curând, în satul Pietranera se va vedea *leş fierbinte.* Din tălmăcirea acestor termeni naţionali trebuie să înţelegem că seniorul Orso avea de gând să ucidă doi sau trei bănuiţi de a-i fi asasinat părintele, care, de fapt, au fost cercetaţi de justiţie pentru vina lor, dar care au ieşit

basma curată ţinând seamă că aveau în buzunar, judecător, avocaţi şi jandarmi.

— Nu e dreptate în Corsica — urmase matelotul — şi preţuiesc mai mult o flintă de nădejde decât un consiliu al curţii regale. Când ai un duşman, trebuie să te hotărăşti între cei trei S[43].

Aceste interesante amănunte avură darul să schimbe simţitor purtarea şi sentimentele miss Lydiei faţă de locotenentul della Rebbia. Din acea clipă, în ochii romanţioasei englezoaice, el devenise un erou. Nepăsarea, sinceritatea şi voia bună care o stârniseră împotrivă-i la început, i se păreau acum o virtute mai mult, căci nu erau decât desăvârşita prefăcătorie a unui suflet energic, care nu îngăduie să iasă la iveală niciunul din gândurile lui ascunse. Vedea în Orso un soi de Fiesco[44], care, sub o înfăţişare uşuratică, ascundea planuri măreţe; şi, cu toate că a ucide câţiva ticăloşi e mai puţin de laudă decât a-ţi izbăvi patria, o frumoasă răzbunare, rămâne frumoasă; de altfel, femeilor nu le displace când un erou nu e bărbat politic. De abia atunci miss Nevil băgă de seamă că tânărul locotenent are ochi mari, dinţi albi, mijloc zvelt, bună creştere şi obiceiuri alese. Îi vorbi adesea în ziua următoare şi discuţiile cu el o interesau. Îl întrebă multe despre ţara lui şi el povesti cu iscusinţă. Corsica pe care o părăsise din fragedă tinereţe, întâi pentru a se duce la liceu, pe urmă la şcoala militară, rămăsese în mintea lui împodobită de culori poetice. Se înflăcăra vorbind de munţii, de pădurile şi de obiceiurile aparte ale băştinaşilor. E lesne de înţeles că vorba răzbunare se ivi ades în povestirile lui, căci e cu

---

[43] Expresie corsicană care înseamnă să hotărăşti între : *schioppeto, stileto, strada.* — puşcă, stilet, fugă (n. a.).

[44] Nobil genovez din secolul al XVI-lea, care a vrut să-şi izbăvească patria de tiranul Andrei Loria.

neputinţă să vorbeşti de corsicani fără să osândeşti sau să ierţi patimile lor proverbiale. Miss Nevil fu oarecum mirată văzând că Orso osândeşte nesfârşitele vrăjmăşii ale compatrioţilor săi. Faţă de ţărani avea totuşi oarecare îngăduinţă, afirmând că *vendetta* e duelul săracilor. “Lucrul e atât de adevărat — spunea el — încât oamenii nu se întreucid decât după o provocare în regulă. «Păzeşte-te, că eu mă păzesc!» sunt vorbele tradiţionale pe care le schimbă doi duşmani înainte de a-şi întinde unul altuia cursele. La noi se săvârşesc mai multe omoruri decât oriunde aiurea. Aceste omoruri însă, nu-şi au nicicând temeiul într-o pornire josnică. Avem, ce-i drept, mulţi ucigaşi, dar niciun hoţ.”

Ori de câte ori rostea cuvintele de răzbunare şi omor, miss Lydia îl privea stăruitor, dar fără să descopere pe faţa lui vreo umbră de tulburare. Cum hotărâse că el avea tăria sufletească cerută pentru a fi de nepătruns tuturor privirilor, în afară de ale ei, se înţelege, nu avea cea mai mică îndoială că manii colonelului della Rebbia nu vor aştepta mult răzbunarea dorită.

Coasta Corsicei începea să se zărească. Patronul îi numea punctele principale ale coastei şi cu toate că miss Lydiei îi erau cu totul necunoscute, resimţea oarecare plăcere auzindu-le numele. Nimic mai anost decât o privelişte anonimă. Din când în când, prin ocheanul colonelului, se vedea câte un băştinaş, îmbrăcat în postav de culoare închisă, înarmat cu puşcă lungă, călare pe un căluţ şi mergând la galop pe povârnişuri repezi. În fiecare din ei miss Lydiei i se părea că vede fie un bandit, fie un fecior gata să răzbune moartea părintelui său; dar Orso încredinţa că nu era decât un paşnic locuitor din târgul vecin, călătorind pentru treburile lui; şi dacă umbla cu puşcă, o făcea mai puţin din nevoie decât din *fandoseală,*

din modă, după cum un *dandy* nu iese fără un baston elegant. Măcar că puşca e o armă mai puţin nobilă şi poetică decât stiletul, miss Lydia socotea că pentru un bărbat e mai elegantă decât un baston şi-şi amintea că toţi eroii lordului Byron mor de plumb şi nu de clasicul pumnal.

După trei zile de navigaţie se aflară în faţa Sangvinarilor şi măreaţa privelişte a golfului Ajaccio se desfăşura sub ochii călătorilor. E comparat pe bună dreptate cu acel al Neapolului; în clipa în care goeleta intra în port, un *maquis* în flăcări, învăluind în fum Punta di Girato, amintea Vezuviul, înlesnind asemănarea. Ca să fie desăvârşită, ar trebui ca o armată a lui Atila să bântuie împrejurimile Neapolului; căci totul e mort şi pustiu în preajma golfului Ajaccio. În locul elegantelor vile care te întâmpină din toate părţile de la Castellamare până la capul Misena, în jurul golfului Ajaccio nu se văd decât întunecate desişuri, urmate de munţi pleşuvi. Nicio vilă, nicio locuinţă. Numai pe ici, pe colo, pe înălţimile din preajma oraşului, câteva clădiri albe profilându-se singuratice pe un fond de verdeaţă; sunt capele funerare, morminte de familie. Totul, în această privelişte, e de o mohorâtă şi tristă frumuseţe.

Înfăţişarea oraşului, mai ales în acea epocă, sporea şi mai mult impresia stârnită de paragina împrejurimilor. Nicio mişcare pe străzi, unde nu întâlneşti decât vreo câţiva pierde-vară şi mereu aceiaşi. Nicio femeie în afară de câteva ţărănci care vin să-şi vândă produsele. Nicăieri nu auzi vorbindu-se tare, râzând, cântând, ca-n oraşele italiene. Din când în când, la umbra unui copac din aleea principală, o duzină de ţărani înarmaţi bat cărţile sau privesc jocul altora. Nu răcnesc, nu se ceartă; dacă jocul se înfierbântă se aud detunături de pistol care vestesc totdeauna ameninţarea. Corsicanul e tăcut şi serios din fire. Spre seară apar câţiva oameni să se bucure de răcoare, dar

mai toţi cei care se plimbă pe Corso sunt străini. Insularii şed fiecare la uşa casei lui, şi toţi par să stea la pândă, ca şoimii în cuibul lor.

IV

După ce a vizitat casa în care s-a născut Napoleon, după ce şi-a procurat, prin mijloace mai mult sau mai puţin îngăduite, o bucăţică de hârtie din tapet, miss Lydia două zile numai de la debarcarea în Corsica, se simţi cuprinsă de o adâncă tristeţe, aşa cum e firesc să i se întâmple oricărui străin care se trezeşte într-un ţinut ale cărui obiceiuri nesociabile par să-l condamne la o totală izolare. Se căi de nesocotinţa ei; dar dacă ar fi plecat pe dată, ar fi însemnat să-şi ştirbească faima de călătoare intrepidă; miss Lydia se hotărî deci să aibă răbdare şi să-şi omoare timpul pe cât va putea mai bine. Cu acest gând îşi pregăti creioane şi culori, schiţă vederi din golf şi făcu portretul unui ţăran cu chipul ars de soare care vindea pepeni ca orice zarzavagiu european, dar care avea barbă albă şi înfăţişarea celui mai feroce răufăcător cu putinţă. Toate astea neizbutind, însă, s-o distreze, se hotărî să-i sucească capul coborâtorului din *caporali,* ceea ce nu era greu, căci, departe de a se grăbi să-şi vadă satul natal, lui Orso părea că-i place la Ajaccio, măcar că nu vedea pe nimeni. De altfel, miss Lydia îşi luase o nobilă sarcină şi, anume, să-l civilizeze pe acest urs al munţilor, făcându-l să părăsească sinistrul scop care l-a readus în insula lui. De când îşi dăduse osteneala să-l studieze, îşi spusese că ar fi păcat să-l lase pe acest tânăr să alerge spre pierzanie şi că pentru ea ar fi o glorie să convertească un corsican. Călătorii noştri îşi petreceau zilele precum turnează: dimineaţa, colonelul şi Orso plecau la vânătoare; miss Lydia desena sau scria prietenilor ca să-

şi poată data scrisorile din Ajaccio; către orele şase bărbaţii se înapoiau încărcaţi de vânat; luau masa, miss Lydia cânta, colonelul adormea, iar tinerii stăteau de vorbă până târziu.

Nu ştiu ce formalităţi în legătură cu paşapoartele l-au silit pe colonelul Nevil să facă o vizită prefectului; în plictisul în care vieţuia, ca cea mai mare parte din colegii lui, prefectul a fost încântat să afle de sosirea unui englez bogat, om de societate şi tatăl unei fete frumoase; de asta l-a primit cum nu se poate mai bine, copleşindu-l cu amabilităţi şi, ceva mai mult, după câteva zile numai, a venit să-i întoarcă vizita. Colonelul, care de abia se ridicase de la masă, era tolănit în tihnă pe sofa, gata să adoarmă; fata lui cânta din gură în faţa unui pian hodorogit, iar Orso întorcea foile caietului de muzică privind umerii şi blondele cosiţe ale cântăreţei. Fu anunţat prefectul; pianul tăcu, colonelul se ridică şi-l prezentă pe prefect fiicei sale:

— Nu-ţi prezint pe domnul della Rebbia — spuse el — căci, fără îndoială, îl cunoşti.

— Domnul e fiul colonelului della Rebbia? întrebă prefectul cu un aer puţin încurcat.

— Da, domnule — răspunse Orso.

— Am avut onoarea să-l cunosc pe domnul, tatăl dumitale.

Banalităţile obişnuite în convorbiri se istoviră repede.

Fără să vrea, colonelul căsca destul de des; în calitatea lui de liberal, Orso nu voia să vorbească unui satelit al puterii, aşa că numai miss Lydia susţinea conversaţia. La rândul lui, prefectul n-o lăsa să lâncezească şi se vedea bine că îi făcea mare plăcere să vorbească de Paris şi de societate cu o femeie care cunoştea toate notabilităţile europene. Din când în când, şi vorbind înainte, se uita la Orso cu o deosebită curiozitate.

— Pe domnul della Rebbia l-aţi cunoscut pe continent? o întrebă pe miss Lydia.

Oarecum încurcată, miss Lydia îi răspunse că l-a cunoscut pe nava cu care au sosit în Corsica.

— E un tânăr tare cumsecade — spuse prefectul cu jumătate gură. Şi spusu-v-a el, oare — urmă prefectul cu glas şi mai scăzut — ce-l aduce în Corsica?

Miss Lydia îşi reluă aerul ei maiestuos:

— Nu i-am cerut să mi-o spună; îl puteţi întreba.

Prefectul tăcu; peste o clipă, însă, auzindu-l pe Orso adresând colonelului câteva cuvinte în englezeşte, spuse:

— Aţi călătorit mult pare-se, domnul meu. De bună seamă că aţi uitat Corsica… şi datinile ei.

— E drept că eram foarte tânăr când am părăsit-o.

— Mai faceţi parte din armată?

— Sunt în semi-soldă, domnule.

— Nu mă îndoiesc, domnul meu, că aţi slujit prea mult timp în armata franceză, ca să nu fi devenit cu totul francez.

Ultimele vorbe le-a rostit cu o învederată îngâmfare.

Corsicanii nu se simt deloc măguliţi când li se aminteşte că fac parte din marea naţiune. Ei vor să fie un neam de sine stătător şi îndreptăţesc îndeajuns această pretenţie, pentru a le fi acordată.

Cam înţepat, Orso răspunse:

— Credeţi oare, domnule prefect, că pentru a fi un om de onoare, un corsican are nevoie să servească în armata franceză?

— De bună seamă, nu — spuse prefectul — şi nici nu m-am gândit la asta: vorbeam numai de anumite *obiceiuri ale pământului* din acest ţinut, dintre care unele nu pot fi tocmai pe placul unui dregător.

Apăsă pe cuvintele *obiceiul pământului,* luându-şi o

înfăţişare, pe cât i-a fost în putinţă, mai gravă. După asta, se ridică şi ieşi, cu făgăduiala că miss Lydia se va duce s-o vadă pe soţia lui, la prefectură.

După plecarea lui, miss Lydia spuse:

— A trebuit să vin în Corsica ca să aflu ce-i un prefect. Acesta îmi pare foarte îndatoritor.

— În ceea ce mă priveşte — făcu Orso — n-aş putea spune la fel, şi-l găsesc foarte ciudat, cu aerul lui îngâmfat şi misterios.

Colonelul aţipise de-a binelea; miss Lydia îi aruncă o privire, apoi, scoborând glasul:

— Eu găsesc — spuse ea — că nu-i chiar atât de misterios pe cât spui, căci cred că l-am înţeles.

— Sunteţi, desigur, foarte perspicace, miss Nevil; dar, dacă aţi găsit oarecare spirit în cele ce-a spus, e numai pentru că domnia-voastră l-aţi pus.

— Dacă nu mă înşel, e o frază a marchizului de Mascarille[45], domnule della Rebbia? Dar... vreţi să vă dau o dovadă a pătrunderii mele? Sunt puţin vrăjitoare şi mi-i destul să văd un om de două ori ca să-i ghicesc gândurile.

— Doamne, mă înspăimântaţi. Dacă-mi puteţi tâlcui gândurile, nu ştiu dacă trebuie să mă bucur, sau să mă întristez.

— Domnule della Rebbia — urmă miss Lydia roşind — ne cunoaştem de abia de câteva zile; dar pe mare şi în ţinuturi barbare... sper că mă iertaţi... şi în ţinuturi barbare, te împrieteneşti mai repede decât între oameni de lume... Aşa că, nu te mira că îţi vorbesc prieteneşte de lucruri oarecum prea intime şi în care un străin ar trebui poate să nu se amestece.

---

[45] Aluzie la o frază din *Précieuses ridicules*, scena a IX-a, dar spusă de Cathos ca răspuns lui Mascarille: *„Pour voir chez nous mérite, il faut que vous l'y azez amené"* (n. ed. franceze)

— O, nu spuneţi cuvântul acesta, miss Nevil; celălalt îmi plăcea mult mai mult.

— Ei bine, domnul meu, trebuie să-ţi spun, că fără să fi căutat anume să-ţi pătrund tainele, le-am aflat în parte şi unele dintre ele mă întristează. Cunosc, domnule, nenorocirea care ţi-a lovit familia; mi s-a vorbit mult de firea răzbunătoare a compatrioţilor dumitale şi de felul lor de-a se răzbuna... Nu la asta făcea aluzie prefectul?

— Cum puteţi crede, miss Lydia?!... şi Orso se făcu palid ca moartea.

— Nu, domnule della Rebbia — spuse ea, întrerupându-l; ştiu că eşti un gentleman plin de onoare. Chiar dumneata mi-ai spus că în ţara dumitale, numai oamenii din popor mai cunosc *vendetta...* pe care o priviţi ca pe un soi de duel...

— Mă credeţi în stare să devin asasin?

— De vreme ce-ţi vorbesc de asta, domnule Orso, trebuie să-ţi dai seama că nu mă îndoiesc de dumneata şi dacă ţi-am vorbit — urmă ea plecând ochii — e că am înţeles că, reîntors în ţara dumitale, ispitit poate de prejudecăţi barbare, îţi va face plăcere să afli că este cineva care te stimează pentru curajul de a le ţine piept. Hai — spuse ea ridicându-se — să nu mai vorbim despre aceste urâte lucruri; îmi dau durere de cap şi, de altfel, e foarte târziu. Nu te-ai supărat pe mine? Bună seara, după moda englezească — şi îi întinse mâna.

Orso i-o strânse cu un aer grav şi înduioşat.

— Află, domnişoară, că sunt momente în care instinctul strămoşesc se trezeşte în mine. Uneori, când mă gândesc la sărmanul meu tată... mă frământă gânduri îngrozitoare... Datorită domniei-tale, sunt pe vecie izbăvit. Mulţumesc, mulţumesc.

Era pe punctul de a urma; dar miss Lydia răsturnă o

linguriţă de ceai, la zgomotul căreia colonelul se trezi.

— Della Rebbia, mâine dimineaţă la cinci, vânătoare! Fii punctual.

— Da, domnule colonel.

V

A doua zi, cu puţin înainte de înapoierea vânătorilor, miss Nevil, întorcându-se dintr-o plimbare pe malul mării, se îndrepta spre han cu camerista ei, când zări o tânără femeie îmbrăcată în negru, călare pe-un cal mărunt dar inimos, intrând în oraş. Era urmată de-un soi de ţăran şi el călare, într-un mintean de şaiac năhutiu, cu plosca în bandulieră şi pistol la brâu; în mână ţinea o puşcă al cărei pat se proptea într-un cobur de piele prins de oblâncul şelei; pe scurt, în deplin costum de haiduc de melodramă, sau de burghez corsican în călătorie. Distinsa frumuseţe a femeii i-a atras cel dintâi atenţia lui miss Nevil. Părea să aibă douăzeci de ani. Era înaltă, albă, cu ochii de un albastru închis, cu buze trandafirii şi dinţi ca smalţul. Mândria, nelinişstea şi tristeţea se vădeau laolaltă pe faţa ei. Pe cap purta acel văl de mătase neagră, numit *mezzaro,* adus în Corsica de genovezi şi care le şade atât de bine femeilor. Cozi împletite şi lungi de păr castaniu îi făceau turban în jurul capului, îmbrăcămintea îi era curată, dar cât se poate de simplă.

Miss Nevil avu tot timpul s-o privească, doamna cu *mezzaro* oprindu-se în stradă pentru a descoase pe cineva, foarte stăruitor, după cât o arăta căutătura; după ce primi răspunsul, îi croi o joardă calului şi o porni în trap întins până la poarta hotelului la care trăseseră sir Thomas şi Orso. Aici, după ce schimbă câteva vorbe cu hotelierul, descălecă cu sprinteneală şi se aşează pe o bancă de piatră

de lângă poarta de intrare, în timp ce însoţitorul ei ducea caii la grajd. În costumul ei parizian, miss Lydia trecu prin faţa străinei, fără ca aceasta să-şi ridice ochii la ea. Un sfert de ceas mai târziu, deschizând fereastra, o văzu pe doamna cu *mezzaro* în acelaşi loc şi în aceeaşi atitudine. Curând apărură colonelul şi Orso, întorcându-se de la vânătoare. La ivirea lor, hotelierul spuse câteva cuvinte domnişoarei în doliu, arătându-i cu degetul pe tânărul della Rebbia. Dânsa roşi, se ridică în grabă, înaintă câţiva paşi, apoi rămase locului ca buimăcită. Foarte aproape de ea, Orso o privea nedumerit.

— Eşti — spunea ea — cu tulburare în glas, Orso Antonio della Rebbia? Eu sunt Colomba.

— Colomba! exclamă Orso.

Şi, luând-o în braţe, o sărută cu căldură, ceea ce miră puţin şi pe colonel şi pe fiica lui, căci în Anglia nu se sărută nimeni pe stradă.

— Frăţioare — spuse Colomba — mă ierţi c-am venit fără încuviinţarea dumitale; dar am aflat de la prietenii noştri că ai sosit şi pentru mine e o mare mângâiere să te văd...

Orso o sărută din nou; apoi, întorcându-se către colonel, spuse:

— E sora mea şi n-aş fi cunoscut-o dacă nu şi-ar fi spus numele. Colomba, colonelul sir Thomas Nevil. Domnule colonel, binevoiţi a mă ierta, dar astăzi nu voi avea cinstea să iau masa cu dumneavoastră... Sora mea...

— Ei, dar unde naiba vrei să mănânci, dragul meu? exclamă colonelul. Ştii bine că în sărăcia asta de han nu se pregăteşte decât o masă şi aceea-i a noastră. Va fi o plăcere pentru fiica mea ca domnişoara să mănânce cu noi.

Colomba îşi privi fratele care nu se lăsă mult rugat şi intrară cu toţii în cea mai mare încăpere a hanului, care-i servea colonelului de salon şi de sufragerie. Domnişoara

della Rebbia, prezentată lui miss Nevil, făcu o adâncă reverenţă, dar fără să scoată o vorbă. Se vedea că era foarte intimidată şi că pentru întâia oară în viaţa ei, poate, se găsea în faţa unor oameni de lume străini. În purtarea ei totuşi nu era nimic provincial. Ciudăţenia îi ascundea stângăcia. Tocmai prin asta-i plăcu lui miss Nevil; şi cum în hotelul pe care colonelul şi toţi ai lui îl umpluseră, nu mai era nicio cameră liberă, miss Lydia merse cu bunăvoinţa sau poate curiozitatea, până la a-i oferi domnişoarei della Rebbia să-i pună un pat în odaia ei.

Colomba îngăimă câteva cuvinte de mulţumire şi porni în grabă în urma cameristei domnişoarei Nevil, pentru a se dichisi puţin, ca după orice călătorie călare prin praf şi soare.

Revenind în salon, se opri în faţa puştilor colonelului, pe care vânătorii le aşezaseră într-un ungher:

— Frumoase arme! spuse ea. Ale dumitale sunt, frăţioare?

— Nu, sunt puşti englezeşti, ale colonelului. Pe cât de bune, pe atât de frumoase.

— Mult aş vrea — spuse Colomba — să ai una la fel.

— Printre astea trei, fără îndoială, e şi una a domnului della Rebbia — spuse colonelul. Ştie cum să umble cu ea. Astăzi, din paisprezece focuri, paisprezece bucăţi!

Pe dată începu o întrecere de mărinimie în care Orso fu răpus, spre marea mulţumire a surorii sale, după cum se putea vedea uşor după expresia de copilăroasă bucurie care îi lumină deodată faţa, atât de întunecată cu o clipă înainte.

— Prietene, alege — spuse colonelul.

Orso refuză.

— Ei bine, domnişoara, sora dumitale, va alege pentru dumneata.

Colomba nu se lăsă rugată: alese cea mai puţin damaschinată din puşti, dar nimerise un minunat Manton[46], de calibru mare.

— Asta — spuse ea — trebuie să aibă bătaie bună.

Încurcat, fratele ei nu mai ştia cum să mulţumească, dar masa veni la timp, scoţându-l din încurcătură. Miss Lydia văzu cu încântare cum Colomba care se codise să ia loc şi care nu se hotărâse decât în urma unei priviri a fratelui ei, făcea ca orice bună catolică semnul crucii, înainte de a începe să mănânce.

— Bine — îşi spuse ea — iată ceva patriarhal.

Şi se hotărî să ia seama la tot ce-i neobişnuit în această tânără reprezentantă a vechilor datini ale Corsicei. Lui Orso, se vedea bine că nu-i e tocmai îndemână, fără îndoială de teamă ca nu cumva sora lui să spună sau să facă ceva care să-i scoată prea mult la iveală ţărănia de-acasă. Dar Colomba nu-şi lua ochii de la el şi-şi potrivea purtarea după aceea a fratelui ei. În răstimpuri, îl privea ţintă, cu o stranie expresie de tristeţe; şi, atunci, dacă ochii lui Orso se întâlneau cu ai ei, el, cel dintâi, îşi întorna privirile, ca şi cum ar fi vrut să ocolească o întrebare pe care sora lui i-o punea în gând şi pe care o înţelegea prea bine. Se vorbea franţuzeşte, pentru că colonelul vorbea foarte prost italieneşte. Colomba înţelegea limba franceză şi rostea chiar destul de bine puţinele cuvinte pe care era nevoită să le schimbe cu gazdele ei.

După masă, colonelul, care băgase de seamă că fratele şi sora nu se simţeau în largul lor, îl întrebă cu obişnuita-i sinceritate, pe Orso, dacă nu dorea să rămână singur cu domnişoara Colomba, propunând ca în cazul acesta să treacă în odaia vecină cu fiica lui. Dar Orso se grăbi să mulţumească şi să răspundă că vor avea destulă vreme de

[46] Armă fabricată la Manton (Anglia) (n. ed. franceze).

vorbit la Pietranera. Era numele satului unde urma să locuiască.

Colonelul îşi luă atunci locul obişnuit pe sofa şi miss Nevil, după ce încercă zadarnic mai multe subiecte de conversaţie pentru a o face pe Colomba să vorbească, îl rugă pe Orso să-i citească un cânt din Dante: era poetul ei favorit. Orso alese din *Infern* cântul în care se găseşte episodul Francescăi da Rimini, şi începu să citească, silindu-se să scoată cât mai bine în relief sublimele terţine, care vădesc atât de limpede primejdia de a citi în doi o carte de dragoste. Pe măsură ce citea, Colomba se apropia de masă, ridicându-şi capul pe care îl ţinea aplecat; în pupilele ei dilatate sticlea un foc neobişnuit: pălea şi roşea pe rând, zvârcolindu-se pe scaun fără încetare. Minunată plămădeală italiană, care pricepe poezia fără ca vreun tipicar să-i fi dezvăluit frumuseţea!

După terminarea lecturii, spuse:

— Ce frumos! Cine a făcut asta, frăţioare?

Orso rămase puţin descumpănit, dar miss Lydia răspunse zâmbind că e un poet florentin mort de mai multe veacuri.

— La Pietranera am să-ţi dau să citeşti pe Dante, spuse Orso.

— Doamne, ce frumos e! repetă Colomba; şi spuse două sau trei terţine pe care le prinsese, la început încetişor, apoi, însufleţindu-se, şi declamându-le cu voce tare şi cu mai multă inimă decât le citise fratele ei.

Miss Lydia, uimită, spuse:

— Se vede că-ţi place mult poezia. Cât îţi invidiez fericirea de a-l citi pe Dante ca pe o carte nouă.

— Vă daţi seama, miss Nevil — spuse Orso — câtă putere au versurile lui Dante, pentru a răscoli astfel o mică sălbăticiune care nu ştie decât “Tatăl nostru”… De fapt, mă înşel*;* îmi amintesc că Colomba e din breaslă. De mic copil

se căznea să facă versuri şi tatăl meu îmi scria că e cea mai bună bocitoare din Pietranera şi două poşte împrejur.

Colomba aruncă fratelui ei o privire rugătoare. Miss Nevil auzise de improvizatoarele corsicane şi nu mai putea de nerăbdare să audă una. Nu pierdu prilejul de a o ruga pe Colomba să-i arate ce poate. Orso se împotrivi atunci, căindu-se că şi-a adus atât de bine aminte de harurile poetice ale surorii lui. Degeaba se jură el că nu e nimic mai anost decât o *ballata* corsicană, degeaba încercă să-i încredinţeze că a recita versuri corsicane, după Dante înseamnă a-ţi trăda ţara; nu izbuti decât să aţâţe capriciul lui miss Nevil aşa că în cele din urmă se văzu silit să-i spună surorii lui:

— Ei bine, improvizează ceva, dar să fie scurt.

Colomba oftă, îşi aţinti preţ de un minut privirea pe velinţa care acoperea masa, apoi pe grinzile din tavan; în fine, acoperindu-şi ochii cu mâna, în credinţa pe care şi unele păsări o au că nu sunt văzute decât atunci când văd şi ele, cântă sau mai degrabă declamă cu glas şovăitor, *serenata* de mai la vale:

FECIOARA ŞI HULUBUL SĂLBATIC

“În vale, departe, hăt peste munţi — în fiece zi, mai mult de-un ceas soarele nu hodineşte; acolo, în vale, se află o casă mohorâtă — cu iarbă pe prag. Uşile şi ferestrele pururi ferecate. Nici umbră de fum pe hogeag nu se-nalţă. Dar soarele când se iveşte la prânz — un geam se deschide — şi orfana se aşază, torcând la vârtelniţa ei: toarce şi cântă torcând — un cântec de jale; dar cântecul îi e zadarnic, cântec fără răspuns. Într-o zi de primăvară — un hulub pogorî pe-un arbore din apropiere — şi auzi cântecul tinerei fete. Junǎ copilă — îi zise — află că nu plângi numai tu — un

aprig şoim mi-a răpit tovarăşa. Arată-mi, hulubule, şoimul răpitor; în norii înaltului de s-ar sui — pe loc ţi-l dobor la pământ. Dar mie, mie sărmana, cine-mi va aduce fratele — plecat pe străine meleaguri? *Copilă, spune-mi unde ţi-e fratele şi voi zbura la el.”*

— Cuviincios hulub! exclamă Orso îmbrăţişându-şi sora cu o tulburare care nu se potrivea de loc cu tonul glumeţ cu care-i vorbise.

— Cântecul dumitale e fermecător — spuse miss Lydia. Aş vrea să mi-l scrii în album. O să-l traduc în englezeşte şi am să dau să-l pună pe muzică.

Bravul colonel, care nu pricepuse iotă, se uni în complimente cu fiica lui. Întrebă apoi:

— Hulubul acela de care vorbeşti, domnişoară, nu-i pasărea aceea pe care am mâncat-o azi *a la crapaudine*[47]?

Miss Nevii îşi aduse albumul şi nu mică-i fu mirarea când văzu că improvizatoarea face o neobişnuită economie de hârtie. În loc să fie scrise separat, versurile urmau aceeaşi linie, pe cât îngăduia latul hârtiei, aşa că nu se mai potriveau cu ştiuta definiţie a compoziţiilor poetice: Rânduri scurte, de lungimi diferite, cu spaţiu alb de fiecare parte. Mai era mult de spus şi asupra ortografiei cam năstruşnice a domnişoarei Colomba, care, în mai multe rânduri, stârni zâmbetele lui miss Nevil, în timp ce mândria frăţească a lui Orso era pusă la grea încercare.

Sosind ceasul culcării, cele două tinere se retraseră în odaia lor. Aici, pe când miss Lydia îşi desprindea cerceii şi brăţările, băgă de seamă că tovarăşa ei scotea de sub rochie un obiect lung ca o balenă de corset, dar de o cu

[47] Un fel de a prepara puii şi porumbeii constând în a-i turti şi strivi, îndepărtându-le aripile şi picioarele, ceea ce îi face să semene cu o broască. Se frig apoi la grătar.

totul altă formă. Colomba aşează obiectul cu băgare de seamă şi oarecum pe furiş, sub *mezzaro*-ul ei, pus pe masă; apoi căzu în genunchi, rugându-se cu evlavie.

Peste două minute era în pat. Curioasă din fire şi înceată, ca toate englezoaicele, la dezbrăcat, miss Lydia se apropie de masă şi, prefăcându-se a căuta un ac, ridică *mezzaro*-ul şi văzu un stilet, destul de lung şi lucrat cu meşteşug, în sidef şi argint; lucrătura era minunată. Era o armă veche şi de mare preţ pentru un amator.

— E în obiceiul pământului — spuse miss Nevil zâmbind — ca domnişoarele să poarte această mică sculă în corset?

— N-ai încotro — răspunse Colomba oftând. Întâlneşti atâţia ticăloşi!

— Şi ai avea, în adevăr, curajul să loveşti aşa?

Şi miss Nevil, cu stiletul în mână, făcu gestul lovirii ca la teatru, de sus în jos.

— Da, dacă e nevoie — spuse Colomba, cu glasul ei blând şi muzical — ca să mă apăr pe mine sau pe prietenii mei... Dar nu se ţine stiletul aşa; te poţi răni dacă persoana pe care vrei s-o loveşti se fereşte. Şi, ridicându-se în capul oaselor, zise: Uite-aşa, de jos în sus. În felul acesta lovitura e mortală, pare-se. Ferice de aceia care se pot lipsi de asemenea arme!

Oftă, îşi lăsă capul pe pernă şi închise ochii. Greu de închipuit cap mai frumos, mai nobil, mai feciorelnic. Phidias[48], pentru a-şi ciopli Minerva, n-ar fi râvnit alt model.

VI

Numai pentru a mă conforma preceptului lui Horaţiu m-

[48] Renumit sculptor grec din secolul al V-lea î.e.n., autorul unor statui celebre printre care şi cea a zeiţei Athena (Minerva)

am avântat dintru început, *in medias res*[49]. Acum, că totul doarme, şi frumoasa Colomba, şi colonelul, şi fata[50], voi folosi acest prilej pentru a lumina cititorul asupra unor anume amănunte, pe care nu se poate să nu le ştie dacă vrea să pătrundă mai adânc în această poveste adevărată. Am apucat a-i spune că colonelul della Rebbia, tatăl lui Orso, a fost asasinat; în Corsica însă nu poţi fi asasinat ca în Franţa, de orice ocnaş care nu găseşte altă cale pentru a-ţi prăda argintăria: nu te asasinează decât duşmanii tăi; pricina duşmăniei, însă, e adesea foarte greu de dibuit. Multe familii se urăsc din veche obişnuinţă; dar de unde anume purcede ura, nimeni nu mai ştie.

Familia colonelului della Rebbia ura mai multe familii, dar mai cu seamă familia Barricini; unii spuneau că-n veacul al XVI-lea, un della Rebbia ruşinase pe o Barricini şi că fusese înjunghiat în urmă de o rudă a domnişoarei batjocorite. Alţii, în schimb, povesteau faptul cu totul altfel, pretinzând că o della Rebbia fusese ruşinată şi un Barricini înjunghiat. Oricum să fi fost, între cele două neamuri cursese sânge, cum zic bătrânii. Totuşi, împotriva datinii, acest omor n-a stârnit altele; asta pentru că atât familia della Rebbia cât şi Barricini au fost la fel prigonite de ocârmuirea genoveză şi cei tineri desţărându-se, amândouă neamurile au fost, preţ de mai multe generaţii, văduvite de răzbunători inimoşi. Către sfârşitul veacului trecut, un della Rebbia, ofiţer în serviciul Neapolului, aflându-se într-o casă de joc, s-a luat la ceartă cu nişte militari, care printre alte insulte l-au numit păzitor de capre corsican; el a tras spada; dar singur contra trei, nu i-ar fi mers bine dacă un străin care juca şi el acolo

[49] Horaţiu (*Arta poetică*, vers 1487) spune că poetul epic îşi duce totdeauna ascultătorul în miezul evenimentelor (*in medias res*), ca şi cum acestea i-ar fi dinainte cunoscute(n. ed. franceze)

[50] Parodia versului lui Racine de la începutul tragediei Ifigenia „Dar doarme tot: armate, şi vântul, şi Neptun” (n. ed. franceze).

n-ar fi strigat “Şi eu sunt corsican” şi nu i-ar fi sărit în ajutor. Acest străin era un Barricini, care, de altfel, nu-şi cunoştea compatriotul. Când s-au lămurit şi de o parte şi de alta, temenelele şi jurămintele de veşnică prietenie nu se mai sfârşeau; căci, corsicanii leagă lesne prieteşug cât sunt pe continent; în insulă, e tocmai dimpotrivă. Asta s-a vădit şi în această împrejurare: della Rebbia şi Barricini au fost buni prieteni câtă vreme au rămas în Italia; o dată înapoiaţi în Corsica, însă, nu se mai vedeau decât arareori, măcar că locuiau în acelaşi sat şi, la moartea lor, se spunea că trecuseră pe puţin cinci sau şase ani de când nu-şi mai vorbiseră. Fiii lor vieţuiau, de asemenea, în *etichetă,* cum se spunea în insulă. Unul din ei, Ghilfuccio, tatăl lui Orso, a fost militar; celălalt, Giudice Barricini, avocat. Şi unul şi altul, ajunşi şefi de familie şi despărţiţi prin meserie, aproape că n-au avut prilej să se întâlnească sau să audă vorbind unul de altul.

Totuşi, într-o bună zi, la Bastia, către 1809, Giudice, citind într-un ziar că de curând căpitanul Ghilfuccio fusese decorat, a spus, faţă cu martori, că asta nu-l miră, ştiut fiind că generalul… îi proteguieşte familia. Aceste vorbe au ajuns la Viena, la urechea lui Ghilfuccio care, la rându-i, a spus unui compatriot că trage nădejde să-l găsească pe Giudice tare bogat, de vreme ce scoate mai mulţi bani din procesele pierdute, decât din cele pe care le câştigă. Nu s-a ştiut niciodată dacă prin asta voia să lase să se înţeleagă cum că avocatul îşi înşală clienţii, sau dacă se mărginea să rostească răsuflatul adevăr că o afacere necurată aduce mai mult unui om de legi decât o cauză dreaptă. Oricum ar fi, avocatul Barricini a luat cunoştinţă de batjocură şi n-a uitat-o. În 1812 cerea să fie numit primar în comuna lui şi trăgea nădejde să izbutească, când generalul… scrise prefectului recomandându-i o rudă a soţiei lui Ghilfuccio.

Prefectul se grăbi să facă pe placul generalului şi Barricini n-a pregetat să pună înfrângerea pe seama uneltirilor lui Ghilfuccio.

După căderea împăratului, în 1814, ocrotitul generalului fu pârât ca bonapartist şi înlocuit de Barricini. La rândui lui, Barricini a fost destituit în cele “O sută de zile”; dar, după trecerea furtunii, reintră cu mare pompă în stăpânirea ştampilei primăriei şi a registrelor stării civile.

Din clipa aceasta, steaua lui a strălucit mai vie ca niciodată. Colonelul della Rebbia, pus în semisoldă şi retras la Pietranera, trebui să se apere într-un nedeclarat război de şicane, mereu împrospătate, dezlănţuit împotrivă-i: ba era dat în judecată pentru dauna săvârşită de calul lui în ţarcurile domnului primar; ba, sub cuvânt că repară caldarâmul bisericii, primarul punea să se scoată o lespede sfărâmată purtând herbul familiei della Rebbia şi sub care hodinea un vlăstar al acestui neam. Dacă mâncau caprele răsadurile colonelului, stăpânii acestor dobitoace se bucurau de sprijinul primarului; rând pe rând, băcanul care ţinea oficiul poştal din Pietranera şi pândarul, bătrân ostaş mutilat, ambii oameni de-ai familiei della Rebbia, au fost daţi afară şi înlocuiţi cu oameni de-ai familiei Barricini.

Soţia colonelului a lăsat cu limbă de moarte că doreşte să fie îngropată în mijlocul unui crâng în care-i plăcea să se plimbe; primarul a declarat pe dată că va fi înmormântată în cimitirul comunal, dat fiind că nu primise nicio autorizaţie care să încuviinţeze morminte răzleţe. Înfuriat, colonelul declară că până să vină autorizaţia, soţia lui va fi îngropată în locul pe care şi l-a ales şi puse să se sape o groapă. La rândui lui, primarul puse şi el să se sape una la ţintirim şi chemă jandarmii, pentru ca forţa, zicea el, să fie de partea legii. În ziua înmormântării cele două părţi s-au trezit faţă în faţă şi gata-gata să se încaiere pentru rămăşiţele doamnei

della Rebbia. Vreo patruzeci de ţărani bine înarmaţi aduşi de rudele răposatei au silit preotul, la ieşirea din biserică, să ia drumul crângului; pe de altă parte, primarul, cu cei doi fii, cu oamenii lui şi jandarmii, veniră la faţa locului, pentru a se împotrivi. Când se ivi, poruncind ritos convoiului să dea înapoi, fu primit cu huiduieli şi ameninţări; adversarii erau mai numeroşi şi păreau, hotărâţi. La vederea lui, mai multe puşti fură încărcate; se spune chiar că un cioban îl luase la ochi, dar colonelul îi îndepărtă puşca zicând: “Să nu tragă nimeni fără porunca mea!” Primarul, din fire “de lovituri temător” ca Panurge[51] şi, neprimind lupta, făcu cale-ntoarsă cu toţi ai lui; atunci, jalnicul convoi se puse în mişcare, având grijă să ia drumul cel mai lung, pentru a trece prin faţa primăriei. În drum, unui idiot care se băgase în convoi i se năzări să strige “trăiască împăratul!” Două sau trei glasuri îi răspunseră şi rebbianiştii, însufleţindu-se din ce în ce, se îndemnară să înjunghie un bou al primarului care le ieşise, întâmplător, în cale. Din fericire, colonelul împiedică această năsâlnicie.

Se înţelege că s-a încheiat proces-verbal şi că primarul făcu prefectului un raport în stilul cel mai sublim, în care înfăţişa legile divine şi umane călcate în picioare — maiestatea lui, a primarului, aceea a preotului, nesocotite şi insultate — colonelul della Rebbia punându-se în capul unui complot bonapartist pentru a schimba ordinea succesiunii la tron şi a îndemna cetăţenii să ridice armele unii împotriva altora, crime prevăzute în articolele 86 şi 91 din Codul Penal.

Exagerarea acestei plângeri a dăunat efectului. Colonelul i-a scris prefectului şi procurorului regal: o rudă a soţiei lui era cimotie cu un deputat al insulei, un altul era văr cu

[51] Personaj principal din cartea *Pantagruel* de Rabelais, întrunind toate defectele firii omeneşti.

preşedintele curţii regale. Mulţumită acestor protecţii complotul a fost dat uitării, doamna della Rebbia a rămas în crâng şi numai idiotul a fost condamnat la cincisprezece zile închisoare.

Nemulţumit de rezultatul afacerii, avocatul Barricini îşi îndreptă bateriile în altă direcţie. Scoase la iveală un vechi hrisov, în temeiul căruia tăgădui colonelului dreptul de proprietate asupra unui oarecare curs de apă, care punea în mişcare o moară. A început un proces care a durat multă vreme. După trecere de un an, Curtea urma să se rostească dând, mai mult ca sigur, dreptate colonelului, când domnul Barricini depuse în mâinile procurorului regal o scrisoare semnată de un anume Agostini, bandit faimos, care îl ameninţă pe el, primarul, cu dare de foc şi moarte, dacă nu se leapădă de pretenţiile lui. Se ştie că în Corsica sprijinul bandiţilor e foarte căutat, şi că, pentru a-şi ajuta prietenii, ei se amestecă adesea în certurile dintre particulari. Primarul trăgea foloase din scrisoare, când un nou incident se ivi, încurcând iţele. Banditul Agostini a scris procurorului regal, plângându-se că i s-a măsluit scrisul, pentru a-l ponegri şi a-l face să treacă drept un om care-şi pune obrazul pentru bani. “Dacă-l descopăr pe plastograf — spunea el la sfârşitul scrisorii — îi voi da o pedeapsă de pomină.”

Era limpede că Agostini nu scrisese scrisoarea ameninţătoare primarului; familia della Rebbia acuza familia Barricini şi *viceversa.* Şi de o parte şi de alta izbucneau ameninţări, iar justiţia nu mai ştia încotro să caute vinovaţii. În timpul acesta, colonelul Ghilfuccio a fost asasinat. Iată faptele aşa cum au fost stabilite de organele judiciare: la 2 august 18... pe înnoptate, femeia Madeleine Pietri, care ducea grâne la Pietranera, a auzit două detunături de armă la scurt răstimp, trase, după cât i s-a

părut, într-o văgăună care duce în sat, cam la o sută cincizeci de paşi de locul unde se afla ea. Aproape în acelaşi timp a văzut un om care alerga, aplecându-se, pe o potecă printre vii, îndreptându-se spre sat. Omul s-a oprit o clipă, uitându-se în urmă; era prea departe, însă, ca femeia Pietri să-i poată vedea chipul şi, în afară de asta, avea în gură o frunză de viţă care îi acoperea aproape întreaga faţă.

După ce-şi lăsă sarcina, femeia Pietri sui poteca în goană şi-l găsi pe colonelul della Rebbia scăldat în sânge, străpuns de două gloanţe, dar răsuflând încă. Lângă el era puşca încărcată şi cu cocoaşele ridicate ca şi cum s-ar fi apărat împotriva unui ins care îl ataca din faţă, în clipa în care un altul îl lovea pe la spate. Horcăia şi se lupta cu moartea, dar fără să poată rosti o vorbă, ceea ce după spusele medicilor era din pricina rănilor care-i sfâşiaseră plămânul. Sângele îl înăbuşea; curgea încet, ca o spumă roşie. Zadarnic l-a ridicat femeia Pietri, punându-i câteva întrebări. Vedea ea bine că voia să vorbească, dar nu izbutea. Băgând de seamă că se căznea să-şi ducă mâna la buzunar, îi scoase în grabă din el un portofel pe care i-l întinse deschis. Rănitul luă creionul din portofel şi încercă să scrie. De fapt martora îl văzuse înjghebând cu mare greutate mai multe litere; dar neştiind citi, nu le-a desluşit înţelesul. Sleit de această sforţare, colonelul lăsă portofelul în mâna femeii Pietri şi i-o strânse cu putere privind-o cu o căutătură ciudată, ca şi cum ar fi vrut să spună, după propriile cuvinte ale martorei: “E important, e numele asasinului meu!”

Femeia Pietri urca în sat când îl întâlni pe domnul primar Barricini cu fiul sau Vincentello. Era aproape noapte. Povesti ce văzuse. Primarul luă portofelul şi alergă la primărie să-şi încingă eşarfa şi să-şi cheme secretarul şi jandarmii. Rămasă singură cu tânărul Vincentello,

Madeleine Pietri îi propuse să se ducă sa dea ajutor colonelului, în cazul că ar mai fi în viaţă; dar Vincentello îi răspunse că dacă s-ar apropia de un om care a fost duşmanul înverşunat al familiei sale, toţi ar spune că el l-a ucis. Puţin după asta primarul sosi, îl găsi pe colonel mort, porunci să se ridice cadavrul şi încheie un proces-verbal.

Cu toată tulburarea, firească în asemenea împrejurări, domnul Barricini s-a grăbit să pună sub sigiliu portofelul colonelului şi să facă toate cercetările cu putinţă; dar niciuna n-a dus la vreo descoperire importantă.

La venirea judecătorului de instrucţie, portofelul a fost deschis şi, pe-o pagină pătată de sânge s-au văzut câteva litere însemnate de o mână istovită, foarte citeţe totuşi. Se putea citi: *Agosti...* şi judecătorul se încredinţă că colonelul l-a numit pe Agostini ca asasin al său. Cu toate acestea, Colomba della Rebbia, chemată de judecător, ceru să vadă portofelul. După ce l-a răsfoit un răstimp, a întins mâna înspre primar răcnind: “Iată asasinul!” Aceste zise, cu o hotărâre şi o seninătate de mirare în marea durere în care era cufundată, povesti cum tatăl ei, primind cu câteva zile înainte o scrisoare de la fiul său, o pusese pe foc, dar că înainte de asta scrisese cu creionul în carnet adresa lui Orso, care schimbase garnizoana. Această adresă nu se mai găsea în carnet şi Colomba trăgea concluzia că primarul rupsese foaia pe care era scrisă, adică tocmai foaia pe care tatăl ei scrisese numele ucigaşului; acest nume, după spusa Colombei, a fost înlocuit de primar cu acel al lui Agostini. Judecătorul văzu, în adevăr, că în carnetul în care era scris numele lipsea o foaie; băgă repede de seamă, însă, că mai lipseau foi şi din alte carnete ale aceluiaşi portofel şi unii martori au declarat că colonelul avea obiceiul să rupă foi din carnet, când voia să aprindă un trabuc; nimic mai cu putinţă, deci, decât să fi rupt din

nebăgare de seamă adresa pe care o copiase.

În afară de asta, s-a constatat că primarul, după ce a luat în primire portofelul de la femeia Pietri, n-ar fi putut citi, din cauza întunericului; s-a dovedit că nu s-a oprit nicio clipă înainte de a intra în primărie şi că brigadierul de jandarmi, care l-a întovărăşit, l-a văzut aprinzând o lampă, punând portofelul într-un plic şi pecetluindu-l în faţa lui.

După ce şi-a terminat brigadierul depoziţia, Colomba, scoasă din sărite, îi căzu la genunchi, implorându-l pe tot ce avea mai sfânt să declare dacă nu l-a lăsat singur pe primar nicio clipă. După oarecare şovăială, brigadierul, vădit mişcat de tulburarea tinerei fete, mărturisi că se dusese să caute într-o cameră vecină o coală de hârtie mare, dar că n-a zăbovit niciun minut şi că primarul i-a vorbit mereu, în timp ce el căuta pe dibuite hârtia într-un sertar. De altfel, mărturisea că la înapoierea lui, portofelul plin de sânge era pe masă, în acelaşi loc unde îl aruncase primarul la intrare.

Domnul Barricini îşi făcu depunerea cu cel mai mare calm. Înţelegea — zicea el — pornirea domnişoarei della Rebbia şi mergea până acolo încât catadicsea să se apere. A dovedit că rămăsese toată seara în sat; că fiul său Vincentello era cu el, în faţa primăriei, în momentul crimei; în fine, că fiul său Orlanduccio, scuturat de friguri în chiar ziua aceea, nu se urnise din patul lui. Înfăţişă toate puştile din casă, dovedind că niciuna nu luase foc de curând. Adăugă că în ceea ce priveşte portofelul şi-a dat pe loc seama de importanţa lui; că l-a pecetluit şi l-a depus în mâinile ajutorului său, prevăzând că dată fiind duşmănia lui cu colonelul ar putea fi bănuit. Aminti, în fine, că Agostini ameninţase cu moartea pe acela care scrisese o scrisoare în numele lui şi dădu a se înţelege că ticălosul, bănuind se vede pe colonel, l-a asasinat. Nu e întâia oară când bandiţii se dedau la asemenea răzbunări şi din aceleaşi motive.

Cinci zile după moartea colonelului della Rebbia, Agostini, dibuit de un detaşament de voltijori, a fost ucis, luptându-se cu disperare. S-a găsit asupra-i o scrisoare a Colombei care îl implora să mărturisească dacă era sau nu vinovat de omorul care i se punea în sarcină. Cum banditul n-a dat niciun răspuns, aproape toţi au înţeles din asta că n-a avut îndrăzneala să spună unei fete că i-a ucis părintele. Totuşi, aceia care pretindeau că cunosc bine felul de-a fi al lui Agostini spuneau în şoaptă că dacă l-ar fi ucis pe colonel, s-ar fi lăudat cu asta. Un alt bandit, cunoscut sub numele de Brandolaccio, înmână Colombei o declaraţie în care îi chezăşuia pe *cuvânt de cinste* nevinovăţia camaradului său; dar singura dovadă pe care se întemeia era că Agostini nu-i spusese niciodată ca-l bănuia pe colonel.

Ca urmare, familia Barricini a fost lăsată în pace; judecătorul de instrucţie îl copleşi cu laude pe primar, iar acesta îşi încununa frumoasa comportare lepădându-se de toate pretenţiile asupra pârâtului pentru care se afla în proces cu colonelul della Rebbia.

Colomba improviză, după obiceiul pământului, o *ballata* în faţa cadavrului tatălui său şi a prietenilor adunaţi. Şi-a deşertat în ea toată ura împotriva Barricinilor, acuzându-i pe faţă de asasinat şi ameninţându-i cu răzbunarea fratelui ei. Aceasta era *ballata,* ajunsă foarte populară, pe care o cântase marinarul faţă de miss Lydia. Aflând de moartea tatălui său, Orso, pe atunci în nordul Franţei, ceru un concediu pe care nu-l obţinu. La început, după o scrisoare a surorii lui, crezuse că Barricinii sunt vinovaţi, dar curând după asta a primit copii după toate actele instrucţiei şi o scrisoare neoficială a judecătorului, care l-a convins, aproape, că banditul Agostini e singurul vinovat. La fiecare trei luni, Colomba îi scria pentru a-i reaminti bănuielile pe

care le numea dovezi. Fără voia lui, aceste învinuiri făceau să-i dea în clocot sângele corsican şi, uneori, nu era departe de a împărtăşi prejudecăţile surorii sale. Cu toate acestea, ori de câte ori îi scria, îi repeta că dovezile ei nu aveau niciun temei şi că nu erau vrednice de crezare. A oprit-o chiar, dar totdeauna în zadar, să-i mai pomenească de ele. Aşa au trecut doi ani, după care a fost pus în semi-soldă şi atunci s-a hotărât să se reîntoarcă acasă, nu pentru a se răzbuna pe oamenii pe care îi credea nevinovaţi cât pentru a-şi mărita sora şi a-şi vinde micile proprietăţi, în cazul că valoarea lor i-ar îngădui să trăiască pe continent.

VII

Fie că sosirea surorii lui îi va fi răscolit mai puternic lui Orso amintirea acoperişului părintesc, fie că îmbrăcămintea şi purtarea necioplită a Colombei îl stinghereau oarecum faţă de civilizaţii lui amici, a doua zi le spuse la toţi că are de gând să părăsească Ajaccio şi să se reîntoarcă la Pietranera. Între timp, la stăruinţa lui, colonelul făgădui să se oprească şi să-i fie musafir în modestul lui conac, în drum spre Bastia, el prinzându-se, în schimb, să-l ducă să vâneze căprioare, fazani, mistreţi şi altele.

În ajunul plecării, în loc să se ducă la vânătoare, Orso propuse o plimbare pe ţărmul golfului. Dând braţul miss Lydiei, puteau sta de vorbă în linişte, căci Colomba rămăsese în oraş pentru cumpărături, iar colonelul îi părăsea pe dată ca să tragă în pescăruşi şi nebune[52], spre marea uimire a trecătorilor care nu pricepeau ca cineva să irosească pulberea pe asemenea vânat.

Mergeau pe drumul care duce la paraclisul grecilor, de unde se vede cea mai frumoasă privelişte a mării; dar nici

[52] *Fou* — nebun, gen de pasăre palmipedă, apropiată de pelican.

nu se uitau la el.

— Miss Lydia… spuse Orso după o tăcere destul de lungă pentru a deveni apăsătoare — spune drept, ce crezi de sora mea?

— Îmi place mult — răspunse miss Nevil. Mai mult decât dumneata, urmă ea surâzând, căci e în toata puterea cuvântului corsicană, pe când dumneata eşti un sălbatic prea civilizat.

— Prea civilizat!… Ei bine! mă simt fără să vreau redevenind sălbatic, de când am pus piciorul în insula asta. O mulţime de gânduri îngrozitoare mă frământă, mă chinuie… şi simţeam nevoia să stăm puţin de vorbă înainte de a mă afunda în pustietatea mea.

— Trebuie să ai curaj, scumpe domn; vezi numai resemnarea surorii dumitale şi fie-ţi pildă.

— O, nu te înşela. Să nu crezi în resemnarea ei. Nu mi-a spus încă nicio vorbă, dar în fiecare privire a ei am citit ce aşteaptă de la mine.

— Şi ce aşteaptă, la urma urmei, de la dumneata?

— O, nimic alt… decât să încerc dacă puşca domnului colonel e tot atât de bună pentru om ca pentru potârniche.

— Ce idee! Cum poţi bănui una ca asta? Recunoşti singur că nu ţi-a spus încă nimic. E foarte urât din partea dumitale.

— Dacă nu se gândea la răzbunare, mi-ar fi vorbit cel dintâi de părintele nostru; n-a făcut-o. Ar fi rostit numele acelora pe care îi priveşte… pe nedrept, o ştiu, ca pe ucigaşii lui. Ei bine! nu, nici pomenealã. Noi ăştia, corsicanii, vezi dumneata, suntem un neam de oameni şireţi. Sora mea îşi dă seama că nu sunt cu totul la cheremul ei şi nu vrea să mă sperie, câtă vreme îi mai pot scăpa. O dată ce mă va fi dus, însă, la marginea prăpastiei, când mă va simţi ameţit, mă va împinge în abis.

Şi Orso îi dădu lui miss Nevil câteva amănunte cu privire la moartea tatălui său, aducându-i la cunoştinţă principalele dovezi care laolaltă vădeau că ucigaşul era Agostini.

— Nimic — urmă el — n-a putut-o convinge pe Colomba. Am văzut-o din ultima ei scrisoare. A jurat moarte Barricinilor*;* şi… miss Nevil, vezi câtă încredere am în dumneata… poate că ei n-ar mai fi pe astă lume, dacă una din acele prejudecăţi care, ţinând seamă de educaţia ei sălbatică, trebuie să-i fie iertată, n-ar face-o să fie încredinţată că, în calitatea mea de şef de familie, răzbunarea mă priveşte şi că onoarea mea e în joc.

— Crede-mă, domnule della Rebbia, îţi calomniezi sora.

— De loc, dumneata singură ai spus-o… e corsicană… gândeşte ca toţi ceilalţi. Ştii de ce eram atât de trist ieri?

— Nu, dar de câtva timp, parcă mereu ţi se îneacă corăbiile… Erai mult mai plăcut la începutul cunoştinţei noastre.

— Ieri, dimpotrivă, eram mai vesel, mai fericit ca de obicei. Ai fost atât de bună, atât de îngăduitoare cu sora mea!… Ne întorceam, colonelul şi eu, cu barca. Ştii ce mi-a spus unul din barcagii în infernalul lui dialect? “Îi fi doborât mult vânat Ors’ Anton’, dar Orlanduccio Barricini te-a întrecut.”

— Ei bine! ce-i atât de grozav în aceste vorbe? Ţii atât de mult să fii un vânător dibaci?

— Dar nu-ţi dai seama că mizerabilul voia să spună că nu voi avea curajul să-l ucid pe Orlanduccio?

— Află, domnule della Rebbia, că mă înspăimânţi. Se pare că aerul insulei voastre nu dă numai friguri, dar şi înnebuneşte. Din fericire, o vom părăsi în curând.

— Nu înainte de a fi fost la Pietranera. Ai făgăduit-o surorii mele.

— Şi dacă nu ne ţinem de vorbă trebuie oare să ne

aşteptăm la vreo răzbunare?

— Ţi-aduci aminte ce ne povestea, deunăzi, tatăl dumitale, despre indienii care ameninţă pe directorul Companiei că vor sta nemâncaţi până la moarte dacă nu se face dreptate cererilor lor?

— Vrei să zici că ai putea sta nemâncat până la moarte? Mă îndoiesc. Ai sta o zi nemâncat, după care domnişoara Colomba ţi-ar aduce un *bruccio*[53] atât de ademenitor că te-ai lăsa păgubaş de gândul acesta.

— Eşti crudă în zeflemelele dumitale, miss Nevil; ar trebui să mă cruţi. După cum vezi, sunt singur aici. Nu te aveam decât pe dumneata care să mă apere, să nu înnebunesc, cum spui; erai îngerul meu păzitor, şi-acum…

— Acum — spuse miss Lydia cu un ton serios — ai, pentru a-ţi apăra judecata care se clatină atât de uşor, onoarea dumitale de om şi de ostaş, şi… urmă ea întorcându-se pentru a culege o floare — dacă asta îţi poate fi cât de cât de folos, amintirea îngerului dumitale păzitor.

— O, miss Nevil, dacă aş şti că, în adevăr, te gândeşti cât de cât…

— Ascultă, domnule della Rebbia — spuse miss Nevil puţin mişcată — pentru că eşti un copil, îţi vorbesc ca unui copil. Pe când eram fetiţă, mama mi-a dat un frumos şirag de mărgele, pe care îl doream cu ardoare; dar mi-a spus: “Ori de câte ori vei pune şiragul, aminteşte-ţi că nu ştii încă franţuzeşte”. Şiragul îşi pierdu din farmec în ochii mei.

Devenise o remuşcare; dar îl purtam şi-am învăţat franţuzeşte. Vezi inelul ăsta? E un scarabeu egiptean găsit, cu voia dumitale, într-o piramidă. Această figură ciudată, pe care o iei poate drept o butelcă înfăţişează *viaţa omenească.* Sunt în ţara mea oameni care ar găsi ieroglifa

[53] Soi de brânză cu smântână la cuptor. Mâncare naţională în Corsica (n. a.).

foarte potrivită. Figura următoare e un scut cu un braţ ţinând o lance: asta vrea să zică *luptă, bătălie.* Aşadar, împreunarea celor două figuri formează această deviză pe care o găsesc destul de frumoasă*: viaţa e o luptă.* Să nu-ţi închipui cumva că traduc cu uşurinţă ieroglifele; un învăţat, cu *us* în coada numelui, mi le-a tălmăcit. Uite, îţi dăruiesc scarabeul. Când te vor ispiti relele gânduri corsicane, priveşte-mi talismanul şi spune-ţi că trebuie să ieşi biruitor din bătălia pe care o dezlănţuie pornirile rele. Dar, ce-i drept, nu predic rău.

— Mă voi gândi la dumneata, miss Nevil, şi-mi voi spune…

— Spune-ţi că ai o prietenă care ar fi nemângâiată dacă… te-ar şti spânzurat. Asta ar îndurera, de altfel, din cale-afară pe domnii *caporali,* strămbunii dumitale.

Aceste zise, părăsi râzând braţul lui Orso şi, alergând spre tatăl ei:

— Tată — spuse ea — lasă aceste biete păsări şi vino cu noi să facem poezie în peştera lui Napoleon.

VIII

Despărţirea e o clipă oarecum solemnă, chiar când nu va să fie de lungă durată. Orso urma să plece în zori de zi cu sora lui şi cu o seară înainte îşi luase rămas bun de la miss Lydia, căci nu-şi putea închipui că se va abate pentru el de la lenevia ei obişnuită. Despărţirea a fost rece şi serioasă. De la convorbirea lor, pe ţărmul mării, miss Lydia se temea să nu-i fi arătat lui Orso o atenţie prea vie, pe când Orso pusese la inimă sarcasmele şi mai ales tonul ei uşuratic. Purtarea tinerei englezoaice îl făcuse să creadă o clipă în înmugurirea unei iubiri; descumpănit, însă, de glumele ei, îşi spunea că nu e pentru dânsa decât o cunoştinţă

oarecare, sortită unei repezi uitări. Mare îi fu deci mirarea când dimineaţa, pe când se aşezase să-şi ia cafeaua cu colonelul, o văzu intrând pe miss Lydia urmată de sora lui. Se sculase la cinci dimineaţa, ceea ce pentru o englezoaică, şi, mai ales, pentru miss Lydia, era un efort destul de mare pentru a-l îndreptăţi să fie oarecum măgulit.

— Îmi pare foarte rău că ţi-ai stricat somnul cu noaptea-n cap — spuse Orso. Desigur că sora mea te-a trezit, cu toate că i-am spus să n-o facă. Acuma trebuie să ne blestemi. N-ai vrea să mă ştii *spânzurat?*

— Nu — spuse miss Lydia foarte încet şi în italieneşte, fără îndoială pentru ca tatăl ei să n-o audă. Dar te-ai bosumflat ieri din pricina nevinovatelor mele glume şi nu vreau să păstrezi o proastă amintire despre sluga dumitale. Ce afurisiţi oameni sunteţi voi, corsicanii. Adio şi pe curând, sper.

Şi îi întinse mâna.

Orso nu găsi alt răspuns decât un oftat. Colomba se apropie de el, îl duse la pervazul unei ferestre şi arătându-i ceva ascuns sub *mezzaro,* îi vorbi o vreme în şoaptă.

— Sora mea — îi spuse Orso lui miss Nevil — ţine să-ţi facă un dar ciudat, domnişoară; dar noi ăştia, corsicanii, nu avem mare lucru de dăruit... în afară de dragostea noastră... pe care timpul n-o şterge. Sora mea îmi spune că ţi-a plăcut acest stilet. E o vechitură a familiei. Pe vremuri a atârnat poate la brâul unuia din acei *caporali,* cărora le datoresc cinstea de a te cunoaşte. Colomba îl socoate atât de preţios, încât n-a îndrăznit să ţi-l dea înainte de a-mi cere încuviinţarea şi eu nu ştiu bine dacă trebuie să i-o dau, căci mi-e frică să nu-ţi râzi de noi.

— Stiletul e încântător — spuse miss Lydia; dar e o armă de familie; nu-l pot primi.

— Nu, e stiletul tatălui meu — izbucni Colomba. A fost

dăruit unui străbun al mamei de regele Théodore. Domnişoara ne-ar face mare plăcere primindu-l.

— Aşa fiind, miss Lydia, nu nesocoti stiletul unui rege.

Pentru un amator, relicvele regelui Théodore sunt cu mult mai de preţ decât acele ale celui mai puternic monarh. Ispita era mare şi miss Lydia vedea mai dinainte efectul pe care l-ar produce această armă, aşezată pe-o masă lăcuită în apartamentul ei din Saint-James' Place.

— Dar — spuse ea, luând stiletul cu şovăiala omului gata să primească şi uitându-se la Colomba cu cel mai încântător surâs — scumpă domnişoară Colomba... nu pot... nu îndrăznesc să te las să pleci dezarmată.

— Fratele meu mă întovărăşeşte — spuse Colomba cu mândrie — şi avem, de la tatăl dumitale, o puşcă bună. Orso, ai încărcat-o cu gloanţe?

Miss Nevil păstră stiletul şi Colomba, pentru a înlătura primejdia pe care o înfrunţi când dăruieşti arme tăioase sau străpungătoare, ceru platâ, o para.

În sfârşit, au trebuit să plece. Orso mai strânse o dată mâna lui miss Nevil; Colomba o îmbrăţişă, pe urmă îşi întinse buzele ei de trandafir colonelului, uluit de politeţea corsicană. De la fereastra salonului, miss Lydia văzu fratele şi sora încălecând. În ochii Colombei sticlea o bucurie răutăcioasă pe care nu i-o mai văzuse. Femeia aceasta, înaltă şi puternică, fanatică în concepţia ei barbară asupra onoarei, cu fruntea semeaţă, cu buzele arcuite într-un surâs sardonic, târând tânărul acesta înarmat într-o cumplită fărădelege, îi aminti de temerile lui Orso şi i se păru că-i vede îngerul rău ducându-l la pierzanie.

De abia suit în şa, Orso înălţă capul şi o văzu. Fie că i-a ghicit gândul, fie pentru a-i spune un ultim rămas bun, luă inelul egiptean care îi atârna de un şnur şi-l duse la buze. Miss Lydia părăsi fereastra roşind; revenindu-şi repede în

fire, îi văzu pe cei doi corsicani îndepărtându-se cu iuţeală în galopul micilor lor ponei şi luând calea munţilor. O jumătate de oră mai târziu, colonelul îi arătă cu ocheanul înaintând de-a lungul golfului şi îl văzu pe Orso întorcând mereu capul înspre oraş. În cele din urmă se mistuiră în dosul mlaştinilor, în locul cărora se vede astăzi o frumoasă pepinieră.

Privindu-se în oglindă, miss Lydia băgă de seamă că-i palidă.

“Ce-o fi crezând despre mine acest tânăr? îşi spuse ea — şi ce gândesc eu despre el? Şi de ce mă gândesc oare la el? … O cunoştinţă de călătorie!… Ce caut eu în Corsica? O! nu-l iubesc… Nu, nu; de altfel e cu neputinţă… Şi Colomba… Eu, cumnata unei bocitoare! şi care umblă încă şi cu stilet!” Dar îşi dădu seama că ţinea în mână tocmai stiletul regelui Théodore, drept care, îl zvârli pe măsuţă. “Colomba la Londra, dansând la Almack’s!… Ce *leu*[54]*,* Dumnezeule, de arătat!… Poate că ar face furori… Mă iubeşte, sunt sigură… E un erou de roman căruia i-am curmat aventuroasa carieră… Dar ţinea el, oare, în adevăr, să-şi răzbune tatăl după datina corsicană? E ceva între un Konrad[55] şi un dandy… Am făcut din el un adevărat dandy, un dandy care are un croitor corsican.”

Se trânti pe pat şi încercă să doarmă, dar îi fu cu neputinţă; cred, însă, că mă pot lipsi să redau mai departe monologul în care şi-a spus de sute de ori că domnul della Rebbia n-a însemnat, nu înseamnă şi nu va însemna niciodată nimic pentru ea.

---

[54] La acea epocă se numea astfel în Anglia o persoană la modă, care atrăgea atenţia prin ceva neobişnuit (n.a.)

[55] Aluzie la poemul lui Adam Mickiewicz, Konrad Wallenrod, publicat la Paris în 1830. Konrad reprezintă tipul desăvârşit al eroului naţional (n. ed. franceze).

IX

În acest timp, Orso şi sora lui mergeau înainte. Trapul întins al cailor, un timp nu le îngădui să vorbească; dar când suişurile repezi îi siliră să meargă la pas, schimbară câteva vorbe despre prietenii pe care îi părăsiseră. Colomba vorbea cu înflăcărare de frumuseţea lui miss Nevil, de părul ei blond, de mişcările ei fermecătoare. Întrebă pe urmă dacă colonelul era chiar atât de bogat pe cât părea şi dacă domnişoara Lydia era singura fată.

— Trebuie să fie o partidă bună — spunea ea. Tatăl ei, după cât se pare, te preţuieşte mult...

Şi cum Orso nu răspundea nimic, urmă:

— Familia noastră a fost bogată pe vremuri şi este încă dintre cele mai bine văzute din insulă. Toţi aceşti *signori*[56] sunt bastarzi. Nobleţe nu se mai află decât în familiile de *caporali* şi, după cum ştii, Orso, eşti coborâtor din cei dintâi *caporali* ai insulei. Ştii că familia noastră îşi are obârşia de ceea parte a munţilor[57], şi numai loviştea neamurilor ne-a silit să trecem de astă parte. Dacă aş fi în locul dumitale, Orso, n-aş sta la cumpănă, aş cere-o pe miss Nevil tatălui ei... (Orso ridică din umeri.) Aş cumpăra din zestre codrii Falsettei şi podgoriile de la noi, din vale, aş dura o casă frumoasă de piatră cioplită şi aş înălţa cu un cat vechiul turn în care Sambucuccio a răpus atâţia mauri pe vremea contelui Henri bel Missere[58].

---

[56] Se numesc *signori* coborâtorii seniorilor feudali ai Corsicei. Lamiltile *signori-lor* şi cele ale *caporali*-lor rivalizează în ceea ce priveşte nobleţea (n. a.).

[57] Adică de pe coasta orientală. Această expresie foarte întrebuinţată, di là dei monti, îşi schimbă sensul după poziţia celui care o întrebuinţează, Corsica e despărţită de la nord la sud de un lanţ de munţi (n. a.)

[58] Filippini, *lib.* II. — Contele *Arrigo bel Missere* a murit către anul 1000 ;

— Eşti nebună, Colomba, — răspunse Orso, galopând.

— Eşti bărbat, Ors’ Anton’, şi, fără îndoială, ştii mai bine decât o femeie ce ai de făcut. Dar aş dori să ştiu cam ce-ar avea de zis englezul împotriva acestei căsătorii. Sunt oare *caporali* în Anglia?

După o bună bucată, de drum fără popas, vorbind astfel, fratele şi sora ajunseră într-un sătuleţ în apropiere de Bocognano, unde se opriră să mănânce şi să mâie noaptea la un prieten al familiei. Au fost primiţi cu acea ospitalitate corsicană pe care trebuie să o cunoşti ca s-o ştii preţui. A doua zi, gazda, care fusese cumătrul doamnei della Rebbia, îi însoţi preţ de o leghe.

— Priveşte pădurea şi hăţişurile astea — îi spuse el lui Orso la despărţire: omul care ar *săvârşi un păcat* ar putea trăi aici zece ani, fără grija că jandarmii sau voltijorii ar veni să-l caute. Codrii ăştia se întind până la pădurea din Vizzavona; şi, când ai prieteni la Bocognano sau prin împrejurimi, nu duci lipsă de nimic. Ai o puşcă frumoasă, trebuie să aibă bătaie lungă. Pe sângele Precistei! ce calibru! Poţi doborî cu ea mai mult decât mistreţi.

Orso răspunse cu răceală că puşca era englezească şi că *plumbul* ei ajunge la mare depărtare. Se îmbrăţişară şi fiecare îşi văzu de drum.

Călătorii noştri ajunseră aproape de Pietranera, când, la gura unei strâmtori pe care trebuiau s-o străbată, zăriră şapte sau opt inşi înarmaţi cu puşti, unii aşezaţi pe pietre, alţii culcaţi în iarbă, câţiva în picioare şi părând a sta la

---

se spune că, la moartea lui, s-a auzit în văzduh o voce care cânta" aceste vorbe profetice :

„E morto il conte Arrigo bel Missere
E Corsica sarà di male in peggi.”

(Contele Arrigo bel Missere a murit
Şi Corsica va merge din rău în mai rău.) (n. a.).

pândă. Caii lor păşteau prin apropiere. Colomba îi privi o clipă cu ocheanul pe care-l scoase din una din acele mari pungi de piele pe care toţi corsicanii le poartă la drum.

— Sunt oamenii noştri! exclamă ea, bucuroasă. Pieruccio şi-a îndeplinit bine sarcina.

— Ce oameni? întrebă Orso.

— Ciobanii noştri — răspunse ea. Alaltăieri seara l-am trimis pe Pieruccio s-adune pe-aceşti oameni de treabă ca să te însoţească până acasă. Nu se cuvine să intri în Pietranera fără escortă şi trebuie să ştii, de altfel, că Barricinii sunt în stare de orice.

— Colomba — îi spuse Orso cu asprime — te-am rugat în mai multe rânduri să nu-mi mai vorbeşti de Barricini, nici de neîntemeiatele tale bănuieli. Nu vreau să mă fac caraghios venind acasă cu ceata asta de trântori şi sunt foarte nemulţumit ca i-ai adunat fără să mi-o spui.

— Frate, ţi-ai uitat ţara. E sarcina mea să te apăr, când din nesocotinţă te pui în primejdie. Trebuia să fac ce-am făcut.

În acea clipă, zărindu-i, ciobanii alergară la cai şi coborâră în galop întru întâmpinarea lor.

— *Evviva* Ors' Anton'! strigă un bătrân vânjos, cu barbă albă şi îmbrăcat, măcar că era cald, cu un suman cu glugă, de postav corsican, mai des decât blana caprelor sale. E leit tată-său, dar mai înalt şi mai voinic. Ce puşcă frumoasă! O să-i meargă vestea, Ors' Anton'.

— *Evviva* Ors' Anton'! îi ţinură hangul toţi ciobanii. Ştiam noi bine că până la urmă o să se întoarcă!

— Ah! Ors' Anton' — spuse un vlăjgan cărămiziu la faţă — cât s-ar mai fi bucurat tatăl dumitale dacă ar fi fost aici să-ţi iasă înainte. Ce om de ispravă! L-ai vedea acum dacă mi-ar fi dat crezare şi mi l-ar fi lăsat în seamă pe Giudice... Ce om cumsecade! Nu m-a crezut; acum ştie bine ca

aveam dreptate.

— Nu-i nimic! făcu bătrânul. Giudice n-o să aştepte degeaba.

— *Evviva* Ors’ Anton’!

Şi douăsprezece, detunături de armă izbucniră o dată cu uralele.

Nemulţumit foarte, în mijlocul cetei de oameni, călări, vorbind toţi deodată şi îmbulzindu-se să-i întindă mâna, Orso rămase un răstimp în neputinţa de a se face auzit. În cele din urmă, luându-şi înfăţişarea pe care o avea în faţa plutonului său când împărţea mustrări şi zile de arest, le zise:

— Prieteni, vă mulţumesc pentru dragostea pe care mi-o arătaţi şi pentru aceea pe care o nutreaţi tatălui meu; dar nu înţeleg şi nu vreau ca nimeni să-mi dea sfaturi. Ştiu ce am de făcut.

— Are dreptate, are dreptate! exclamară ciobanii. Ştii bine că te poţi bizui pe noi.

— Da, mă bizui: dar n-am nevoie de nimeni acum şi nicio primejdie nu mă pândeşte în cale. Începeţi prin a face stânga-mprejur şi întorceţi-vă la caprele voastre. Cunosc drumul Pietranerei şi n-am nevoie de călăuză.

— Nu-ţi fie teamă de nimic, Ors’ Anton’ — spuse moşneagul; *ei* nu vor cuteza să scoată capul astăzi. Când se înapoiază motanul, şoarecele intră-n borta lui.

— Motan tu singur, bărbosule! spuse Orso. Cum îţi zice?

— Cum aşa? Nu mă mai cunoşti, Ors’ Anton’, pe mine care te-am dus de atâtea ori în cârcă pe catârul meu care muşcă? Nu-l mai cunoşti pe Polo Griffo? Mi-s om vrednic, crede-mă, cu trup şi suflet al neamului della Rebbia. O vorbă numai şi când puşcoiul dumitale va prinde glas, nici bătrâna mea muschetă, bătrână ca şi stăpânul ei, n-o să rămână mută. Aşa să ştii, Ors’ Anton’!

— Bine, bine, dar pentru Dumnezeu, plecaţi o dată şi lăsaţi-ne să ne vedem de drum.

În cele din urmă, ciobanii se îndepărtară, luând în trap întins drumul satului; din timp în timp, se opreau pe toate dâmburile drumului, să se încredinţeze că nu e nicio capcană ascunsă şi ţinându-se mereu în potrivită apropiere de Orso şi de sora lui, pentru a fi în măsură să le sară în ajutor la nevoie. Şi bătrânul Polo Griffo spunea soţilor săi:

— Îl înţeleg! Îl înţeleg! Nu spune ce are de gând să facă, dar o va face. E tată-său, bucăţică ruptă. Bun! Spune că n-ai nimic de-mpărţit cu nimeni. Te-ai pus sub scutul sfintei Nega[59]. Halal! Nu dau nicio ceapă degerată pe pielea primarului. N-o să treacă luna şi nici de burduf n-o să mai fie bună.

Astfel, cu acest premergător pâlc de iscoade înainte, pogorâtorul neamului della Rebbia pătrunse în satul său, intrând în vechiul sălaş al *caporali*-lor, străbunii lui. Rebbianiştii, văduviţi lungă vreme de conducător, s-au bulucit întru întâmpinarea lui, iar locuitorii satului, care nu voiau să se amestece, ieşiră cu toţii în pragul uşilor pentru a-l vedea trecând. Barricinistii rămaseră în casele lor şi priveau prin crăpăturile obloanelor.

Ca toate satele corsicane, burgul Pietranera e zidit la voia întâmplării; pentru a vedea o stradă, trebuie să te duci la Cargese, înălţată de domnul de Marboeuf[60]. Casele răspândite cum a dat Dumnezeu şi fără nicio rânduială sunt aşezate pe culmea unui mic podiş sau mai degrabă tăpşan de pe munte. Către mijlocul burgului se înalţă un măreţ stejar verde, lângă care se află o albie de granit în care un

[59] Această sfântă nu se află în calendar. A te pune sub ocrotirea sfintei Nega, înseamnă a nega cu rea-credinţă (n. a.)

[60] Marchizul de Marboeuf, trimis ,în Corsica în ajutorul genovezilor împotriva corsicanilor, a întemeiat o colonie la Cargese, pe care a zidit-o din temelie (n. ed. franceze).

scoc de lemn aduce apă de la un izvor apropiat. Familiile della Rebbia şi Barricini au împărţit pe din două cheltuiala acestui monument de folos obştesc; s-ar înşela amar, însă, acela care ar căuta în el un semn al vechii bunei înţelegeri între cele două familii. Dimpotrivă, e rodul pizmei lor. Pe vremuri, colonelul della Rebbia trimiţând consiliului municipal din comuna lui o mică sumă pentru a-şi da obolul la ridicarea unei cişmele, avocatul Barricini s-a grăbit să facă şi el o danie asemănătoare şi mulţumită acestei întreceri de mărinimie are Pietranera apă. În jurul stejarului verde şi al cişmelei e un medean, botezat piaţă, unde în fiecare seară e sobor de gură-cască. Uneori se joacă cărţi şi o dată pe an, la câşlegi, se dansează. La cele două margini ale pieţei se înalţă două clădiri mai mult înalte decât late, zidite din granit şi şist. Sunt *turnurile* vrăjmaşe ale familiilor della Rebbia şi Barricini. Sunt clădite la fel, au aceeaşi înălţime şi se vede că zavistia dintre cele două neamuri a rămas neclintită, fără ca soarta să se fi rostit asupră-le.

E poate timpul să lămurim ceea ce trebuie să se înţeleagă prin cuvântul *turn.* E o clădire pătrată de circa doisprezece metri înălţime, căreia în altă ţară i s-ar spune mai pe şleau hulubărie. Poarta îngustă se află la peste doi metri de la pământ şi ca să ajungi la ea trebuie să urci o scară foarte dreaptă. Deasupra porţii e o fereastră cu un soi de ceardac, cu podeaua bortelită ca un meterez, ca să poţi stropşi fără primejdie un musafir nepoftit. Între fereastră şi poartă sunt două steme grosolan cioplite. Una dintre ele purta pe vremuri stema genoveză, dar e atât de ştearsă acum că numai un anticar ar mai putea spune ce e. Pe cealaltă stemă sunt sculptate armele familiei care stăpâneşte turnul. Adăugaţi, pentru a întregi decorul, niscaiva urme de gloanţe pe steme şi pe pervazurile ferestrelor şi vă veţi putea face o idee de ceea ce era un

castel medieval în Corsica. Am uitat să spun că locuinţele sunt în preajma turnului şi legate ades de el prin galerii interioare.

Turnul şi locuinţa familiei della Rebbia erau aşezate în partea de nord a pieţii din Pietranera; turnul şi locuinţa familiei Barricini — în partea de sud. De la turnul din nord până la cişmea e locul de plimbare al familiei della Rebbia, iar cel al Barricinilor de partea dimpotrivă. De la înmormântarea soţiei colonelului, nu s-a mai pomenit ca un membru al uneia dintre cele două familii să se arate în alt loc al pieţei decât acela care i-a fost hărăzit printr-o învoială tacită. Pentru a înlătura un ocol, Orso era gata să treacă prin faţa casei primarului, când sora lui îi atrase atenţia, sfătuindu-l s-o ia pe o ulicioară prin care puteau ajunge acasă fără să mai treacă prin piaţă.

— De ce să ne mai ostenim? întrebă Orso. Piaţa nu-i a tuturor? Şi-şi îndemnă calul.

— Halal bărbat! şopti Colomba... Tată, vei fi răzbunat!

Ajungând în piaţă, Colomba se aşeză între casa Barricinilor şi fratele ei, cu ochii mereu aţintiţi asupra ferestrelor vrăjmaşului. Băgă de seamă că erau de curând baricadate şi că li se făcuseră *archere. Archerele* sunt un soi de metereze potrivite între nişte bârne groase, cu care se astupă partea de jos a unei ferestre. Când te-aştepţi să fii atacat, te baricadezi în felul acesta şi la adăpostul bârnelor poţi trage acoperit asupra năvălitorului.

— Laşii! spuse Colomba. Vezi, frate, au şi început să se păzească: se baricadează! o dată şi-o dată, însă, vor trebui să iasă!

Ivirea lui Orso în partea de sud a pieţei a stârnit mare vâlvă în Pietranera şi a fost privită ca o dovadă de îndrăzneală care mergea până la nesocotinţă.

Pentru cei care se ţineau deoparte, adunaţi seara

împrejurul stejarului verde, a fost prilejul unor nesfârşite clevetiri.

— Noroc — ziceau ei — că băieţii Barricini nu s-au înapoiat, căci sunt mai puţin suferitori ca avocatul şi nu şi-ar fi lăsat duşmanul să le calce pământul fără să-i ceară socoteală pentru înfruntare.

— Ia aminte la cele ce-ţi spun, vecine — făcu un bătrân care era oracolul burgului. M-am uitat astăzi la faţa Colombei, cloceşte ceva. Miroase a pulbere. Preţul cărnii de om o să scadă curând.

X

Despărţit din fragedă tinereţe de tatăl lui, Orso n-a avut când să-l cunoască. A plecat din Pietranera la cincisprezece ani pentru învăţătură la Pisa şi de acolo a intrat în şcoala militară în timp ce Ghilfuccio plimba prin Europa vulturii imperiali. Pe continent, Orso l-a văzut în rari răstimpuri şi de abia în 1815 se găsea în regimentul pe care îl comanda tatăl lui. Dar colonelul, neînduplecat în ceea ce priveşte disciplina, se purta cu fiul lui ca şi cu ceilalţi tineri locotenenţi, adică cu multă asprime. Amintirile pe care le păstra Orso erau de două feluri. Şi-l amintea la Pietranera încredinţându-i sabia, lăsându-l să-i descarce puşca când se întorcea de la vânătoare, sau aşezându-l pentru prima oară, pe el, poşândicul, la masa familiei. Şi-l amintea apoi, pe colonelul della Rebbia, trimiţându-l la arest pentru cine ştie ce mică boroboaţă şi nespunându-i niciodată altfel decât *locotenent della Rebbia.*

— Locotenente della Rebbia, nu eşti la locul dumitale în front, trei zile de arest. Puşcaşii dumitale sunt cu cinci metri prea departe de rezervă, cinci zile de arest. Eşti cu capelă la douăsprezece şi cinci minute, opt zile de arest.

O singură dată, la Quatre-Bras[61] i-a spus:

— Foarte bine, Orso*;* dar fii prudent.

De altfel, aceste din urmă amintiri nu erau legate de Pietranera. Vederea locurilor în care a copilărit, mobila mamei lui, pe care a iubit-o atâta, răscoleau în el apăsătoare duioşii; apoi întunecata zi de mâine care îl aştepta, nelămurita nelinişte pe care i-o stârnise sora lui şi, mai presus de toate, gândul că miss Nevil urma să vină în casa care i se părea acum atât de mică şi sărăcăcioasă, atât de nepotrivită pentru o fiinţă obişnuită cu luxul, dispreţul pe care era cu putinţă să i-l inspire, toate gândurile acestea alcătuiau în capul lui un haos care-l făcea să cadă într-o adâncă descurajare.

La cină se aşeză într-un jilţ de stejar afumat, din care tatăl lui prezida mesele familiei şi zâmbi văzând că Colomba şovăie să se aşeze cu el la masă. De altfel, era mulţumit de ea, pentru tăcerea pe care o păstrase în timpul mesei şi pentru că se retrăsese repede după aceea, căci se simţea prea mişcat pentru a ţine piept atacurilor pe care, fără îndoială, i le pregătea; dar Colomba îl cruţa şi voia să-i lase timp să-şi revină. Cu capul sprijinit în mână, rămase mult timp nemişcat, reîntorcându-se cu gândul la cele trăite în ultimele cincisprezece zile. Îl îngrozea aşteptarea, în care toţi păreau a fi, cu privire la purtarea lui faţă de Barricini. Ajunsese să-şi dea seama că judecata Pietranerei începuse să fie pentru el aceea a întregii omeniri. Trebuia să se răzbune dacă nu voia să treacă drept un laş. Dar pe cine să se răzbune? Nu-i venea să creadă că Barricinii erau vinovaţi de omor. Erau, ce-i drept, duşmanii neamului său, dar trebuia să ai grosolanele prejudecăţi ale compatrioţilor săi pentru a le pune în sarcină un asasinat. Se uita din când în

[61] Sat belgian în apropiere de Waterloo, unde la 15 iunie 1815, Ney a avut o luptă cu englezii un scucces local (n. ed. franceze)

când la talismanul lui miss Nevil, îngânând în şoaptă deviza: Viaţa este o luptă! îşi spunea, în sfârşit, cu hotărâre: “Voi învinge!” Cu această înţeleaptă râvnă se ridică şi, luând lampa, era gata să se suie în odaia lui, când cineva bătu la uşa de la intrare. Ceasul era nepotrivit pentru musafiri. Colomba sosi numaidecât, urmată de slujnică.

— Nu-i nimic — spuse ea, alergând la uşă.

Totuşi, înainte de a deschide, întrebă cine bate. O voce dulce răspunse:

— Eu sunt.

Pe dată, drugul de lemn aşezat de-a curmezişul uşii fu ridicat şi Colomba reveni în sufragerie urmată de o fetiţă cam de zece ani, cu picioarele goale, în zdrenţe, cu capul acoperit c-o broboadă nenorocită, din care ieşeau şuviţe lungi de păr negru ca pana corbului. Copila era slabă, palidă, cu pielea pârlită de soare; dar în ochii ei strălucea flacăra înţelepciunii. Văzându-l pe Orso, se opri cu sfială şi-i făcu o reverenţă, cum fac ţărăncile; apoi, vorbi în şoaptă Colombei, punându-i în braţe un fazan proaspăt împuşcat.

— Mulţumesc, Chili — spuse Colomba. Să-i mulţumeşti unchiului tău. Ce mai face?

— Foarte bine, domnişoară, la porunca dumneavoastră. N-am putut veni mai devreme, pentru că a întârziat mult. Trei ceasuri l-am aşteptat în hăţiş.

— Şi n-ai mâncat?

— Păi, nu, domnişoară, n-am avut când.

— O să-ţi dau de mâncare. Unchiul tău mai are pâine?

— Puţină, domnişoară; dar mai mult de pulbere duce lipsă. Castanele sunt coapte ş-acum nu mai are nevoie decât de pulbere.

— Am să-ţi dau pentru el o pâine şi pulbere. Spune-i s-o cruţe, e scumpă.

— Colomba — întrebă Orso în franţuzeşte — cui faci tu pomana asta?

— Unui sărman bandit din sat — răspunse Colomba în aceeaşi limbă. Fetiţa e nepoata lui.

— Socot că ai putea să-ţi împărţi mai bine darurile. De ce să trimiţi pulbere unui ticălos care o va folosi pentru a face moarte de om? Fără jalnica slăbiciune pe care toată lumea pare s-o aibă aici pentru bandiţi, de mult le-ar fi pierit urma în Corsica.

— Cei mai răi oameni din ţara noastră nu sunt cei de la câmp[62].

— Dă-le, dacă vrei, pâine, nu trebuie s-o refuzi nimănui, dar nu sunt de părere să le trimiţi muniţii.

— Frate — spuse Colomba cu gravitate — eşti stăpân aici şi tot ce e în casă îţi aparţine; dar te înştiinţez că mai degrabă mi-aş încredinţa *mezzaro*-ul acestei fetiţe ca să-l vândă, decât să nu-i trimit pulbere unui bandit. Să-i refuzi pulberea! dar e ca şi cum l-ai da pe mâna jandarmilor. Ce alt sprijin are el împotrivă-le, dacă nu cartuşele?

În acest timp, fetiţa înfuleca cu lăcomie o bucată de pâine şi privea cu atenţie rând pe rând la Colomba şi la fratele ei, silindu-se să desluşească în ochii lor înţelesul vorbelor pe care le rosteau.

— Şi ce-a săvârşit banditul tău? Pentru ce crimă s-a aciuat în *maquis*?

— Brandolaccio n-a săvârşit nicio crimă — exclamă Colomba. L-a omorât pe Giovan’ Opizzo, care i-a asasinat tatăl în timp ce el îşi făcea armata.

Orso întoarse capul, luă lampa şi, fără să răspundă, se sui în odaia lui.

---

[62] A fi alla campagna, adică a fi bandit. Termenul de bandit nu desemnează un mişel, ci un surghiunit: outlaw (om în afara legii) din baladele englezeşti (n.a)

Colomba dădu atunci pulbere şi merinde fetiţei şi o conduse până la uşă, spunându-i mereu:

— Şi bagă de seamă ca unchiul tău să aibă grijă de Orso!

XI

Lui Orso i-a trebuit mult până să adoarmă, aşa că s-a trezit foarte târziu, cel puţin pentru un corsican. Cel dintâi lucru care i-a izbit privirea de cum s-a sculat a fost casa duşmanilor şi *archerele* pe care le făcuseră. Coborî şi întrebă de soră-sa.

— Topeşte plumbi la bucătărie — îi răspunse slujnica Saveria.

Aşadar, nu putea face un pas fără să fie urmărit de spectrul războiului.

O găsi pe Colomba aşezată pe un scăunel, tăind şiroaie de plumb topit, iar de jur împrejurul ei gloanţe atunci turnate.

— Ce dracu faci acolo? o întrebă frate-său.

— Nu aveai gloanţe pentru puşca colonelului — răspunse ea cu dulcele ei glas; am găsit o stampă pe măsură şi vei avea astăzi, frate, douăzeci şi patru de cartuşe.

— Slavă Domnului, n-am nevoie!

— Nu trebuie să fii luat pe nepregătite. Ors’ Anton’! Ţi-ai uitat ţara şi oamenii care te înconjoară.

— Chiar de aş fi uitat-o, te grăbeai tu să mi-o aminteşti. Ia spune, n-a sosit o ladă mare acum câteva zile?

— Ba da, frate. Vrei să ţi-o sui în odaie?

— S-o sui tu! n-ai tu atâta putere s-o ridici. Nu e pe aici un om s-o suie?

— Nu sunt atât de slabă cum crezi — spuse Colomba, suflecându-şi mânecile şi lăsând să se vadă un braţ alb şi rotund, foarte bine făcut, dar vădind o putere puţin

obişnuită. Hai, Saveria — spuse ea — ajută-mă.

Când a sărit Orso să-i vie în ajutor, ea începuse a ridica lădoiul.

— În această ladă, dragă Colomba — spuse el — e ceva pentru tine. Iartă-mă că-ţi fac daruri fără niciun preţ, dar punga unui locotenent în semisoldă nu prea atârnă greu.

Pe când vorbea, deschise lada şi scoase din ea câteva rochii, un şal şi alte marafeturi de trebuinţă unei tinere fete.

— Ce lucruri frumoase! exclamă Colomba. Mă duc să le strâng grabnic, nu cumva să se strice. Am să le păstrez pentru nuntă — mai spuse ea cu un surâs trist — căci acum sunt în doliu.

Şi sărută mâna fratelui ei.

— E oarecare lipsă de măsură să ţii doliu atâta vreme, surioară.

— Am jurat, spuse Colomba cu hotărâre. Nu voi părăsi doliul…

Şi se uită pe fereastră la casa Barricinilor.

— Decât în ziua când te vei mărita? spuse Orso încercând să înlăture încheierea frazei.

— N-am să mă mărit — spuse Colomba — decât cu bărbatul care va fi făcut trei lucruri…

Şi nu-şi dezlipi privirea cumplită de la casa vrăjmaşă.

— Frumoasă cum eşti tu, Colomba, mă mir că nu te-ai măritat până acum. Hai, spune-mi, cine-ţi dă târcoale? De altfel, o să aud eu serenadele. Trebuie să fie frumoase ca să placă unei mari bocitoare ca tine.

— Cine să ia o biată orfană?… Ş-apoi, omul care mă va face să-mi lepăd straiele cernite va face ca femeile de-acolo să le poarte.

“Asta-i nebunie curată”, îşi spuse Orso.

Dar nu răspunse nimic pentru a înlătura discuţia.

— Frăţioare — spuse Colomba, alintându-se — şi eu

vreau să-ţi dăruiesc ceva. Straiele pe care le porţi sunt prea frumoase pentru aceste meleaguri. Frumoasa dumitale redingotă o să fie bucăţi în două zile dacă o porţi în *maquis.* Trebuie s-o păstrezi pentru sosirea lui miss Nevil. Ţi-am cusut o venghercă de catifea şi o căciulă, aşa cum poartă oamenii fercheşi la noi; e mult de când am sărăduit-o pentru dumneata. Vrei s-o încerci?

Şi-i aruncă în spinare o venghercă largă de catifea verde, cu un uriaş buzunar în spate. Îi îndesă în cap o căciulă ţuguiată, cusută cu mărgele şi mătase de aceeaşi culoare şi cu un fel de moţ în vârf.

— Iată cartuşiera tatălui nostru — spuse ea — stiletul e în buzunarul venghercăi. Mă duc să-ţi caut pistolul.

— Parcă sunt un brigand de la “Ambigu-Comique” — spuse Orso, privindu-se într-o mică oglindă pe care i-o ţinea Saveria.

— Îţi şade foarte bine aşa, Ors’ Anton’! spuse bătrâna slujnică. Şi cel mai frumos *ţuguiat*[63] din Bocognano sau Bastelica nu e mai chipeş.

Orso luă prânzul în noul lui costum; în timpul mesei îi spuse surorii lui că în ladă se mai găseau şi niscaiva cărţi şi că avea de gând să mai aducă din Franţa şi din Italia ca s-o pună la temeinică învăţătură.

— Căci e ruşinos. Colomba — adăugă el — ca o fată mare ca tine să nu ştie încă lucruri pe care copiii de pe continent le învaţă de cum îi părăseşte doica.

— Ai dreptate, frăţioare — spuse Colomba; ştiu bine ce-mi lipseşte şi n-aştept decât să învăţ, mai ales dacă binevoieşti să-mi dai lecţii.

Au trecut câteva zile fără ca ea să fi rostit numele Barricinilor. Era mereu plină de atenţii delicate faţă de

---

[63] *Pinsuto* — se numesc astfel cei care poartă căciulă ţuguiată, *barreta pinsuta* (n. a.).

fratele ei şi-i vorbea ades de miss Nevil. Orso o punea să citească opere franceze şi italiene şi era surprins când de justeţea şi bunul simţ al observaţiilor ei, când de adânca neştiinţă a celor mai obişnuite lucruri.

Într-o dimineaţă, după gustare, Colomba ieşi puţin şi-n loc să revină cu o carte şi cu hârtie, apăru cu *mezzaro*-ul pe cap. Înfăţişarea ei era mai serioasă decât de obicei.

— Frate — spuse ea — te rog să ieşi cu mine.

— Unde vrei să te întovărăşesc? spuse Orso, oferindu-i braţul.

— N-am nevoie de braţul dumitale, frate, dar ia-ţi puşca şi cutia cu cartuşe. Un bărbat nu trebuie să iasă niciodată fără arme.

— Fie! Trebuie să te supui modei. Unde mergem?

Fără să răspundă, Colomba îşi strânse *mezzaro*-ul în jurul capului, chemă câinele de pază şi ieşi, urmată de fratele ei. Îndepărtându-se de sat, cu paşi mari, o luă pe un drum râpos, şerpuind printre vii, după ce-şi trimise înainte câinele, căruia îi făcu un semn pe care părea că-l cunoaşte, căci imediat începu să alerge în zigzag, strecurându-se prin vii, când într-o parte, când în cealaltă, mereu la cincizeci de paşi de stăpâna lui şi uneori oprindu-se în mijlocul drumului pentru a o privi şi a da din coadă. Părea că-şi îndeplineşte fără greş sarcina lui de iscoadă.

— Când o lătra Muscheto — spuse Colomba — trage cocoaşele, frăţioare, şi nu te mişca.

La o jumătate de milă de sat, după multe ocoluri, Colomba se opri, dintr-o dată, într-un loc unde drumul cotea. Acolo se înălţa o mică piramidă de crengi, unele verzi, vârfuite cam la un metru înălţime. Din vârf se vedea răzbind capătul unei crengi vopsită-n negru. În mai multe cantoane ale Corsicei, mai ales în munţi, un obicei străvechi şi care purcede din eresurile păgânismului, poate, vrea ca

trecătorul să arunce o piatră sau o creangă de copac pe locul unde a pierit un om de moarte năprasnică. Ani în şir şi atâta vreme cât amintirea falnicului său sfârşit mai dăinuie în amintirea semenilor, acest ciudat prinos se adună astfel zi cu zi. Aceasta se numeşte *mucchio*-ul cutăruia.

Colomba se opri în faţa unui morman de frunziş şi smulgând un ram de smorodin îl alătură piramidei.

— Orso — spuse ea — aici a murit tatăl nostru. Să ne rugăm pentru el, frate.

Şi căzu în genunchi. Orso făcu la fel. Tocmai atunci clopotul din sat bătu domol, căci murise un om în acea noapte. Orso izbucni în lacrimi.

După câteva minute, Colomba se ridică cu ochii uscaţi şi faţa aprinsă.

Făcu în grabă cu degetul cel mare semnul crucii cum obişnuiesc, îndeobşte, compatrioţii ei când fac jurăminte solemne; apoi, trăgându-şi fratele după ea, luă din nou drumul satului. Au intrat în casă, tăcuţi. Orso se duse în odaia lui. O clipă mai târziu, Colomba îl urmă, purtând în mâini o lădiţă pe care o aşeză pe masă. O deschise şi scoase din ea o cămaşă acoperită de pete mari de sânge.

— Iată cămaşa tatălui dumitale, Orso.

Şi i-o aruncă pe genunchi.

— Iată plumbii care l-au lovit.

Şi aşeză pe masă două gloanţe ruginite.

— Orso, frăţioare! strigă ea, năpustindu-se în braţele lui şi strângându-l cu putere. Orso! Răzbună-l!

Îl îmbrăţişă cu un fel de furie, sărută gloanţele şi cămaşa şi ieşi din cameră, lăsându-şi fratele ca împietrit pe scaunul lui.

Orso rămase câtva timp nemişcat, neîndrăznind să îndepărteze de dânsul acele înspăimântătoare relicve. În fine, făcând o sforţare, le reaşeză în lădiţă şi alergă la

celălalt capăt al odăii să se arunce în pat, cu capul la perete şi înfundat în pernă, ca şi cum ar fi vrut să se mântuie de vederea unui spectru.

Vorbele din urmă ale surorii lui îi răsunau fără încetare în urechi şi i se părea că aude un pricaznic oracol care îi cerea sânge nevinovat. Nu voi încerca să redau ceea ce îndura nefericitul tânăr, ale cărui gânduri se învălmăşeau ca în mintea unui nebun. A rămas mult timp în nemişcare, fără să îndrăznească să întoarne capul. În fine, se ridică, închise lădiţa şi se năpusti afară din casă, luând-o la goană pe câmp şi alergând înainte fără să ştie încotro apucă.

Încetul cu-ncetul, aerul proaspăt l-a înviorat; se potoli puţin şi, cu sânge rece, îşi judecă impasul şi mijloacele de a ieşi din el. Nu-i bănuia pe Barricini de omor, după cum se ştie; dar îi învinovăţea de a fi plăsmuit scrisoarea banditului Agostini; şi această scrisoare, cel puţin aşa credea, era pricina morţii tatălui său. Să-i dea în judecată ca falsificatori, îşi dădea seamă că-i cu neputinţă. Uneori, când prejudecăţile sau instinctele ţării lui îi dădeau ghes, punându-i înainte o răzbunare lesnicioasă la o răscruce de potecă, le îndepărta îngrozit, cu gândul la camarazii de regiment, la saloanele Parisului şi, mai ales, la miss Nevil. Se gândea apoi la mustrările surorii lui; şi tot ce mai rămăsese corsican în firea lui îndreptăţea aceste mustrări, făcându-le şi mai dureroase. O singură nădejde îi mai rămânea din această luptă între conştiinţă şi prejudecăţile lui şi anume, să înceapă sub un cuvânt oarecare, o gâlceavă cu unul dintre fiii avocatului şi să se bată cu el în duel.

A-l ucide cu un glonte sau cu o lovitură de spadă, împăca ideile lui corsicane cu ideile lui franceze.

O dată viclenia hotărâtă şi gândind cum s-o ducă la îndeplinire, începuse să se simtă uşurat de o mare

greutate, când alte gânduri mai blânde veniră să-i potolească şi mai mult cumplita nelinişte. Cicero, deznădăjduit de pierderea fiicei lui, Tullia, îşi uită durerea înşiruindu-şi în gând toate vorbele frumoase pe care le-ar putea spune cu privire la ea. Disertând astfel despre viaţă şi moarte, mister Shandy[64] se mângâia de pierderea fiului său. Orso îşi răcori inima la gândul că i-ar putea face lui miss Nevil o descriere a stării sufletului său, descriere care, fără îndoială, i-ar fi plăcut la culme acestei frumoase făpturi.

Se apropia de sat, de care se îndepărtase mult fără să bage de seamă, când auzi vocea unei fetiţe care cânta, crezându-se de bună seamă singură, pe o potecă de pe marginea *maquis*-ului. Era acel molcom şi jalnic cântec hărăzit bocetelor de îngropăciune. Şi copila cânta: “Pentru fiul meu, fiul meu de pe străine meleaguri — păstraţi crucea şi cămaşa mea însângerată…”

— Ce cânţi tu acolo, fetiţo? întrebă Orso mânios, ieşind, deodată, la iveală.

— Dumneata erai, Ors’ Anton’? făcu fetiţa, puţin speriată… E un cântec al domnişoarei Colomba…

— Te opresc să-l mai cânţi — rosti Orso, cu glas înspăimântător.

Sucindu-şi capul de la dreapta la stânga, copila părea să caute pe unde ar putea s-o şteargă şi, fără îndoială că ar fi şters-o, dacă n-ar fi ţinut-o pe loc o boccea care zăcea pe iarbă la picioarele ei,

Orso se ruşină de năsâlnicia lui.

— Ce duci tu acolo, fetiţo? întrebă el cu multă blândeţe.

Şi cum Chilina se codea să răspundă, ridică basmaua care învelea bocceaua şi văzu că era plină cu pâine şi de

[64] Eroul romanului *Tristram Shandy* de scriitorul englez *Laurence Steme* (1713—1768).

ale gurii.

— Cui duci tu pâinea asta, mititico? o întrebă el.

— O ştii bine, domnule; unchiului meu.

— Şi unchiul tău nu-i bandit?

— Pentru a te sluji, domnule Ors' Anton'!

— Dacă te-ar vedea jandarmii, te-ar întreba unde te duci…

— Le-aş spune — răspunse fetiţa fără să şovăie — că duc de mâncare lucquoisilor care taie *maquis*-ul.

— Şi dacă ţi-ar ieşi în cale vreun vânător hămesit, care ar vrea să mănânce pe socoteala ta şi ţi-ar lua merindele?

— N-ar îndrăzni. I-aş spune că sunt pentru unchiul meu.

— În adevăr, el nu e om să sufere să-i iei prânzul de la nas… Şi te iubeşte mult unchiul tău?

— O, da, Ors' Anton'! De când a murit tătuţă, el are grijă de noi: de mama, de mine şi de sora mezină. Înainte de a cădea mama bolnavă, îi făcea rost de lucru pe la bogătaşi. Primarul îmi dă în fiecare an câte o rochiţă şi preotul mă învaţă catehismul şi citirea, de când le-a vorbit unchiul. Dar sora dumitale e aceea care ne ajută mai mult.

Tocmai atunci, un câine se ivi pe potecă. Fetiţa îşi duse două degete la gură, slobozind un şuierat subţire: câinele veni la ea, gudurându-se, apoi dădu buzna în *maquis.* Puţin după asta doi oameni rău îmbrăcaţi, dar bine înarmaţi, se ridicară din tihăriş, la câţiva paşi de Orso. S-ar fi zis că s-au strecurat târâş ca şerpii, prin huceagul de cişti şi de mirt care acoperea acele locuri.

— O! Ors' Anton', fii binevenit — spuse cel mai vârstnic dintre cei doi. Ei, cum, nu-ţi mai aduci aminte de mine?

— Nu — spuse Orso, privindu-l ţintă.

— E de necrezut cum o barbă şi-o căciulă ţuguiată pot schimba un om. Hai, domnule locotenent, priviţi-mă bine. Uitat-aţi oare vechile cătane de la Waterloo? Nu vă aduceţi

aminte de Brando Savelli, cel care-a stricat niscaiva cartuşe lângă dumneavoastră în ziua aceea afurisită?

— Cum, tu eşti? spuse Orso. N-ai dezertat în 1816?

— Precum spuneţi, domnule locotenent. Mi se urâse de militărie, ş-apoi aveam o socoteală nerăfuită prin partea locului. Ha! ha! Chili, eşti o fată de ispravă. Dă-ne repede de mâncare că ni-e foame. Nu ştiţi, domnule locotenent, ce poftă de mâncare îţi dă *maquis*-ul. Cine ne-a trimis merindele, domnişoara Colomba sau primarul?

— Nu, unchiule, morăriţa mi-a dat merinde pentru dumneata şi-o pătură pentru mama.

— Ce vrea de la mine?

— Oamenii din Lucquois — zice — pe care i-a tocmit pentru desţelenire, îi cer acum treizeci şi cinci de parale, şi castanele pe deasupra, din pricina frigurilor care bântuie în vale.

— Trântorii!… Oi vedea… Fără pretenţii, domnule locotenent, nu vrei să iei masa cu noi? Am mâncat noi şi mai rău împreună pe vremea sărmanului nostru compatriot pe care l-au reformat.

— Foarte mulţumesc. Şi pe mine m-au reformat.

— Da, am auzit; dar mă prind că asta nu v-a supărat. Prilej să vă răfuiţi şi dumneavoastră socotelile. Hai, popă — spuse banditul camaradului său

— La masă! Domnule Orso, vă prezint pe domnul părinte, măcar că nu prea ştiu bine dacă-i chiar preot, dar parc-ar fi.

— Un biet student în teologie, domnul meu — spuse al doilea bandit — pe care l-au împiedicat să-şi urmeze chemarea. Cine ştie? Aş fi putut ajunge popă, Brandolaccio.

— Şi ce pricină a lipsit biserica de luminile dumitale? întrebă Orso.

— O nimica toată, o socoteală de răfuit, cum zice prietenul meu Brandolaccio, o soră de-a mea care şi-a făcut

de cap în timp ce eu rodeam cărţile la Universitatea din Pisa. A trebuit să mă întorc acasă ca s-o mărit. Dar cel ursit, pripindu-se, a murit de friguri cu trei zile înainte de sosirea mea. M-am îndreptat atunci, cum aţi fi făcut şi dumneavoastră în locul meu, către fratele răposatului. Mi s-a spus că-i însurat. Ce te faci?

— În adevăr, e tare neplăcut. Şi ce-ai făcut?

— Sunt împrejurări în viaţă când numai cremenea şi puşca e de leac.

— Adică…

— I-am tras un glonţ în cap — spuse banditul cu nepăsare.

Orso tresări înspăimântat. Totuşi curiozitatea şi poate că şi dorinţa de a întârzia clipa când va trebui să se întoarcă acasă, îl făcură să rămână la locul lui şi să vorbească înainte cu aceşti doi inşi care aveau fiecare cel puţin câte o moarte de om pe cuget.

În timp ce camaradul lui vorbea, Brandolaccio aşeza în faţa lui pâinea şi carnea; îşi luă pentru el, apoi îi făcu parte şi câinelui, pe care i-l prezentă lui Orso sub numele de Brusco explicându-i totodată că e înzestrat cu minunatul dar de a adulmeca voltijorii sub orice haină s-ar ascunde. Tăie, în fine, o bucată de pâine şi o felie de şuncă crudă pe care o dădu nepoatei.

— Frumoasă-i viaţa de bandit! făcu studentul în teologie, după câteva înghiţituri. O să gustaţi poate din ea într-o bună zi, domnule della Rebbia şi o să vă daţi seama ce fericire e să nu ştii de alt stăpân decât de năstavul tău.

Până aici, banditul vorbise italieneşte; urmă în limba franceză:

— Corsica nu-i un ţinut tocmai atrăgător pentru un tânăr; pentru un bandit, însă, ce deosebire! Femeile înnebunesc după noi. Aşa cum mă vedeţi, am trei ibovnice, în trei

cantoane deosebite. Pretutindeni sunt ca la mine acasă. Una dintre ele e nevasta unui jandarm.

— Cunoşti multe limbi, domnule — spuse Orso cu gravitate.

— Dacă vorbesc franţuzeşte, e că, vedeţi dumneavoastră, *maxima debetur pueris reverentia*[65]. Ne ostenim, şi Brandolaccio şi eu, ca fetiţa s-apuce calea bună şi să nu calce strâmb.

— Când o-mplini cinsprezece ani — spuse unchiul Chilinei — am s-o mărit bine. Chiar am pe cineva în vedere.

— Chiar tu ai să faci cererea? întrebă Orso.

— Nici vorbă. Dacă i-aş spune unui bogătaş din partea locului: “Mi-ar face plăcere, mie, Brando Savelli, ca fiul dumitale să se căsătorească cu Michelina Savelli”, credeţi că s-ar lăsa greu?

— Nu l-aş sfătui — spuse celălalt bandit. Camaradul are mâna grea.

— Dacă aş fi un nemernic — urmă Brandolaccio — un mişel, un fofârligar, n-aş avea decât să-mi deschid desagii şi-ar ploua cu patace.

— Ai, în desagii tăi, ceva care le atrage?

— Nimic; dar dacă aş scrie, cum au făcut-o alţii, unui om bogat: “Am nevoie de o sută de franci”, pe loc mi i-ar trimite. Sunt însă un om de onoare, domnule locotenent.

— Ştiţi oare, domnule della Rebbia — spuse banditul căruia camaradul său îi zicea popa — ştiţi oare, că în acest ţinut cu obiceiuri curate, se află, totuşi, câţiva ticăloşi care trag foloase din stima pe care o inspiră paşapoartele noastre (îşi arătă puşca) măsluindu-ne semnătura pe cambii?

— O ştiu — răspunse Orso, răstit. Dar ce fel de cambii?

---

[65] Datorăm cel mai mare respect copiilor. Maxima lui Juvenal *(Satira* XIV, 47) e puţin modificată (n. ed. franceze).

— Acum şase luni — urmă banditul — pe când mă plimbam, în apropiere de Orezzo, un ţopârlan, scoţându-şi de departe căciula, veni la mine şi-mi zise: “Of! domnule părinte (aşa-mi zic toţi), iartă-mă, mai îngăduie o ţârâ; n-am putut înjgheba decât cincizeci şi cinci de franci; crede-mă, mai mult n-a fost chip să adun.” Eu, foarte mirat, îi zic: “Ce vrei să spui, mârlane? cincizeci şi cinci de franci?” “Voiam să spun şaizeci şi cinci — îmi zice; dar o sută cât îmi cereţi e cu neputinţă.” “Cum asta, ţoapă? Ţi-am cerut eu o sută de franci? Nici nu te cunosc.” Mi-a înmânat atunci o scrisoare, mai bine zis o zdreanţă murdară, prin care era poftit să pună jos o sută de franci la loc hotărât, că de unde nu, o să i se dea foc casei şi o să i se omoare vacile, de către Giocanto Castriconi, adică eu. Au făcut mişelia să-mi măsluiască iscălitura! Ceea ce m-a jignit mai mult e că scrisoarea era scrisă în dialect şi plină de greşeli de ortografie... Eu, şi greşeli de ortografie! eu, care luam toate premiile la universitate! Am început prin a-i da mojicului un pălmoi, că s-a răsucit în călcâie. “Aha! mă luai drept hoţ, nemernicule!” îi spusei, dându-i un picior zdravăn unde ştiţi. Uşurat puţin, îl întreb: “Când trebuie să duci banii la locul hotărât?” “Chiar astăzi.” “Bine. Du-i.” Locul era foarte bine ales, la rădăcina unui molift. A dus banii, i-a îngropat la rădăcina copacului şi-a revenit să mă caute. Mă tupilasem prin preajmă. Am aşteptat acolo, cu omul meu, şase ceasuri groaznice. Domnule della Rebbia, aş fi aşteptat şi trei zile, dacă ar fi fost nevoie. După şase ore apare un bastiaccio[66], un scârnav cămătar. Se apleacă să ridice banii, slobod focul şi-l ochesc atât de bine, încât capul i s-a lăsat în cădere pe banii pe care îi dezgropa. “Ş-acum, nemernicule — îi spun

[66] Corsicanii de la munte îi urăsc pe locuitorii din Bastia, pe care nu-i consideră compatrioţi. Ei nu spun niciodată *bastiese,* ci *bastiaccio;* terminaţia în *accio* are, de obicei, sens de batjocură (n. a.).

ţăranului — ia-ţi banii şi să nu mai îndrăzneşti să-l bănui pe Giocanto Castriconi de-o faptă murdară.” Nefericitul, tremurând tot, îşi adună cei şaizeci şi cinci de franci, fără să-şi mai dea osteneala să-i cureţe. Mi-a mulţumit, i-am trântit un picior la plecare de fuge ş-acum.

— Ah! popă — spuse Brandolaccio — te pizmuiesc pentru lovitura ceea. Ai avut de ce râde, hai?

— Nimerisem bastiaccio-ul în tâmplă — urmă banditul — şi asta îmi aminteşte versurile lui Vergiliu:

“... Liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.”[67]

Liquefacto! Credeţi, domnule Orso, că un glonte de plumb se topeşte prin iuţeala cu care străbate aerul? Dumneavoastră, care aţi studiat balistica, îmi puteţi spune dacă e o eroare sau un adevăr?

Lui Orso îi venea mai la îndemână să vorbească despre această problemă de fizică, decât să se rostească asupra moralităţii faptei sale. Brandolaccio, căruia această disertaţie ştiinţifică nu-i spunea nimic, îl întrerupse, pentru a-l înştiinţa că soarele era la asfinţit.

— De vreme ce n-aţi voit să prânziţi cu noi, Ors’ Anton’ — îi spuse el — v-aş sfătui să n-o faceţi pe domnişoara Colomba să vă aştepte prea mult. Ş-apoi, nu-i bine totdeauna să baţi drumurile după apusul soarelui. De ce ieşiţi fără puşcă? Prin împrejurimi sunt oameni răi, băgaţi de seamă. Astăzi, nu aveţi a vă teme de nimic; Barricinii sosesc cu prefectul la ei*;* l-au întâlnit pe drum; se opreşte o zi la Pietranera înainte de a se duce la Corte, să pună, cum

[67] „Plumbul topit îi străbate prin cap, despicându-i în două
capul... se răstoarnă-n ţarină şi moare.”
(*Eneida*, IX, 584-5în tălmăcirea lui D. Murăraşu)

se zice, prima piatră... o prostie! În astă-seară doarme la Barricini; dar mâine vor fi liberi, Vincentello e soi rău şi Orlanduccio nu-i mai breaz... Căutaţi să-i întâlniţi despărţiţi, azi unul, mâine celălalt; dar, atât vă spun: păziţi-vă!

— Mulţumesc de povaţă — spuse Orso; dar n-avem nimic de împărţit; până n-or veni să mă caute, nu am nimic a le spune.

Banditul plescăi din limbă cu o căutătură batjocoritoare, dar nu răspunse nimic. Orso se ridică să plece.

— Fiindcă veni vorba — spuse Brandolaccio — nu v-am mulţumit pentru pulbere; mi-a sosit la ţanc. Acum, nimic nu-mi mai lipseşte... adică, îmi mai lipseşte încălţămintea... dar mi-oi croi-o eu zilele astea dintr-o piele de muflon.

Orso strecură două patace de cinci franci în mâna banditului.

— Colomba ţi-a trimis pulbere, ţine pentru papuci.

— Nu umblaţi cu fleacuri, domnule locotenent — făcu Brandolaccio înapoindu-i patacele. Mă luaţi drept un cerşetor? Primesc pâine şi iarbă de puşcă, dar nimic altceva.

— Ca bătrâni ostaşi, credeam că ne putem ajuta. Atunci, rămâi sănătos!

Dar, înainte de a pleca, a pus banii în desagii banditului, fără ca el să bage de seamă.

— Mergi sănătos, Ors' Anton'! spuse teologul. Ne vom regăsi poate în *maquis* zilele astea şi ne vom continua studiile asupra lui Vergiliu.

Orso îşi părăsise cinstiţii tovarăşi de un sfert de oră, când auzi în spatele lui un om care fugea cât îl ţineau picioarele. Era Brandolaccio.

— E din cale-afară, domnule locotenent — exclamă el gâfâind — prea din cale-afară! ţineţi-vă banii. De la un altul n-aş fi înghiţit gluma. Cele cuvenite domnişoarei Colomba.

Mi-aţi scos sufletul. Bună seara.

XII

Orso o găsi pe Colomba puţin îngrijorată de lunga lui lipsă; cum l-a văzut, însă, şi-a reluat acea înfăţişare de tristă seninătate, care-i era obişnuită. În timpul mesei de seară, n-au vorbit decât de lucruri lipsite de interes şi, încurajat de înfăţişarea liniştită a surorii sale, Orso îi povesti întâlnirea cu bandiţii şi îşi îngădui chiar câteva glume cu privire la educaţia morală şi religioasă care i se dădea micii Chilina, prin grija unchiului ei şi, a onorabilului său coleg jupân Castriconi.

— Brandolaccio e un om cinstit — spuse Colomba. Cât despre Castriconi mi s-a spus că e un om care nu are nimic sfânt.

— Eu cred — spuse Orso — că nu-i mai prejos decât Brandolaccio, nici Brandolaccio mai prejos decât el. Şi unul şi celălalt sunt în război făţiş cu societatea. O primă fărădelege îi târăşte zilnic la alte fărădelegi; şi, totuşi, sunt poate mai puţin vinovaţi decât mulţi oameni care nu-şi au sălaş în *maquis.*

Un fulger de fericire lumină fruntea surorii sale.

— Da — urmă Orso — aceşti nenorociţi au, în felul lor, onoare. O prejudecată crâncenă şi nu josnica lăcomie de bani i-a aruncat în viaţa pe care o duc.

Urmă un moment de tăcere.

— Frate — spuse Colomba turnându-i cafeaua — ştii poate că Charles-Baptiste Pietri a murit noaptea trecută. A murit de friguri de baltă.

— Cine e acest Pietri?

— E un om din târgul acesta, bărbatul Madelenei căreia tatăl nostru i-a dat portofelul când a murit. Văduva lui a

venit să mă roage să iau parte la priveghi şi să cânt ceva. Cade-se să vii şi dumneata.

Sunt vecinii noştri şi e un semn de bună-cuviinţă de care nu poţi fi scutit într-un târguşor ca al nostru.

— Dă-l dracului de priveghi, Colomba! Nu-mi face plăcere să-mi văd sora dându-se-n stambă, în faţa lumii.

— Orso — răspunse Colomba — fiecare îşi cinsteşte morţii în felul lui. Am moştenit *ballata* de la străbunii noştri şi trebuie s-o cinstim ca pe o veche datină ce este. Madeleine nu are *darul* şi bătrâna Fiordispina, cea mai bună bocitoare de la noi, e bolnavă. Trebuie să fie cineva pentru *ballata.*

— Crezi tu că Charles-Baptiste nu-şi va găsi drumul pe ceea lume dacă nu s-or cânta versuri proaste pe sicriul lui? Du-te la priveghi, dacă vrei, Colomba; merg şi eu cu tine dacă crezi că trebuie, dar nu improviza; e nepotrivit cu vârsta ta, ş-apoi… te şi rog, draga soră.

— Frate, am făgăduit. Aşa e obiceiul, după cum o ştii, şi, ţi-o spun din nou, numai eu pot improviza.

— Prost obicei!

— Sufăr mult când cânt astfel. Asta îmi aminteşte nenorocirile noastre. Mâine o să fiu bolnavă; dar aşa trebuie. Îngăduie-mi-o, frate. Adă-ţi aminte că la Ajaccio mi-ai spus să improvizez, pentru a face cheful acelei domnişoare englezoaice care îşi râde de vechile noastre datini. Şi să nu pot improviza astăzi, pentru nişte bieţi oameni care îmi vor rămâne îndatoraţi şi cărora pot astfel să le alin întristarea?

— Fie, fă cum vrei. Mă prind însă că ţi-ai compus *ballata* şi nu vrei să se piardă.

— Nu, nu sunt în stare să compun aşa ceva, mai dinainte, frate. Mă aşez înaintea mortului şi mă gândesc la cei rămaşi. Când încep să-mi dea lacrimile, cânt ceea ce-mi

vine-n minte.

Toate acestea au fost spuse cu atâta simplitate încât era cu neputinţă să bănuieşti umbră de amor propriu poetic la signora Colomba. Orso se lăsă înduplecat şi se duse cu Colomba acasă la Pietri. Mortul era întins pe o masă, cu faţa descoperită, în cea mai mare încăpere a casei. Uşile şi ferestrele erau deschise şi mai multe făclii ardeau în jurul mesei. La căpătâiul mortului şedea văduva şi-n spatele ei, un mare număr de femei ocupau în întregime o latură a odăii; de cealaltă parte stăteau la rând bărbaţii, în picioare, cu capul gol, cu ochii aţintiţi la mort, în cea mai adâncă tăcere. Fiecare nou venit se apropia de masă, săruta mortul[68], făcea un semn din cap văduvei şi fiului, pe urmă îşi lua locul în cerc, fără să scoată o vorbă. Cu toate acestea, din când în când, unul din cei de faţă rupea solemna tăcere pentru a-i spune câteva vorbe defunctului. “De ce ţi-ai părăsit vrednica soţie? spunea o cumătră. Nu-ţi purta de grijă? Ce-ţi lipsea? De ce n-ai aşteptat măcar o lună, nora ţi-ar fi dăruit un fecior?”

Un tânăr înalt, fiul lui Pietri, strângând mâna rece a tatălui său, exclamă: “O, de ce n-ai murit de *mala morte*?[69] Te-am fi răzbunat!” Acestea au fost cele dintâi vorbe pe care le-a auzit Orso intrând. La vederea lui, cercul se deschise şi un slab murmur de curiozitate trădă aşteptarea adunării stârnită de prezenţa bocitoarei. Colomba îmbrăţişă văduva, îi cuprinse o mână şi rămase câteva minute în reculegere, cu ochii în jos. Apoi, îşi trase de pe cap *mezzaro*-ul, privi ţintă la mort şi, aplecată pe cadavru, aproape tot atât de palidă ca el, începu astfel:

---

[68] Acest obicei există încă la Bocognano (1840) (n. a.).

[69] *Mala morte* — moarte violentă (n. a.).

“Charles-Baptiste! primească Mântuitorul sufletul tău! ’Vieţuirea e chin. Te duci într-un loc — unde nici soare, nici îngheţ nu este. Cosorul şi greoiul târnăcop trebuinţă nu-ţi mai fac. Munca s-a sfârşit pentru tine. De-aci-nainte, zilele tale, toate, duminici fi-vor. Charles-Baptiste, aibă-te Domnul în paza sa! Fecioru-ţi poartă grijă casei tale. Am văzut prăbuşindu-se un stejar — uscat de Libeccio. Îl credeam mort. Am trecut iarăşi şi rădăcina dăduse vlăstar. Vlăstarul s-a făcut stejar — cu larg umbrar. Sub vânjoasele lui ramuri, odihneşte-te Maddelé — şi aminteşte-ţi de stejarul care nu mai este.”

Aici Madeleine începu să plângă cu hohote şi vreo doi-trei bărbaţi, care la o adică ţi-ar fi doborât creştinul ca pe-o potârniche, începură să şteargă lacrimi grele pe obrajii lor arşi de soare.

Colomba cântă înainte câtva timp, adresându-se când defunctului, când familiei, şi, uneori, printr-o prozopopee des întrebuinţată în *ballata,* făcea mortul însuşi să glăsuiască pentru a-şi mângâia prietenii sau a le da poveţe. Pe măsură ce improviza, figura ei lua o expresie sublimă; tenul i se colora într-un trandafiriu străveziu care-i scotea şi mai mult la iveală strălucirea dinţilor şi flacăra pupilelor ei dilatate. Era Pitia pe trepiedul ei. Fără de câteva suspine, câteva hohote înăbuşite, nu s-ar fi auzit nici cea mai mică şoaptă în mulţimea care se îngrămădea în jurul ei. Cu toate că mai puţin pregătit ca alţii să simtă această sălbatică poezie, Orso se simţi şi el cuprins de emoţia obştească. Retras într-un ungher întunecos al încăperii, plângea, cum plângea şi fiul lui Pietri.

Un freamăt uşor se strecură în lumea adunată, care se dădu în lături pentru a face loc mai multor străini care intrară. După respectul cu care au fost primiţi şi graba cu

care li s-a făcut loc, se vedea bine că sunt oameni de vază şi că venirea lor era privită ca o mare cinste pentru ai casei. Totuşi, din evlavie pentru *ballata,* nimeni nu le-a spus un cuvânt. Cel care a intrat întâi părea să tot aibă patru-zeci de ani. După haina lui neagră, după panglica roşie cu rozetă, după chipul poruncitor şi plin de încredere în sine, îţi dădeai repede seama că trebuie să fie prefectul. În urma lui venea un bătrân gârbov şi acrit, ai cărui ochelari verzi nu izbuteau îndeajuns să-i ascundă privirea sfioasă şi neliniştită. Purta o haină neagră, prea largă pentru el şi care, măcar că era nouă-nouţă încă, fusese de bună seamă făcută cu mai mulţi ani în urmă. Ţinându-se mereu lângă prefect, s-ar fi zis că vrea să se ascundă în umbra lui. În fine, după el intrară doi tineri nalţi şi arşi de soare, cu obrajii acoperiţi de favoriţi stufoşi, cu priviri ţanţoşe şi obraznic iscoditoare. Orso nu-şi mai amintea cum arată la faţă cei din satul lui; dar vederea bătrânului cu ochelarii verzi îi răscoli pe loc în minte amintiri uitate. Faptul că făcea parte din liota prefectului era de ajuns ca să ştie cine e. Era avocatul Barricini, primarul Pietranerei, care venea cu cei doi fii ai lui, să-i arate prefectului ce-i o *ballata.* E greu de spus ceea ce s-a petrecut în inima lui Orso, dar prezenţa duşmanului tatălui său îi stârni un soi de groază şi, mai mult ca oricând, se simţi pătruns de bănuielile împotriva cărora luptase atât.

Cât despre Colomba, la vederea omului căruia îi jurase ură de moarte, faţa ei schimbătoare se încrâncenă. Păli; glasul i se înăspri şi versurile i se opriră pe buze... Dar îşi regăsi repede *ballata* şi urmă cu o pornire sporită:

“Când se vaită hultanul — în faţa cuibului pustiu — graurii zboară în jur — batjocorindu-i durerea."

Se auzi un râs înăbuşit; cei doi tineri nou-veniţi găseau, fără îndoială, metafora prea îndrăzneaţă.

“Hultanul trezi-se-va şi desfăcându-şi aripile — în sânge îşi va spăla pliscul! Şi ţie, prietenii îţi închină, Charles-Baptiste —rămasul bun din urmă. Lacrimi destule au vărsat. Singură, biata orfană, nu te va plânge. Şi de ce-ar plânge oare? Ai adormit cu zile — între ai tăi — gata să te arăţi — în faţa Atotputernicului. Orfana îşi plânge părintele — doborât de mişei — pe la spate lovit; părinte cu sângele roşu — sub maldăr de verde frunziş. Dar ea adună acel sânge — nobil şi nevinovat — pe burgul întreg risipindu-l — otravă de moarte să fie. Şi burgul va stat însemnat — cât sângele cel vinovat — nu o să şteargă şi urma sângelui fără prihană.”

Aceste zise, Colomba se prăbuşi pe un scaun şi izbucni în hohote de plâns. Cu lacrimi în ochi femeile o înconjurară; mai mulţi bărbaţi scăpărară priviri cumplite către primar şi fiii lor. Câţiva bătrâni cârteau împotriva loviştei pe care au stârnit-o prin venirea lor. Fiul mortului răzbi prin înghesuială şi se pregătea să-l roage pe primar să părăsească locul cât mai grabnic; primarul, însă, n-a mai aşteptat să fie poftit. Se îndreptă spre uşă în timp ce fiii lui se şi aflau în stradă. Prefectul rosti câteva vorbe de mângâiere tânărului Pietri şi plecă îndată după ei. Orso se apropie de sora lui, o luă de braţ şi o scoase afară din casă.

— Mergeţi cu ei — spuse tânărul Pietri câtorva prieteni. Băgaţi de seamă să nu li se întâmple ceva!

Doi sau trei îşi băgară în grabă stiletele în mâneca minteanului şi-l întovărăşiră pe Orso şi pe sora lui, până la uşa casei lor.

XIII

Gâfâind istovită, Colomba nu mai era în stare să scoată o vorbă. Cu capul rezemat de umărul fratelui, îi apucase o mână pe care o ţinea strâns în mâinile ei. Cu toată nemulţumirea pricinuită de peroraţia ei, Orso era prea neliniştit pentru a-i aduce cea mai mică mustrare. Aştepta în tăcere potolirea zguduirii ce-o cuprinsese, când cineva bătu la uşă şi Saveria intră strigând înspăimântată: “Domnul prefect!” La auzul acestui nume, Colomba se ridică ruşinată de slăbiciunea ei şi rămase în picioare, sprijinindu-se de un scaun care-i tremura neîncetat sub mână.

Prefectul a început prin a-şi cere, după obicei, iertare pentru ceasul nepotrivit la care şi-a îngăduit să vină, o căină pe domnişoara Colomba, vorbind despre primejdia zbuciumului sufletesc, veşteji datina bocetelor de îngropăciune pe care talentul bocitoarelor îl face şi mai greu de suferit pentru ascultători; strecură cu dibăcie o uşoară mustrare pentru dedesubtul celei din urmă improvizaţii. Apoi, schimbând glasul:

— Domnule della Rebbia — spuse el — sunt purtătorul multor salutări din partea prietenilor dumitale englezi: miss Nevil îi trimite toate cele cuvenite domnişoarei Colomba. Am a-ţi înmâna o scrisoare din partea ei.

— O scrisoare de la miss Nevil! exclamă Orso.

— Din nenorocire n-o am asupra mea, dar o vei avea în cinci minute. Tatăl ei a fost suferind. Ne temeam la un moment dat să nu fi căpătat îngrozitoarele noastre friguri. Din fericire, e în afară de primejdie şi te vei încredinţa domnia-ta însuţi, căci îmi închipui că ai să-l vezi curând.

— Miss Nevil trebuie să fi fost foarte neliniştită?

— Din fericire, n-a luat cunoştinţă de primejdie decât

după ce trecuse. Domnule della Rebbia, miss Nevil mi-a vorbit mult de dumneata şi de domnişoara Colomba.

Orso se înclină.

— Are multă prietenie pentru amândoi. Sub portul ei plin de drăgălăşie care ar putea-o face să pară uşuratică, ascunde o judecată foarte sănătoasă.

— E o fiinţă încântătoare — spuse Orso.

— Mai mult din îndemnul ei am venit aici, domnul meu. Nimeni nu cunoaşte mai bine ca mine o jalnică întâmplare pe care aş dori să nu fiu silit s-o mai amintesc. De vreme ce domnul Barricini mai e încă primar în Pietranera şi eu prefect al acestui judeţ, nu mai e nevoie să spun temeiul pe care îl pun în ceea ce priveşte anumite presupuneri pe care, dacă nu mă înşel, câţiva nesocotiţi ţi le-au adus la cunoştinţă şi pe care le-ai respins, o ştiu, după cum era de aşteptat de la rangul şi firea dumitale.

— Colomba — spuse Orso frământându-se pe scaun — eşti prea obosită. Ar trebui să te duci la culcare.

Colomba făcu din cap semn că nu. Se trăsese din nou în liniştea ei cea de toate zilele şi înfipse în prefect ochi de jar.

— Domnul Barricini — urmă prefectul — ar dori din inimă să pună capăt acestei vrăjmăşii... vreau să zic, acestei stări de suspiciune în care vă aflaţi şi unul şi altul... În ce mă priveşte aş fi încântat să văd statornicindu-se între amândoi, legăturile pe care trebuie să le aibă laolaltă nişte oameni sortiţi să se stimeze între ei.

— Domnul meu — îl întrerupse Orso cu tulburare în glas — nu l-am învinuit niciodată pe avocatul Barricini de omorul părintelui meu, dar a săvârşit o faptă care mă împiedică pe vecie să am vreo legătură cu el. A ticluit o scrisoare de ameninţare în numele unui bandit... şi chiar dacă n-a făcut-o... a pus-o în şoaptă în seama tatălui meu. E mai mult ca sigur, domnul meu, că din această scrisoare i s-a tras

moartea.

Prefectul rămase o clipă pe gânduri.

— Că tatăl dumitale o fi crezut-o, când îndârjit de neastâmpărul firii sale îl învinovăţea pe domnul Barricini, e de înţeles; dar din partea dumitale, o asemenea orbire, nu mai e îngăduită. Gândeşte-te că Barricini n-avea niciun interes să ticluiască scrisoarea. Nu-ţi vorbesc de caracterul lui... nu-l cunoşti şi ai şi fost pregătit împotrivă-i... dar cum poţi crede că un om de lege...

— Domnul meu — spuse Orso, ridicându-se — ţine seamă, rogu-te, că a-mi spune că scrisoarea nu e a domnului Barricini, înseamnă că e a tatălui meu. Onoarea lui, domnule, e a mea.

— Sunt încredinţat mai mult ca oricine, domnule — urmă prefectul — de onoarea colonelului della Rebbia... dar... ticluitorul scrisorii e cunoscut...

— Cine e? strigă Colomba, înaintând spre prefect.

— Un ticălos, făptaş al mai multor omoruri... omoruri din acelea pe care voi, corsicanii, nu le iertaţi, un tâlhar, un anume Tomaso Bianchi; în clipa de faţă e întemniţat la închisoarea din Bastia şi a mărturisit că el e izvoditorul acelei blestemate scrisori.

— Nu-l cunosc pe omul acesta — spuse Orso. Ce-ar fi putut el urmări?

— E un om din partea locului — spuse Colomba — fratele unui fost morar de-al nostru. E-un răufăcător şi-un mincinos, nevrednic de crezare.

— O să vedeţi îndată — urmă prefectul — interesul pe care-l avea. Morarul de care pomeneşte domnişoara Colomba — îi zicea, pare-mi-se, Théodore — umbla să ia cu chirie de la colonel o moară de pe cursul de apă al cărei drept de stăpânire domnul Barricini nu-l recunoştea tatălui dumitale. Mărinimos cum era, colonelul câştiga te miri ce şi

mai nimic de la moară şi Tomaso îşi închipuia că dacă domnul Barricini dobândeşte cursul de apă va fi silit să-i plătească o arendă foarte mare, căci se ştie că domnul Barricini e cam iubitor de arginţi. Pe scurt, pentru a-şi îndatora fratele, Tomaso a măsluit scrisoarea banditului şi asta-i toată povestea. Ştiţi că legăturile de familie sunt atât de puternice în Corsica, că merg ades până la omor… Fii bun şi citeşte scrisoarea pe care mi-o scrie procurorul-general. Va întări cele ce ţi-am spus până acum.

Orso citi scrisoarea în care se arătau amănunţit mărturisirile lui Tomaso; Colomba citea în acelaşi timp peste umărul fratelui ei.

Terminând cititul, exclamă:

— Orlanduccio Barricini a fost la Bastia acum o lună când s-a aflat că fratele meu urma să vină; l-o fi văzut pe Tomaso şi i-a smuls această minciună.

— Domnişoară — spuse prefectul iritat — vrei să lămureşti totul prin urâcioase presupuneri; socoţi că pe această cale se poate descoperi adevărul? Dumneata, domnule, ţi-ai păstrat sângele rece; spune-mi, ce crezi acum? Crezi oare, ca domnişoara, că un om pe care nu-l aşteaptă decât o mică osândă să-şi ia asupra-i cu inimă uşoară o crimă de fals, numai pentru a îndatora un necunoscut?

Orso citi din nou scrisoarea procurorului-general cu toată atenţia; căci, de când îl văzuse pe avocatul Barricini, se simţea mai puţin încrezător decât fusese cu câteva zile înainte. În cele din urmă se văzu silit să recunoască că explicaţia îi părea satisfăcătoare. Dar Colomba izbucni:

— Tomaso Bianchi e un nemernic. Sunt încredinţată că ori nu va fi osândit, ori va fugi din închisoare.

Prefectul ridică din umeri.

— Ţi-am adus la cunoştinţă, domnul meu — spuse el —

informaţiile pe care le-am primit. Mă retrag şi te las să te gândeşti. Voi aştepta ca judecata proprie să te lumineze şi trag nădejde că va fi mai puternică decât... presupunerile surorii dumitale.

Orso, după ce-şi ceru iertare pentru purtarea Colombei, spuse din nou că e încredinţat că Tomaso e singurul vinovat.

Prefectul se ridicase să plece.

— Dacă n-ar fi aşa târziu — spuse el — ţi-aş propune să vii cu mine să iei scrisoarea de la miss Nevil... Cu acest prilej i-ai putea spune domnului Barricini ceea ce mi-ai spus acum şi totul s-ar sfârşi.

— Niciodată Orso della Rebbia nu va pune piciorul în casa unui Barricini! exclamă Colomba cu înverşunare.

— Domnişoara e *tintinajo*[70]-ul familiei, după cât se pare — spuse prefectul zeflemitor.

— Domnule — spuse Colomba cu hotărâre — ai fost înşelat. Nu-l cunoşti pe avocat. E cel mai şiret, cel mai viclean dintre oameni. Te implor să nu-l împingi pe Orso să facă un pas care l-ar acoperi de ruşine.

— Colomba! strigă Orso — patima te face să-ţi pierzi minţile..

— Orso! Orso! în numele relicvelor pe care ţi le-am înmânat, te implor să mă asculţi. Între dumneata şi Barricini a curs sânge; n-ai să te duci la ei.

— Colomba!

— Nu, frate, n-ai să te duci, sau părăsesc această casă şi n-ai să mă mai vezi... Orso, fie-ţi milă de mine.

Şi căzu în genunchi.

— Îmi pare foarte rău — spuse prefectul — s-o văd pe

[70] Se numeşte astfel berbecul purtător de clopoţel care conduce o turmă şi, prin metaforă, se dă acelaşi nume membrului unei familii care o diriguieşte în toate chestiunile importante (n. a.).

domnişoara della Rebbia atât de puţin cuminte. Ai s-o convingi dumneata, sunt sigur.

Întredeschise uşa şi se opri, părând că aşteaptă ca Orso să-l urmeze.

— N-o pot părăsi acum, spuse Orso... Mâine, dacă...

— Plec în zori — spuse prefectul.

— Frate — spuse Colomba — aşteaptă măcar până mâine dimineaţă. Lasă-mă să mai văd hârtiile tatii... Nu poţi să-mi refuzi asta.

— Ei bine, ai să le vezi în astă-seară, dar cel puţin să nu mă mai chinuieşti pe urmă cu ura asta nesăbuită... îţi cer iertare, domnule prefect... Nici eu nu mă simt în apele mele... Mai bine să ne vedem mâine.

— Noaptea-i sfetnic bun — spuse prefectul retrăgându-se — trag nădejde că mâine toate neînţelegerile vor lua sfârşit.

— Saveria — strigă Colomba — ia felinarul şi arată drumul domnului prefect. O să-ţi dea o scrisoare pentru fratele meu.

Şi mai spuse câteva vorbe pe care numai Saveria le auzi.

— Colomba — spuse Orso după plecarea prefectului — m-ai amărât mult astăzi. Ai de gând să te-ncăpăţânezi mereu să negi evidenţa?

— Ai spus că mă laşi până mâine — răspunse ea. Timpul e scurt, dar tot mai trag nădejde.

Îşi luă apoi legătura cu chei şi alergă într-o odaie din catul de sus. Se auzea cum deschide în grabă sertarele, cotrobăind într-un scrin în care colonelul della Rebbia îşi încuia hârtiile importante.

XIV

Saveria a zăbovit mult şi Orso îşi pierduse răbdarea când

s-a reîntors, în fine, cu o scrisoare în mână şi urmată de micuţa Chilina care se freca la ochi, căci de abia adormise când fusese trezită.

— Fetiţo — spuse Orso — ce cauţi tu aici la ora asta?

— M-a chemat domnişoara — răspunse Chilina.

— Ce dracu o fi vrând cu ea? se gândi Orso; dar se grăbi să deschidă scrisoarea miss Lydiei; în timp ce citea, Chilina se suia la sora lui.

"Tatăl meu a fost cam bolnav, domnule — scria miss Nevil — *şi fără asta e atât de leneş la scris, că sunt nevoită să-i ţin loc de secretar. Deunăzi, după cum ştii, în loc să admire priveliştea împreună cu noi, şi-a muiat picioarele la ţărmul mării şi, în fermecătoarea dumneavoastră insulă, nu e nevoie de mai mult pentru a te îmbolnăvi de friguri. Parcă te văd cum te încrunţi şi îţi cauţi, fără îndoială, stiletul pe care nădăjduiesc că nu-l mai ai. Aşadar, tatăl meu a fost scuturat puţin de friguri şi eu de mare spaimă; prefectul, pe care nu încetez a-l socoti foarte îndatoritor, ne-a trimis un medic tot atât de îndatoritor care, în două zile, ne-a scos din nevoie: atacul n-a mai izbucnit şi tata vrea să reînceapă vânătorile; deocamdată, însă, nu-l las. Cum ţi-ai regăsit castelul din munţi? Turnul de la nord e la locul lui? Are multe stafii? Te întreb toate astea pentru că tata n-a uitat că i-ai făgăduit căprioare, mistreţi şi mufloni. Nu-i zice aşa acestui animal ciudat? În drum spre Bastia, unde ne vom îmbarca, venim a vă cere ospitalitatea şi-mi place să cred că castelul della Rebbia, despre care ne-ai spus că-i atât de vechi şi dărăpănat, nu se va prăbuşi peste capetele noastre. Cu toate că prefectul e atât de amabil încât nu rămâi niciodată cu el fără subiect de vorbă,* by the bye[71] *mă pot făli că l-am scos din minţi. Am vorbit de domnia-ta.*

[71] Apropo; în treacăt fie zis (engl.)

Oameni de lege din Bastia i-au trimis anumite destăinuiri ale unui derbedeu pe care-l ţin la poprealã şi care sunt în măsură să spulbere toate bănuielile; vrăjmăşia dumitale, care m-a neliniştit ades, e timpul să-n-ceteze. Nu-ţi poţi închipui câtă plăcere îmi face asta. Când ai plecat cu frumoasa bocitoare, cu puşca-n mână şi cu privirea întunecată, mi-ai părut şi mai corsican ca de obicei... prea corsican chiar. Basta! *dacă îţi scriu atât e pentru că mă plictisesc. Prefectul trebuie, vai, să plece! Iţi voi da de veste când vom lua drumul munţilor voştri şi-mi voi îngădui să scriu domnişoarei Colomba, pentru a-i cere un* bruccio, ma solenne[72]. *Până atunci, toate cele bune din parte-mi. Mă folosesc mult de stiletul ei, tai cu el foile unui roman pe care l-am luat cu mine; dar acest fier fioros se rocoşeşte în întrebuinţarea pe care i-o dau şi-mi sfâşie, să-i plângi de milă, cartea. Adio, domnule*; *tata îţi trimite* his best love[73]. *Dă-i ascultare prefectului, e un om pe care te poţi bizui şi cred că pentru dumneata se abate din drum; se duce să pună o primă piatră la Corte; îmi închipui că va fi o ceremonie foarte impunătoare şi-mi pare rău că nu pot fi de faţă. Un domn în haină brodată, cu ciorapi de mătase şi cu mistria-n mână!... şi un discurs! ceremonia se va termina cu strigăte de mii de ori repetate, de* vive le roi! *Te vei umfla, desigur, în pene că m-ai făcut să umplu patru pagini; dar mă plictisesc, domnule, ţi-o repet, şi de aceea îţi dau voie să-mi scrii o scrisoare foarte lungă. Şi, fiindcă veni vorba, mi se pare cu totul de necrezut că nu mi-ai dat încă de ştire despre fericita dumitale descălecare la Pietranera-*Castle.

Lydia

---

[72] Dar solemn (it.).
[73] Toată dragostea (engl.).

P.S. Te rog să dai ascultare prefectului şi să faci ce-ţi va spune. Am hotărât împreună că aşa trebuie să faci şi asta mi-ar face plăcere.”

Orso citi de trei-patru ori scrisoarea făcând de fiecare dată în minte nesfârşite comentarii; a scris apoi un lung răspuns pe care îl dădu Saveriei pentru un om din sat care pleca la Ajaccio chiar în acea noapte. Nici prin gând nu-i mai trecea acum să mai ţină sfat cu sora lui asupra vinovăţiei, adevărată sau închipuită, a Barricinilor. Scrisoarea miss Lydiei îl făcea să vadă totul în trandafiriu; nu mai avea nici bănuieli, nici ură. După ce şi-a aşteptat un timp sora să coboare, văzând că zăboveşte, se duse să se culce, cu inima uşoară, cum de mult nu şi-o mai simţise. După ce o trimise pe Chilina cu tainice porunci, Colomba îşi petrecu mai toată noaptea cu cititul unor vechi hârţoage. Puţin înainte de a se crăpa de ziua, câteva pietricele fură aruncate în geamul ei; la acest semn, coborî în grădină, deschise o portiţă tainică şi băgă în casă doi oameni cu feţe de ocnaşi; cea dintâi grijă a fost să-i ducă la bucătărie şi să le dea de mâncare. Cine erau aceşti oameni se va afla îndată.

XV

Către ceasurile şase dimineaţa, un servitor al prefectului bătu la poarta lui Orso. Primit de Colomba îi spuse că prefectul e gata de plecare şi că-l aşteaptă pe Orso. Colomba îi răspunse, fără şovăială, că fratele ei căzuse tocmai atunci pe scară, că şi-a scrântit un picior şi că, nefiind în stare să facă un pas, îl roagă mult să fie iertat şi că i-ar rămâne foarte îndatorat dacă s-ar osteni venind până la el. Puţin după plecarea trimisului, Orso coborî şi îşi

întrebă sora dacă prefectul n-a trimis după el.

— Te roagă să-l aştepţi aici — îi spuse ea — cu mare îndrăzneală.

Trecuse o jumătate de oră fără ca cea mai mică mişcare să se fi simţit dinspre casa Barricinilor; în timpul acesta, Orso o întrebă pe Colomba dacă mai descoperise ceva; ea răspunse că va da lămuriri în faţa prefectului. Se străduia să pară foarte liniştită, dar chipul şi ochii ei vădeau un zbucium nepotolit.

În fine, uşa casei Barricini se deschise şi prefectul, în haine de călătorie, ieşi cel dintâi, urmat de primar şi de cei doi fii. Nu mică fu uluirea localnicilor care pândeau din zorii zilei plecarea primului dregător al judeţului, când îl văzură, însoţit de cei trei Barricini, străbătând piaţa ca pe-un câmp şt întrând în casa della Rebbia. “Încheie pace” — exclamară şmecherii satului.

— Vă spuneam eu într-o doară — făcu un bătrân — că Orso Antonio a trăit prea mult pe continent ca să se mai poarte ca un om de inimă.

— Totuşi — răspunse un rebbianist — ţine seamă că Barricinii se duc la el. Cer iertare.

— Prefectul i-a îmbrobodit pe toţi — răspunse bătrânul; nu mai e vrednicie în ziua de azi şi tinerii nu se mai sinchisesc de sângele părintesc, de parcă toţi ar fi bastarzi.

Nu mică i-a fost mirarea prefectului găsindu-l pe Orso în picioare şi mergând nestingherit. În două vorbe, Colomba luă minciuna asupră-i şi-şi ceru iertare:

— Dacă ai fi locuit aiurea, domnule prefect — spuse ea — fratele meu s-ar fi grăbit de ieri să-ţi înfăţişeze închinăciunile sale.

Orso nu mai ştia cum să se dezvinovăţească, arătând că nu e întru nimic părtaş la acest ridicol şiretlic, de care se simţea profund umilit. Prefectul şi bătrânul Barricini părură

a crede în sinceritatea acestor păreri de rău, întărite, de altfel, prin zăpăceala lui şi prin mustrările aduse surorii sale. Dar fiii primarului nu arătau tocmai mulţumiţi:

— Îşi bat joc de noi — spuse Orlanduccio destul de tare pentru a fi auzit.

Dacă sora mea mi-ar juca asemenea feste — spuse Vincentillo — i-aş tăia eu cheful să mai încerce.

Aceste vorbe şi felul în care au fost rostite nu-i plăcură lui Orso, făcându-l să-şi mai piardă ceva din bunăvoinţă.

Între el şi fraţii Barricini se încrucişară priviri în care numai îngăduinţă nu era.

În timp ce toată lumea se aşezase, în afară de Colomba care rămăsese în picioare lângă uşa de la bucătărie, prefectul luă cuvântul şi după câteva banalităţi asupra prejudecăţilor locale, aminti că cea mai mare parte din duşmăniile cele mai înverşunate nu se întemeiau decât pe neînţelegeri. Apoi, adresându-se primarului, îi spuse că domnul della Rebbia n-a crezut niciodată că familia Barricini ar fi avut vreun amestec, direct sau indirect, în jalnica întâmplare care l-a lăsat fără tată; că îi rămăseseră, ce-i drept, oarecare îndoieli asupra unui amănunt al procesului care a fiinţat între cele două familii; că îndoiala aceasta era de înţeles, dată fiind lunga lipsă a domnului' Orso şi felul informaţiilor care i s-au dat, că luminat acum de destăinuiri proaspete, se găsea pe deplin mulţumit şi dorea să statornicească cu domnul Barricini şi fiii săi legături de prietenie şi bună vecinătate.

Orso se înclină în silă; domnul Barricini îngăimă câteva cuvinte pe care nimeni nu le auzi; fiii lui priveau grinzile din tavan. Prefectul, urmându-şi cuvântarea, se pregătea, după ce i-o dăduse lui Barricini, să-i dea şi lui Orso refeneaua, când Colomba, trăgând de sub bariz câteva hârtii, păşi cu dârzenie între părţile contractante:

— Aş privi cu nespusă mulţumire încetarea vrăjmăşiei dintre familiile noastre; dar, pentru ca împăcarea să nu fie făţarnică, trebuie să ne luminăm, ca nicio umbră de îndoială să nu mai stăruie. Domnule prefect, destăinuirea lui Tomaso Bianchi îmi dă, pe bună dreptate, de bănuit, venind de la un om atât de deocheat. Am spus că fiii dumneavoastră l-au văzut, poate, pe omul acesta în închisoarea de la Bastia…

— Nu-i adevărat — întrerupse Orlanduccio — nu l-am văzut.

Colomba îi aruncă o privire de dispreţ şi urmă cu prefăcută linişte:

— Aţi spus că Tomaso l-ar fi ameninţat pe domnul Barricini în numele unui bandit de temut, pentru că voia ca fratele lui să rămână cu moara pe care tatăl meu i-o da cu arendă mică?…

— Asta sare-n ochi — spuse prefectul.

— Din partea unui nemernic, cum pare a fi acest Bianchi, nu-i de mirare — spuse Orso, înşelat de cumpătul surorii lui.

— Scrisoarea măsluită — urmă Colomba, ai cărei ochi începură să lucească cu o flacără mai vie — poartă data de 11 iulie. Tomaso era atunci la fratele lui, la moară.

— În adevăr — spuse primarul, cu oarecare nelinişte.

— Ce interes avea atunci Tomaso Bianchi?! exclamă Colomba cu un aer triumfător. Zapisul fratelui său îşi împlinise sorocul; tatăl meu îl înştiinţase că la 1 iulie poate pleca. Iată condica tatălui meu, ciorna concedierii, scrisoarea unui samsar din Ajaccio care ne propune un nou morar.

Vorbind astfel, i-a predat prefectului hârtiile pe care le ţinea în mână. A fost o clipă de uimire generală. Primarul păli. Orso înaintă, încruntând sprâncenele, să vadă hârtiile

pe care prefectul le citea cu multă atenţie.

— Îşi bat joc de noi! exclamă din nou Orlanduccio, ridicându-se mânios. Să mergem, tată, n-ar fi trebuit să venim aici.

O clipă i-a fost de ajuns domnului Barricini pentru a-şi recăpăta sângele rece. Ceru hârtiile să le cerceteze; prefectul i le înmână, fără să scoată o vorbă. Ridicându-şi ochelarii pe frunte, primarul le răsfoi cu destulă nepăsare, pe când Colomba îl urmărea cu ochii unei tigroaice care vede o căprioară apropiindu-se de vizuina puilor ei.

— Dar — spuse domnul Barricini lăsând să-i lunece ochelarii şi înapoind hârtiile prefectului — cunoscând bunătatea răposatului... Tomaso s-a gândit... trebuie să se fi gândit... că domnul colonel se va răzgândi şi că-i va lăsa moara... Fapt e că i-a lăsat-o, aşa că...

— Eu i-am lăsat-o — spuse Colomba cu dispreţ. Tatăl meu murise şi, în situaţia mea, trebuia să cruţ oblăduiţii familiei mele.

— Totuşi — spuse prefectul — acest Tomaso recunoaşte că el a scris scrisoarea... asta e limpede.

— Ceea ce e limpede pentru mine — întrerupse Orso — e că afacerea asta are dedesubturi murdare.

— Îmi mai rămâne să spulber o afirmaţie a acestor domni, adăugă Colomba.

Deschise uşa de la bucătărie şi Brandolaccio, licenţiatul în teologie, şi câinele Brusco pătrunseră, fără întârziere, în odaie. Cei doi bandiţi erau, cel puţin la vedere, neînarmaţi; aveau ei cartuşiere la brâu, dar cum erau fără pistoale, era ca şi cum n-ar fi fost. Când au intrat în odaie şi-au scos cuviincios căciulile.

Îşi poate oricine închipui impresia produsă de neaşteptata lor ivire. Primarul, mai să cadă jos; fiii lui îl acoperiră vitejeşte cu trupul lor, cu mâna în buzunarul

hainei, căutându-şi stiletele. Prefectul făcu un pas către uşă, pe când Orso, înşfăcându-l pe Brandolaccio de guler, îi strigă:

— Ce cauţi aici, ticălosule?

— E-o cursă! exclamă primarul, încercând să deschidă uşa; dar Saveria, după porunca bandiţilor, o încuiase pe dinafară, învârtind cheia de două ori, după cum s-a aflat mai târziu.

— Oameni buni — spuse Brandolaccio — nu vă fie teamă de mine; dracul nu e atât de negru pe cât pare. Nu avem niciun gând rău. Sluga dumneavoastră, domnule prefect. Mai uşor, domnule locotenent, că mă gâtuiţi. Am venit ca martori. Hai, vorbeşte tu, popă, că eşti mai lehău.

— Domnule prefect — spuse banditul — nu am cinstea să vă cunosc. Mă numesc Giocanto Castriconi, cunoscut mai bine sub numele de popa. A! mă recunoaşteţi! Domnişoara, pe care n-am avut prilejul s-o cunosc nici cât pe dumneavoastră, mi-a trimis vorbă să-i dau lămuriri despre un anume Tomaso Bianchi cu care am stat la răcoare acum trei săptămâni, în puşcăria de la Bastia. Iată ce am a vă spune…

— Nu te osteni în zadar — spuse prefectul; nu am nimic de auzit de la unul ca dumneata… Domnule della Rebbia, îmi place să cred că nu ai niciun amestec în această urâcioasă uneltire. Eşti sau nu stăpân în casa dumitale? Porunceşte să se deschidă uşa. Sora dumitale va avea poate să dea seamă de legăturile pe care le are cu aceşti bandiţi.

— Domnule prefect — spuse Colomba — binevoieşte să dai ascultare celor ce va spune omul acesta. Ai venit aici să faci dreptate la toţi şi datoria dumitale e să cauţi adevărul. Vorbeşte, Giocanti Castriconi.

— Nu-l ascultaţi! strigară toţi trei Barricini într-un glas.

— Dacă vorbesc toţi odată — spuse banditul zâmbind — nu mai e chip să te-nţelegi. Aşadar, în închisoare, aveam ca tovarăş, n-am zis prieten, pe-acest Tomaso, de care e vorba. Domnul Orlanduccio venea foarte des să-l vadă.

— Minciună — strigară amândoi fraţii într-un glas.

— Două negaţii dau o afirmaţie — spuse cu răceală Castriconi. Tomaso avea bani; mânca şi bea tot ce-i mai bun. Am o slăbiciune pentru mâncarea aleasă (e mica mea meteahnă) şi cu toată sila pe care o simţeam pentru derbedeu, am căzut în ispită şi am luat de câteva ori masa cu el. Drept răsplată, i-am propus să evadeze cu mine... O puştancă... cu care mă aveam bine, mi-a înlesnit fuga. Nu vreau să compromit pe nimeni. Tomaso a refuzat, spunându-mi că n-are nicio grijă în ce-l priveşte, că avocatul Barricini a vorbit despre el cu toţi judecătorii, că va ieşi basma curată şi chiar cu bani la chimir pe deasupra. Cât despre mine, am socotit că e mai bine să ies la aer. *Dixi.*

Tot ce spune omul acesta nu-i decât minciună, spuse cu hotărâre Orlanduccio. Dacă am fi în câmp deschis şi fiecare cu puşca lui, n-ar mai vorbi aşa.

— Moţată gogomănie! exclamă Brandolaccio. Nu te pune rău cu popa, Orlanduccio.

— N-ai de gând să mă laşi o dată să plec, domnule della Rebbia? spuse prefectul, bătând din picior.

— Saveria, Saveria, pentru Dumnezeu — strigă Orso — deschide.

— O clipă — spuse Brandolaccio. Se cuvine s-o ştergem noi întâi. Domnule prefect, în întâlnirile la amici comuni, e obiceiul să se dea la plecare un răgaz de o jumătate de oră.

Prefectul îi aruncă o privire dispreţuitoare.

— Sluga dumneavoastră, adăugă Brandolaccio. Apoi, întinzând braţul înainte: Hai, Brusco, spuse el câinelui, sari

pentru domnul prefect!

Câinele sări, bandiţii îşi luară în grabă armele din bucătărie, fugiră prin grădină şi după un şuierat subţire de la poartă, uşa odăii se deschise ca prin farmec.

— Domnule Barricini — spuse Orso cu o mânie stăpânită — eşti un falsificator. Voi face chiar astăzi procurorului regal plângere împotriva dumitale pentru fals în complicitate cu Bianchi. Voi avea, poate, de făcut o plângere şi mai gravă împotriva dumitale.

— Şi eu, domnule della Rebbia — spuse primarul

— Voi face plângere pentru atragere în capcană şi complicitate cu bandiţii. Până atunci, domnul prefect te va da pe mâna jandarmeriei.

— Prefectul îşi va face datoria — răspunse acesta cu asprime. Va veghea ca ordinea să nu fie tulburată la Pietranera şi va avea grijă ca să se facă dreptate. Mă adresez tuturor, domnilor.

Primarul şi Vincentello ieşiră din încăpere urmaţi de Orlanduccio care mergea de-andărătelea; văzându-l, Orso îi spuse în şoaptă:

— Tatăl dumitale e un bătrân pe care îl pot turti dintr-o palmă; o păstrez pentru dumneata şi pentru fratele dumitale.

Drept răspuns, Orlanduccio îşi scoase stiletul şi se năpusti asupra lui Orso ca un disperat; dar, înainte de a se fi putut sluji de arma lui, Colomba îi apucase braţul şi i-l răsucise cu putere, în timp ce Orso, lovindu-l cu pumnul în faţă, îl făcuse să se dea câţiva paşi înapoi şi să se lovească zdravăn de pervazul uşii. Lui Orlanduccio îi lunecă stiletul din mână, dar Vincentello îl avea pe al său şi se întorsese în odaie, când Colomba, repezindu-se la o puşcă, îi dovedi că lupta nu-i egală. În acelaşi timp, prefectul se aruncă între combatanţi.

— Pe curând, Ors' Anton'! strigă Orlanduccio; şi, trăgând cu putere uşa odăii, o încuie cu cheia, pentru a avea timp să se retragă.

Orso şi prefectul, fiecare în colţul lui, preţ de un sfert de oră nu şi-au vorbit. Cu trufia triumfului pe frunte, Colomba îi privea pe rând, rezemată de arma care hotărâse victoria.

— Ce ţară! Ce ţară! exclamă prefectul, sărind, deodată, de pe scaun. Domnule della Rebbia, ai căzut în greşeală. Îţi cer cuvântul dumitale de onoare că nu vei mai face niciun gest necugetat şi că vei aştepta ca justiţia să-şi spună cuvântul în această blestemată afacere.

— Da, domnule prefect, nu trebuia să dau în acest ticălos; de vreme ce l-am lovit, însă, nu-i pot refuza satisfacţia pe care mi-a cerut-o.

— Lasă astă! El nu vrea să se bată în duel cu dumneata! … Dar dacă te asasinează… Ai făcut tot ce trebuie pentru asta.

— Ne vom păzi — spuse Colomba.

— Orlanduccio — spuse Orso — îmi pare a fi un băiat de inimă şi mă aştept la mai mult de la el. Şi-a scos stiletul fără şovăială; în locul lui aş fi făcut poate la fel; şi sunt fericit că sora mea n-are mână de femeiuşcă.

— Nu vă veţi bate în duel! exclamă prefectul; v-o interzic.

— Permite-mi să-ţi spun, domnule, că în materie de onoare nu recunosc altă autoritate în afară de conştiinţa mea.

— Îţi afirm că n-o să ieşiţi pe teren!

— Eşti în măsură să mă arestezi, domnul meu… numai dacă mai poţi pune mâna pe mine. Dar chiar dacă asta s-ar întâmpla, n-ai face decât să amâni o socoteală care a ajuns de neînlăturat. Eşti un om de onoare, domnule prefect, şi ştii bine că altfel nu se poate.

— Dacă l-ai aresta pe fratele meu — interveni Colomba —

jumătate din sat ar sări pentru el şi s-ar isca un schimb cumplit de focuri.

— Te previn, domnule — spuse Orso — şi te rog să mă crezi că nu-i o lăudăroşenie, te previn că dacă domnul Barricini va abuza de autoritatea lui de primar ca să mă aresteze, mă voi apăra.

— Cu începere de azi — spuse prefectul — domnul Barricini e suspendat din funcţie... Sper să se dezvinovăţească... Dar, ascultă-mă, domnul meu, crede-mă că nu-ţi vreau răul. Nu-ţi cer mare lucru: şezi liniştit acasă, până ce mă întorc eu de la Corte. Nu lipsesc decât trei zile. Îmi făgăduieşti să te abţii până atunci de la orice act de duşmănie?

— Nu pot făgădui, domnule, dacă, după cum mă aştept, Orlanduccio îmi cere o întâlnire.

— Cum asta, domnule della Rebbia, dumneata, ostaş francez, să te baţi cu un om pe care-l bănuieşti de fals?

— L-am lovit.

— Dar dacă ai fi fost lovit de un ocnaş şi ţi-ar cere socoteală, te-ai bate cu el? Gândeşte-te, domnule Orso! Ei bine! Îţi cer şi mai puţin: nu-l căuta pe Orlanduccio... Îţi dau voie să te baţi dacă îţi cere o întâlnire.

— O să-mi ceară, nici vorbă, dar vă făgăduiesc să nu-i mai dau alte palme pentru a-l îndemna să se bată.

— Ce ţară — spunea într-una prefectul, plimbându-se cu paşi mari. Când o să mă întorc o dată în Franţa?

— Domnule prefect — spuse Colomba cu cel mai dulce glas — e târziu, nu vrei să iei masa cu noi?

Prefectul nu-şi putu ţine râsul.

— Am stat şi fără asta prea mult aici... asta aduce a părtinire... Şi afurisita aceea de piatră!... Trebuie să plec... Domnişoara della Rebbia... câte nenorociri nu vei fi zămislit astăzi!

— Cel puţin, domnule prefect, trebuie să recunoşti că convingerile surorii mele sunt adânci; şi sunt încredinţat că acum şi dumneata le crezi întemeiate.

— Adio, domnule — spuse prefectul făcându-i un semn cu mâna. Te previn că voi da ordin brigadierului de jandarmi să nu te piardă din ochi.

După ce a ieşit prefectul, Colomba spuse:

— Orso, aici nu eşti pe continent. Orlanduccio nu se sinchiseşte de duelurile voastre, ş-apoi nu de moarte de viteaz trebuie să moară acest ticălos.

— Colomba, scumpa mea, eşti o femeie hotărâtă. Îţi rămân foarte îndatorat că m-ai scăpat de lovitura de cuţit. Dă-mi mânuţa să ţi-o sărut. Acum, însă, lasă-mă pe mine. Sunt anumite lucruri pe care tu nu le înţelegi. Dă-mi de mâncare; şi cum o porni prefectul la drum, trimite după mica Chilina, care, după câte văd, ştie să scoată la capăt însărcinările care i se dau. Aş avea nevoie de ea să-mi ducă o scrisoare.

În timp ce Colomba supraveghea pregătirile prânzului, Orso se duse în odaia lui şi scrise următorul bilet:

“Trebuie să fii grăbit să mă vezi; eu, nu mai puţin. Mâine dimineaţă, ne-am putea găsi la orele şase în valea de la Acquaviva. Sunt foarte bun ochitor la pistol şi nu-ţi propun această armă. Se spune că tragi bine cu puşca: să luăm fiecare câte o puşcă cu două focuri. Voi veni întovărăşit de un om din sat. Dacă fratele dumitale doreşte să te întovărăşească, ia un al doilea martor şi să mă previi. Numai în cazul acesta voi avea şi eu doi martori.

Orso Antonio della Rebbia.”

După ce a stat un ceas la ajutorul de primar şi după ce a intrat pentru câteva minute la Barricini, prefectul plecă la

Corte, însoţit de un singur jandarm.

Un sfert de oră mai târziu, Chilina ducea scrisoarea de care s-a pomenit mai sus, dându-i-o lui Orlanduccio în mână.

Răspunsul întârzia şi n-a sosit decât în cursul serii. Era semnat de domnul Barricini-tatăl şi îi făcea cunoscut lui Orso că va încredinţa procurorului regal scrisoarea de ameninţare adresată fiului său. "*Cu cugetul curat* — adăugă el în încheiere — *aştept ca justiţia să se rostească asupra defăimărilor dumitale.*" În timpul acesta, vreo cinci-şase ciobani chemaţi de Colomba veniră să garnizoneze[74] în turnul familiei della Rebbia.

La ferestrele care dădeau în piaţă, s-au aşezat *archere* cu toată împotrivirea lui Orso, căruia toată ziua i s-au înfăţişat oameni din burg gata să-i sară în ajutor. Într-o scrisoare care s-a primit de la el, teologul făgăduia sprijinul său şi al lui Brandolaccio, în caz că primarul s-ar folosi de ajutorul jandarmilor.

Sfârşea prin acest *post scriptum: "Îmi pot lua oare îndrăzneala să vă întreb ce are de zis domnul prefect despre distinsa educaţie pe care prietenul meu o dă câinelui Brusco? În afară de Chilina, n-am pomenit elev mai ascultător şi mai înzestrat."*

XVI

Ziua următoare trecu fără niciun semn duşmănos. Ambele tabere s-au ţinut în poziţie de apărare. Orso nu s-a urnit din casă şi poarta Barricinilor a stat neîncetat închisă. Cei cinci jandarmi lăsaţi în garnizoană la Pietranera se plimbau prin piaţă întovărăşiţi de jitar, singurul slujitor al

[74] *Garnisonner* — verb făurit de Mérimée, pe care îl întrebuinţează des în operele şi în corespondenţa lui (n. ed. franceze).

miliţiei orăşeneşti. Ajutorul de primar nu-şi mai scotea eşarfa; dacă n-ar fi fost *archerele* de la fereşti, n-ai fi zis că-i stare de război. Numai un corsican ar fi băgat de seamă că în piaţă, în jurul stejarului verde nu erau decât femei.

La ora mesei, Colomba îi arătă, încântată, fratelui ei, următoarea scrisoare pe care o primise de la miss Nevil:

"Iubită domnişoară Colomba, aflu cu mare plăcere, dintr-o scrisoare a fratelui dumitale, că veleatul duşmăniilor s-a încheiat. Primeşte felicitările mele. Tatăl meu nu mai poate suferi Ajaccio de când fratele dumitale nu mai e aici pentru a vorbi cu el de război şi a merge împreună la vânătoare. Plecăm astăzi şi vom petrece noaptea la ruda voastră, pentru care avem o scrisoare. Poimâine dimineaţă, pe la orele unsprezece, voi veni să-mi dai să gust din acel bruccio *de la munte, atât de superior, după cât spuneţi, aceluia din oraş.*

Adio, iubită domnişoară Colomba,
a domniei-tale prietenă,
Lydia Nevil."

— Va să zică, n-a primit a doua mea scrisoare — exclamă Orso.

— Vezi bine, după data scrisorii ei, că domnişoara Lydia trebuie să fi fost pe drum când a ajuns scrisoarea dumitale la Ajaccio. Îi spuneai, aşadar, să nu vină?

— Îi spuneam că suntem în stare de asediu. Nu-i momentul să primeşti musafiri.

— Ei şi? Englezii ăştia sunt oameni ciudaţi. Îmi spunea, în cea din urmă noapte pe care am petrecut-o în camera ei, că i-ar părea rău să plece din Corsica fără să fi văzut o frumoasă *vendetta.* Dacă doreşti, Orso, i-am putea dărui

priveliştea unui asalt împotriva casei duşmanilor noştri.

— Ştii tu — spuse Orso — că natura a greşit când te-a făcut femeie, Colomba? Ai fi fost un desăvârşit militar.

— Poate. În orice caz, mă duc să-mi fac *bruccio*-ul.

— Zadarnic. Trebuie să trimitem pe cineva să-i prevină şi să-i oprească înainte de a porni la drum.

— Da? Vrei să trimiţi un crainic pe o vreme ca asta, ca să fie luat de şuvoaie cu scrisoare cu tot?... Cum îi compătimesc pe bieţii bandiţi pe furtuna asta! Din fericire au *piloni*[75] buni. Ştii ce trebuie să faci, Orso? Dacă încetează furtuna, pleacă mâine cum o crăpa de ziuă şi caută să ajungi la ruda noastră înainte ca prietenii tăi să fi pornit la drum. N-o să-ţi fie greu, miss Lydia se scoală întotdeauna târziu. Povesteşte-le ce s-a întâmplat la noi şi, dacă mai stăruie totuşi să vină, îi primim cu mare plăcere.

Orso n-a şovăit o clipă să-şi dea încuviinţarea şi, după câteva clipe de tăcere, Colomba urmă:

— Poate credeai că glumesc, Orso, când îţi vorbeam adineauri de un asalt împotriva casei Barricini. Ştii că suntem mai puternici, cel puţin doi contra unu? De când l-a scos prefectul din slujbă pe primar, tot satul e de partea noastră. Îi putem face harceaparcea. Nu-i greu să-i zădăreşti. Dacă ai vrea, m-aş putea duce la cişmea şi mi-aş bate joc de femeile lor; ar scoate capul afară... Cred că sunt destul de laşi ca să tragă în mine prin archerele lor, deşi nu m-ar nimeri. Atâta ne trebuie: se cheamă că ei au început. Cu atât mai rău pentru învinşi; într-o încăierare, pas de găseşte urma biruitorului. Crede-o pe sora ta, Orso; robele negre[76] care vor veni vor mâzgăli hârtie şi vor spune multe vorbe de prisos. Nu va ieşi nimic din asta. Bătrâna vulpe va şti să-i facă să vadă stele ziua în amiaza mare. Ah! dacă

[75] Palton cu glugă, ţesut dintr-un postav foarte des (n.a.).
[76] Judecătorii

prefectul nu s-ar fi pus în faţa lui Vincentello, s-ar fi împuţinat cu unul.

Toate astea le spunea cu acelaşi sânge rece cu care vorbise cu o clipă înainte despre prepararea *bruccio*-ului. Uluit, Orso îşi privea sora cu admiraţie şi teamă.

— Draga mea Colomba — spuse el, ridicându-se de la masă — frică mi-e că eşti chiar dracul în picioare, dar fii liniştită. Dacă nu izbutesc să-i duc pe Barricini la spânzurătoare, ştiu eu cum să le vin de hac şi altfel. Plumb fierbinte sau fier rece.[77] Vezi că n-am uitat dialectul corsican.

— Cu cât mai repede, cu atât mai bine — spuse Colomba, oftând. Ce cal încaleci mâine, Ors'Anton'?

— Pe cel negru. De ce întrebi?

— Ca să pun să-i dea ovăz.

După ce Orso s-a dus în camera lui, Colomba a trimis-o pe Saveria şi pe ciobani la culcare şi a rămas singură în bucătărie ca să prepare *bruccio*-ul. Din când în când trăgea cu urechea şi părea nerăbdătoare să-l ştie pe fratele ei culcat. Când îl crezu, în sfârşit, adormit, luă un cuţit, se uită dacă e ascuţit, îşi trase în picioare nişte ghete grosolane şi, fără să facă cel mai mic zgomot, intră în grădină.

Grădina, îngrădită de ziduri, era lângă un teren destul de întins, împrejmuit cu garduri vii, unde stăteau caii, căci caii corsicani nu stau niciodată în grajd. De obicei, li se dă drumul pe câmp şi sunt lăsaţi în seama isteţimii lor în ce priveşte hrana şi adăpostul de frig şi ploi.

Colomba a deschis poarta grădinii cu aceeaşi băgare de seamă, a intrat în ocol şi, fluierând uşor, a adunat caii, cărora le ducea adesea pâine şi sare. De îndată ce calul negru s-a apropiat îndeajuns, l-a apucat cu putere de coamă şi i-a spintecat urechea cu cuţitul. Calul a făcut o

[77] Palla calda u farru freddu – locuţiune uzuală (n.a.).

săritură năprasnică şi a luat-o la fugă slobozind un ţipăt ascuţit, aşa cum fac toate dobitoacele de soiul lui când sunt săgetate de o durere vie.

Mulţumită de ce a făcut, Colomba se întorcea în grădină, când Orso şi-a deschis fereastra strigând: “Cine e?” În acelaşi timp a auzit cum îşi încarcă puşca. Din fericire pentru ea, poarta grădinii era în deplin întuneric şi un smochin stufos o acoperea în parte. Curând, după scăpărările intermitente pe care le-a văzut licărind în camera fratelui ei, şi-a dat seama că încerca să-şi aprindă lampa. S-a grăbit atunci să închidă portiţa grădinii, şi furişându-se de-a lungul zidului, în aşa fel încât rochia ei neagră să fie una cu frunzişul tufişurilor, a izbutit să se strecoare în bucătărie cu câteva clipe înainte de ivirea lui Orso.

— Ce este? îl întrebă ea.

— Mi s-a părut — spuse Orso — că cineva deschide poarta grădinii.

— Cu neputinţă. Câinele ar fi lătrat. De altfel, hai, să vedem.

Orso a făcut înconjurul grădinii, şi după ce s-a încredinţat că poarta dinafară era bine închisă, puţin ruşinat de spaima lui neîntemeiată, era gata să se întoarcă în odaia lui.

— Îmi pare bine că văd, frate — zise Colomba — că ai început să fii cu băgare de seamă, aşa cum se şi cere în aceste împrejurări.

— M-ai dăscălit tu — răspunse Orso. Bună seara.

A doua zi, o dată cu zorile, Orso era în picioare, gata să plece. Îmbrăcămintea lui vădea în acelaşi timp şi scliviseala bărbatului care se înfăţişează unei femei căreia vrea să-i placă şi prevederea corsicanului în *vendetta.* Deasupra unei redingote albastre, bine strânsă la mijloc, purta în bandulieră o cutiuţă de tablă cu cartuşe, atârnând de un

cordon de mătase verde; stiletul şi-l băgase într-un buzunar dintr-o parte, şi în mână ţinea frumoasa puşcă de Manton încărcată cu gloanţe. În timp ce bea în grabă o ceaşcă cu cafea, turnată de Colomba, un cioban ieşise să pună frâul şi şaua pe cal. Orso şi sora lui îl urmară de aproape şi intrară în ocol. Ciobanul pusese mâna pe cal, dar lăsase să-i cadă şi şa şi căpăstru şi părea cuprins de groază, în timp ce calul, care-şi amintea rana de cu noapte şi tremura pentru cealaltă ureche, cabra, zvârlea, necheza, făcea o larmă nemaipomenită.

— Hai, grăbeşte-te! îi strigă Orso.

— Ha! Ors' Anton'! ha! Ors' Anton'! ţipă ciobanul. Pe sângele Fecioarei! etc.

A urmat un potop de sudălmi care nu mai sfârşeau, în cea mai mare parte cu neputinţă de reprodus.

— Ce s-o fi întâmplat? întrebă Colomba.

Toată lumea se apropie de cal şi, văzându-l sângerând şi cu urechea ciopârţită, toţi strigară de mirare şi mânie. Trebuie să spunem că sluţirea calului unui duşman înseamnă, pentru corsicani, în acelaşi timp o răzbunare, o provocare şi o ameninţare cu moartea. "Nimic alt decât un foc de puşcă poate pedepsi o astfel de fărădelege." Cu toate că Orso, care trăise mult pe continent, simţea mai puţin decât altul grozăvia batjocurii, dacă i-ar fi ieşit totuşi un barricinist înainte, nu mai rămânea îndoială că l-ar fi făcut să ispăşească fărădelegea pe care o socotea fapta duşmanilor lui.

— Nemernică josnicie! izbucni el — să se răzbune pe un biet animal, când nu cutează să mă înfrunte făţiş.

— Ce mai aşteptăm? exclamă Colomba cu strălucire. Vine să ne provoace, să ne stropşească caii şi noi să nu le răspundem?! Bărbaţi sunteţi?

— Răzbunare! au răspuns ciobanii. Să plimbăm calul prin

sat şi să le iuruşim casa.

— Au lângă turnul lor o şură stuhuită — spuse bătrânul Polo Griffo; cât ai zice valeu! i-am şi dat foc.

Un altul poftea să se aducă scările de la clopotniţa bisericii; un al treilea, să desfunde uşile casei Barricini cu o grindă care zăcea în piaţă, urmând, se vede, să slujească la ridicarea unei clădiri; în hărmălaia asta de voci mânioase se auzea glasul Colombei făgăduind ortacilor ei să le dea, înainte de a purcede la treabă, câte un stacan cu anison.

Din nefericire, sau mai degrabă din fericire, asupra lui Orso, efectul pe care-l aştepta ea de pe urma schingiuirii bietului cal, a fost cu totul altul. El nu se îndoia că sălbatica schingiuire e isprava unuia dintre duşmanii lui şi-l bănuia, mai ales, pe Orlanduccio; dar nu credea că acest tânăr, pe care-l provocase şi-l lovise, să-şi fi spălat ruşinea despicând urechea unui cal. Dimpotrivă, această josnică şi ridicolă răzbunare îi mărea dispreţul pentru duşmanii săi şi sfârşi prin a fi de părerea prefectului, că astfel de oameni nu meritau să se măsoare cu el. De îndată ce s-a putut face auzit a declarat partizanilor săi uluiţi că trebuie să se lase de gândurile lor războinice şi că justiţia, care nu va întârzia să-şi spună cuvântul, va răzbuna îndeajuns urechea calului.

— Eu sunt stăpânul — adăugă el cu asprime — şi înţeleg să fiu ascultat. Pe cel dintâi care se va îndemna să mai vorbească de omor şi dare de foc, s-ar putea să-l pun pe foc la rându-i. Asta este! să mi se pună şaua pe sur.

— Cum, Orso — îi spuse Colomba trăgându-l deoparte — înduri să fim batjocoriţi? Dacă trăia tata, n-ar mai fi îndrăznit ei, Barricinii, să ne schingiuiască animalul.

— Îţi făgăduiesc că vor avea de ce să se căiască de fapta lor; dar e treaba jandarmilor şi a temnicerilor să pedepsească nişte mişei care n-au curaj decât faţă de dobitoace. Ţi-am spus-o, justiţia mă va răzbuna… sau dacă

nu… nu vei avea nevoie să-mi aminteşti al cui fiu sunt…

— Răbdare! spuse Colomba, oftând.

— Şi ia aminte, surioară — urmă Orso — că dacă la întoarcerea mea aflu că s-a făcut vreo ieşire împotriva Barricinilor, nu ţi-o voi ierta niciodată. Apoi, cu un ton mai blând: S-ar putea, ba cred chiar că aşa o să se întâmple — adăugă el — să mă reîntorc cu colonelul şi cu fiica lui, ai grijă ca odăile lor să fie în bună rânduire, ca prânzul să fie bun, în sfârşit, ca oaspeţii noştri să se simtă cât mai bine cu putinţă. E foarte bine, Colomba, să ai curaj, dar femeia mai trebuie să ştie şi cum se gospodăreşte o casă. Hai, sărută-mă şi fii cuminte; uite, surul e înşeuat.

— Orso — spuse Colomba — n-ai să pleci singur.

— Nu am nevoie de nimeni — răspunse Orso — şi te asigur că nu voi răbda să mi se taie urechea.

— O! sub niciun cuvânt nu te las să pleci singur la vreme de război. Ho! Polo Griffo! Gian’ Francè! Memmo! luaţi-vă puştile; veţi însoţi pe fratele meu.

După un schimb de vorbe destul de aprins, Orso a fost silit, în cele din urmă, să se lase însoţit. A luat dintre ciobanii săi pe cei mai porniţi, pe cei care ţinuseră morţiş să înceapă războiul; apoi, după ce şi-a reînnoit poruncile către sora lui şi către ciobanii rămaşi, a pornit la drum făcând de data asta un ocol pentru a nu trece prin faţa casei Barricini.

Se îndepărtaseră mult de Pietranera şi goneau de zor, când, la trecerea unui pârâiaş care se pierdea într-o mlaştină, bătrânul Polo Griffo zări câţiva porci tolăniţi în mocirlă, bucurându-se în acelaşi timp de căldura soarelui şi de răcoarea apei. Luându-l la ochi pe cel mai barosan, îi trase un glonte-n cap şi-l omorî pe loc. Tovarăşii mortului se sculară şi o luară la sănătoasa cu o sprinteneală de mirare; cu toate că celălalt cioban a tras şi el la rândul lui, au ajuns teferi şi nevătămaţi într-un desiş în care s-au făcut

nevăzuţi.

— Nerozilor! exclamă Orso, luaţi porcii drept mistreţi.

— Nicidecum, Ors’ Anton’ — răspunse Polo Griffo; dar turma asta e a avocatului şi vrem să-l învăţăm minte să ne mai sluţească dobitoacele.

— Cum, puşlamalelor! izbucni Orso, în culmea mâniei — maimuţăriţi ticăloşiile lor?! Lăsaţi-mă singur, mişeilor! N-am nevoie de voi. Nu sunteţi vrednici să vă luptaţi decât cu porcii. Mă jur pe Cel-de-Sus că, dacă vă mai ţineţi de mine, vă crăp capul.

Cei doi ciobani se priviră înmărmuriţi. Orso dădu pinteni calului şi dispăru în galop.

— Ei bine! a spus Polo Griffo — na-ţi-o bună! Tu îi vrei binele şi-ţi găseşti beleaua. Nici tată-său, colonelul, nu ţi-a iertat că l-ai luat odată în cătare pe avocat. Mare prost ai fost că n-ai tras!... Şi fiul... ai văzut ce-am făcut pentru dânsul... Şi el să-mi spargă capul, nu alta, ca pe o ploscă din care curge vinul. Asta-i învăţătura continentului.

— Da, şi dacă se află că tu ai omorât porcul, îţi face proces şi Ors’ Anton’ n-o să vrea să vorbească cu judecătorii, nici să plătească avocatul. Din fericire, nu te-a văzut nimeni şi sfânta Nega te scoate ea basma curată.

După o scurtă cisluire, cei doi ciobani hotărâră că cel mai cuminte era să arunce porcul într-o rovină, ceea ce şi făcură, bineînţeles după ce şi-a pus fiecare deoparte câteva halci din nevinovata victimă a urii dintre familiile della Rebbia şi Barricini.

XVII

Descotorisit de zurbagiii lui însoţitori, Orso îşi urmă drumul, stăpânit mai mult de gândul plăcutei revederi cu miss Nevil, decât de teama de a-şi întâlni duşmanii.

“Procesul pe care-l voi avea cu nemernicii ăştia de Barricini mă va sili să mă duc la Bastia. De ce n-aş însoţi-o pe miss Nevil? De la Bastia, ce ne opreşte să mergem împreună la băile de la Orezza?” Amintiri din copilărie îl năpădiră deodată făcându-l să vadă aievea acest colţ pitoresc. Se vedea pe o pajişte verde, la picioarele unor castani seculari. Pe gazonul lucios, smălţuit cu flori albastre ca şi ochii care-i zâmbeau, o vedea pe miss Lydia aşezată lângă el. Îşi scosese pălăria, şi părul ei blond, mai gingaş şi mai dulce ca mătasea, strălucea ca aurul în soarele care răzbătea prin frunziş. Ochii ei, de un albastru pur, i se păreau mai albaştri decât sclipul ceresc. Cu obrazul sprijinit în mână asculta visătoare vorbele de dragoste pe care i le spunea tremurând. Avea pe ea aceeaşi rochie de moşul pe care o purtase ultima oară când o văzuse la Ajaccio. De sub cutele ei se ivea un picioruş în pantof de atlaz negru. Orso se gândea că ar fi tare fericit să sărute acest picioruş. În una din mâini, neînmănuşată, miss Lydia ţinea un toporaş; Orso i-l lua şi mâna ei i-o strângea pe-a lui; el săruta toporaşul şi pe urmă mâna, şi ea nu se supăra... Furat de aceste gânduri, nu mai căta la drumul pe care mergea, gonind într-una. Când să sărute pentru a doua oară, în închipuire, mâna lui miss Nevil, în loc de mână era cât pe-aci să sărute capul calului său care se priponi deodată locului. Chilina îi ieşise înainte şi îl apucase de dârlogi.

— Unde mergi aşa, Ors’ Anton’? îl întrebă ea. Nu ştii că duşmanul dumitale e prin apropiere?

— Duşmanul meu! strigă Orso, mâniat că fusese tulburat tocmai când îi era lumea mai dragă. Unde e?

— Orlanduccio e pe-aici. Te aşteaptă. Întoarce-te, întoarce-te.

— Ah! mă aşteaptă! L-ai văzut?

— Da, Ors’ Anton’, mă lungisem în ferigă, când a trecut.

Cerceta zările cu ocheanul.

— Încotro se ducea?

— Cobora pe acolo, în partea în care te duci.

— Mulţumesc.

— Ors' Anton', n-ar fi mai bine să-l aştepţi pe unchiul meu? Trebuie să pice, şi cu el n-ai mai avea grijă.

— Nu-ţi fie teamă, Chili, n-am nevoie de unchiul tău.

— Dacă vrei, o iau eu înainte.

— Mulţumesc, mulţumesc.

Şi Orso, îndemnându-şi calul, o luă repede într-acolo unde îi arătase fetiţa.

La început fu cuprins de o mânie oarbă, zicându-şi că pronia îl miluia cu un bun prilej de a pedepsi un nemernic care se răzbuna de palmele primite schingiuind caii.

Pe drum, însă, făgăduiala făcută prefectului şi, mai ales, frica de a nu o mai putea găzdui pe miss Nevil îi schimbară gândurile, făcându-l aproape să nu mai dorească întâlnirea cu Orlanduccio. Peste puţin, însă, amintirea tatălui său, batjocorirea calului, ameninţările Barricinilor îi reaprinseră mânia, dându-i ghes să-şi caute duşmanul pentru a-l sili să primească lupta. Zbuciumat de astfel de hotărâri potrivnice, îşi văzu înainte de drum, dar mai cu băgare de seamă, cercetând tufişurile şi gardurile vii, ba chiar oprindu-se adesea ca să asculte zvonurile depărtărilor. Zece minute după ce s-a despărţit de Chilina (era pe la nouă dimineaţa) ajunse la marginea unei costişe foarte povârnite. Drumul, sau mai degrabă poteca aproape nebătută pe care o luase, străbătea un *maquis* ars de curând. Pământul era peste tot acoperit de cenuşă argintie şi din loc în loc nişte arbuşti şi câţiva copaci groşi, înnegriţi de pârjol şi despuiaţi cu totul de frunze, se mai ţineau în picioare, cu toate că viaţă în ei nu mai aveau. La vederea unui *maquis* pârjolit, te crezi în vreun ungher de la

miazănoapte, în plină iarnă şi uscăciunea locului peste care a trecut pojarul îl face să pară şi mai trist şi mai pustiit, în mijlocul buruienişului buiac de primprejur. Dar din această privelişte Orso nu vedea atunci decât un singur lucru, însemnat ce e drept, date fiind împrejurările: că locul fiind şes nu putea ascunde nicio capcană şi cel care se poate aştepta în fiecare clipă să vadă ieşind dintr-un hăţiş o ţeavă de puşcă îndreptată spre pieptul lui priveşte ca la un fel de oază la locul neted, unde nimic nu împiedică vederea. După *maquis*-ul ars dădeai de mai multe lanuri semănate, împrejmuite, după obiceiul locului, de ziduri de ceamur la înălţimea umărului. Poteca şerpuia printre ocoluri, unde castani uriaşi, crescuţi de-a valma, păreau a fi, din depărtare, un codru stufos. Silit de răpegiunea povârnişului să descalece, Orso, care lăsase dârlogii pe gâtul calului, coborî iute, lunecând pe cenuşă şi, să tot fi fost la douăzeci şi cinci de paşi de unul din acele ocoluri cu zid, în dreapta şleahului, când zări, drept în faţă, mai întâi o ţeavă de puşcă, apoi un cap depăşind creasta zidului. Puşca se lăsa în jos şi îl văzu pe Orlanduccio, gata să tragă. Orso se pregăti fulgerător să se apere şi amândoi, luându-se la ochi, se priviră câteva clipe cu acea cumplită tulburare care zguduie şi pe cel mai cutezător, în clipa în care trebuie să dea sau să primească moartea.

— Mişelule! strigă Orso.

Nu sfârşise vorba când văzu flacăra puştii lui Orlanduccio şi aproape în acelaşi timp un al doilea foc porni din stânga lui, de ceea parte a potecii, tras de un ins pe care nu-l zărise şi care-l ochea, pitit în dosul altui zid. Amândouă gloanţele îl nimeriră: unul, cel al lui Orlanduccio, îi străpunse braţul stâng, pe care îl ţinea în afară, în timp ce ochea: celălalt îl nimeri în piept, sfâşiindu-i haina, spre norocul lui, însă, întâlnind lama stiletului, se turti şi nu-i

făcu decât o mică vânătaie.

Braţul stâng al lui Orso căzu ţeapăn în lungul coapsei, şi ţeava puştii lui se lăsă o clipă în jos; o ridică repede, însă, şi, îndreptându-şi arma numai cu mâna dreaptă, trase spre Orlanduccio. Capul duşmanului, pe care nu-l vedea decât până la ochi, dispăru în spatele zidului. Orso, întorcându-se la stânga, îşi slobozi al doilea foc înspre un ins învăluit în fum, pe care de abia îl zărea. La rândul lui şi acesta dispăru. Cele patru focuri de puşcă au detunat unul după altul cu o iuţeală de necrezut şi nici soldaţi încercaţi n-au tras, vreodată, în răstimpuri mai scurte la foc de voie. După cel din urmă foc al lui Orso, totul se cufundă în tăcere. Fumul ieşit din arma lui se înălţă uşor în văzduh; nicio mişcare în spatele zidului, nici cel mai mic zgomot. Fără durerea pe care o simţea în braţ, ar fi putut crede că oamenii asupra cărora trăsese cu o clipă înainte nu erau decât năluci ale închipuirii lui.

Aşteptându-se la o a doua salvă, Orso făcu câţiva paşi pentru a se adăposti în spatele unuia dintre copacii arşi, rămaşi în picioare, în *maquis.* În dosul acestui adăpost şi-a aşezat puşca între genunchi şi a încărcat-o repede din nou. Braţul îl durea groaznic şi simţea în el o nesuferită greutate. Ce se făcuseră duşmanii lui? Nu pricepea. Dar ar fi fugit, dacă ar fi fost răniţi, s-ar fi auzit, desigur, vreun foşnet, vreo mişcare în frunziş. Erau oare morţi, sau mai degrabă aşteptau, la adăpostul zidului, prilejul să tragă din nou în el? În această nesiguranţă şi simţind cum i se împuţinau puterile, puse genunchiul drept la pământ, îşi sprijini braţul rănit de celălalt şi-şi răzimă puşca de o creangă care ieşea din trunchiul copacului ars. Cu degetul pe trăgaci, cu ochiul aţintit pe zid, cu urechea la pândă la cel mai mic zgomot, rămase nemişcat timp de câteva minute, care i s-au părut veacuri. În sfârşit, cu mult în urma lui, se auzi un ţipăt

îndepărtat şi, îndată după asta, un câine coborî coasta cu iuţeala săgeţii şi se opri lângă el, dând din coadă. Era Brusco, ucenicul şi tovarăşul bandiţilor, vestind, fără îndoială, sosirea stăpânului; şi nu e om cinstit care să fi fost aşteptat cu mai multă nerăbdare. Câinele, cu botul în vânt, întors spre ocolul cel mai apropiat, adulmeca cu nelinişte. Dintr-o dată, începu să mârâie înfundat, sări zidul dintr-un salt şi cât ai clipi se reîntoarse pe creastă de unde îl privi ţintă pe Orso, cu toată uimirea pe care o pot vădi ochii unui câine; îşi ridică din nou apoi botul în vânt, de data asta înspre celălalt ocol, sărind şi peste zidul acestuia. După o secundă reapăru, pe creastă, arătând aceeaşi uimire şi nelinişte; sări apoi în *maquis,* cu coada între picioare, privindu-l mereu pe Orso, îndepărtându-se de el cu paşi înceţi, şi mergând pieziş, până când ajunse la oarecare depărtare. Atunci, pornind din nou la drum, urcă dealul aproape tot atât de repede cât îl coborâse, în întâmpinarea unui bărbat care se apropia în goană, cu toată iuţeala povârnişului.

— La mine, Brando! a strigat Orso de îndată ce crezu că poate fi auzit.

— Ho! Ors’ Anton’! sunteţi rănit? îl întrebă Brandolaccio alergând spre el cu răsuflarea tăiată. În trup sau în mădulare?

— La braţ.

— La braţ? Nu-i nimic. Şi celălalt?

— Cred că l-am nimerit.

Luându-se după câine, Brandolaccio alergă la ocolul cel mai apropiat şi se aplecă să privească de cealaltă parte a zidului. Acolo, scoţându-şi căciula, spuse:

— Plecăciune, arhon Orlanduccio!

Apoi, întorcându-se către Orso, îl salută solemn:

— Uite — adăugă el — un om prins cu mâţa-n sac.

— Mai trăieşte? întrebă Orso, răsuflând cu greu.

— O, nu i-ar veni la socoteală*;* e prea amărât de glontele pe care i l-ai băgat în ochi. Dumnezeule, ce bortă! Bună puşcă, pe legea mea! Ce calibru! Asta striveşte un creier! Ce să spun, Ors' Anton', când am auzit întâi pif! pif! mi-am zis: Ei drăcie! îmi descăpăţânează locotenentul. Pe urmă, aud bum! bum! Ah! acuma vorbeşte puşca englezească, răspunde... Brusco, ce vrei de la mine?

Câinele îl duse la celălalt ocol.

— Scuzaţi! exclamă Brandolaccio uluit. Lovitură dublă! atâta tot! Drace! se vede bine că pulberea e scumpă, dacă o economisiţi aşa.

— Ce e, pentru numele lui Dumnezeu? întrebă

Orso.

— Hai, lăsaţi şaga la o parte, domnule locotenent! Lepădaţi vânatul la pământ şi vreţi să vi-l culeagă alţii... Ştiu eu unul căruia n-o să-i priiască prânzul astăzi: e avocatul Barricini. Carne de măcelărie, vrei, iaca ai! Acum cine dracu să-l mai moştenească?

— Ce! Vincentello e mort şi el?

— Mort de-a binelea! Sănătate nouă![78] Cu dumneavoastră e bine, îi omorâţi fără durere. Poftiţi de-l vedeţi pe Vincentello: e încă în genunchi cu capul sprijinit de zid. Pare că doarme. Aici e cazul să spui somn de plumb. Nenorocitul!

Orso îşi întoarse capul cu groază.

— Eşti sigur că e mort?

— Sunteţi ca Sampiero Corso, care nu trăgea decât un foc. Vedeţi, acolo... în piept, la stânga? întocmai ca Vincileone la Waterloo. M-aş prinde că glontele nu e departe de inimă. Lovitură dublă! Ah! mă las de meseria

---

[78] *Salute à noi!* Exclamaţie care întovărăşeşte, de obicei, cuvântul *moarte* şi care-i serveşte drept corectiv (n.a.)

asta. Două focuri, doi inşi... Cu glonte!... Amândoi fraţii!... Dacă ar mai fi răsunat un foc, îl dobora şi pe tăticu... Altă dată o să fie mai bine... Ce lovitură, Ors' Anton'!... şi când mă gândesc că unui băiat cumsecade ca mine nu i se va întâmpla nicicând să doboare doi jandarmi dintr-o lovitură!

În timp ce vorbea, banditul cerceta braţul lui Orso şi-i sfâşia mâneca cu stiletul.

— Nu-i nimic — spuse el. Iată o redingotă care va da de lucru domnişoarei Colomba. Ei! ce-i aici? o ruptură la piept? N-a intrat nimic pe acolo? Nu, n-aţi fi atât de zglobiu. Hai, încercaţi să mişcaţi degetele... îmi simţiţi dinţii când muşc degetul mic?... Nu prea?... E totuna, n-o să fie nimic. Lăsaţi-mă să vă scot batista şi cravata... Poftim, aţi rămas fără redingotă... De ce naiba v-aţi ferchezuit aşa? Vă duceaţi la nuntă?... Hai, luaţi o gură de vin... De ce porniţi la drum fără ploscă? S-a mai pomenit, oare, corsican fără ploscă?

Apoi, în toiul oblojelilor s-a oprit ca să exclame:

— Lovitură dublă! Amândoi morţi, ţepeni. Ce-o să mai râdă popa... Lovitură dublă! în sfârşit, vine şi Chilina! Broască ţestoasă!

Orso nu răspunse. Era palid ca un mort şi tremura din toate încheieturile.

— Chili — strigă Brandolaccio — du-te şi te uită în dosul zidului. Ei?

Ajutându-se cu mâinile şi picioarele, copila se căţără pe zid şi, cum văzu cadavrul lui Orlanduccio, îşi făcu semnul crucii.

— Nu-i nimic — urmă banditul: du-te să vezi mai departe, dincolo.

Copila îşi făcu din nou cruce.

— Dumneata, unchiule? întrebă ea cu sfială.

— Eu! N-am ajuns eu oare un bătrân care nu mai e bun de nimic? Asta-i isprava domnului, Chili. Felicită-l!

— Domnişoara se va bucura mult — spuse Chilina — şi o să-i pară tare rău când va afla că sunteţi rănit, Ors' Anton'!

— Haideţi, Ors' Anton' — spuse banditul după ce-i legă rana. Chilina v-a prins calul. Încălecaţi şi veniţi cu mine în *maquis*-ul din Stazzona. Vrăjitor trebuie să fie acela care v-ar dibui acolo. Vă vom găzdui cât om putea mai bine. La crucea sfintei Cristina va trebui să descălecăm. Veţi încredinţa calul Chilinei, care se va duce s-o înştiinţeze pe domnişoara şi pe drum îi puteţi spune ceea ce doriţi să i se aducă la cunoştinţă. Îi puteţi spune totul mititicăi, Ors' Anton'! O poţi tăia bucăţele şi prietenii nu şi-i vinde. Apoi, cu duioşie: fire-ai afurisită şi blestemată, pungăşoaico! Superstiţios, ca mulţi bandiţi, Brandolaccio se temea să nu farmece copiii binecuvântându-i sau aducându-le laude, căci ştiut este că nevăzutele puteri care veghează la *Annonîcchiatura*[79] au prostul obicei de a face pe dos ceea ce le cerem.

— Unde vrei să merg, Brando? întrebă Orso cu glasul stins.

— Parcă aveţi de ales? Ori la puşcărie, ori în *maquis.* Dar un della Rebbia nu cunoaşte drumul puşcăriei. Spre *maquis*, Ors' Anton'!

— Adio, deci, tuturor nădejdilor mele! izbucni cu deznădejde rănitul.

— Nădejdile dumneavoastră? Drace! Vă aşteptaţi la mai mult de la o puşcă cu două focuri? Dar cum dracu v-au nimerit? Vlăjganii ăştia au, se vede, mai multe vieţi, ca pisicile.

— Au tras întâi — spuse Orso.

— Aşa e, am uitat... Pif! pif! bum! bum!... lovitură dublă c-o singură mână!... Dacă poate altul mai mult, mă spânzur! Ei, iată-vă în şa... înainte de plecare priviţi-vă

[79] Deochi care trece asupra altuia fie prin privire, fie prin vorbă (n.a.)

puţin isprava. Nu se cade să părăseşti astfel de lume fără să-ţi iei ziua bună.

Orso dădu pinteni calului; pentru nimic în lume n-ar fi vrut să vadă nenorociţii pe care-i ucisese.

— Uitaţi-vă ce-i, Ors' Anton' — zise banditul apucând căpăstrul calului — vreţi să v-o spun pe şleau? Ei bine! Nu vă fie cu supărare, îmi pare rău de bieţii băieţi. Vă rog să mă iertaţi... Aşa de frumoşi... voinici... tineri!... Orlanduccio cu care-am vânat de atâtea ori... Mi-a dat, acum patru zile, un pachet de ţigări... Vincentello, care era întotdeauna atât de voios! N-aţi făcut, ce-i drept, decât ceea ce trebuia... şi, de altfel, lovitura e prea frumoasă ca să vă căiţi... Dar eu nu aveam nici în clin, nici în mânecă cu răfuiala dumneavoastră... Ştiu că aveţi dreptate; când ai un duşman, trebuie să te scapi de el. Dar familia Barricini e o familie veche... Uite încă una care ne părăseşte... Şi printr-o lovitură dublă! Are haz!

Şi-n timp ce rostea astfel cuvântarea funebră a Barricinilor, Brandolaccio se îndreptă în grabă cu Orso, cu Chilina şi câinele Brusco spre *maquis*-ul de la Stazzona.

XVIII

Puţin după plecarea lui Orso, Colomba aflase de la iscoadele ei că Barricinii stau la potecă şi din acea clipă căzu pradă unei mari nelinişti. Se plimba de colo-colo prin casă, când la bucătărie, când la odăile pregătite pentru musafiri, aflându-se mereu în treabă şi nefăcând nimic, oprindu-se pentru a pândi dacă nu se simte vreo mişcare neobişnuită în sat.

Către ceasurile unsprezece, un pâlc de călăreţi, în număr destul de mare, intră în Pietranera; erau colonelul, fiica lui, servitorii şi călăuza. Colomba i-a întâmpinat cu vorbele: "Nu

l-aţi văzut pe fratele meu?” A întrebat apoi călăuza pe ce drum veniseră şi la ce oră au pornit la drum; după răspunsurile lor, nu putea înţelege cum de nu se întâlniseră.

— Poate că fratele dumneavoastră o fi luat-o pe deal — a spus călăuza — noi am venit prin vale.

Colomba clătină din cap şi reîncepu cu întrebările. Cu toată tăria ei obişnuită, sporită de mândria de a nu se arăta în cusur faţă de străini, îi era cu neputinţă să-şi ascundă temerile şi nu pregeta să le împărtăşească colonelului, şi, mai ales, miss Lydiei, după ce i-a făcut cunoscut încercarea de împăcăciune şi nefericitul ei sfârşit. Miss Nevil se frământa, cerea să se repeadă ştafete în toate părţile, iar tatăl ei era gata să încalece din nou şi să plece cu călăuza în căutarea lui Orso. Îngrijorarea oaspeţilor îi aminti Colombei îndatoririle ei de gazdă. Se strădui să zâmbească, îl pofti stăruitor pe colonel să se aşeze la masă şi găsi pentru întârzierea fratelui ei o seamă de temeiuri puternice, pe care, însă, după o clipă tot ea le înlătura. Socotind că e de datoria lui de bărbat să liniştească, femeile, colonelul îşi spuse şi el părerea.

— Pun prinsoare — spuse el — că della Rebbia a găsit vânat, că s-a lăsat dus în ispită şi că-l vom vedea acuşi venind cu tolba plină. Ce dracu! urmă el — am auzit doar pe drum patru focuri de puşcă. Două erau mai puternice decât celelalte şi i-am şi spus fiicei mele: Mă prind că della Rebbia e vânătorul. Numai puşca mea poate face atâta huiet.

Colomba păli, şi Lydia, care n-o slăbea din ochi, ghici îndată ce bănuieli îi strecuraseră în suflet vorbele colonelului. După o tăcere de câteva minute, Colomba întrebă, deodată, dacă cele două bubuituri puternice s-au auzit înainte sau după celelalte. Dar nici colonelul, nici fiica

lui, nici călăuza n-au prea luat în seamă acest amănunt de căpetenie.

Pe la ora unu, cum niciuna din ştafetele trimise nu se înapoia, călcându-şi pe inimă, Colomba şi-a poftit oaspeţii să se aşeze la masă; dar, în afară de colonel, nimeni n-a putut mânca. La cel mai mic zgomot din piaţă, Colomba alerga la fereastră, apoi revenea să se aşeze cu tristeţe şi, cu mai multă tristeţe încă, se străduia să lege cu prietenii firul unei convorbiri, fără de însemnătate, curmată de lungi răstimpuri de tăcere, convorbire pe care nimeni n-o urmărea.

Dintr-o dată se auzi galopul unui cal.

— Ah! de data asta e fratele meu — spuse Colomba ridicându-se.

Dar, văzând-o pe Chilina, călărind băieţeşte pe calul lui Orso, Colomba ţipă cu glas sfâşietor:

— Fratele meu e mort!

— Colonelul îşi scăpă paharul, miss Nevil scoase un ţipăt şi toţi alergară la uşa casei. Înainte ca să fi putut sări de pe cal, Chilina fu ridicată ca un fulg de Colomba care o strângea s-o înăbuşe. Copila i-a tălmăcit spaima din privire şi cea dintâi vorbă rostită a fost aceea din corul din *Othello:* “Trăieşte!” Colomba îi dădu drumul şi Chilina căzu la pământ cu sprinteneala unei pisici.

— Ceilalţi? întrebă Colomba cu glasul stins.

Chilina făcu semnul crucii cu arătătorul şi cu degetul din mijloc. O vie îmbujorare se ivi pe faţa Colombei peste paloarea ei de moarte. După ce aruncă o privire plină de patimă spre casa Barricinilor, se întoarse surâzătoare către musafiri:

— Poftiţi la cafea.

Ştafeta bandiţilor avea multe de povestit. Idiomul ei, tradus de Colomba într-o italiană aşa şi-aşa, apoi în

englezeşte de miss Nevil, îl făcu adesea pe colonel să rostească blesteme şi pe miss Lydia să ofteze; Colomba, însă, asculta liniştită; îşi frământa numai, să-l rupă, şervetul damaschinat. I-a tăiat de cinci-şase ori vorba fetiţei, pentru a o face să-i spună şi răspună că Brandolaccio susţinea că rana nu-i primejdioasă şi că mai văzuse şi altele la fel. În încheiere, Chilina înştiinţă că Orso cere stăruitor hârtie de scris şi că o roagă pe ea, sora lui, să se roage de o doamna care se află poate în casa lor, să nu plece înainte de a primi o scrisoare de la el. Asta, mai spuse copila, e ceea ce-l chinuia mai mult!

— O pornisem la drum când m-a chemat din nou ca să-mi deie această poruncă. Era a treia oară că mi-o dădea. La auzul acestei dorinţe a fratelui ei, Colomba zâmbi uşor, strângând cu putere mâna englezoaicei, care izbucni în plâns şi nu socoti nimerit să mai traducă tatălui ei această parte a povestirii.

— Da, vei rămâne cu mine, draga mea prietenă — exclamă Colomba, sărutând-o pe miss Nevil — şi ne vei ajuta.

Apoi, scoţând dintr-un dulap un maldăr de cearşafuri vechi, începu să le taie pentru a face fâşii şi scamă pentru răni. Văzându-i ochii strălucitori, faţa vioaie şi trecerea de la îngrijorare la seninătate, era greu de spus dacă rana fratelui o mişca atât, pe cât o încânta moartea duşmanilor ei. Acu turna cafea colonelului lăudându-şi iscusinţa de a o fierbe; acu îi dădea de lucru domnişoarei Nevil şi Chilinei îndemnându-le să coasă fâşiile şi să le strângă în suluri; întrebă pentru a douăzecea oară dacă Orso suferea mult din cauza rănii. Se oprea mereu în mijlocul lucrului pentru a-i spune colonelului:

— Doi oameni atât de îndemânatici! atât de straşnici! El singur, rănit, cu un singur braţ... i-a doborât pe amândoi.

Ce curaj, colonele! Nu-i aşa că e un erou? Ah! miss Nevil, ce fericire să trăieşti într-o ţară liniştită ca a dumitale!... Sunt sigură că nu-l cunoşteai încă pe fratele meu!... Am spus eu: hultanul îşi va deschide aripile!... Te înşelai când îl credeai atât de blând... Adevărul e că lângă dumneata, miss Nevil! ... Ah! dacă te-ar vedea lucrând pentru el... Sărmanul Orso!

Miss Lydia nu lucra de loc şi nu scotea o vorbă. Tatăl ei întreba de ce nu se grăbeau să facă o plângere unui magistrat. Vorbea de ancheta *coroner*[80]-ului şi de multe alte lucruri necunoscute în Corsica. În sfârşit, voia să ştie dacă conacul acestui bun domn Brandolaccio, care dăduse ajutor rănitului, era foarte departe de Pietranera, şi dacă nu s-ar putea duce el însuşi să-şi vadă prietenul.

Şi Colomba răspundea cu calmul ei obişnuit că Orso e în *maquis*; că era îngrijit de un bandit; că era primejdios să iasă la iveală înainte de a lua cunoştinţă de hotărârile prefectului şi ale judecătorilor; în sfârşit, că va face în aşa fel, încât un medic bun să se ducă în taină la el.

— Mai ales, domnule colonel, aminteşte-ţi bine — spunea ea — că ai auzit cele patru focuri de puşca şi că mi-ai spus că Orso n-a tras el întâi.

Colonelul nu înţelegea nimic din afacerea asta şi fiica lui nu făcea decât să ofteze şi să-şi şteargă ochii.

Ziua era pe sfârşite când a intrat în sat un jalnic convoi. I se aduceau avocatului Barricini cadavrele copiilor săi, întins fiecare de-a latul unui catâr dus de un ţăran. O droaie de clienţi şi de gură-cască urmau lugubrul cortegiu. O dată cu ei veneau jandarmii, care vin veşnic prea târziu, şi ajutorul de primar, care ridica braţele la cer, repetând mereu:

— Ce-o să spună domnul prefect!

Câteva femei, printre care doica lui Orlanduccio, îşi

[80] Ofiţer de poliţie însărcinat cu efectuarea anchetelor în caz de crimă sau accident

smulgeau părul şi scoteau urlete sălbatice. Dar durerea lor zgomotoasă producea mai puţină impresie decât deznădejdea mută a unui personaj care atrăgea toate privirile. Era nenorocitul tată care, mergând de la un cadavru la celălalt, le ridica capetele mânjite de pământ, le săruta buzele vinete, le ţinea mâinile înţepenite ca pentru a-i feri de hopurile drumului. Din când în când deschidea gura, vrând parcă să vorbească, dar nu izbutea să scoată niciun strigăt, nicio vorbă. Mereu cu ochii aţintiţi la cadavre, se împiedica de pietre, de copaci, de toate piedicile pe care le întâlnea.

Vaietele femeilor, blestemele bărbaţilor s-au înteţit când s-au apropiat de casa lui Orso. Pentru că vreo câţiva ciobani rebbianişti îndrăzniseră să scoată un strigăt de izbândă, potrivnicii lor nu-şi mai putură stăpâni mânia. “Răzbunare! răzbunare!” strigară câţiva. Zvârliră cu pietre şi două focuri de puşcă îndreptate spre ferestrele încăperii în care se aflau Colomba şi oaspeţii ei au străpuns obloanele, făcând aşchiile să zboare până pe masa lângă care erau aşezate cele două femei. Miss Lydia scoase nişte ţipete îngrozitoare, colonelul apucă o puşcă, iar Colomba, înainte ca cineva s-o poată opri, se repezi spre uşa casei şi o deschise năvalnic. Acolo, în faţa pragului înalt, cu mâinile întinse pentru a-şi blestema vrăjmaşii, strigă:

— Mişeilor! trageţi în femei, în străini! Sunteţi oare corsicani? Sunteţi oare oameni? Păcătoşilor, care nu ştiţi decât să asasinaţi pe la spate, poftiţi! Vă dispreţuiesc. Sunt singură; fratele meu e departe. Ucideţi-mă, ucideţi-mi oaspeţii; asta e demn de voi... Nu îndrăzniţi, mişei ce sunteţi! Ştiţi că ne vom răzbuna. Duceţi-vă, duceţi-vă să plângeţi ca muierile şi mulţumiţi-ne că nu vă mai cerem sânge!

Era în vocea şi în atitudinea Colombei ceva impunător şi

fioros; văzând-o, mulţimea s-a dat înapoi înspăimântată, ca la ivirea acelor zâne răufăcătoare despre care se povestesc în Corsica nenumărate poveşti fioroase, iarna, la clacă. Ajutorul, jandarmii, şi câteva femei s-au folosit de această împrejurare pentru a se arunca între cele două tabere; căci păstorii rebbianişti îşi şi pregăteau armele şi câtva timp dăinui teama să nu se işte o luptă generală, în piaţă. Dar şefii celor două tabere erau lipsă, şi corsicanii, care şi la mânie stau sub porunca lor, ajung arareori la încăierare în lipsa căpeteniilor izvoditoare ale ciocnirilor dintre ei. De altfel, Colomba, devenind prevăzătoare datorită reuşitei, îşi ţinu micuţa garnizoană în frâu.

— Lăsaţi bieţii oameni să plângă — spuse ea — lăsaţi bătrânul să-şi ia carnea lui. La ce bun să ucizi acest bătrân vulpoi care nu mai are dinţi să muşte? Giudice Barricini! Aminteşte-ţi de ziua de 2 august! Aminteşte-ţi de portofelul însângerat în care ai scris cu mâna ta de plastograf! Tatăl meu scrisese acolo datoria ta! Fiii tăi au plătit-o. Îţi dau chitanţă, bătrâne Barricini!

Colomba, cu braţele încrucişate, cu zâmbet dispreţuitor pe buze, văzu cum sunt duse cadavrele în casa duşmanilor, apoi cum se împrăştia încet mulţimea, închise uşa şi, întorcându-se în sufragerie, îi spuse colonelului:

— Vă cer iertare pentru compatrioţii mei, domnule colonel. Niciodată n-aş fi crezut ca nişte corsicani să tragă într-o casă în care sunt străini şi mi-e ruşine pentru ţara mea.

Seara, după ce miss Lydia se retrăsese în camera ei, colonelul o urmă şi întrebă dacă n-ar face bine să plece chiar a doua zi dintr-un târg în care în fiecare clipă erai în primejdie să primeşti un glonte în cap, şi cât mai curând din acea ţară, în care nu vezi decât crime şi trădări.

Miss Nevil nu răspunse pe dată şi se vedea bine că

propunerea tatălui ei o pusese în mare încurcătură. În sfârşit, rosti:

— Cum am putea părăsi această tânără nenorocită într-un moment când are nevoie de atâta mângâiere? Nu găseşti, tată, că ar fi crud din partea noastră?

— La tine mă gândesc, fata mea — spuse colonelul — şi dacă te-aş şti în siguranţă la hotelul din Ajaccio, te asigur că mi-ar părea rău să părăsesc această insulă blestemată fără să fi strâns mâna inimosului della Rebbia.

— Ei bine, tată! să mai aşteptăm şi, înainte de a pleca, să vedem dacă nu le-am putea fi de folos.

— Suflet bun! spuse colonelul, sărutându-şi fata pe frunte. Îmi place să te văd jertfindu-te pentru a alina nenorocirea altora. Să rămânem; nu ai a te căi nicicând că ai făcut o faptă bună.

Miss Lydia se frământa în pat fără să poată dormi. Ba zgomotele nelămurite pe care le auzea îi păreau să fie pregătirea unui atac împotriva casei; ba, liniştită în ceea ce o privea, se gândea la sărmanul rănit, întins probabil la acel ceas pe pământul rece, fără alt ajutor decât acela la care se putea aştepta de la mila unui bandit. Şi-l închipuia plin de sânge, zbătându-se în suferinţi îngrozitoare; şi, ceea ce e ciudat, e că de fiecare dată când imaginea lui Orso îi venea în minte, i se arăta întotdeauna aşa cum îl văzuse în clipa plecării lui, sărutând talismanul pe care i-l dăduse ea... Se gândea apoi la vitejia lui. Se gândea că primejdia îngrozitoare din care scăpase, o înfruntase din pricina ei, pentru a o vedea puţin mai devreme. Nu mai lipsea mult ca să se convingă că Orso îşi rupsese braţul pentru a o apăra pe ea. Se dojenea pentru rana lui, dar îl admira şi mai mult; şi dacă faimoasa lovitură dublă nu avea, în ochii ei, acelaşi merit ca în cei ai lui Brandolaccio şi ai Colombei, găsea, totuşi, că puţini eroi de roman ar fi dat dovadă de atâta

îndrăzneală şi sânge rece într-o atât de mare primejdie. Şedea în camera Colombei. Deasupra unui fel de altar de stejar, lângă o ramură de finic sfinţită, era agăţat în perete un portret în miniatură al lui Orso în uniformă de sublocotenent. Miss Nevil dădu jos portretul, îl privi îndelung şi-n loc să-l pună de unde îl luase, îl aşează lângă patul ei.

N-a adormit decât în zori de zi, şi soarele era de două suliţi deasupra zării când s-a trezit. În faţa patului o văzu pe Colomba, care aştepta nemişcată clipa când va deschide ochii.

— Ei bine, domnişoară, nu te simţi foarte prost în casa noastră sărăcăcioasă? o întrebă Colomba. Mă tem că n-ai dormit de loc.

— Ai ştiri de la el, draga mea prietenă? spuse miss Nevil, aşezându-se în capul oaselor.

Zări portretul lui Orso şi se grăbi să arunce o batistă pentru a-l ascunde.

— Da, am — spuse Colomba zâmbind.

Şi, luând portretul, zise:

— Găseşti că-i seamănă? E mai bine decât aici.

— Doamne!... făcu miss Nevil foarte ruşinată — am desprins... din nebăgare de seamă... acest portret... Am cusurul de a pune mâna pe toate... şi de a nu pune nimic la loc... Cum se simte fratele dumitale?

— Destul de bine. Giocanto a venit azi-dimineaţă înainte de orele patru. Mi-a adus o scrisoare... pentru dumneata, miss Lydia; Orso nu mi-a scris mie.

Pe adresă scrie, ce-i drept: *Colomba;* dar mai jos: *Pentru miss N...* Surorile nu sunt geloase. Giocanto spune c-a suferit mult ca să scrie. Giocanto, care are un scris minunat, se oferise să scrie sub dictarea lui. N-a vrut. Scria cu creionul, culcat pe spate. Brandolaccio ţinea hârtia. În

fiecare clipă fratele meu voia să se scoale; şi atunci, la cea mai mică mişcare, simţea dureri îngrozitoare în braţ. Îţi făcea milă, spunea Giocanto. Iată scrisoarea.

Miss Nevil citi scrisoarea, scrisă în englezeşte, din, fără îndoială, prisoselnică fereală de gura lumii.

Iată ce scria într-însa:

“Domnişoară,

Piaza-rea mi-a dat ghes; nu ştiu ce vor spune duşmanii mei, ce bârfeli vor scorni. Dar dacă, la domnia-ta nu-şi vor afla crezare, scornească-le, nu-mi pasă. De când te-am văzut, m-am lăsat legănat de visuri nebuneşti. A fost nevoie de acest prăpăd ca să-mi dau seamă de nebunia mea; acum m-am potolit. Ştiu ce soartă mă aşteaptă şi m-am împăcat cu acest gând. Inelul pe care mi l-ai dăruit şi pe care îl priveam ca pe un talisman al fericirii, nu mă mai simt vrednic să-l port. Frică mi-e, miss Nevil, să nu te căieşti de felul în care ţi-ai împărţit darurile şi frică mi-e, mai ales, să nu-mi amintească vremea nebuniei mele. Colomba ţi-l va înapoia... Bun rămas, domnişoară, vei părăsi Corsica şi n-am să te mai văd; dar spune-i surorii mele că mă mai bucur încă de preţuirea domniei-tale, încredinţeaz-o că tot mai sunt vrednic de ea.

O.D.R.”

Miss Lydia se întorsese pentru a citi scrisoarea şi Colomba, care n-o slăbise din ochi, îi înmână inelul egiptean cu o privire care voia să zică: ce-nseamnă asta? Dar miss Lydia nu îndrăznea să ridice capul şi mânuia cu amărăciune inelul, când punându-l, când scoţându-l din deget.

— Dragă miss Nevil — spuse Colomba — nu-mi poţi spune ce scrie fratele meu? Vorbeşte de sănătatea lui?

— Dar... spuse miss Lydia roşind — nu vorbeşte de asta...

Scrisoarea e în englezeşte... Mă însărcinează să spun tatălui meu... Nădăjduieşte că prefectul va putea îndrepta...

Colomba se aşează pe pat, zâmbind cu viclenie, luă mâinile lui miss Nevil şi, privind-o cu ochii ei pătrunzători, îi spuse:

— Ce gând ai? Ai să-i răspunzi fratelui meu, nu-i aşa? E o facere de bine! Când a sosit scrisoarea m-am gândit să te trezesc, dar n-am îndrăznit.

— N-ai făcut bine — spuse miss Nevil — dacă un cuvânt al meu ar putea să-l...

— Acuma nu-i pot trimite scrisori. A sosit prefectul şi Pietranera e plină de oamenii lui. Mai târziu, vom vedea. Ah! dacă l-ai cunoaşte pe fratele meu, miss Nevil, l-ai iubi cum îl iubesc eu... E atât de bun! Atât de curajos! Gândeşte-te numai la ce a făcut! Singur, ţinând piept la doi, şi rănit!

Prefectul se întorsese. Înştiinţat de o depeşă trimisă de ajutorul de primar, descălecase cu jandarmi, voltijori, şi pe deasupra adusese procuror regal, grefier şi celelalte, pentru a lua în cercetare proaspăta şi cumplita pacoste care încurca, sau dacă vreţi, punea capăt duşmăniilor dintre familiile din Pietranera. Puţin după sosirea lui, întâlnindu-se cu colonelul şi cu fiica lui, nu le-a ascuns că se temea ca afacerea să nu ia o întorsătură proastă.

— Ştiţi — spunea el — că lupta nu a avut martori; şi reputaţia de îndemânare şi curaj a acestor nenorociţi tineri era atât de bine cunoscută, că nimănui nu-i vine să creadă că domnul della Rebbia să-i fi putut ucide fără ajutorul bandiţilor la care se spune că şi-ar fi luat sălaş.

— E cu neputinţă — a exclamat colonelul — Orso della Rebbia este un băiat numai onoare; răspund de el.

— Cred — a spus prefectul — dar procurorul regal (domnii ăştia sunt foarte bănuitori), nu-mi pare tocmai

binevoitor. Are la mână un document dăunător prietenului dumneavoastră. E o scrisoare ameninţătoare adresată lui Orlanduccio, în care îi dă întâlnire... şi această întâlnire i se pare o capcană.

— Acest Orlanduccio — spuse colonelul — a refuzat să se bata ca un om de onoare.

— Nu este obiceiul. Aici, oamenii stau la potecă şi se ucid pe la spate, acesta e obiceiul pământului. Este şi o mărturie binevoitoare; o fetiţă care mărturiseşte că a auzit patru detunături, dintre care cele două din urmă, mai puternice decât celelalte, purcedeau dintr-o armă de mare calibru, ca puşca domnului della Rebbia. Din nefericire, fetiţa e nepoata unuia dintre bandiţi, care e bănuit de complicitate şi-şi ştie lecţia pe dinafară.

— Domnule — întrerupse miss Lydia — roşind până în albul ochilor, eram pe drum când au fost trase focurile de puşcă, şi le-am auzit şi noi.

— Într-adevăr? Asta ar putea schimba multe. Şi dumneata, domnule colonel, ai băgat de seamă acelaşi lucru?

— Da — urmă cu aprindere miss Nevil — tatăl meu care se pricepe la arme, e cel care a spus: Ăsta e domnul della Rebbia care trage cu puşca mea.

— Şi aceste focuri de puşcă pe care le-aţi recunoscut, e sigur că erau cele din urmă?

— Fireşte, nu-i aşa, tată?

Colonelul nu avea memorie prea bună; dar în orice ocazie se ferea să-şi contrazică fiica.

— Trebuie să vorbim, fără zăbavă, procurorului regal despre asta, domnule colonel. De altfel, aşteptăm în astă-seară un doctor care va examina cadavrele şi va verifica dacă rănile au fost făcute cu arma despre care e vorba.

— Eu i-am dat-o lui Orso — spuse colonelul — şi aş vrea

s-o ştiu în fundul mării... Adică... bietul băiat! Sunt tare mulţumit că o avea cu el, căci fără Mantonul meu, nu prea văd cum ar fi scăpat.

XIX

Doctorul a sosit cu oarecare întârziere. Avusese şi el păţania lui pe drum. Giocanto Castriconi îi ieşise înainte şi cu smerită poruncă îl poftise să vină în ajutorul unui rănit. L-a dus la Orso, căruia i-a dat cele dintâi îngrijiri. Banditul l-a scos apoi la oarecare depărtare şi l-a înduplecat deplin, vorbindu-i de cei mai faimoşi profesori din Pisa, care, spunea el, îi sunt buni prieteni.

— Doctore — i-a spus teologul la despărţire — mi-aţi inspirat prea multă stimă, pentru a socoti de trebuinţă să vă mai amintesc că un medic trebuie să fie tot atât de mut ca un duhovnic. Şi clănţănea din cucoaşele armei. Uitaţi locul în care am avut cinstea să ne întâlnim. Cale bună, încântat de cunoştinţă.

Colomba îl imploră pe colonel să fie de faţă la autopsia cadavrelor.

— Dumneata cunoşti mai bine decât oricine puşca fratelui meu — a spus — şi prezenţa dumitale va fi de mare folos. De altfel, suntem înconjuraţi de atâta răutate, că ne-am afla în mare primejdie dacă n-ar fi nimeni să ne ţină parte.

Rămânând singură cu miss Lydia, s-a plâns de o mare durere de cap şi i-a propus o plimbare afară din sat.

— Aerul curat o să-mi facă bine — zicea. E atât de mult de când nu l-am mai respirat!

Pe drum îi vorbea de fratele ei; şi miss Lydia, care era numai urechi, nu vedea că se îndepărtaseră mult de Pietranera. Şi-a dat seama abia la apusul soarelui când a

îndemnat-o pe Colomba să se înapoieze. Colomba ştia un drumeag mai scurt, pe care, spunea ea, se puteau întoarce mai de-a dreptul; şi, părăsind poteca pe care mergea, o luă pe o alta care părea mai puţin umblată. Peste puţin a început să suie o coastă atât de povârnită, încât, pentru a nu cădea, era mereu nevoită să se agaţe cu o mână de crengile copacilor, în timp ce cu cealaltă îşi trăgea tovarăşa după ea. După un sfert de oră şi mai bine de urcuş anevoios s-au trezit pe un mic tăpşan acoperit cu tufe de mirt şi ienupăr, în mijlocul unor stânci uriaşe de granit care, unde te-ntorceai, îşi arătau colţii ieşiţi din pământ. Miss Lydia era foarte obosită, satul nu se vedea, şi era aproape noapte.

— Ştii, draga mea Colomba — a spus ea — mă tem să nu ne fi rătăcit.

— Nu-ţi fie frică — răspunse Colomba. Să mergem înainte, urmează-mă.

— Ai greşit drumul, te asigur; satul nu poate fi într-acolo; fac prinsoare că e în spatele nostru. Priveşte, luminile pe cale le vezi, hăt-departe; acolo e Pietranera.

— Dragă prietenă — spuse Colomba frământându-se — ai dreptate; dar la două sute de paşi de aici... în acest *maquis...*

— Ei bine?...

— E fratele meu; aş putea să-l văd şi să-l sărut, dacă ai vrea.

Miss Nevil tresări mirată.

— Am ieşit din Pietranera — urmă Colomba — fără să se bage de seamă, pentru că eram cu dumneata... altfel aş fi fost urmărită... Să fim atât de aproape de el şi să nu-l văd! ... De ce n-ai veni cu mine să-l vezi, sărmanul? I-ai face atâta plăcere!

— Dar, Colomba... nu se cuvine.

— Înţeleg, voi, femeile de la oraş, vă gândiţi numai la ceea ce se cuvine... noi, cele de la ţară, ne gândim la ceea ce trebuie.

— Dar e atât de târziu!... Şi ce-o să spună despre mine fratele dumitale?

— O să spună că prietenii lui nu l-au părăsit şi asta-l va întări în suferinţă.

— Şi tatăl meu o să se îngrijoreze...

— Ştie că eşti cu mine... Ei bine! hotărăşte-te.

Îi priveai portretul azi-dimineaţă — urmă ea surâzând cu tâlc.

— Nu, crede-mă... Colomba, nu îndrăznesc... bandiţii de acolo...

— Nu te cunosc, ce-ţi pasă? Tot ţineai să vezi bandiţi!

— Dumnezeule!

— Hai, domnişoară, hotărăşte-te. Nu te pot lăsa aici singură; cine ştie ce s-ar putea întâmpla. Ori mergem să-l vedem pe Orso, ori ne întoarcem împreună în sat... O să-mi mai văd fratele... Dumnezeu ştie când... poate niciodată...

— Ce spui, Colomba?... Ei bine, haidem! dar pentru un minut numai şi să ne întoarcem repede.

Colomba îi strânse mâna şi, fără să răspundă, începu să meargă atât de repede, încât miss Lydia de abia se putea ţine după ea. Din fericire, Colomba se opri curând, spunând tovarăşei sale:

— Să nu mergem mai departe înainte de a le da de veste; ne-am putea trezi cu un glonte.

Zicând acestea, începu să fluiere din degete. I-a răspuns pe dată un lătrat de câine şi santinela înaintată a bandiţilor se ivi fără întârziere. Vechea noastră cunoştinţă, câinele Brusco, o recunoscu de îndată pe Colomba şi îşi luă asupră-şi sarcina de călăuză. După nenumărate ocoluri prin potecile înguste ale *maquis*-ului, doi bărbaţi înarmaţi până-

n dinţi le ieşiră în întâmpinare.

— Dumneata eşti, Brandolaccio? întrebă Colomba. Unde e fratele meu?

— Acolo! răspunse banditul. Dar mergeţi încet: doarme, şi e întâia dată că i se întâmplă de când cu năpasta. Slavă Domnului! se vede bine că pe unde trece dracul trece şi femeia.

Cele două femei se apropiară cătinel şi lângă un foc ale cărui pâlpâiri fuseseră cu băgare de seamă ascunse vederii de un mic zid de chirpici înălţat împrejur, îl zăriră pe Orso întins pe un morman de ferigi şi acoperit cu un *piloni.* Era foarte palid şi răsufla greu. Colomba se aşeză lângă el şi-l privi în tăcere cu mâinile împreunate, ca şi cum s-ar fi rugat în gând. Acoperindu-şi faţa cu batista, miss Lydia se lipi de ea; din când în când, însă, îşi înălţa capul peste umărul Colombei pentru a se uita la rănit. Trecuse un sfert de oră fără ca cineva să fi scos un cuvânt. La un semn al teologului, Brandolaccio se mistuise cu el în *maquis,* spre marea mulţumire a lui miss Lydia care, pentru prima dată, găsea că bărbile stufoase şi echipamentul bandiţilor aveau prea multă culoare locală. În sfârşit, Orso făcu o mişcare. Colomba se aplecă deasupra-i şi-l îmbrăţişă de mai multe ori, copleşindu-l cu întrebări despre rana, suferinţele şi durerile lui. După ce-i răspunse că se simţea cât se poate de bine, Orso o întrebă la rându-i dacă miss Nevil mai era la Pietranera şi dacă i-a scris. Aplecată asupra fratelui ei, Colomba îşi acoperea cu desăvârşire tovarăşa pe care, de altfel, întunericul l-ar fi împiedicat s-o vadă. Într-o mână ţinea mâna lui miss Nevil şi cu cealaltă ridica uşor capul rănitului.

— Nu, frăţioare, nu mi-a dat nicio scrisoare pentru tine… dar te gândeşti mereu la miss Nevil, cum văd o iubeşti mult?

— Mai rămâne vorbă, Colomba!... Dar ea... ea poate că mă dispreţuieşte acum!

Tocmai atunci, miss Nevil încercă să-şi retragă mâna, dar nu era uşor să scapi din mâna Colombei; deşi mică şi frumoasă, avea în ea o putere de care a dat destule dovezi.

— Să te dispreţuiască! exclamă Colomba, după ceea ce ai făcut!... Dimpotrivă, vorbeşte frumos de tine... Ah, Orso! Aş vrea să-ţi spun multe lucruri despre ea...

Mâna încerca neîncetat să se elibereze, dar Colomba o trăgea mereu spre Orso.

— Dar, în sfârşit — spuse rănitul — de ce să nu-mi răspundă? M-aş fi mulţumit cu un rând numai.

Tot trăgând mâna lui miss Nevil, Colomba sfârşi prin a o pune în cea a fratelui ei. Atunci, dându-se dintr-o dată la o parte şi izbucnind în râs, exclamă:

— Orso, ia seama să n-o vorbeşti de rău pe miss Lydia, căci înţelege foarte bine limba corsicană.

Miss Lydia îşi retrase mâna, îngăimând câteva vorbe de neînţeles. Orso credea că visează.

— Dumneata aici, miss Nevil! Dumnezeule! Cum ai avut curajul? Ah! câtă fericire îmi aduci!

Şi, ridicându-se cu greu, încercă să se apropie de ea.

— Am întovărăşit-o pe sora dumitale — spuse miss Lydia — ca să nu se poată bănui unde mergem... şi apoi, mai voiam... să mă asigur... Vai! cât de prost stai aici!

Colomba se aşezase în spatele lui Orso. Îl ridică cu grijă şi în aşa fel încât să-i sprijine capul pe genunchi. Îi trecu braţele pe sub gât, şi îi făcu semn lui miss Lydia să se apropie.

— Mai aproape! mai aproape! îi spuse ea — un bolnav nu trebuie să vorbească prea tare.

Şi văzând că miss Nevil se codeşte, o apucă de mână silind-o să se aşeze atât de aproape, încât rochia ei îl

atingea pe Orso, şi mâna ei, pe care Colomba tot o mai ţinea, se sprijinea pe umărul lui.

— E foarte bine aşa — spuse Colomba înveselită. Nu-i aşa, Orso, că te simţi bine în tabăra din *maquis,* pe o noapte frumoasă ca asta?

— Oh, da! Ce noapte frumoasă! spuse Orso. N-am s-o uit niciodată.

— Cât trebuie să suferi! spuse miss Nevil.

— Nu mai sufăr — spuse Orso — şi aş vrea să mor aici.

Şi mâna lui dreaptă se apropie de mâna miss Lydiei pe care Colomba n-o slăbea de loc.

— Trebuie neapărat să te muţi într-un loc unde să ţi se poată da îngrijiri, domnule della Rebbia — spuse miss Nevil. N-o să mai pot închide ochii după ce te-am văzut dormind, ca vai de lume... sub cerul liber.

— Dacă nu mi-ar fi fost frică să te întâlnesc, miss Nevil, aş fi încercat să mă întorc la Pietranera şi m-aş fi predat.

— Şi de ce te temeai s-o întâlneşti, Orso? Întrebă Colomba.

— Pentru că nu mi-am ţinut cuvântul, miss Nevil... nu cutezam atunci să mai dau ochii cu dumneata.

— Ştii oare, miss Lydia, că faci din fratele meu tot ce vrei? spuse Colomba râzând. Te voi împiedica să-l vezi.

— Trag nădejde — spuse miss Nevil — că pacostea asta va trece şi că în curând nu vei mai avea de ce te teme. Aş fi foarte mulţumită dacă, la plecarea mea, aş şti că ţi s-a făcut dreptate şi că cinstea şi vitejia dumitale au biruit.

— Pleci, miss Nevil! Nu spune încă acest cuvânt.

— Ce vrei... tatăl meu nu poate vâna mereu... Vrea să plece.

Orso lăsă să cadă mâna care o atingea pe cea a domnişoarei Lydia şi urmă un moment de tăcere.

— Aş! făcu Colomba — nu vă vom lăsa să plecaţi atât de

repede. Mai avem să vă arătăm multe lucruri la Pietranera. De altfel, mi-ai făgăduit să-mi faci portretul, şi nu l-ai început încă… Ş-apoi ţi-am făgăduit şi eu să-ţi fac o *serenata* în şaptezeci şi cinci de stanţe… Pe urmă… Dar ce-o fi având oare Brusco de mârâie? Uite-l pe Brandolaccio cum aleargă după el… Să vedem ce e.

Sări pe loc în picioare şi, punând fără marafeturi capul lui Orso pe genunchii lui miss Nevil, alergă la bandiţi.

Mirată oarecum că se găseşte cu capul unui tânăr chipeş pe genunchi şi între patru ochi cu el, în mijlocul unui *maquis,* miss Nevil nu prea ştia ce să facă, căci, dându-se pe neaşteptate la o parte se temea să nu-i facă rău rănitului. Dar Orso părăsi de la sine dulcele reazem pe care i-l dăruise sora lui şi, ridicându-se în braţul drept, zise:

— Aşadar, te pregăteşti de plecare, miss Lydia? Nu m-am aşteptat niciodată să-ţi prelungeşti şederea în ţara asta afurisită… şi totuşi… de când ai venit aici, sufăr însutit la gândul că trebuie să-mi iau rămas bun de la dumneata… Sunt un biet locotenent… fără viitor… şi-n surghiun pe deasupra… Ce moment, miss Lydia, pentru a-ţi spune că te iubesc… dar e, fără îndoială, singura dată când ţi-o pot spune şi mi se pare că sunt mai puţin nenorocit, acum, că mi-am uşurat sufletul.

Miss Lydia îşi întoarse capul, ca şi cum întunericul n-ar fi fost de ajuns să-i ascundă roşeaţa.

— Domnule della Rebbia — spuse ea cu tremur în glas — aş fi venit aici oare, dacă… şi pe când vorbea, puse talismanul egiptean în mâna lui Orso.

Apoi, făcând o sforţare puternică pentru a relua tonul glumeţ care-i era obişnuit, adăugă:

— E foarte urât din partea dumitale, domnule Orso, să vorbeşti astfel… în mijlocul *maquis*-ului, înconjurată de bandiţii dumitale, ştii bine că n-aş îndrăzni niciodată să mă

supăr pe dumneata.

Orso făcu o mişcare pentru a săruta mâna care-i dădea talismanul; şi, cum miss Lydia şi-a tras-o înapoi cu oarecare pripă, Orso şi-a pierdut cumpătul, căzând pe braţul rănit. Nu-şi putu înăbuşi un geamăt de durere.

— Te-ai lovit, dragul meu? exclamă ea ridicându-l. E vina mea! iartă-mă…

Îşi mai vorbiră câtva timp în şoaptă şi foarte aproape unul de celălalt. Colomba, care venea spre ei în goană, îi găsi întocmai aşa cum îi lăsase.

— Voltijorii! strigă ea. Orso, încearcă să te scoli şi să umbli, te-ajut eu.

— Lasă-mă — spuse Orso. Spune-le bandiţilor să fugă… dacă m-or prinde, puţin îmi pasă, dar ia-o pe miss Lydia cu tine; pentru numele lui Dumnezeu, să nu fie văzută aici!

— Nu vă las — spuse Brandolaccio care venea după Colomba. Sergentul voltijorilor este un fin al avocatului; în loc să vă aresteze, vă va ucide şi va spune pe urmă că n-a făcut-o dinadins.

Orso încercă să se ridice, făcu câţiva paşi chiar; dar se opri repede.

— Nu pot umbla, zise. Fugiţi, voi ceilalţi. Adio, miss Nevil. Dă-mi mâna şi adio!

— Nu te părăsim! spuseră cele două femei.

— Dacă nu puteţi umbla — spuse Brandolaccio — o să vă duc în cârcă. Hai, domnule locotenent, nu vă lăsaţi; avem tot timpul să ne luăm tălpăşiţa prin tihăraie, uite pe acolo. Domnul părinte o să aibă grijă de ei.

— Nu, lăsaţi-mă — spuse Orso culcându-se la pământ. Pentru numele lui Dumnezeu, Colomba, ia-o pe miss Nevil cu tine!

— Sunteţi puternică, domnişoară Colomba — zise Brandolaccio; apucaţi-l de umeri, eu îi ţin picioarele; bun!

înainte marş!

Au început să alerge cu el, cu toată împotrivirea lui; înspăimântată la culme, miss Lydia mergea în urma lor, când se auzi o detunătură de puşcă, căreia i-au răspuns îndată alte cinci sau şase. Miss Lydia scoase un ţipăt, Brandolaccio o înjurătură, dar începu să meargă mai repede şi Colomba, urmându-i pilda, alerga prin *maquis,* fără să ţină seamă de crengile care îi biciuiau faţa şi-i sfâşiau rochia.

— Apleacă-te, apleacă-te, draga mea — spunea ea tovarăşei sale — să nu te nimerească vreun glonte.

Au mers, sau mai degrabă au fugit cam cinci sute de paşi astfel, când Brandolaccio declară că nu mai poate şi se trânti la pământ, cu toate îndemnurile şi mustrările Colombei.

— Unde e miss Nevil? întrebă Orso.

Miss Nevil, speriată de detunături, încurcându-se la fiecare pas în desişurile *maquis*-ului, pierduse repede urma fugarilor şi rămăsese singură în prada celei mai cumplite spaime.

— A rămas în urmă — spuse Brandolaccio — dar nu s-a rătăcit; femeile îşi regăsesc întotdeauna drumul. Ascultaţi, Ors’ Anton’, ce larmă face popa cu puşca dumneavoastră. Din nefericire, nu se vede nimic şi primejdia nu-i mare când tragi în bobote.

— Sst! făcu Colomba; aud un cal, suntem scăpaţi!

În adevăr, un cal, care trecea prin *maquis,* speriat de bubuituri, se apropie de ei.

— Suntem salvaţi! repetă Brandolaccio.

Să alerge la cal, să-l apuce de coamă, să-i treacă prin gură o funie înnodată în loc de căpăstru, a fost pentru bandit, ajutat de Colomba, o treabă uşoară.

— Acum să-i dăm de ştire popei, spuse el.

Fluieră de două ori; un fluierat din depărtări răspunse acestui semnal şi glasul gros al puştii de Manton amuţi. Brandolaccio sări atunci pe cal. Colomba îşi aşează fratele în faţa banditului, care-l strângea cu nădejde într-o mână, în timp ce cu cealaltă ţinea dârlogii. Cu toată greutatea sarcinii din spinare, calul, săgetat de două călcâie în burtă, a zvâcnit din loc, coborând la galop o clină repede, pe care numai un cal corsican o putea coborî astfel, fără să-şi frângă de o sută de ori gâtul.

Colomba se întoarse atunci înapoi, strigând-o din toate puterile pe miss Nevil, dar nimeni nu răspunse. După ce merse aşa un timp în căutarea drumului pierdut, pe o potecă, dădu peste doi voltijori care strigară:

— Cine-i, cine-i, stai!

— Ei bine, domnilor! le spuse Colomba batjocoritor — mare gălăgie faceţi. Câţi morţi aveţi?

— Erai cu bandiţii — spuse unul din soldaţi — urmează-ne!

— Cu dragă inimă — răspunse ea; dar sunt cu o prietenă şi trebuie s-o găsim mai întâi pe ea.

— Am pus mâna şi pe prietena dumitale. Ai s-o întovărăşeşti la puşcărie.

— La puşcărie? Vom vedea; până atunci, însă, duceţi-mă la ea.

Voltijorii o duseră în tabăra bandiţilor, unde adunau trofeele raitei lor, adică *piloni*-ul cu care se învelise Orso, un ceaun vechi şi o ulcică cu apă. Tot acolo era şi miss Nevil care, găsită de soldaţi pe jumătate moartă de frică, răspundea cu lacrimi la toate întrebările lor asupra numărului bandiţilor şi direcţiei în care o luaseră.

Colomba se aruncă în braţele ei şi-i spuse la ureche: “Au scăpat!”

Apoi, către sergentul voltijorilor:

— Domnule — îi spuse, ea — vezi bine că domnişoara nu ştie nimic din cele ce o întrebi. Lasă-ne să ne întoarcem în sat, unde suntem aşteptate cu nerăbdare.

— O să vă ducem şi-acolo, şi încă mai repede decât aţi vrea, mititico — spuse sergentul — şi-o să daţi seamă de ceea ce făceaţi la ora asta în *maquis* cu haidamacii care-au dat bir cu fugiţii. Nu mă pricep cu ce farmece or fi umblând haidamacii ăştia, dar nu mai rămâne vorbă că solomonesc fetele, căci pe tot locul unde bântuie ei, nu se poate să nu dai şi de fete nurlii.

— Eşti galant, domnule sergent — spuse Colomba

— Dar n-ar strica să iei seama la ce spui. Domnişoara asta este o rudă a prefectului şi nu trebuie să glumeşti cu ea.

— O rudă a prefectului! mormăi un voltijor şefului său; ce-i drept, are pălărie.

— Pălăria nu schimbă nimic — spuse sergentul. Le-am găsit pe amândouă cu popa, care e cel mai deocheat zamparagiu din părţile locului; şi datoria mea e să le iau cu mine. De altfel, nu mai avem ce face aici. Fără blestematul acela de caporal Taupin... beţivul de franţuz s-a arătat înainte să fi încercuit *maquis*-ul... fără el, i-am fi prins ca într-un năvod.

— Sunteţi şapte? întrebă Colomba. Ştiţi, domnilor, că dacă din întâmplare cei trei fraţi Gambini, Sarocchi şi Théodore Poli s-ar afla la crucea Sfintei Cristina cu Brandolaccio şi părintele, s-ar putea să vă dea de lucru? Dacă s-ar întâmpla să intraţi în vorbă cu “Căpitanul plaiurilor”[81], n-aş vrea să fiu de faţă. Noaptea glontele n-alege.

Gândul la nedorita întâlnire cu fioroşii bandiţi pe care îi pomenise Colomba îi smeri pe voltijori. Înjurând fără

[81] Titlu pe care şi-l dădea Théodore Poli (n. a.).

încetare pe caporalul Taupin, javra de franţuz, sergentul dădu ordin de retragere şi mica lui poteră o luă, cu *piloni*-ul şi ceaunul, spre Pietranera. Cât despre ulcică, un vârf de cizmă îi făcu felul. Un voltijor încercă s-o ia pe miss Lydia de braţ, dar Colomba îl îmbrânci pe loc:

— Să nu se atingă nimeni de ea — zise. Credeţi că avem de gând să fugim? Hai, Lydia, draga mea, sprijină-te de mine şi nu mai plânge ca un copil. Am păţit-o noi, dar până la urmă o să fie bine. Peste o jumătate de oră, vom sta la masă. În ce mă priveşte, de abia aştept.

— Ce-o să spună despre mine lumea? întrebă miss Nevil în şoaptă.

— O să spună că te-ai rătăcit în *maquis* şi nimic mai mult.

— Ce-o să spună prefectul? Şi mai ales ce-o să spună tata?

— Prefectul?... Îi vei spune să-şi vadă de prefectură. Tatăl dumitale?... După felul în care vorbeai cu Orso, aş fi zis că dumneata ai ceva să-i spui.

Miss Nevil îi strânse braţul fără să răspundă.

— Nu-i aşa — îi şopti Colomba la ureche — că fratele meu merită să fie iubit? Nu ţii puţin la el?

— Ah, Colomba! răspunse miss Nevil, zâmbind cu toată tulburarea ei — m-ai trădat, pe mine care aveam atâta încredere în dumneata!

Colomba o luă de mijloc şi sărutând-o pe frunte, îi spuse în şoaptă:

— Surioara mea, mă ierţi?

— N-am încotro, cumplita mea soră — răspunse Lydia, sărutând-o şi ea.

Prefectul şi procurorul regal erau găzduiţi la ajutorul de primar din Pietranera, şi colonelul, foarte îngrijat de fiica lui, venea pentru a douăzecea oară să le ceară ştiri despre ea, când un voltijor, crainic trimis de sergent, le povesti

crâncena bătălie cu bandiţii, luptă în care, ce-i drept, nici morţi, nici răniţi n-au fost, dar în care se capturase un ceaun, un *piloni* şi două femei, care erau, spunea el, ţiitoarele bandiţilor. După această predoslovie, cele două prizoniere fură înfăţişate, înconjurate de paznicii lor înarmaţi. Îşi închipuie oricine înfăţişarea încântată a Colombei, ruşinea tovarăşei sale, uimirea prefectului, bucuria şi mirarea colonelului. Procurorul regal şi-a plătit răutăcioasa plăcere de a o supune pe sărmana Lydia unui soi de interogatoriu care n-a luat sfârşit decât după ce o făcuse să-şi piardă cu desăvârşire cumpătul.

— Mi se pare — spuse prefectul — că e timpul să punem pe toată lumea în libertate. Aceste domnişoare au fost să se plimbe, nimic mai firesc pe o vreme frumoasă ca asta, au întâlnit, din întâmplare, un drăguţ tânăr rănit, lucru de asemenea foarte firesc.

Apoi, luând-o pe Colomba deoparte, îi spuse:

— Domnişoară, îl poţi înştiinţa pe fratele dumitale că pricina lui ia o întorsătură mai bună decât mă aşteptam. Cercetarea cadavrelor şi mărturia colonelului vădesc că n-a făcut decât să se apere şi că era singur când a avut loc lupta. Totul se va îndrepta, dar trebuie să iasă cât mai curând din *maquis* şi să se predea autorităţilor.

Era aproape de ora unsprezece când colonelul, fiica lui şi Colomba s-au aşezat la masă în faţa unei cine care se răcise. Colomba mânca cu poftă, râzând de prefect, de procurorul regal şi de voltijori. Colonelul mânca, dar tăcea mâlc, privind-o mereu pe fiica lui, care nu-şi ridica ochii din farfurie. În sfârşit, cu o voce blândă, dar serioasă, i-a spus în englezeşte:

— Lydia, va să zică eşti logodită cu della Rebbia?

— Da, tată, de astăzi — răspunse ea roşind, dar cu hotărâre în glas.

Apoi a ridicat ochii şi, nevăzând pe faţa tatălui ei niciun semn de mânie, s-a aruncat în braţele lui şi l-a sărutat, cum se cuvine să facă o domnişoară bine crescută într-o astfel de împrejurare.

— Cu atât mai bine — a spus colonelul — e un băiat bun; dar mă jur, ori plecăm din pârdalnica lui de ţară, ori îmi retrag încuviinţarea.

— Nu ştiu englezeşte — spuse Colomba, care îi privea cu nesaţ — dar pun prinsoare că am ghicit ce spuneţi.

— Spuneam — răspunse colonelul — că te vom lua cu noi într-o călătorie în Irlanda.

— Da, cu plăcere, şi voi fi *surella* Colomba. S-a făcut, colonele? Batem palma?

— Atunci, să ne pupăm — spuse colonelul.

XX

Câteva luni după lovitura dublă care a cufundat comuna Pietranera în adâncă jale (cum zicea la gazetă), un tânăr cu braţul strâns în legătoare ieşea călare din Bastia pe la amiază, îndreptându-se spre satul Cardo, vestit printr-un izvor la care suferinzii din oraş găsesc în timpul verii o apă minunată. O femeie tânără, înaltă şi frumoasă coz îl întovărăşea călare pe un căluţ negru, căruia orice cunoscător i-ar fi preţuit vânjul şi nobleţea dar, care, din nefericire, avea o ureche sfârtecată într-o neprevăzută întâmplare.

— În sat, tânăra femeie sări cu sprinteneală de pe cal, şi, după ce-şi ajută tovarăşul să descalece şi el, desprinse nişte desagi care atârnau greu de oblâncul şeii. Caii au fost daţi în grija unui ţăran şi femeia, încărcată cu desagii pe care îi ascundea sub *mezzaro*-ul ei, împreună cu tânărul — purtând o puşcă cu două ţevi, au luat drumul muntelui,

apucând-o pe o potecă cu clină iute şi care nu părea să ducă la nicio locuinţă. Ajunşi la una din pajiştile de sus ale muntelui Quercio, se opriră, aşezându-se amândoi pe iarbă. Păreau că aşteaptă pe cineva, căci, fără încetare, întorceau ochii spre munte şi tânăra femeie se uita mereu la un ceas frumos de aur, pe de o parte poate pentru că-i plăcea acest giuvaer pe care părea să-l stăpânească de puţin timp, pe de alta pentru a şti dacă sosise ora întâlnirii. Aşteptarea lor nu ţinu mult. Din *maquis* ieşi un câine, care când se auzi strigat Brusco de tânăra femeie, veni în fugă să se gudure. Puţin după aceea se iviră doi bărbaţi bărboşi, cu puştile subţioară, cu cartuşiera la cingătoare, cu pistoalele la şold. Hainele de pe ei, rupte şi numai petici, nu se potriveau de loc cu armele strălucitoare, ieşite dintr-o fabrică vestită pe continent. Cu toate că după cât îi arăta portul, cei patru inşi de care am pomenit ţineau de cinuri deosebite, începură să-şi vorbească fără sfială, ca şi cum s-ar fi cunoscut de când lumea.

— Ei bine, Ors’ Anton’! spuse cel mai în vârstă dintre bandiţi tânărului — iată-ţi pricina încheiată.

Ordonanţă de neurmărire. Felicitările mele. Îmi pare rău că avocatul nu mai e în insulă ca să-l văd turbând. Şi braţul dumitale?

— Mi s-a spus că în cincisprezece zile — răspunse tânărul — voi putea să-l scot din legătoare. Brando, viteazule, plec mâine spre Italia, şi am vrut să-mi iau rămas bun de la tine şi de la popă. De asta v-am rugat să veniţi.

— Eşti tare grăbit — spuse Brandolaccio; ai fost achitat ieri şi pleci mâine?

— Avem treburi — spuse tânăra femeie cu voioşie. Domnilor, v-am adus de mâncare; mâncaţi şi nu-l uitaţi pe prietenul meu Brusco.

— Îl răsfăţaţi, domnişoară Colomba, dar e recunoscător.

Veţi vedea. Hai, Brusco — spuse el întinzându-i puşca orizontal — sări pentru Barricini.

Câinele rămase nemişcat, lingându-şi botul şi privindu-şi stăpânul.

— Sări pentru familia della Rebbia!

Sări pe dată cu două picioare mai sus decât era nevoie.

— Ascultaţi, prieteni — spuse Orso — v-aţi ales un meşteşug urgisit; şi dacă, din întâmplare, nu vă veţi încheia cursul vieţii acolo[82], n-aveţi nimic mai bun de aşteptat decât să fiţi răpuşi în *maquis* de glonţul unui jandarm.

— Ei bine! spuse Castriconi — e o moarte ca oricare alta, şi care e mai bună decât frigurile care te răpun în pat, în mijlocul văicărelilor mai mult sau mai puţin sincere ale moştenitorilor. Când te-ai deprins ca noi să trăieşti sub cerul liber, nu-i nimic mai frumos decât să mori în picioare, sau, cum zic oamenii la noi în sat, în cizmele tale.

— Aş vrea — a urmat Orso — să vă văd plecând din ţara asta… şi ducând o viaţă mai liniştită. De pildă, de ce nu v-aţi duce să vă aşezaţi în Sardinia, cum au făcut mai mulţi din camarazii voştri? V-aş putea înlesni s-o faceţi.

— În Sardinia! exclamă Brandolaccio. *Istos Sardos!* Să-i ia dracul cu dialectul lor! E o adunătură nevrednică de noi.

— Nu ne-am găsi niciun rost, în Sardinia — adăugă teologul. În ce mă priveşte, dispreţuiesc sarzii. Pentru hăituiala bandiţilor au o poliţie călare; asta îţi dă şi măsura ţării şi a bandiţilor.[83] Dracu s-o ia de Sardinie! Un lucru mă miră, domnule della Rebbia, că pe dumneata, care eşti un om de gust şi luminat, nu te-a atras viaţa noastră din *maquis,* după ce ai gustat de altfel din ea.

---

[82] Piaţa în care se fac execuţiile la Bastia (n. a.).

[83] Deţin această observaţie critică asupra Sardiniei de la un fost bandit, care mi-e prieten şi răspunderea îi revine întreagă. El vrea să zică că bandiţii care se lasă prinşi de călăreţi sunt nişte imbecili şi că poliţia care urmăreşte bandiţii călare nu are sorţi să-i descopere (n.a.)

— Dar — spuse Orso zâmbind — pe când mă desfătam mâncând din aceeaşi strachină cu voi, nu prea eram în măsură să preţuiesc farmecul stării voastre şi coastele mă dor şi acum când îmi aduc aminte de goana din acea frumoasă noapte, aşezat ca o boccea de-a curmezişul unui cal fără şa, pe care-l încălecase prietenul meu Brandolaccio.

— Şi plăcerea de a scăpa de urmărire — urmă Castriconi — vi se pare un fleac? Cum puteţi rămâne nepăsător la farmecul unei libertăţi desăvârşite sub un cer ca al nostru? Cu acest *port-respect* (îşi arătă puşca) eşti rege peste tot, până unde ajunge glonţul. Comanzi, îndrepţi greşelile… e o îndeletnicire foarte morală, domnule, şi foarte plăcută, de care nu ne putem lipsi. Ce viaţă mai frumoasă decât cea de cavaler rătăcitor, când eşti mai bine înarmat şi mai cumpănit decât Don Quichotte? Acum câteva zile, de pildă, am aflat că unchiul micuţei Lilla Luigi, bătrânul zgârie-brânză, nu voia să-i dea zestre; i-am scris, fără ameninţări, nu e felul meu; ei bine! Iată un om câştigat într-o clipită; a măritat-o. Am făcut fericirea a două fiinţe omeneşti. Mă puteţi crede, domnule Orso, nimic nu se poate asemui vieţii de bandit. Ah! poate că eraţi acum unul dintre ai noştri, dacă n-ar fi fost la mijloc englezoaica aceea pe care de abia am zărit-o, dar care le-a luat văzul la toţi cei din Bastia.

— Viitoarei mele cumnate nu-i place *maquis*-ul — spuse Colomba râzând — prea i-a fost frică în el.

În sfârşit — spuse Orso — vreţi să rămâneţi aici? Fie. Spuneţi-mi dacă pot face ceva pentru voi.

— Nimic — spuse Brandolaccio — doar să vă mai amintiţi de noi. Ne-aţi copleşit. Chilina are acum zestre şi, ca să se mărite bine, nu e nevoie ca popa, prietenul meu, să mai scrie scrisori de ameninţări. Ştim că vătaful dumneavoastră o să ne dea pâine şi praf de puşcă pentru nevoile noastre;

aşa că, adio! Nădăjduiesc să vă revăd într-o bună zi, în Corsica.

— La nevoie — spuse Orso — câţiva bani de aur prind bine. Acum, că suntem cunoştinţe vechi, nu-mi veţi refuza acest mic cartuş care vă poate folosi pentru a vă face rost de altele.

— Fără bani între noi, domnule locotenent — spuse Brandolaccio cu hotărâre.

— Banul e atotputernic pe lumea asta — spuse Castriconi; dar în *maquis* nu are preţ decât o inimă vitează şi o puşcă ce nu dă greş.

— N-aş vrea să vă părăsesc — urmă Orso — fără să vă las o amintire. Spune ce-ţi pot lăsa, Brando?

Banditul se scărpină în cap şi, uitându-se pieziş la puşca lui Orso, răspunse:

— Ei, domnule locotenent... dacă aş îndrăzni... dar nu, ţineţi prea mult la ea.

— Ce vrei?

— Nimic... lucrul nu-i cine ştie ce... dacă nu-l ştii mânui... Mă gândesc mereu la îndrăcită aceea de lovitură dublă şi cu o singură mână... Oh! asta nu se-ntâmplă de două ori.

— Puşca asta o vrei?... Ţi-o aduceam, dar foloseşte-o cât mai rar.

— Oh! nu vă făgăduiesc să mă slujesc de ea ca dumneavoastră; dar fiţi pe pace, când va ajunge în mâna altuia, nu vă îndoiţi că Brando Savelli a dat ortul popii.

— Şi ţie, Castriconi, ce să-ţi dau?

— Pentru că ţineţi cu orice preţ ca pe lângă amintire să-mi faceţi şi o danie, nu mă sfiiesc a vă ruga să-mi trimiteţi un Horaţiu de cel mai mic format cu putinţă. Asta îmi va ţine de urât, ajutându-mă să nu-mi uit latineasca. În port, la Bastia, este o fetiţă care vinde ţigări. Încredinţaţi-i-l ei şi ea o să mi-l dea.

— Vei avea un Elzevir[84], domnule savant; s-a brodit unul chiar printre cărţile pe care voiam să le iau cu mine. Ei bine! prieteni, trebuie să ne despărţim. O strângere de mână. Dacă vă gândiţi vreodată la Sardinia, scrieţi-mi; avocatul N. vă va da adresa mea pe continent.

— Domnule locotenent — spuse Brando — mâine, când vei fi afară din port, uită-te pe munte, în locul ăsta; vom fi aici, şi-ţi vom face semn cu batistele.

Aşa s-au despărţit: Orso şi cu sora lui luară drumul Cardoului, şi bandiţii pe-al muntelui.

XXI

Într-o frumoasă zi de aprilie, colonelul sir Thomas Nevil, fiica sa, de curând căsătorită, Orso şi Colomba, ieşeau din Pisa în caleaşcă, pentru a merge să viziteze un hypogeu[85] etrusc de curând descoperit, pe care toţi străinii se duceau să-l vadă. După ce au coborât în interiorul monumentului, Orso şi soţia lui îşi scoaseră creioanele şi se pregătiră să deseneze picturile de pe ziduri; iar colonelul şi Colomba, cărora arheologia nu le spunea nimic, i-au lăsat singuri şi s-au dus să se plimbe prin împrejurimi.

— Draga mea Colomba — spuse colonelul — n-o să putem ajunge la Pisa la timp pentru gustare. Nu ţi-e foame? Orso şi soţia lui s-au cufundat în antichităţi; când se pun amândoi pe desenat, nu se mai isprăveşte.

— Da — spuse Colomba — şi totuşi nu aduc nicio bucăţică de desen.

— Părerea mea ar fi — urmă colonelul — să mergem la fermişoara aceea de colo. Om găsi noi ceva pâine şi

---

[84] Celebri tipografi din Amsterdam (sec. XVI—XVII), care au editat aproape 2000 de opere ale clasicilor.

[85] Mormânt

aleatico[86], mai ştii? Poate că şi smântână şi căpşuni; astfel ne vom aştepta cu răbdare desenatorii.

— Ai dreptate, domnule colonel. N-ar avea niciun rost ca dumneata şi cu mine, care suntem oamenii, cu judecată ai casei, să fim martirii acestor îndrăgostiţi care se hrănesc cu poezie. Dă-mi braţul. Nu-i aşa că mă dau pe brazdă? Iau braţul, port pălării şi rochii la modă; am giuvaeruri, învăţ nu mai ştiu câte lucruri frumoase: am încetat de a fi o sălbăticiune.

Priveşte un pic cu câtă graţie port acest şal… Blondul acela, ofiţer din regimentul dumitale, care era la nuntă… Dumnezeule! nu-i mai ţin minte numele, unul înalt, cu păr ondulat, pe care dintr-un pumn l-aş pune la pământ…

— Chatworth? spuse colonelul.

— În sfârşit! dar n-am să-i pot rosti niciodată numele. Ei bine! e îndrăgostit de mine nebuneşte.

— Ah, Colomba! tare cochetă mai devii. În curând vom avea o altă nuntă.

— Eu! să mă mărit? Şi cine mi-ar mai creşte nepotul… când îmi va dărui Orso unul? Cine o să-l înveţe să vorbească limba corsicană?… Da, va vorbi corsicana, şi îi voi face o căciulă ţuguiată, ca să turbaţi văzând-o.

— Să aşteptăm mai întâi să ai un nepot; pe urmă n-ai decât să-l înveţi să mânuiască stiletul, dacă vrei.

— S-a terminat cu stiletul — spuse Colomba râzând; acum am un evantai, ca să-ţi dau peste mână când îmi vei vorbi de rău ţara!

Vorbind astfel, au pătruns în fermă, unde au găsit vin, căpşuni şi smântână. Colomba a ajutat-o pe fermieră să culeagă căpşunile în timp ce colonelul bea *aleatico.* La cotitura unei alei, Colomba zări un moşneag aşezat la soare pe un scaun de paie, bolnav, după cât se părea, căci avea

[86] Vin negru (it.)

ochii în fundul capului, era de o slăbiciune nemaipomenită şi, nemişcarea lui, paloarea lui, privirea fixă, îl făceau să semene mai degrabă cu un cadavru decât cu un om viu. Timp de câteva minute, Colomba îl privi, cu atâta curiozitate încât atrase atenţia fermierei.

— Acest sărman bătrân — spuse ea — e un compatriot de al dumneavoastră, căci am înţeles după vorbă că sunteţi din Corsica, domnişoară. A avut nenorociri în ţara lui, copiii i-au pierit de moarte năprasnică. Se spune, iertaţi, domnişoară, că compatrioţii dumneavoastră nu cunosc îndurare în vrăjmăşiile lor. De aceea, acest biet domn, rămas singur, a venit la Pisa, la o rudă îndepărtată, care e proprietăreasa acestei ferme. Bietul om e puţin nebun, asta din cauza nenorocirii şi a durerii... O stinghereşte pe doamna care primeşte multă lume; de aceea l-a trimis aici. E atât de blând, nu supără pe nimeni; nu spune nici trei vorbe într-o zi. Ehei! şi-a pierdut minţile. Doctorul vine în fiecare săptămână şi spune că nu mai are mult de trăit.

— Ah! e condamnat? spuse. Colomba. În starea lui, e o fericire să isprăvească cu viaţa.

— Ar trebui, domnişoară, să-i vorbiţi puţin în corsicană; poate că s-ar mai îmbărbăta auzind limba lui.

— Vom vedea — spuse Colomba cu un zâmbet ironic.

Şi se apropie de moşneag până când umbra ei îi acoperi soarele. Atunci, sărmanul idiot ridică capul şi se uită ţintă la Colomba, care-l privea în acelaşi fel, zâmbind într-una. După o clipă, bătrânul îşi trecu mâna peste frunte şi închise ochii. Apoi îi deschise iar, dar peste măsură; buzele îi tremurau; voia să întindă mâinile; dar, fascinat de Colomba, rămânea ţintuit pe scaunul lui, fără să fie în stare să vorbească sau să se mişte. În sfârşit, lacrimi mari începură să-i curgă şi izbucni în hohote.

— E întâia oară că-l văd aşa. — spuse grădinărita.

Domnişoara e din ţara dumitale; a venit să te vadă, îi spuse ea bătrânului.

— Îndurare! exclamă moşneagul cu glas. Răguşit, îndurare! nu ţi-e de ajuns? Hârtia ceea... pe care o arsesem... cum ai făcut de ai citit-o? Dar de ce amândoi? Orlanduccio, nu aveai ce găsi împotrivă-i... Trebuia să-mi laşi unul... unul singur... Orlanduccio... nu i-ai citit numele...

— Îmi trebuiau amândoi — îi spuse Colomba în şoaptă şi în dialectul corsican. Ramurile sunt tăiate; şi dacă trunchiul n-ar fi putred, l-aş fi smuls şi pe el. Hai, nu te plânge; nu mai ai mult de suferit. Eu am suferit doi ani!

Bătrânul scoase un ţipăt şi capul îi căzu pe piept. Colomba îi întoarse spatele şi reveni cu paşi înceţi spre casă, cântând câteva cuvinte de neînţeles dintr-o *ballata:* "Îmi trebuie mâna care a tras, ochiul care a ţintit, inima care a cugetat..."

În timp ce grădinăriţa făcea tot ce putea pentru a veni în ajutorul bătrânului, Colomba, cu faţa voioasă şi privirea aprinsă, se aşează la masă în faţa colonelului.

— Dar ce s-a întâmplat? îi spuse el. Ai aceeaşi înfăţişare pe care o aveai la Pietranera, în timpul mesei, când s-a tras în noi.

— Mi-au revenit în minte amintiri din Corsica.

Dar, iată, s-a sfârşit. Am să fiu naşă, nu-i aşa? Oh! ce nume frumoase am să-i dau: Ghilfuccio-Tomaso-Orso-Leone!

Tocmai în acea clipă se întorcea grădinăriţa.

— Ei bine! întrebă Colomba cu nepăsare — e mort sau leşinat numai?

— N-a fost nimic, domnişoară; dar e ciudat zbuciumul care l-a cuprins la vederea dumneavoastră.

— Şi doctorul a spus că nu mai are mult de trăit?

— Poate că nici două luni.

— Paguba nu-i mare — încheie Colomba.

— De cine dracu vorbiţi? întrebă colonelul.

— De un idiot din ţara mea, care e aici în pensiune — spuse Colomba, cu aceeaşi nepăsare. Am să cer din când în când noutăţi despre starea lui... Dar, colonele Nevil, mai lasă câteva căpşuni pentru fratele meu şi pentru Lydia.

Pe când Colomba părăsea ferma pentru a se sui în caleaşcă, fermiera se uită câtva timp după ea.

— Uită-te bine la domnişoara aceea frumoasă — spuse ea către fiică-sa. Ei bine! pot să jur că are darul deochiului.

1840

CARMEN

Femeia e ca fierea; dar are două ceasuri bune, unul în pat, şi altul la moarte.
PALLADAS

I

I-am bănuit întotdeauna pe geografi că nu ştiu ce spun când aşază câmpul de luptă de la Munda în ţinutul Bastuli-Poeni, lângă moderna Monda, cam cu două leghe, la nord de Marbella. După presupunerile mele în ce priveşte textul anonimului autor al lui *Bellum Hispaniense* şi după câteva informaţii culese din excelenta bibliotecă a ducelui de Osuna, m-am gândit că locul de neuitat unde, pentru ultima dată, Cezar a dat cu zarul împotriva apărătorilor republicii, trebuie căutat în împrejurimile Montillei. Cam pe la sfârşitul toamnei anului 1830 mă aflam în Andaluzia, am făcut o lungă excursie pentru a îndepărta îndoielile care-mi mai rămăseseră. În curând voi publica un memoriu, care, nădăjduiesc, nu va mai lăsa nici urmă de îndoială în mintea tuturor arheologilor de bună-credinţă. Aşteptând ca disertaţia mea să rezolve, în sfârşit, problema geografică ce ţine toată Europa savantă în nedumerire, vreau să povestesc o istorioară, care nu prejudiciază cu nimic interesanta problemă a siliştei Mundei.

Năimisem la Cordova o călăuză şi doi cai, şi am pornit la drum fără alt bagaj decât *Comentariile* lui Cezar şi câteva cămăşi. Într-o zi, rătăcind în partea ridicată a câmpiei Cachenei, frânt de oboseală, mort de sete, ars de un soare de plumb, dădeam din tot sufletul la dracu şi pe Cezar şi pe fiii lui Pompei, când am zărit destul de departe de cărarea

pe care o urmam o mică pajişte verde presărată cu trestii şi păpuriş. Era un semn că mă aflam în vecinătatea unui izvor. În adevăr, apropiindu-mă, mi-am dat seama că aşa-zisa pajişte nu era decât o mlaştină în care se pierdea un şipot, ce ieşea, după cât se părea, dintr-o strâmtoare îngustă, între doi pereţi înalţi ai Sicrrei de Cabra. Am dedus că, pornind în suiş, voi da de apă mai rece, de mai puţine lipitori şi broaşte, şi poate de puţină umbră, în mijlocul stâncilor. La intrarea în strâmtoare calul meu nechează şi un alt cal pe care nu-l vedeam, îi răspunse pe loc. Abia făcusem o sută de paşi, când strâmtoarea, lărgindu-se dintr-o dată, mi se înfăţişă un soi de circ natural perfect umbrit de înălţimea ponoarelor care-l împrejmuiau. Era cu neputinţă să întâlneşti un loc care să îmbie călătorul la mai ademenitor popas.

La poalele stâncilor izvorul se arunca clocotind şi cădea într-un mic bazin cu fundul acoperit de un soi de nisip alb ca neaua. Cinci-şase stejari frumoşi şi verzi la adăpost de vânt şi răcoriţi de şipot, se înălţau pe marginile sale, şi îl acopereau cu umbra lor deasă; în sfârşit, în iarba gingaşă şi lucioasă din jurul bazinului, găseai un culcuş cum nu se afla mai bun în niciun han, la zece leghe de jur împrejur.

Onoarea de a fi descoperit un atât de frumos ungher nu-mi aparţinea. Am zărit un om care se tolănise jos şi, fără îndoială că dormea când am ajuns. Trezit de nechezături s-a ridicat, îndreptându-se spre calul lui, care în timp ce stăpânul dormea, se îndestulase cu iarba din apropiere. Era un băietan de statură mijlocie, dar cu înfăţişare vânjoasă, cu privirea întunecată şi semeaţă. Obrazul care ar fi putut fi frumos, se tuciurise de soare şi era mai negru decât părul. Cu o mână ţinea dârlogul calului, cu cealaltă o espingolă[87] de aramă. Trebuie să recunosc că la început espingola şi

[87] Puşcă scurtă cu ţeavă dublă.

înfăţişarea sălbatică a purtătorului ei m-au cam îngrijorat, dar nu mai credeam în hoţi, de mult ce auzisem vorbindu-se de ei, fără să fi întâlnit vreodată vreunul. De altfel, văzusem atâţia gospodari cinstiţi înarmându-se până-n dinţi pentru a se duce la târg, încât vederea unei arme de foc nu mă îndreptăţea să pun la îndoială cinstea necunoscutului. Şi apoi, îmi ziceam, ce să facă cu cămăşile şi cu *Comentariile* mele — Elzevir? Am salutat deci pe omul cu espingolă, cu un amical semn din cap, şi l-am întrebat zâmbind dacă i-am tulburat cumva somnul. Fără să-mi răspundă, m-a măsurat din cap până-n picioare; pe urmă, mulţumit se vede în ce mă priveşte, s-a uitat cu aceeaşi atenţie la călăuza mea care se apropia. Am văzut-o cum se îngălbenea şi cum s-a oprit locului, vădit înspăimântată. Urâtă întâlnire! mi-am zis. Dar prudenţa m-a îndemnat pe dată să nu arăt pic de nelinişte. Am descălecat, am spus călăuzei să scoată frâul, şi, îngenunchind la marginea izvorului, mi-am scufundat capul şi mâinile în el, apoi am băut o înghiţitură bună, culcat pe burtă, ca soldaţii cei proşti ai lui Ghedeon[88].

Între timp trăgeam cu ochiul la călăuză şi la necunoscut. Călăuza se apropia fără niciun chef. Necunoscutul nu părea să ne fi pus gând rău, căci îi dăduse drumul calului şi espingola, pe care la început o ţinea întinsă, era acum cu ţeava în pământ. Socotind că nu trebuie să ţin seamă de puţina importanţă pe care părea că o acordă persoanei mele, m-am tolănit în iarbă şi-am întrebat omul cu espingolă dacă nu avea un amnar la el. În acelaşi timp am scos tabachera cu ţigări. Necunoscutul, tot fără să vorbească, se scotoci în buzunar, îşi luă amnarul, şi se grăbi să-mi dea un foc. Era vădit că se umaniza; căci se aşeză în

[88] Aluzie la cei trei sute de ostaşi aleşi de Ghedeon dintre israeliţi, pentru a-i răpune pe madianiţi (n. ed. franceze).

faţa mea, fără ca totuşi să-şi părăsească arma. După ce mi-am aprins ţigara, am ales-o pe cea mai bună dintre cele rămase şi l-am întrebat dacă fumează.

— Da, domnule — îmi răspunse.

Erau primele cuvinte pe care le scotea, şi am băgat de seamă că nu pronunţa pe *s* în felul andaluz[89], de unde am tras concluzia că era şi el un călător ca mine, mai puţin arheolog însă.

— Ai s-o găseşti pe asta destul de bună — i-am spus, prezentându-i o havană veritabilă.

A înclinat uşor din cap, şi-a aprins ţigara de la a mea, mi-a mulţumit cu alt semn din cap, apoi a început să fumeze vădind foarte mare plăcere.

— Ah! exclamă el, dând drumul încet primului fum pe gură şi pe nări — cât de mult e de când n-am mai fumat.

În Spania, o ţigară dată şi primită, stabileşte relaţii de ospitalitate ca şi împărţirea pâinii şi a sării în Orient. Omul meu se arătă mai vorbăreţ decât nădăjduisem. De altfel, cu toate că se dădea drept un locuitor al *partido*-ului din Montilla avea aerul să cunoască destul de prost ţinutul. Nu ştia numele fermecătoarei văi în care ne aflam; nu putea numi niciunul din satele din împrejurimi; în sfârşit, la întrebarea mea dacă nu văzuse prin apropiere ziduri distruse, olane mari cu margini răsfrânte, pietre sculptate, îmi mărturisi că nu dăduse niciodată atenţie unor astfel de lucruri. S-a dovedit în schimb mare cunoscător în ceea ce priveşte caii. L-a criticat pe al meu, ceea ce nu era greu; apoi îmi făcu genealogia calului său, care purcedea din faimoasa herghelie de la Cordova; nobil animal, în adevăr, şi atât de răbdător la oboseală, încât, după cum pretindea stăpânul său, făcuse treizeci de leghe într-o zi, în galop, sau

[89] Andaluzii aspiră litera *s şi o* confundă în pronunţie cu c-ul dulce şi cu z-ul, pe care spaniolii îl pronunţă ca *th*-ul englezesc (n. a.).

în trap întins. La mijlocul tiradei sale, necunoscutul se opri brusc, surprins parcă şi nemulţumit că a vorbit prea mult. “Fapt e că eram foarte grăbit să ajung la Cordova — reluă el cam încurcat. Trebuia să stau pe lângă judecători pentru un proces.” Pe când vorbea, se uita la călăuza mea, Antonio, care lăsase ochii în jos.

Umbra şi izvorul m-au încântat atât de mult, încât mi-am amintit de câteva felii de şuncă excelentă pe care prietenii de la Montilla le puseseră în desaga călăuzei mele. Am poruncit să le aducă şi am poftit străinul să ia parte la această gustare improvizată. Căci dacă de fumat nu fumase de multă vreme, cred că de mâncat nu mâncase de cel puţin patruzeci şi opt de ore. Înfuleca întocmai ca un lup hămesit. Mă gândeam că întâlnirea cu mine picase din cer pentru bietul om. În schimb călăuza mea mânca puţin, bea şi mai puţin, şi nu vorbea de loc, cu toate că de la începutul călătoriei noastre mi se arătase a fi un mâncău fără pereche. Prezenţa musafirului nostru părea să-l stingherească şi o oarecare bănuială îi îndepărta pe unul de celălalt, fără să-mi dau bine seama de ce.

Ultimele fărâmituri de pâine şi de şuncă dispăruseră; fumasem fiecare o a doua ţigară; am poruncit călăuzei să pună căpestrele cailor şi tocmai mă pregăteam să-mi iau rămas bun de la noul meu prieten, când acesta mă întrebă unde aveam de gând să petrec noaptea.

Înainte de a fi băgat de seamă un semn al călăuzei mele, răspunsesem că mergem la venta[90] del Cuervo.

— Prost adăpost pentru o persoană ca dumneavoastră, domnule… Acolo merg şi eu, şi dacă-mi daţi voie să vă însoţesc, o să facem drumul împreună.

— Cu plăcere — am spus, încălecând.

Călăuza mea, care-mi ţinea scara, îmi făcu un nou semn

[90] *Venta* – han sărăcăcios, izolat (n.t.)

din ochi. I-am răspuns ridicând din umeri, înştiinţându-l astfel că eram cu totul liniştit, şi-am pornit la drum.

Semnele misterioase ale lui Antonio, îngrijorarea lui, câteva cuvinte care i-au scăpat necunoscutului, şi mai ales cursa lui de treizeci de leghe, ca şi explicaţia puţin vrednică de crezare pe care o dăduse despre ea, mi-au fost de ajuns să mă lămuresc pe seama tovarăşului meu de călătorie. Nu încăpea îndoială că aveam de-a face cu un contrabandist, poate chiar cu un tâlhar; dar ce are a face? Cunoşteam destul de bine felul de a fi al spaniolilor pentru a fi încredinţat că nu aveam a mă teme de un om care mâncase şi fumase cu mine. Însăşi prezenţa lui era un sprijin asigurat împotriva oricărei întâlniri nedorite. De altfel, eram foarte mulţumit să aflu ce este un bandit. Nu vezi aşa ceva în fiecare zi şi nu este lipsit de un oarecare farmec să te găseşti lângă o fiinţă primejdioasă, mai ales când o simţi blândă şi domesticită.

Nădăjduiam ca încetul cu încetul să-l determin pe necunoscut să-mi facă destăinuiri, şi cu toate clipirile din ochi ale călăuzei mele, am adus vorba despre tâlharii de drumul mare. Vorbeam de ei, se înţelege, cu tot respectul. Pe acea vreme, bântuia în Andaluzia un vestit bandit, numit José-Maria, ale cărui isprăvi erau pe toate buzele. “Dacă m-aş afla lângă José-Maria?” îmi ziceam… Am povestit istoriile pe care le ştiam despre acest erou, toate spre lauda lui de altfel, şi mi-am exprimat fără înconjur admiraţia pentru vitejia şi mărinimia lui.

— José-Maria nu e decât un tâlhar — a zis cu răceală străinul.

“Se osândeşte el singur, sau e un exces de modestie din partea lui?” îmi ziceam; căci, privindu-mi tovarăşul, ajunsesem să-l identific după semnalmentele lui José-Maria pe care le citisem afişate la porţile a nenumărate oraşe din

Andaluzia. Da, el e, fără îndoială... Păr blond, ochi albaştri, gura mare, dinţi frumoşi, mâinile mici; o cămaşă fină, o vestă de catifea cu nasturi de argint, ghetre de piele albă, un cal murg... Nu mai era nicio îndoială! Dar, să-i respectăm incognito-ul.

Am ajuns la ventă. Era aşa cum mi-o descrisese, adică una din cele mai păcătoase din câte îmi fusese dat să văd. O încăpere mare servea de bucătărie, de sufragerie şi de dormitor. Focul se făcea în mijlocul camerei, pe o piatră, lată, şi fumul ieşea printr-o gaură făcută în acoperiş, sau mai bine zis, se oprea, formând un nor la câteva picioare deasupra podelei. De-a lungul zidului se vedeau întinse pe jos cinci sau şase pături de catâri; erau paturile călătorilor. La douăzeci de paşi de casă, sau mai degrabă de singura încăpere pe care am descris-o, se înălţa un fel de hangar care slujea de grajd. În acest fermecător sălaş, nu erau alte fiinţe omeneşti, cel puţin pentru moment, decât o bătrână şi o fetiţă de zece-doisprezece ani, amândouă tuciurii şi îmbrăcate în zdrenţe groaznice.

“Iată tot ce rămâne — mi-am zis — din populaţia anticei Munda Baetica! O, Cezar! O, Sextus Pompei! dacă v-aţi întoarce în astă lume, mult v-aţi mai minuna!”

La vederea tovarăşului meu, bătrânei îi scăpă un strigăt de mirare.

— Ah! Stăpâne, don José! făcu ea.

Încruntându-se, don José ridică mâna cu un gest autoritar care închise gura bătrânei. M-am întors către călăuza mea, şi printr-un semn aproape nevăzut, îl făcui să înţeleagă că nu avea nimic nou să-mi spună, despre omul cu care urma să-mi petrec noaptea. Cina a fost mai bună decât mă aşteptam. Ni s-a servit pe o măsuţă înaltă de doi coţi, o tocăniţă bună de cocoş bătrân cu orez, foarte ardeiată, apoi ardei în untdelemn, şi, în fine, un *gaspacho,* un soi de

salată de ardei. Trei feluri astfel condimentate ne-au silit să recurgem cam des la un burduf cu vin de Montilla, care s-a brodit să fie delicios. După ce am mâncat, zărind o mandolină agăţată de perete — în Spania sunt pretutindeni mandoline — am întrebat-o pe fetiţa care ne servea dacă ştia să cânte din ea.

— Nu — mi-a răspuns — dar don José cântă atât de bine!

— Fii bun — i-am spus — şi cântă-mi ceva; mă prăpădesc după muzica voastră naţională.

— Nu pot refuza nimic unui domn atât de cumsecade, şi care-mi dă ţigări atât de apelpisite — strigă don José, plin de voie bună.

Şi, după ce i s-a dat mandolina, a cântat acompaniindu-se. Deşi aspră, vocea lui era plăcută, melodia melancolică şi ciudată; cât despre cuvinte, n-am înţeles o iotă.

— Dacă nu mă înşel — i-am spus — ceea ce ai cântat nu e un cântec spaniol. Seamănă cu *zorzico*[91]-urile pe care le-am auzit în *Ţinuturi*[92] şi cuvintele trebuie să fie în limba bască.

— Da — răspunse don José, întunecându-se la faţă.

Îşi aşeză mandolina pe jos şi cuprins de-o ciudată amărăciune, începu să se uite lung, cu braţele încrucişate, la focul care se stingea. Luminată de o lampă aşezată pe o măsuţă, faţa lui nobilă şi sălbatică totodată, îmi amintea de Satana lui Milton[93]. Ca şi el, poate, tovarăşul meu se gândea la locul pe care-l părăsise, la surghiunul pe care-l îndura din singură vina lui. Am încercat să reînviu conversaţia, dar nu mi-a răspuns, adâncit cum era în

---

[91] *Zorzico* — dans din provinciile basce (n. ed. franceze).

[92] Ţinuturile privilegiate se bucură de legiuiri speciale; e vorba de Alava, Biscaia, Guipuzcoa şi o parte din Navarra. În aceste ţinuturi se vorbeşte limba bască (n. a.).

[93] *John Milton* (1608—1674) — poet englez, autor al celebrei epopei *Paradisul pierdut*

tristele lui gânduri. Bătrâna se şi culcase într-un colţ al încăperii, la adăpostul unei pături găurite, întinse pe o frânghie. Fetiţa o urmase în acest adăpost sorocit părţii femeieşti. Călăuza mea, sculându-se, mă pofti s-o urmez în grajd; dar, la auzul acestui cuvânt, don José, ca trezit deodată, îl întrebă răstit unde se duce.

— La grajd — îi răspunse călăuza.

— Pentru ce? Caii au ce mânca. Culcă-te aici, domnul ţi-o îngăduie.

— Mi-e teamă să nu fie bolnav calul domnului. Aş vrea ca domnul să-l vadă; poate că-i va găsi leacul.

Era vădit că Antonio ţinea să-mi vorbească între patru ochi; dar nu voiam să dau de bănuit lui José şi, la punctul la care ne aflam, mi se părea că cel mai nimerit lucru de făcut era să arăt cea mai mare încredere. I-am răspuns deci lui Antonio că nu mă pricep de loc la cai şi că mi-e somn. Don José l-a urmat la grajd, de unde a revenit în curând singur. Mi-a spus că nici vorbă să aibă calul ceva, dar că Antonio găsea că-i un animal atât de preţios, încât îl freca cu haina lui ca să-l facă să transpire şi că avea de gând să-şi petreacă noaptea cu această plăcută îndeletnicire. Între timp mă lungisem pe păturile catârilor, învelindu-mă bine cu paltonul, ca să nu mă ating de ele. După ce şi-a cerut iertare pentru libertatea pe care şi-o lua aşezându-se lângă mine, don José se culcă în faţa uşii, nu fără să-şi fi reînnoit pulberea espingolei, pe care avu grijă s-o aşeze sub desaga ce-i slujea de pernă. Cinci minute după ce ne-am spus unul altuia noapte bună, amândoi dormeam duşi.

Mă credeam destul de obosit pentru a putea dormi într-un astfel de culcuş, dar, după o oră, nişte mâncărimi foarte neplăcute mi-au speriat somnul. Îndată ce mi-am dat seama de unde vin, m-am sculat, convins că era mai bine să petrec restul nopţii sub cerul liber decât sub acest

acoperiş neprimitor. Mergând în vârful picioarelor, am ajuns la uşă, am păşit peste culcuşul lui don José, care dormea dus, procedând cu atâta îndemânare, încât am ieşit din casă fără să-l trezesc. Lângă uşă era o bancă mare de lemn; m-am lungit pe ea, şi m-am aşezat cum am putut mai bine să-mi petrec noaptea. Eram gata să închid ochii pentru a doua oară, când mi se păru ca văd trecând prin faţa mea umbra unui om şi umbra unui cal, mergând şi unul şi celălalt fără să facă cel mai mic zgomot. M-am ridicat în capul oaselor şi mi s-a părut că-l recunosc pe Antonio. Surprins de a-l vedea afară din grajd la acel ceas, m-am sculat şi i-am ieşit înainte. Mă văzu imediat şi se opri.

— Unde e? mă întreabă Antonio cu glas scăzut.

— În ventă, doarme; nu se teme de ploşniţe. Dar de ce iei cu dumneata calul ăsta?

Am observat atunci, că pentru a nu face zgomot la ieşirea din grajd, Antonio învelise cu grijă picioarele animalului cu rămăşiţele unei pături vechi.

— Vorbiţi mai încet, pentru numele lui Dumnezeu — îmi spuse Antonio. Va să zică tot nu ştiţi cine e omul acesta? E José Navarro, cel mai temut bandit din Andaluzia. Toată ziua v-am făcut semne pe care n-aţi vrut să le luaţi în seamă.

— Bandit, nebandit, ce-mi pasă mie? i-am răspuns. Nu ne-a furat pe noi şi mă prind că nici nu-l ispiteşte gândul s-o facă.

— O fi, dar se dau două sute de ducaţi pe capul lui. Ştiu un post de lăncieri la o leghe şi jumătate de aici şi, înainte de a se lumina de ziuă, o să aduc câţiva vlăjgani de nădejde. I-aş fi luat şi calul, dar e atât de rău, că nimeni altul decât Navarro nu se poate apropia de el.

— Să te ia dracu! i-am spus. Ce rău ţi-a făcut acest biet om ca să-l denunţi? De altfel eşti sigur că e tâlharul de care

vorbeşti?

— Foarte sigur; adineauri, m-a urmat în grajd şi mi-a spus: “Pari a mă cunoaşte, dar dacă spui acestui domn cumsecade cine sunt, îţi zbor creierii”. Rămâneţi, domnule, rămâneţi lângă el; nu aveţi nicio grijă. Atâta timp cât vă va şti acolo, nu se va feri de nimic.

Vorbind aşa ne îndepărtarăm destul de mult de ventă pentru ca potcoavele calului să nu se mai audă. Antonio îl descotorosi într-o clipită de zdrenţele cu care îi învelise picioarele şi se pregătea să încalece. Am încercat să-l ţin pe loc şi cu rugăminţi şi cu ameninţări.

— Sunt un biet om, domnule — îmi zicea. Două sute de ducaţi nu-s de lepădat, mai ales când e vorba să mântui ţinutul de o astfel de pacoste. Dar, băgaţi de seamă, dacă Navarro se trezeşte, o să se repeadă la espingola lui, şi va fi vai de dumneavoastră. Eu am mers prea departe ca să dau înapoi; descurcaţi-vă cum puteţi.

Mişelul era în şa; a dat pinteni şi s-a mistuit în întuneric. Nu trecu mult şi-l pierdui din ochi.

Eram foarte pornit împotriva călăuzei mele şi destul de îngrijorat. După o clipă de gândire, mă hotărâsem şi am reintrat în ventă. Don José dormea încă punând la loc în această clipă ceea ce cheltuise de pe urma oboselii şi veghii mai multor zile, fără îndoială zbuciumate. Am fost silit să-l scutur tare, ca să-l trezesc. N-am să uit niciodată privirea lui aprigă şi mişcarea pe care a făcut-o ca să-şi apuce espingola, pe care, din prevedere, o aşezasem la oarecare distanţă de culcuşul lui.

— Domnule — i-am spus — vă cer iertare că vă scol; dar am să vă pun o întrebare neroadă: v-ar fi oare la îndemână dacă aţi vedea sosind o jumătate de duzină de lăncieri?

Sări în picioare, şi cu glas spăimântător:

— Cine v-a spus-o? mă întrebă el.

— Nu căta de unde vine sfatul dacă e bun.

— Călăuza dumneavoastră m-a trădat, dar mi-o va plăti. Unde e?

— Nu ştiu… În grajd, cred… dar cineva mi-a spus…

— Cine v-a spus? Bătrâna?… Nu cred!…

— Cineva pe care nu-l cunosc… fără multă vorbă, aveţi, da sau nu, temeiuri să nu aşteptaţi soldaţii? Dacă le aveţi, nu pierdeţi timpul; dacă nu, noapte bună, şi vă cer iertare că v-am tulburat somnul.

— Ah! călăuza! călăuza! De la început m-am ferit de el… dar… va avea de furcă cu mine!… Adio, domnule, Dumnezeu să vă răsplătească binele pe care vi-l datorez. Nu sunt chiar atât de rău pe cât mă credeţi… da, mai este încă ceva în mine care merită mila unui om mărinimos… Adio, domnule… îmi pare rău de un singur lucru, că nu mă pot plăti faţă de dumneavoastră.

— Ca preţ al serviciului pe care vi l-am făcut, făgăduiţi-mi, don José, să nu bănuiţi pe nimeni, să nu vă gândiţi la răzbunare. Poftim, luaţi ţigări să aveţi la drum. Călătorie bună!

Şi i-am întins mâna.

Mi-a strâns-o fără să răspundă, şi-a luat espingola şi desaga, şi după ce a spus bătrânei câteva vorbe într-un idiom pe care nu l-am putut pricepe, a dat fuga la grajd. Câteva clipe mai târziu, îl auzii galopând pe câmpie.

Cât despre mine, m-am culcat din nou pe banca mea, dar n-am mai adormit. Mă întrebam dacă făcusem bine că scăpasem de spânzurătoare un hoţ, sau poate un ucigaş, şi asta numai pentru că mâncasem şuncă şi orez *à la valencienne* cu dânsul. Nu-mi trădasem eu oare călăuza care era de partea legilor? Nu-l dădusem oare pradă răzbunării unui scelerat? Dar datoriile ospitalităţii!… Prejudecată de sălbatic — îmi ziceam. Mi-am încărcat

sufletul cu toate crimele pe care le va săvârşi banditul... Dar instinctul acesta al conştiinţei care ţine piept tuturor raţionamentelor e oare o prejudecată? Se vede că în situaţia gingaşă în care mă aflam, nu mă puteam izbăvi fără remuşcări.

Pluteam încă în cea mai mare îndoială în ceea ce priveşte moralitatea actului meu, când am văzut apărând o jumătate de duzină de călăreţi cu Antonio, care, prevăzător, şedea la coadă. Le-am ieşit înainte şi i-am înştiinţat că banditul fugise de mai mult de două ore. Bătrâna, întrebată de brigadieri, răspunse că-l cunoştea pe Navarro, dar că; locuind singură, n-ar fi îndrăznit niciodată, să-şi pună viaţa în primejdie denunţându-l. A adăugat că avea obiceiul, când venea la ea, să plece întotdeauna în puterea nopţii. Cât despre mine, a trebuit să merg, la câteva leghe de acolo, să-mi arăt paşaportul şi să semnez o declaraţie în faţa unui alcade[94], după care mi s-a îngăduit să-mi reiau cercetările arheologice. Antonio îmi păstra pică, bănuind că eu îl împiedicasem să câştige cei două sute de ducaţi. Totuşi ne-am despărţit prieteni buni la Cordova; acolo i-am dat un bacşiş pe cât îmi îngăduiau baierele pungii.

II

Am rămas câteva zile la Cordova. Mi se vorbise de un anumit manuscris de la biblioteca dominicanilor, în care urma să găsesc informaţii preţioase despre antica Munda. Foarte bine primit de bunii călugări, îmi petreceam ziua la mânăstire, şi seara mă plimbam prin oraş. La Cordova, pe la apusul soarelui, se află puzderie de pierde-vară pe cheiul de pe malul drept al Guadalquivirului. E drept că trebuie să suferi mirosurile unei tăbăcării care se mai bucură încă de

[94] Magistrat în Spania.

străvechea faimă a regiunii în prepararea pieilor; te bucuri, în schimb, de-o privelişte care nu-i de lepădat.

Cu câteva minute înainte de vecernie, o mulţime de femei se adună la marginea apei, în partea de jos a cheiului, care e destul de înalt. Niciun bărbat nu îndrăzneşte să se amestece în această ceată. Îndată ce sună de vecernie, se cheamă că e noapte. La ultima bătaie de clopot, femeile se dezbracă toate şi intră în apă. Atunci să te ţii: ţipete, râsete şi hărmălaie, cum nu s-a pomenit! Din înaltul cheiului, bărbaţii se uită la femeile care se scaldă şi cască ochii la ele ca să vadă te miri ce şi mai nimic. Totuşi, aceste forme albe şi nedesluşite care se desenează pe azurul întunecat al apelor înfierbântă firile poetice şi, cu puţină imaginaţie, nu e greu să ţi-o închipui pe Diana scăldându-se laolaltă cu nimfele ei, fără riscul de a avea soarta lui Acteon[95]. Mi s-a spus că nişte derbedei au strâns bani într-o zi pentru a-l mitui pe clopotarul catedralei să sune vecernia cu douăzeci de minute înainte de ora hotărâtă. Cu toate că era încă ziua mare, nimfele Guadalquivirului nu s-au codit, şi, încrezându-se mai mult în dangătul clopotului decât în soare, şi-au făcut, cu conştiinţa împăcată, toaleta de îmbăiere, care, e întotdeauna foarte sumară. Eu nu eram acolo. Pe timpul meu clopotarul era incoruptibil, asfinţitul destul de întunecat, şi numai o pisică ar fi putut deosebi pe cea mai bătrână vânzătoare de portocale de cea mai drăguţă femeiuşcă din Cordova.

Într-o seară, la ora când nu se vede nimic, fumam, sprijinit de parapetul cheiului, când o femeie, urcând scara care duce la râu, a venit să se aşeze lângă mine. Avea în păr un mare buchet de iasomie ale cărei petale împrăştie

[95] Vânător din mitologia elină, care a surprins-o pe zeiţa Diana făcând baie într-un izvor. Drept răzbunare, zeiţa l-a prefăcut pe Acteon într-un cerb care a fost sfâşiat chiar de câinii săi.

seara un miros îmbătător. Era îmbrăcată simplu, sărăcăcios chiar, în negru, ca majoritatea femeilor uşoare, seara. Femeile cumsecade nu se îmbracă în negru decât dimineaţa. Seara, se îmbracă *à la francesa.* Când a ajuns lângă mine a lăsat mantila care-i acoperea capul să-i lunece pe umeri, şi "sub palida lumină ce picură din stele"[96], am văzut că era scundă, tânără, bine făcută şi că avea ochi foarte mari. Mi-am aruncat îndată ţigara. A înţeles această atenţie de-o politeţe cu totul franceză, şi s-a grăbit să-mi spună că-i place mult mirosul de tutun, şi că fumează chiar când găseşte *papelitos*-uri mai moi. Din fericire, aveam din acestea în tabachera mea şi m-am grăbit să-i ofer din ele. A binevoit să ia una şi şi-a aprins-o de la capătul unei frânghii în flăcări pe care ne-a adus-o un copii pentru o para. Am vorbit atât de mult fumând alături, încât am rămas aproape singuri pe chei. M-am gândit că nu săvârşesc o necuviinţă poftind-o la o îngheţată la *neveria*[97]*.* După o modestă şovăială a primit, dar înainte de a se hotărî, a vrut să ştie cât e ceasul. Mi-am pus ceasul să sune, ceea ce a mirat-o mult.

— Ce invenţii se fac la dumneavoastră, domnilor străini! Din ce ţară sunteţi, domnule? Englez, fără îndoială?[98]

— Francez şi plecatul dumneavoastră servitor. Şi dumneavoastră, domnişoară sau doamnă, sunteţi probabil din Cordova?

— Nu.

---

[96] Citat din *Cidul* de Corneiile (actul al IV-lea, scena a III-a) — în traducerea lui St. O. Iosif.

[97] Cafenea cu o gheţărie sau mai degrabă un depozit de zăpadă. În Spania, nu există sat care să nu aibă neveria lui (n.a.).

[98] În Spania, orice călător care nu are la el eşantioane de stambă sau de mătăsuri, trece drept englez, *Inglesito.* Acelaşi lucru se petrece şi în Orient. La Chalcis mi s-a făcut cinstea de a fi luat drept un milord francez (n. a.).

— Sunteţi în orice caz andaluză. După dulceaţa graiului cred că aşa e.

— Dacă cunoaşteţi atât de bine oamenii după accent trebuie să ghiciţi şi ce sunt.

— Cred că sunteţi din ţara lui Isus, la doi paşi de Paradis. (Aflasem această metaforă relativă la Andaluzia, de la amicul meu, Francisco Sevilla, binecunoscutul picador.)

— Aş! paradisul... oamenii de aici spun că nu e făcut pentru noi.

— Atunci, poate sunteţi maură, sau... m-am întrerupt neîndrăznind să zic: jidovă.

— Haide, haide, vedeţi doar bine că sunt ţigancă; vreţi să vă ghicesc? N-aţi auzit vorbindu-se de Carmencita? Eu sunt.

Eram atât de necredincios pe vremea ceea, adică acum vreo cinsprezece ani, încât n-am fugit îngrozit văzându-mă lângă o vrăjitoare. “Bine! mi-am zis, tot am stat la masă c-un tâlhar de drumul mare, săptămâna trecută, ce-o să fie dac-oi lua astăzi o îngheţată cu o slujitoare de-a necuratului? Intr-o călătorie trebuie să vezi de toate.” Dar mai aveam eu un motiv pentru a-i căuta prietenia. Când terminasem liceul, trebuie să mărturisesc că, spre ruşinea mea, mi-am pierdut câtăva vreme cu studierea ştiinţelor oculte şi de mai multe ori am încercat chiar să fac farmece ca să chem duhurile întunericului.

Cu toate că eram de mult lecuit de patima unor astfel de cercetări, nutream încă oarecare curiozitate pentru superstiţiile de orice fel şi mă bucuram dinainte să aflu până unde ajunsese arta solomoniei la ţigani.

Vorbind aşa, intrasem în *neveria* şi ne aşezasem la o măsuţă luminată de o lumânare închisă într-un glob de sticlă. Am avut atunci răgazul să-mi examinez *gitana,* în timp ce câţiva oameni cumsecade care-şi mâncau îngheţata se minunau văzându-mă într-o astfel de

tovărăşie. Mă îndoiesc foarte ca domnişoara Carmen să fi fost de rasă pură, în orice caz era cu mult mai frumoasă decât toate ţigăncile pe care le întâlnisem până atunci.

Pentru ca o femeie să fie frumoasă, spaniolii spun că trebuie să îndeplinească treizeci de condiţii, sau, dacă vrei, s-o poţi defini cu ajutorul a zece adjective, fiecare referindu-se la trei părţi ale făpturii ei. Trebuie să aibă, de pildă, trei lucruri negre: ochii, genele şi sprâncenele; trei — subţiri: degetele, buzele şi părul etc. Pentru rest citiţi-l pe Brantôme[99].

Ţiganca mea nu întrunea atâtea perfecţiuni. Pielea ei, de altfel nespus de netedă, bătea în arămiu. Ochii îi erau oblici, dar de-o minunată tăietură, buzele cam pline, dar frumos arcuite, lăsând să se vadă nişte dinţi mai albi ca migdalele curăţate. Părul ei, cam gros poate la fir, era de-un negru bătând în albăstrui, ca pana corbului, lung şi lucios.

Ca să nu vă obosesc cu o descriere prea prolixă, am să vă spun numai că fiecărui cusur îi răspundea o calitate, care se vedea poate şi mai mult prin contrast. Era de o frumuseţe stranie şi sălbatică, o figură care te uimea la început, dar pe care n-o mai puteai uita. Ochii ei, mai ales, aveau o căutătură pofticioasă şi aprigă, aşa cum n-am mai întâlnit de atunci în nicio privire omenească. Ochi de ţigan, ochi de lup, spune pe bună dreptate un proverb spaniol. Dacă n-aveţi timp să mergeţi la grădina zoologică să studiaţi privirea unui lup, uitaţi-vă la pisica dumneavoastră când pândeşte o vrabie.

Îşi dă seama oricine că ar fi fost ridicol să las să mi se ghicească viitorul într-o cafenea. De aceea am rugat-o pe frumoasa vrăjitoare să-mi îngăduie s-o petrec până la locuinţa ei; a primit fără greutate, dar a vrut să ştie încă o

---

[99] *Pierre Bourdelles Brantôme* (1535—1614), memorialist francez

dată mersul timpului şi m-a rugat din nou să-mi pun ceasul să sune.

— E într-adevăr de aur? întrebă măsurându-mi ceasul cu deosebită luare-aminte.

Când am pornit din nou la drum, se înnoptase bine, dughenele erau în cea mai mare parte închise şi străzile aproape pustii.

Am trecut podul Guadalquivirului şi la marginea mahalalei ne-am oprit în faţa unei case care nici pe departe nu aducea cu un palat. Ne-a deschis un copil. Ţiganca i-a spus câteva cuvinte într-o limbă necunoscută mie, despre care am aflat mai târziu că se numea *romani* sau *chip calli,* dialectul gitanilor. Copilul a dispărut numaidecât, lăsându-ne singuri într-o cameră destul de mare, mobilată cu o măsuţă, două taburete şi un cufăr. Nu trebuie să uit o cană de apă, o grămadă de portocale şi o legătură de ceapă.

Îndată ce am rămas singuri, ţiganca a scos din cufăr nişte cărţi care păreau să fi slujit mult, un magnet, un cameleon uscat şi alte câteva obiecte trebuincioase artei sale. Apoi mi-a spus să-mi fac semnul crucii ţinând o monedă în mâna stângă; şi ceremoniile magice începură. E de prisos să vă spun ce mi-a prezis; cât despre felul ei de a descânta sărea în ochi că e curat vrăjitoare.

Din nenorocire, am fost stingheriţi foarte repede. Uşa s-a deschis deodată cu putere şi un bărbat, înfăşurat până la ochi într-o mantie cafenie, a intrat în cameră repezind-o pe ţigancă cu vorbe urâte. Nu înţelegeam ce spune dar felul în care vorbea vădea că e în toane foarte rele. La vederea lui, nu s-a arătat nici mirată, nici mânioasă, dar s-a năpustit înainte-i şi cu o nemaipomenită repeziciune i-a spus un şir de vorbe în limba misterioasă pe care-o folosise şi mai înainte de faţă cu mine. Cuvântul *payllo,* care revenea ades, era singurul pe care-l înţelegeam. Ştiam că ţiganii

numeau astfel pe toţi oamenii care nu fac parte din neamul lor. Bănuind că e vorba de mine, mă aşteptam la o explicaţie neplăcută; pusesem mâna pe piciorul unuia dintre taburete aşteptând clipa potrivită să-l arunc în capul nepoftitului. Acesta o respinse pe ţigancă cu asprime, şi înainta către mine; apoi, dându-se înapoi cu un pas, zise:

— Ah! domnule, dumneavoastră sunteţi!

L-am privit la rându-mi şi l-am recunoscut pe prietenul meu don José. În clipa aceea m-am căit puţin că nu-l lăsasem să fie spânzurat.

— Ah! dumneata erai, amice — am strigat râzând pe cât mai puţin acru mi-a fost cu putinţă. Ai întrerupt-o pe domnişoara tocmai când îmi prorocea lucruri foarte interesante.

— Mereu aceeaşi! O să se termine o dată — spuse el printre dinţi, aruncându-i o privire sălbatică.

Ţiganca îi vorbea totuşi înainte pe limba ei. Se înfierbânta din ce în ce. Ochii i se injectaseră şi se făcuseră înspăimântători, trăsăturile i se contractau, bătea din picior.

Aveam impresia că-l zorea să facă ceva şi el sta în cumpănă. Mi se părea că înţeleg prea bine ce voia să spună, văzând cum îşi trece încoace şi încolo mâna-i mică pe sub bărbie. Eram ispitit să cred că era vorba de retezarea unei beregate şi aveam temeiuri să cred că a mea era aceea.

Acestui torent de elocinţă don José nu i-a răspuns decât prin câteva vorbe răstite. Ţiganca i-a aruncat o privire de profund dispreţ, apoi, aşezându-se turceşte într-un colţ al camerei, şi-a ales o portocală, a cojit-o şi a început s-o mănânce.

Don José m-a luat de braţ, a deschis uşa şi m-a condus în stradă. Am mers cale de vreo două sute de paşi în cea mai adâncă tăcere. Apoi, întinzând mâna, îmi zise:

— Mergeţi drept înainte şi-o să daţi de pod.

Mi-a întors spatele pe dată şi s-a îndepărtat iute.

M-am înapoiat la han mofluz şi fără chef. Culmea a fost, când, dezbrăcându-mă, am băgat de seamă că-mi lipseşte ceasul.

Cântărirea împrejurărilor m-a hotărât să renunţ de a mă mai duce să-l cer a doua zi, sau să-l rog pe domnul corregidor[100] să binevoiască a pune să-l caute. Îmi terminasem lucrarea asupra manuscrisului dominicanilor aşa că am plecat la Sevilla. După câteva luni de rătăciri prin Andaluzia, am vrut să mă întorc la Madrid şi am fost nevoit să trec iar prin Cordova. Nu aveam de gând să stau mult acolo, pentru că prinsesem pică pe acest frumos oraş ca şi pe femeile care se scăldau în Guadalquivir. Totuşi, câţiva prieteni pe care voiam să-i revăd şi câteva comisioane pe care trebuia să le fac, mă sileau să zăbovesc cel puţin trei sau patru zile în străvechea capitală a prinţilor musulmani.

Cum am păşit în mânăstirea dominicanilor, unul din călugării care îmi arătase un viu interes în cercetările mele despre vatra Mundei, mă întâmpină cu braţele deschise, strigând:

— Numele Domnului fie lăudat! Fii binevenit, drag prieten. Te credeam cu toţii mort, şi eu, care-ţi vorbesc, am rostit multe rugăciuni, de care nu mă căiesc, pentru mântuirea sufletului dumitale. Aşadar, nu eşti asasinat, că de furat ştiu că ai fost furat.

— Cum asta? l-am întrebat puţin mirat.

— Da, ştii bine, frumosul ceas cu repetiţie pe care-l puneai să sune în bibliotecă, când îţi spuneam că era timpul să mergem la cor. Ei bine! A fost regăsit, îţi va fi înapoiat.

— Adică — l-am întrerupt eu, puţin descumpănit

[100] Poliţist în Spania

— ceasul pe care l-am pierdut…

— Mişelul e la puşcărie, şi, cum se ştie că e în stare să omoare un creştin pentru un pitac, muream de frică să nu te fi ucis. Merg cu dumneata la corregidor şi-l vom face să-ţi dea înapoi frumosul ceas. Pas să mai spui pe urmă că în Spania justiţia nu-şi cunoaşte meşteşugul.

— Vă mărturisesc — i-am spus — că prefer să-mi pierd ceasul decât să trimit, prin mărturia mea, un nenorocit la spânzurătoare, mai ales că… mai ales că…

— O! să n-ai nicio grijă; e bine încondeiat şi n-o să-l poată spânzura de două ori! Când spun spânzurat, greşesc. Hoţul dumitale e un hidalgo; va fi deci sugrumat poimâine fără cruţare[101]. Aşa că vezi, un furt mai mult sau mai puţin nu-i schimbă întru nimic soarta. Dea Domnul să fi furat numai! Dar a săvârşit mai multe crime, una mai îngrozitoare decât alta.

— Cum îl cheamă?

— E cunoscut în ţinut sub numele de José Navarro, dar mai are un nume basc pe care nici eu, nici dumneata, nu-l vom putea rosti nicicând. E un om, iată, care merită să fie văzut, şi cum ţii să cunoşti particularităţile regiunii, nu trebuie să pierzi prilejul de-a afla cum părăsesc lumea asta netrebnicii din Spania. A fost încredinţat călugărilor şi părintele Martinez o să te ducă la el.

Dominicanul meu a stăruit atâta să văd pregătirile “micii şi drăguţei spânzurători”[102], încât n-am putut scăpa. M-am dus să vizitez prizonierul, înarmat cu un pachet de ţigări cu care nădăjduiam să-l fac să-mi ierte indiscreţia.

Am fost introdus la don José, în timp ce-şi lua masa. Mi-a făcut un semn destul de rece din cap şi mi-a mulţumit

[101] În 1830, nobilimea singură se bucura de acest privilegiu. Astăzi, sub regimul constituţional, clasele de jos au cucerit dreptul la sugrumare (n. a.).

[102] Citat din *Domnul de Pourceaugnac,* comedie-balet de Molière.

politicos pentru darul pe care i-l aduceam. După ce a numărat ţigările din pachetul dăruit de mine, şi-a ales câteva, şi mi-a înapoiat restul, spunând că nu avea nevoie de mai multe.

L-am întrebat dacă, cu ceva bani, sau prin stăruinţele prietenilor mei, aş putea obţine o oarecare îndulcire a soartei sale. Întâi, a ridicat din umeri zâmbind cu tristeţe, pe urmă, răzgândindu-se, m-a rugat să pun să se facă o slujbă pentru mântuirea sufletului său.

— Aţi binevoi — adăugă el cu sfială — aţi binevoi să puneţi să se mai facă una, pentru o altă persoană, care v-a jignit?

— Desigur, dragul meu — i-am spus — dar nimeni, după câte ştiu, nu m-a jignit în ţara asta.

Mi-a luat mâna şi mi-a strâns-o cu un aer grav. După o clipă de tăcere a urmat:

— Pot îndrăzni să vă rog să-mi mai faceţi un bine? La întoarcere în ţara dumneavoastră, veţi trece poate prin Navarro, sau cel puţin prin Vittoria, care nu-i prea departe.

— Da — i-am spus — o să trec cu siguranţă prin Vittoria; dar se prea poate să mă abat din drum pentru a mă duce la Pampelune şi, pentru dumneata, cred că voi face cu plăcere acest ocol.

— Ei bine! dacă vă duceţi la Pampelune, veţi întâlni multe lucruri care să vă intereseze. E un oraş frumos... Vă încredinţez această medalie (îmi arată o mică medalie de argint pe care o purta la gât), înveliţi-o în hârtie... se opri o clipă ca pentru a-şi stăpâni emoţia... o veţi da sau o veţi trimite unei femei a cărei adresă v-o dau. Spuneţi-i c-am murit dar să nu-i spuneţi cum.

Am făgăduit să-mi îndeplinesc însărcinarea. L-am revăzut a doua zi petrecându-mi o mare parte din timp cu el. Din gura lui am aflat tristele întâmplări pe care le însemn mai

jos.

III

M-am născut — spuse el — la Elizondo[103], în valea Baztan. Mă cheamă don José Lizzarrabengoa, şi, cunoaşteţi destul de bine Spania, domnul meu, pentru a vă da seama, după numele ce-l port, că sunt basc şi vechi creştin. Dacă mă intitulez *don,* e pentru că am dreptul, şi dacă aş fi la Elizondo, v-aş arăta spiţa neamului meu pe pergament. Ai mei voiau să intru în cinul bisericesc, şi m-au dat la carte, dar nu s-a prins. Îmi plăcea prea mult să joc *jeu de paume*[104] şi asta m-a pierdut. Când jucăm *jeu de paume*, noi, ăştia, navarezii, uităm de toate. Într-o zi în care câştigasem, un băietan din Alava mi-a căutat pricină; ne-am luat *maquilas*[105]-urile şi norocul a ţinut din nou cu mine; dar am fost silit să părăsesc ţinutul. Am întâlnit nişte dragoni şi am intrat în regimentul de cavalerie din Almanza. Oamenii din munţii noştri învaţă repede meşteşugul armelor. Curând am fost înaintat brigadier, şi mi se făgăduise să fiu făcut vagimistru, când, spre nenorocirea mea, am fost pus de gardă la fabrica de tutun din Sevilla. Dacă aţi fost la Sevilla aţi văzut fără îndoială clădirea aceea mare, în afara meterezelor, lângă Guadalquivir. Mi se pare că-i văd şi acum uşa şi corpul de gardă alături. Când sunt de serviciu, spaniolii joacă cărţi sau dorm; eu, ca un bun navarez, îmi vedeam totdeauna de treabă. Făceam un lanţ dintr-un fir de alamă, ca să-mi leg acul de desfundat puşca. Deodată, îi aud pe camarazi: “Sună clopotul; acuşi vin fetele la lucru”. Aflaţi, domnule, că la fabrică lucrează pe

---

[103] În valea Bidassoa, în regiunea bască (n. ed. franceze).
[104] Joc din care a derivat tenisul modern.
[105] Bastoane cu vârf de fier pe care le poartă bascii (n.a.).

puţin patru sau cinci sute de femei. Ele răsucesc trabucurile într-o sală mare, unde bărbaţii nu pot intra fără învoire de la poliţai, pentru că femeile, mai ales cele tinere, sunt uşor îmbrăcate, când e cald. La ora când se reîntorc muncitoarele, după cină, mulţi tineri vin să le vadă trecând, îndrugându-le verzi şi uscate. Puţine dintre aceste domnişoare refuză o mantilă de tafta, şi amatorii acestui fel de pescuit n-au decât să se aplece ca să prindă peştele. În timp ce ceilalţi priveau, eu stăteam pe banca mea, lângă uşă. Eram tânăr pe-atunci şi mereu cu gândul acasă; nu puteam crede că pot fi pe lume fete frumoase fără fuste albastre şi fără cozi care să le cadă pe umeri[106]. De altfel, andaluzele mă înfricoşau; nu mă obişnuisem încă cu purtarea lor; întotdeauna puse pe zeflemele, fără pic de seriozitate. Stăteam cu nasul pe lanţul meu, când aud nişte cetăţeni care spuneau: “Uite, *gitanilla!”* Am ridicat capul şi-am văzut-o. Era într-o vineri, şi n-am s-o uit niciodată. Am văzut-o pe acea Carmen pe care o cunoaşteţi, la care v-am întâlnit acum câteva luni.

Purta o fustă roşie foarte scurtă, care lăsa să i se vadă ciorapii albi de mătase ajuraţi şi pantofii micuţi legaţi cu panglici de culoarea focului. Îşi dăduse mantila la o parte, ca să i se vadă umerii şi un buchet mare de siminichie care-i ieşea de sub cămaşă. Avea şi-n colţul gurii o floare de siminichie şi înainta legănând din şolduri ca o noatenă din ceairul Cordovei. Prin părţile noastre, în faţa unei femei îmbrăcate astfel lumea s-ar fi crucit. La Sevilla toţi îi dădeau bineţe cu subînţeles pentru portul ei; ea răspundea fiecăruia, aruncând pe sub gene priviri dulci, cu pumnul în şold, neobrăzată ca o adevărată ţigancă ce era. La început nu mi-a plăcut şi mi-am văzut de lucru; dar ea, după felul femeilor şi al pisicilor care nu vin când sunt chemate, ci

[106] Portul obişnuit al ţărănoilor din Navara şi din provinciile basce (n. a.).

numai atunci când nu le chemi, s-a oprit în faţa mea, şi mi-a vorbit ea întâi:

— Cumetre — mi-a spus după obiceiul andaluz — vrei să-mi dai lanţul tău, să-mi prind de el cheile casei de bani?

— L-am făcut ca să-mi leg acul — i-am răspuns.

— Acul! a strigat râzând. Ah! domnul lucrează horbote dacă are nevoie de ace!

Toţi cei de faţă au început să râdă iar eu, simţeam cum roşesc, fără să fiu în stare să-i răspund ceva.

— Hai, inimioara mea — urmă ea — fă-mi şapte coţi de horbotă neagră pentru o mantilă, horbotar al sufletului meu!

Şi scoţându-şi din gură floarea de siminichie, mi-a aruncat-o cu un bobârnac, drept între ochi de parcă m-ar fi lovit cu un glonte... Nu ştiam unde să mă bag, am rămas locului, buştean. După ce a intrat în fabrică am văzut floarea de siminichie căzută jos la picioarele mele; nu ştiu ce m-a apucat, dar am luat-o fără să bage de seamă camarazii mei şi am ascuns-o cu grijă în vestă. Prima prostie!

Două sau trei ore mai târziu, mă gândeam încă la ea, când vine la corpul de gardă un portar, cu răsuflarea tăiată şi cu faţa răvăşită. Ne-a spus că în sala mare a ţigărilor se găsea o femeie asasinată şi că trebuie trimisă garda. Vagmistrul mi-a spus să iau doi oameni şi să mă duc acolo să văd. Îmi iau doi oameni şi mă duc să văd. Închipuiţi-vă, domnule, că mai întâi găsesc în sală trei sute de femei în cămaşă, sau cam aşa, toate ţipând, urlând, dând din mâini, făcând o gălăgie că nu s-ar fi auzit nici tunetele Domnului. De o parte era una, cu gaibele-n sus, plină de sânge, şi pe faţă cu o cruce crestată de două lovituri de cuţit. În faţa rănitei pe care o îngrijeau cele mai cumsecade din ceată, o văd pe Carmen pe care o ţineau cinci sau şase cumetre.

Femeia rănită ţipa: “Spovedanie! spovedanie! sunt moartă!” Carmen nu spunea nimic; scrâşnea din dinţi şi ochii i se roteau în cap ca unui cameleon. “Ce este?” am întrebat. A fost foarte greu să aflu ce se întâmplase, pentru că toate lucrătoarele vorbeau deodată. Se pare că femeia rănită se lăudase că are destui bani în buzunar ca să cumpere un măgar la târgul de la Triana. “Ei — i-a spus Carmen care avea, limba ascuţită — nu-ţi ajunge o mătură?” Cealaltă, jignită de pâşcâială, poate şi pentru că se simţea cu musca pe căciulă, i-a răspuns că nu se pricepea la mături, fiindcă nu avea cinstea să fie ţigancă sau fină de-a lui Satana, dar că domnişoara Carmencita va face curând cunoştinţă cu măgarul ei, când domnul corregidor o s-o ducă la plimbare cu doi lachei la spate ca s-o apere de muşte. “Ei bine, eu — a spus Carmen — o să-ţi fac adăpătoare de muşte pe obraz, pe care vreau să ţi-l împodobesc cu un ţintar”. Aceste zise, nitam-nisam, începe, cu cuţitul cu care tăia vârful ţigărilor, să-i scrijile pe faţă crucea Sfântului Andrei.

Cazul era limpede; am luat-o pe Carmen de braţ: “Fata mea — i-am spus politicos — trebuie să mă urmezi.” Mi-a aruncat o privire ca şi cum m-ar fi recunoscut; dar a spus cu resemnare: “Să mergem. Unde mi-e mantila?” A tras-o pe cap în aşa fel încât nu i se vedea decât unul din ochii ei mari, şi a pornit în urma oamenilor mei, blândă ca o mieluşea. Ajunşi la corpul de gardă, vagmistrul a spus că fapta e gravă şi că vinovata trebuie dusă la închisoare. Urma s-o însoţesc tot eu. Am aşezat-o între doi dragoni, eu mergând la spate, aşa cum se cuvine să facă un brigadier în asemenea împrejurări. Am pornit la drum, spre oraş. Ţiganca, la început a tăcut, dar în strada Şarpelui — o cunoaşteţi, îşi merită numele pentru întortocheturile pe care le face — în strada Şarpelui, a început să-şi lase

mantila să-i cadă încet pe umeri, ca să-mi dezvăluie obrazu-i fermecător de drăgălaş, şi, întorcându-se spre mine, pe cât putea, mi-a spus:

— Domnule ofiţer, unde mă duceţi?

— La închisoare, sărmana mea copilă — i-am răspuns cu multă blândeţe, aşa cum trebuie să vorbească un bun soldat cu un prizonier, şi mai cu seamă cu o femeie.

— Vai! Ce-o să mă fac? Fie-ţi milă de mine, stăpâne. Eşti atât de tânăr, atât de drăguţ!… Apoi, cu vocea mai scăzută: Lasă-mă să fug — a spus — îţi voi da o bucată de *bar lachi,* care să facă să te iubească toate femeile.

Bar lachi, domnule, este magnetita cu care ţiganii pretind că poţi face tot soiul de farmece dacă ştii s-o foloseşti. Piseaz-o şi dă numai cât poţi lua cu trei degete unei femei s-o bea într-un pahar cu vin alb şi-ai dat-o gata.

I-am răspuns cât se poate de serios:

— Nu ne-am adunat să flecărim; trebuie să mergi la închisoare, ăsta e consemnul şi scăpare nu-i.

Noi, bascii, avem un accent după care spaniolii ne recunosc cu uşurinţă; în schimb, nu e spaniol care să poată spune măcar *baï, joana*[107]*.* Lui Carmen deci nu i-a fost greu să ghicească că veneam din ţinuturi. Aflaţi, domnule, că ţiganii, neavând patrie şi călătorind mereu, vorbesc toate limbile şi cei mai mulţi se simt ca la ei acasă în Portugalia, în Franţa, în ţinuturi, în Catalonia, peste tot; până şi cu maurii şi cu englezii se înţeleg; Carmen cunoştea destul de bine dialectul basc.

— *Laguna ene bihotsarena,* frate al inimii mele — mi-a spus dintr-o dată — eşti din partea locului?

Limba noastră, domnule e atât de frumoasă, încât ne saltă inima când o auzim în ţară străină… Aş vrea să am un duhovnic din ţinuturi — a adăugat mai încet banditul.

---

[107] Da, domnule (n. a.)

Pe urmă, după o tăcere:

— Sunt din Elizondo — i-am răspuns în bască, foarte mişcat auzind-o vorbindu-mi limba.

— Eu sunt din Etchalar — mi-a spus. (E un sat la patru ore depărtare de noi.) Ţiganii m-au luat cu ei la Sevilla. Lucram la manufactură ca să câştig banii cu care să mă înapoiez în Navarra, lângă sărmana mea mamă, care n-are alt sprijin decât pe mine şi o mică *barratcea*[108] cu douăzeci de meri pentru cidru[109]. Ah! dacă aş fi acasă în faţa muntelui alb! Am fost insultată pentru că nu sunt din ţara asta de pungaşi, de vânzători de portocale putrede; şi nespălatele astea s-au pus toate împotriva mea, pentru că le-am spus că toţi *jacii*[110] lor din Sevilla, cu cuţitele lor, toate, n-ar speria niciun băieţandru cu beretă albastră şi *maquila* de la noi. Frate, prietene, n-ai nicio îndurare pentru o compatrioată?

Minţea, domnule, totdeauna a minţit. Mă îndoiesc ca fata asta să fi spus în viaţă măcar o dată adevărul; dar când vorbea, o credeam: n-aveam ce mă face. Stropşea limba bască şi am crezut-o navarreză; numai ochii, gura şi pielea obrazului îi erau de ţigancă. Eram nebun, nu mai ţineam seama de nimic. Mă gândeam că, dacă nişte spanioli s-ar fi îndemnat să vorbească rău de ţara mea, le-aş fi ciopârţit faţa, întocmai cum făcuse ea. Pe scurt, eram ca beat; începeam să spun prostii şi nu mai lipsea mult până să le şi fac.

— Dacă te-aş ghionti şi dacă ai cădea, prietene — a urmat ea în bască — aceşti doi recruţi din Castilia nu mi-ar sta în cale.

Pe legea mea, am uitat şi consemn şi tot şi i-am spus:

---

[108] Grădină (n.a.).

[109] Băutură alcoolică preparată din suc de mere fermentate

[110] Lăudăroşii (n.a.)

— Ei bine, draga mea, scumpo, încearcă şi aibă-te Maica Domnului în sfânta sa pază.

În clipa aceea, treceam prin faţa unei ulicioare înguste, cum sunt atâtea în Sevilla. Deodată, Carmen se răsuceşte şi-mi trage un pumn în piept. M-am lăsat dinadins să cad pe spate. Dintr-un salt, sare peste mine şi se pune pe fugă arătându-ne nişte pulpe!...

Pulpele basce sunt vestite dar ale ei erau mai ceva ca cele mai cilibii... pe cât de iuţi, pe atât de bine croite. Eu m-am ridicat îndată, dar mi-am aşezat lancea de-a curmezişul, ca să închid drumul aşa că, în prima clipă, camarazii au fost împiedicaţi s-o urmărească. Apoi am luat-o şi eu la goană, şi ei după mine, dar pas de-o ajunge! Cu pintenii şi săbiile noastre, nicio nădejde! Cât ai clipi din ochi, prizoniera se făcuse nevăzută. De altfel, toate femeile din cartier îi înlesneau fuga, şi-şi băteau joc de noi, îndrumându-ne greşit. După mai multe marşuri şi contramarşuri, a trebuit să ne întoarcem la corpul de gardă fără ţidulă de la guvernatorul închisorii.

Pentru a scăpa de pedeapsă, oamenii mei au spus că ea mi-a vorbit în limba bască; şi, ca să spun adevărul, nu prea era de crezut ca un pumn al unei fetişcane să fi doborât, atât de uşor, un vlăjgan ca mine. Toată povestea părea cam tulbure, sau mai degrabă prea limpede.

La schimbarea gărzii, am fost degradat şi trimis pentru o lună la închisoare. Era prima mea pedeapsă de când eram în oştire. Adio, galoane de vagmistru cu care mă şi vedeam împodobit.

În primele zile de închisoare am fost foarte amărât. Când am intrat în armată mi-am închipuit că o să devin cel puţin ofiţer. Longa, Mina, compatrioţii mei, sunt doar căpitani-generali; Chapalangarra, care este un *negro* ca şi Mina, şi refugiat, ca şi el, în ţara dumneavoastră, era colonel şi am

jucat de nenumărate ori *jeu de paume* cu fratele lui, un biet om ca şi mine. Îmi spuneam acum: “Tot timpul în care ai slujit nepedepsit, e timp pierdut. Iată-te rău notat: ca să fii iar bine văzut de şefi o să fii nevoit să lucrezi de zece ori mai mult decât atunci când ai venit ca recrut. Şi pentru ce sunt pedepsit? Pentru o puşlama de ţigancă care şi-a bătut joc de mine şi care s-a dus să ciordească acuma prin cine ştie ce ungher al oraşului? Totuşi nu-mi puteam lua gândul de la ea. Mă credeţi, domnule? Aveam mereu dinaintea ochilor ciorapii ei de mătase ajuraţi pe care i-am văzut de-a binelea pe când fugea. Mă uitam în stradă printre gratii, şi, niciuna din femeile care treceau, nu era ca dracul acela de fată. Şi apoi, fără să vreau, miroseam floarea de siminichie pe care mi-o aruncase şi, care, uscată, îşi mai păstra încă mireasma... Dacă-i adevărat că sunt vrăjitoare pe lume, de bună seamă că şi ea era una!

Într-o zi, intră temnicerul, şi-mi dă o pâine de Alcalà[111].

— Poftim — a spus — iată ce-ţi trimite verişoara dumitale.

Am luat pâinea foarte mirat, pentru că nu aveam nicio verişoară la Sevilla. “E poate o greşeală”, mă gândeam, uitându-mă la pâine; dar era atât de ademenitoare, mirosea atât de bine, încât fără să-mi pese de unde venea şi cui era sortită, m-am hotărât s-o mănânc. Voind s-o tai, cuţitul mi s-a oprit în ceva tare. Mă uit, şi văd o mică pilă englezească pe care o strecurase cineva în cocă înainte ca pâinea să fi fost pusă la copt. Am găsit în pâine şi o monedă de aur de doi piaştri. Nu mai încăpea îndoială, era un dar de la Carmen. Pentru cei din neamul ei, libertatea e totul, şi sunt în stare să dea foc unui oraş întreg ca să scape de o zi de

[111] Alcalà de los Panaderos — târg la două leghe de Sevilla unde se fac pâinişoare foarte gustoase. Se spune că gustul lor se datoreşte apei din Alcalà *;* zilnic se aduc mari cantităţi în Sevilla (n. a).

închisoare. De altfel, femeia era şireată şi cu pâinea ei, nu-ţi mai păsa de temniceri. Nu-ţi trebuia mai mult de un ceas ca să tai cu pila aceea mică gratia cea mai groasă şi să schimbi la cel dintâi telal ieşit în cale mantaua militară cu o haină civilă. Vă închipuiţi că un bărbat care dibăcise în atâtea rânduri pui de vulturi în cuiburile lor, pe stâncile noastre, nu se codeşte să coboare în stradă de pe o fereastră care era la mai puţin de treizeci de picioare înălţime; dar nu voiam să fug. Ţineam încă la onoarea mea de soldat şi socoteam dezertarea ca o mare ticăloşie. Această dovadă de aducere aminte, m-a mişcat totuşi. Când eşti închis, e dulce gândul că ai afară un prieten care îţi poartă grijă. Moneda de aur mă jignea un pic şi aş fi vrut s-o dau înapoi; dar unde să-mi găsesc creditorul? Nu mi se părea de loc uşor.

Credeam că după ceremonia degradării nu voi mai avea nimic de suferit, dar mai urma să îndur o mare umilinţă, atunci când, părăsind închisoarea, am fost pus de santinelă ca un soldat prost. Nu vă puteţi închipui ce simte un om de onoare într-o astfel de împrejurare. Dacă aş fi fost împuşcat, nu m-ar fi costat mai mult. Cel puţin mergi singur în faţa plutonului, simţi că eşti cineva; lumea te priveşte…

Am fost pus de strajă la uşa colonelului. Era un tânăr bogat, simpatic, căruia îi plăcea să petreacă. Erau la el toţi ofiţerii tineri, mulţime de cetăţeni şi femei, actriţe, după cât se spunea. Deodată, văd sosind trăsura colonelului cu feciorul pe capră. Şi cine coboară din ea?… *gitanella.* De data asta era împodobită ca o paparudă, împopoţonată, înzorzonată, numai aur şi panglici. O rochie cu paiete, pantofi albaştri, tot cu paiete, flori şi ceaprazuri peste tot. Ţinea în mână un tambur basc. Mai erau încă două ţigănci cu ea, una tânăra şi una bătrână. Întotdeauna e o bătrână care le întovărăşeşte, apoi un moş, ţigan şi el, cu o ghitară,

ca să le cânte de joc. Ştiţi că lumea se distrează ades aducând ţigănci în societate, ca să le pună să danseze *romalis*-ul, dansul lor, şi de multe ori cu totul alte cele.

Carmen m-a recunoscut şi ne-am privit. Nu ştiu, dar în acea clipă, aş fi vrut să fiu la o sută de picioare sub pământ.

— *Agur laguna*[112] — mi-a spus. Ofiţerule, faci de gardă ca un soldat prost!

Înainte de a fi găsit o vorbă să-i răspund, ea şi intrase în casă.

Toată lumea era în curtea interioară, şi, cu toată înghesuiala, vedeam prin zăbrele, aproape tot ce se petrecea.[113] Auzeam geamparalele, toba, râsetele şi uralele. În răstimpuri, când sărea cu tamburul îi zăream capul. Mai auzeam şi ofiţerii spunându-i multe, care făceau să-mi năvălească sângele-n obraz. Ce răspundea, nu ştiu. Cred că din acea zi am început s-o iubesc de-a binelea; căci, în trei-patru rânduri m-a încercat gândul să intru în curtea interioară şi să-mi bag sabia în burta tuturor acelor berbanţi, care-i îndrugau vorbe dulci. Chinul meu a ţinut mai bine de un ceas; ţiganii au ieşit apoi şi au plecat cu trăsura, în trecere, Carmen mi-a aruncat o privire aşa cum ştiţi c-aruncă şi mi-a spus în şoaptă:

— Iubitule, dacă-ţi place friptura bună, du-te s-o mănânci la Triaria, la Lillas Pastia.

Sprintenă ca un ied, a sărit în trăsură; vizitiul şi-a şfichiuit catârii şi, toată vesela adunare a pornit nu ştiu unde.

Aţi înţeles, desigur, că la schimbarea gărzii am pornit la

---

[112] Ziua bună, prietene (n. a.).

[113] Majoritatea caselor din Sevilla au o curte interioară înconjurată de porticuri. Acolo stau locatarii vara. Această curte este acoperită cu o pânză care se stropeşte ^ ziua şi se scoate seara. Poarta dinspre stradă e aproape întotdeauna deschisă şi gangul care duce în curte, *zetguan*-ul, e închis cu un grilaj de fier foarte elegant lucrat (n. a.).

Triana; dar mai întâi m-am dus să mă rad şi să mă tund ca pentru paradă. Ea era la Lillas Pastia, un bătrân grataragiu, ţigan, negru ca un harap, la care veneau mulţi târgoveţi să mănânce peşte fript, mai ales, cred, de când Carmen îşi făcuse vad acolo.

— Lillas — spuse ea îndată ce mă văzu — nu mai fac nimic toată ziua. Şi mâine o să fie zi.[114] Hai, iubitule, hai să ne plimbăm.

Şi-a ridicat mantila peste obraz, şi iată-ne în stradă, fără să ştim unde mergem.

— Domnişoară — i-am spus — trebuie să vă mulţumesc pentru un dar pe care mi l-aţi trimis când eram în închisoare. Am mâncat pâinea, pila-mi va sluji să-mi ascut lancea şi o păstrez în amintirea dumitale; dar banii, iată-i.

— Poftim! A păstrat banii — strigă, izbucnind în râs. La urma urmei, cu atât mai bine, căci n-am leţcaie; dar ce are a face? Câinele călător găseşte un oscior[115]. Haide, să mâncăm tot. Mă ospătezi tu.

Ne întorceam pe drumul Sevillei. La începutul străzii Şarpelui, a cumpărat o duzină de portocale, pe care m-a pus să le învelesc în batistă. Ceva mai departe, a mai cumpărat o pâine, cârnaţi, o sticlă de *manzanilla;* şi, în sfârşit, a intrat la un cofetar. Acolo a aruncat pe tejghea moneda de aur pe care i-o înapoiasem, încă una pe care o avea în buzunar şi puţin mărunţiş; apoi îmi ceru tot ce am. Nu aveam decât o monedă şi câţiva bănuţi, pe care i-am dat foarte ruşinat că nu am mai mult. Credeam că vrea să cumpere toată prăvălia. A luat tot ce era mai frumos şi mai scump, *yemas*[116]*, turon*[117], fructe zaharisite, cât au ţinut-o banii. Toate astea a trebuit să le duc tot eu, în pungi de

[114] *Manana serà otro dia* — proverb spaniol (n. a.)
[115] *Chuquel sos pirela-cocalterela* — proverb ţigănesc (n. a.)
[116] Gălbenuş de ou zaharisit (n.a.).
[117] Un fel de nuga (n.a.)

hârtie. Poate că cunoaşteţi strada Candilejo, unde este un bust al regelui Pedro cel Drept. Ar fi trebuit să-mi dea de gândit. Ne-am oprit în strada aceea, în faţa unei case vechi. A pătruns pe potecă, şi a bătut la catul de jos. Ne-a deschis o ţigancă, curat sluga Satanei. Carmen i-a spus câteva vorbe în *romani.* Bătrâna a bodogănit la început. Ca s-o potolească, Carmen i-a dăruit un pumn de bomboane şi două portocale şi i-a dat voie să guste din vin. Apoi i-a pus mantaua ei pe umeri şi a condus-o la uşă, pe care a închis-o c-un drug de lemn. Cum am rămas singuri, a început să danseze şi să râdă ca o nebună cântând:

— Tu eşti *rom*-ul[118] meu, eu sunt a ta *romi.*

Eu stam în mijlocul camerei, încărcat cu toate cumpărăturile, neştiind unde să le pun. Le-a aruncat pe toate pe jos şi mi-a sărit de gât, spunându-mi:

— Îmi plătesc datoriile, îmi plătesc datoriile! Asta e legea *calli*-lor[119].

Ah! domnule, ce zi, ce zi!... Când mă gândesc la ea o uit pe cea de mâine.

Banditul a tăcut o clipă; apoi, după ce şi-a reaprins ţigara, a urmat:

Am petrecut toată ziua împreună, mâncând, bând şi celelalte. După ce a mâncat bomboane ca un copil de şase ani, a băgat şi în ulciorul de apă al bătrânei pumni întregi. “Ca să aibă sirop” — spunea ea. Strivea *yemas*-uri aruncându-le de perete. “Ca să ne lase în pace muştele”, spunea... Nu se află ghiduşie sau prostie pe care să n-o fi făcut. I-am spus că aş vrea s-o văd dansând; dar unde să găsim geamparale? A luat pe dată singura farfurie a bătrânei, a spart-o în bucăţi şi iat-o dansând *romalis*-ul,

---

[118] *Rom* — soţ ; *romi* — soţie (n. a.).

[119] *Calo:* la feminin — *calli*; la plural — *cale;* ad literam înseamnă negru. Nume pe care ţiganii şi-l dau în limba lor (n. a.).

făcând să pocnească bucăţile de faianţă tot atât de bine ca şi cum ar fi avut geamparale de abanos sau de fildeş. Cu fata asta nu ţi se ura, vă asigur. A venit seara, şi am auzit tobele bătând retragerea.

— Trebuie să mă duc la cazarmă, pentru apel — i-am spus.

— La cazarmă — mi-a spus ea cu un aer dispreţuitor — dar ce eşti sclav ca să te laşi mânat cu biciul? Eşti un adevărat canar şi ca îmbrăcăminte şi ca fire[120]. Du-te, inimă de pasăre!

Am rămas, împăcat dinainte cu gândul închisorii. Dimineaţa, ea cea dintâi mi-a cerut să ne despărţim.

— Ascultă, Joseito — mi-a spus; ţi-am plătit? După pravila noastră, nu-ţi datoram nimic pentru că eşti un *payllo;* dar eşti băiat frumos şi mi-ai plăcut. Suntem chit. Bună ziua.

Am întrebat-o când o voi revedea.

— Când ai să fii mai puţin nătăfleţ — mi-a răspuns râzând. Apoi, cu un ton mai serios: Ştii, băiatule, că mi se pare c-am început să te iubesc? Dar asta nu poate să ţină mult. Câinele şi lupul nu duc multă vreme casă bună. Dacă ai trece la legea Egiptului, poate că mi-ar plăcea să-ţi fiu nevasta. Prostii! Asta nu se poate. Dar, crede-mă, băiatule, ai scăpat ieftin. L-ai întâlnit pe dracu, da, pe dracu; nu e totdeauna negru şi nu ţi-a sucit gâtul. Sunt acoperită cu lână, dar nu sunt oaie.[121]1 Du-te şi pune o lumânare la icoana *Majari* [122]-ei tale; o merită cu prisosinţă. Hai, încă o dată, adio. Nu te mai gândi la Carmencita, dacă nu vrei să te cununi c-o vădană cu picioare de lemn[123].

Pe când vorbea, a scos drugul care închidea uşa, şi, o

---

[120] Dragonii spanioli sunt îmbrăcaţi în galben (n.a.).

[121] *Me dicas vriardâ de jorpoy, bus ne sino braco* – proverb ţigănesc (n.a.)

[122] Sfânta Fecioară (n. a.).

[123] Adică, spânzurătoare.

dată în stradă, s-a învelit în mantilă şi mi-a întors spatele.

Spunea adevărul. Ar fi fost cuminte să nu mă mai gândesc la ea; dar din ziua petrecută în strada Candilejo, nu mă mai puteam gândi la altceva. Mă plimbam toată ziua, nădăjduind s-o întâlnesc. Întrebam de ea pe bătrână şi pe grataragiu. Amândoi răspundeau că plecase la Laloro[124], astfel numesc ei Portugalia. Fără îndoială că din îndemnul lui Carmen îmi spuneau asta, dar mi-am dat repede seama că minţeau. Câteva săptămâni după ziua petrecută în strada Candilejo, eram santinelă la una din porţile oraşului. Nu departe de această poartă, era o spărtură în zidul incintei; ziua se lucra iar noaptea se punea paznic pentru a împiedica contrabanda. În timpul zilei, l-am văzut pe Lillas Pastia umblând încoace şi-ncolo în jurul corpului de gardă şi vorbind cu câţiva dintre camarazii mei; toţi îl cunoşteau şi-i cunoşteau şi mai bine peştii şi plăcintele. S-a apropiat de mine şi m-a întrebat dacă aveam ştiri de la Carmen.

— Nu — i-am spus eu.

— Ei, bine, o să ai, cumetre.

Nu se înşela. Noaptea, am fost pus de strajă la spărtură. Cum s-a retras brigadierul, am văzut o femeie venind spre mine. Inima îmi spunea că era Carmen. Totuşi am strigat:

— În lături! Nu se trece!

— Nu te mânia — mi-a spus — arătându-mi-se.

— Ce! Tu erai, Carmen?!

— Da, iubitule, să vorbim puţin, dar bine. Vrei să câştigi un duro? O să vină oameni cu pachete; lasă-i în pace.

— Nu — am răspuns. Trebuie să-i împiedic să treacă, ăsta e consemnul.

— Consemnul! Consemnul! Nu te gândeai la el în strada Candilejo.

— Ah! am răspuns, răscolit tot de această amintire —

[124] Pământul roşu (n. a.).

atunci aveam de ce să-mi uit consemnul, dar de banii contrabandiştilor n-am nevoie.

— Ei bine; dacă nu vrei bani, vrei să mai mergem să mâncăm la bătrâna Dorothea?

— Nu — am răspuns cu glasul aproape sugrumat de sforţarea pe care o făceam. Nu pot.

— Prea bine. Dacă eşti atât de năzuros, ştiu eu la cine să mă duc. O să-l poftesc pe ofiţerul tău la Dorothea. Pare să fie băiat bun şi o să pună de santinelă un băietan care n-o să vadă decât ceea ce trebuie să vadă. Adio, cavalerule. O să râd cu poftă în ziua în care consemnul va fi să te spânzure.

Am avut slăbiciunea s-o rechem şi i-am făgăduit să las să se strecoare toată ţigănimea, dacă-i nevoie, în schimbul singurei răsplăţi la care râvneam! Mi-a jurat pe loc că se va ţine de cuvânt chiar a doua zi şi a alergat să-şi vestească prietenii care erau la doi paşi. Erau cinci, cu Pastia, toţi încărcaţi zdravăn cu mărfuri englezeşti. Carmen stătea la pândă. Trebuia să dea de ştire cu geamparalele, îndată ce va zări rondul, dar n-a avut nevoie s-o facă. Contrabandiştii şi-au făcut treaba într-o clipită.

A doua zi, m-am dus în strada Candilejo. Carmen s-a lăsat aşteptată şi a venit în toane destul de rele.

— Nu-mi plac oamenii care se lasă rugaţi — a spus. Mi-ai făcut un bine mai mare întâiaşi dată, fără să ştii dacă ai să ai ceva de câştigat. Ieri, te-ai tocmit cu mine. Nu ştiu de ce-am venit, pentru că nu te mai iubesc. Na, pleacă, ţine un *duro* pentru osteneala ta.

Puţin a lipsit să nu-i arunc moneda în obraz şi mi-a trebuit o mare sforţare de voinţă ca să n-o bat. După ce ne-am certat o oră, am plecat furios. Am rătăcit câtva timp prin oraş, mergând de ici-colo ca un nebun; în sfârşit, am intrat într-o biserică, şi, aşezat în colţul cel mai întunecos,

am plâns cu lacrimi amare. Deodată aud o voce:

— Lacrimi de dragon! Vreau să fac un filtru din ele.

Ridic ochii, Carmen era în faţa mea.

— Ei bine, compatriotule — mi-a spus — mai eşti supărat pe mine? Trebuie să te iubesc, cu toate că nu vreau, pentru că, de când m-ai părăsit nu ştiu ce am. Poftim, acum eu sunt cea care te întreabă dacă vrei să vii în strada Candilejo.

Am încheiat, aşadar, pace; dar Carmen era nestatornică cum e şi vremea pe la noi. Furtuna nu e niciodată mai aproape decât atunci când soarele e mai arzător. Îmi făgăduise în alt rând să mă revadă la Dorothea, dar n-a venit. Şi Dorothea mi-a spus iar că se dusese la Laloro pentru afacerile din Egipt.

Cum ştiam mai dinainte, din experienţă, ce trebuie să cred despre asta, am căutat-o pe Carmen peste tot locul unde credeam că putea fi, trecând de douăzeci de ori pe zi pe strada Candilejo. Într-o seară eram la Dorothea, pe care o domesticisem aproape, plătindu-i din când în când câte un pahar cu anison, când a intrat Carmen, urmată de un tânăr locotenent din regimentul nostru.

— Pleacă repede — mi-a spus în bască.

Am rămas năuc, cu turbarea în suflet.

— Ce cauţi aici? mi-a spus locotenentul. Cară-te, ieşi!

Nu puteam să fac un pas, încremenisem. Ofiţerul, înfuriat, văzând că nu mă retrăgeam, şi că nici măcar nu-mi scosesem capela, m-a luat de guler şi m-a scuturat zdravăn. Nu ştiu ce i-am spus. Şi-a tras sabia, şi eu pe a mea. Bătrâna mi-a apucat braţul şi locotenentul mi-a dat o lovitură în frunte; semnul îi am şi astăzi. M-am dat înapoi şi dintr-o lovitură cu cotul am aruncat-o pe Dorothea pe spate; apoi, cum locotenentul mă urmărea, l-am atins cu vârful săbiei şi el s-a înfipt în ea. Carmen a stins atunci

lampa şi i-a spus Dorotheii, în limba ei, să fugă. Eu însumi am fugit în stradă, şi am început să alerg fără sa ştiu încotro. Mi se părea că mă urmăreşte cineva. Carmen, am văzut, venindu-mi în fire, nu mă părăsise.

— Neghiobule! mi-a zis, nu ştii să faci decât prostii. Ţi-am spus doar că o să-ţi fiu piază rea. Hai, totul se poate îndrepta, când ai ca prietenă o flamandă de Roma[125]. Începe prin a-ţi pune batista asta pe rană şi aruncă cingătoarea. Aşteaptă-mă în aleea aceea. Mă întorc în două minute.

A dispărut şi peste puţin mi-a adus o manta vărgată pe care se dusese s-o ia nu ştiu de unde. M-a pus să-mi scot uniforma şi să-mi pun mantaua peste cămaşă. Înţolit astfel, cu basmaua cu care-mi legase rana de la cap, aduceam oarecum cu un ţăran din Valencia, venit la Sevilla să-şi vândă siropul de *chufas*[126].

M-a, dus apoi într-o casă care aducea mult cu a Dorotheii, într-un fund de ulicioară. Împreună cu o altă ţigancă m-au spălat, m-au pansat mai bine decât ar fi făcut-o un medic militar, mi-au dat să beau nu ştiu ce; în sfârşit, m-au culcat pe un mindir şi am adormit.

De bună seamă că femeile astea îmi puseseră în băutură unul din acele dresuri adormitoare pe care numai ele le ştiu, căci nu m-am trezit decât a doua zi, foarte târziu. Capul mă durea şi aveam puţină febră. Mi-a trebuit câtva timp ca să-mi amintesc de groaznica scenă la care luasem parte în ajun. După ce mi-au oblojit rana, Carmen şi prietena ei, amândouă stând pe vine lângă salteaua mea,

---

[125] *Flamenca de Roma* – termen prin care sunt desemnate ţigăncile. Roma nu se referă aici la Oraşul Veşnic, ci la naţiunea romilor, sau a oamenilor căsătoriţi, nume pe care şi-l dau ţiganii. Cei dintâi sosiţi în Spania veneau, probabil, din Ţările-de-Jos, de unde numele de flamanzi (n.a.).

[126] Rădăcină în formă de bulb din care se face o băutură plăcută (n. a.).

au schimbat câteva cuvinte în *chipe calli,* care păreau să fie o consultaţie medicală. Apoi amândouă m-au încredinţat că mă voi tămădui repede, dar că trebuia să părăsesc Sevilla cât mai curând, căci dacă aş fi prins, aş fi împuşcat fără cruţare.

— Băiatule — mi-a spus Carmen — trebuie să faci ceva, acum că regele nu-ţi mai dă nici orez, nici peşte afumat[127], trebuie să te gândeşti să-ţi câştigi existenţa. Eşti prea nerod ca să furi *à pastesas*[128], dar eşti sprinten şi voinic; dacă ai curaj, du-te pe coastă şi fă-te contrabandist. Nu ţi-am făgăduit că te voi duce la spânzurătoare? E mai bine decât să fii împuşcat. De altfel, dacă ştii să te descurci, ai să trăieşti ca un prinţ, atâta timp cât grănicerii nu-ţi vor pune mâna-n guler.

În felul acesta ademenitor, acest drac de fată mi-a înfăţişat noul drum pe care mi-l hărăzise, singurul, ce-i drept, care-mi mai rămânea, acum că mă învrednicisem de pedeapsa cu moartea. Mă credeţi, domnule? M-am hotărât fără prea multă greutate. Mi se părea că mă uneam mai îndeaproape cu ea prin această viaţă de primejdii şi răzvrătire. Credeam că de-aci înainte mă puteam bizui pe dragostea ei. Auzisem ades vorbindu-se de oarecari contrabandişti care bântuiau Andaluzia, pe cai buni, cu espingolă în mână şi cu iubita pe crupă. Mă şi vedeam călărind prin munţi şi văi cu drăgălaşa ţigancă în spatele meu. Când îi vorbeam de asta, se prăpădea de râs şi-mi spunea că nu e nimic mai frumos decât o noapte petrecută în bivuac, când fiecare *rom* se retrage cu a sa *romi,* sub micul său cort alcătuit din trei cercuri cu lăicer deasupra.

— O dată amândoi în munţi — îi spuneam — voi fi sigur de tine! Acolo, nu-s locotenenţi cu care să te împart.

---

[127] Hrana obişnuită a soldatului spaniol (n. a.).

[128] *Ustilar à pastesas* — a fura cu dibăcie, a ciordi fără violenţă (n. a.).

— Ah! eşti gelos — răspundea ea. Cu atât mai rău pentru tine. Cum poţi să fii atât de prost! Nu-ţi dai seama că te iubesc, de vreme ce nu ţi-am cerut niciodată bani?

Când vorbea aşa, îmi venea s-o sugrum. Ca s-o scurtez, domnule, Carmen mi-a făcut rost de haine civile, cu care am ieşit din Sevilla, fără a fi recunoscut. M-am dus la Jerez cu o scrisoare de la Pastia pentru un vânzător de anison la care se întruneau contrabandiştii. Am fost prezentat acestor oameni, al căror şef, supranumit. Dancaire[129]. M-a primit în ceata lui. Am plecat spre Gaucin, unde am regăsit-o pe Carmen care-mi dăduse întâlnire acolo. În expediţii, ea slujea oamenilor noştri ca spion şi altul mai bun nici că s-ar fi găsit. Se întorcea de la Gibraltar, unde pregătise cu un proprietar de navă descărcarea mărfurilor englezeşti pe care urma să le primim de pe coastă. Ne-am dus să le aşteptăm lângă Estepona, ascunzând apoi în munţi o parte din ele; încărcaţi cu restul, ne-am dus la Ronda. Carmen plecase înainte. Tot ea a fost aceea care ne-a înştiinţat când putem intra în oraş. Această primă călătorie şi cele câteva următoare au fost norocoase. Viaţa de contrabandist îmi plăcea mai mult decât cea de soldat; îi făceam daruri lui Carmen. Aveam bani şi o iubită. Nu aveam nicio remuşcare pentru că, cum spun ţiganii: “Nici râia când îţi place nu te mănâncă”[130]. Peste tot eram bine primiţi, tovarăşii mei se purtau bine cu mine, ba mă şi preţuiau chiar. Pricina era că omorâsem un om, şi printre ei erau unii care nu aveau o astfel de ispravă pe conştiinţă. Dar ceea ce mă mulţumea mai mult în noua mea viaţă era că o vedeam mai des pe Carmen. Îmi arăta mai multă dragoste decât oricând; totuşi, în faţa camarazilor nu

[129] Cuvânt spaniol care înseamnă: cel care se joacă cu banii altuia (n. ed. franceze).
[130] *Sarapia sat pescuital ne punzava* (n.a.).

recunoştea că era iubita mea; ba mă legase chiar prin tot soiul de jurăminte să nu spun nimic despre ea. Eram atât de slab în faţa acestei făpturi, încât îi făceam toate nazurile. De altfel, era prima oară când mi se înfăţişa cu modestia unei femei cinstite, şi eram destul de naiv să cred că se lepădase de vechile apucături.

Ceata noastră, alcătuită din opt sau zece oameni, nu se aduna decât la mare strâmtoare şi, de obicei, ne răspândeam câte doi sau câte trei prin oraşe şi sate. Fiecare din noi pretindea că are o meserie: unul era cazangiu, altul geambaş, eu eram negustor ambulant, dar mă feream să mă arăt prin locuri umblate, din pricina nenorocitei întâmplări de la Sevilla. Într-o zi, sau mai degrabă într-o noapte, locul nostru de întâlnire era la poalele Vegerului. Dancaire şi cu mine ne-am întâlnit înaintea celorlalţi. Părea foarte vesel.

— O să avem un camarad în plus — mi-a zis. Carmen a dat o lovitură dintre cele mai izbutite. L-a făcut scăpat pe *rom*-ul ei care era întemniţat la Tarifa.

Începusem să înţeleg dialectul ţigănesc, pe care-l vorbeau aproape toţi camarazii mei, şi la cuvântul *rom* am tresărit.

— Cum? bărbatul ei?! Aşadar, e măritată? l-am întrebat pe căpitan.

— Da — mi-a răspuns căpitanul — cu Garcia Chiorul, un ţigan tot atât de viclean ca şi dânsa. Bietul băiat era la galere. L-a îmbrobodit atât de bine pe medicul temniţei, încât a obţinut libertatea *rom*-ului ei. Ah! fata asta e o comoară! De doi ani se căzneşte să-i înlesnească evadarea. Nimic n-a prins, până când nu s-au hotărât să schimbe maiorul. Cu ăsta, pare-se, s-a înţeles repede.

Vă închipuiţi plăcerea pe care mi-a făcut-o ştirea asta; l-am văzut îndată pe Garcia Chiorul; era, fără îndoială, cea

mai urâcioasă dihanie pe care a oploşit-o prin veac ţigănimea; tuciuriu la piele, şi mai tuciuriu la suflet, era cel mai nelegiuit haramin pe care l-am întâlnit de când sunt eu. Carmen a venit cu el; şi când îi spunea de faţă cu mine, *rom*-ul meu, făcea să vezi privirile pe care mi le arunca şi strâmbăturile pe care le făcea când întorcea Garcia capul. Eram indignat şi nu i-am vorbit toată noaptea. Dimineaţa ne-am făcut boccelele şi eram pe drum când am băgat de seamă că doisprezece călăreţi ne luaseră urma. Lăudăroşii andaluzi, care nu vorbeau decât de măceluri, au dat cinstea pe ruşine. Au fugit toţi, care încotro. Dancaire, Garcia, un băiat frumos din Ecija căruia i se spunea Remendado[131] şi Carmen nu şi-au pierdut cumpătul. Ceilalţi şi-au părăsit catârii şi s-au năpustit în râpe unde caii nu-i mai puteau urmări. Nu ne puteam păstra animalele, şi ne-am grăbit să desfacem partea cea mai bună a prăzii noastre, pe care am încărcat-o pe umeri, apoi am încercat să fugim printre stânci, prin povârnişurile cele mai prăpăstioase. Făceam vânt boccelelor înaintea noastră şi le urmam cum puteam, alunecând pe călcâie. În timpul acesta, duşmanul trăgea asupră-ne din ascunzători; era întâia oară că auzeam gloanţele fluierând, dar nu m-am speriat. Când eşti privit de o femeie, nu e niciun merit să-ţi râzi de moarte.

Am scăpat, în afară de bietul Remendado, care-a fost atins de un glonte în şale. Mi-am aruncat pachetul şi am încercat să-l ridic.

— Dobitocule! mi-a strigat Garcia — ce nevoie avem de-un hoit? Ucide-l şi vezi de nu pierde ciorapii de bumbac.

— Aruncă-l! Aruncă-l! striga Carmen.

Oboseala m-a silit să-l las o clipă la adăpostul unei stânci. Garcia a înaintat şi şi-a deşertat espingola în capul lui.

— Mare şmecher trebuie să fie acela care l-ar mai

[131] Nume spaniol care înseamnă „zdrenţărosul” (n. ed. franceze).

recunoaşte — a spus el privindu-i faţa pe care cele douăsprezece gloanţe i-o făcuseră ferfeniţă.

Iată, domnule, frumoasa viaţă pe care am dus-o. Seara, ne găseam într-un hăţiş, rupţi de oboseală, fără nimic de mâncare, şi ruinaţi de pierderea catârilor noştri. Ce a făcut cumplitul acela de Garcia? A scos o pereche de cărţi din buzunar şi a început să joace cu Dancaire la lumina unui foc pe care-l aprinseseră. În acest timp, eu eram culcat, uitându-mă la stele, gândindu-mă la Remendado şi spunându-mi că aş vrea să fiu în locul lui. Carmen şedea pe vine lângă mine, şi din când în când bătea tactul din castaniete îngânând un cântec. Apoi, apropiindu-se de mine ca pentru a-mi vorbi la ureche, m-a sărutat, aproape fără să vreau, în două sau trei rânduri.

— Eşti diavolul — i-am spus.

— Da — mi-a răspuns.

După câteva ore de odihnă, a plecat la Gaucin, şi a doua zi dimineaţă un ciobănaş a venit să ne aducă pâine. Am rămas acolo toată ziua şi noaptea ne-am apropiat de Gaucin. Aşteptam veşti de la Carmen. Nu venea nimic. Dimineaţa am văzut un catârgiu care ducea o femeie bine îmbrăcată, cu umbrelă şi o fetiţă care părea să fie servitoarea ei. Garcia ne-a spus:

— Iată doi catâri şi două femei pe care ni-i trimite Sfântul Nicolae; patru catâri mi-ar fi fost mai pe plac; n-are a face, sunt buni şi ăştia.

Şi-a luat espingola şi a coborât spre potecă ascunzându-se prin hăţiş. Îl urmam, Dancaire şi cu mine, la mică depărtare. Când am fost aproape, ne-am arătat şi am strigat catârgiului să se oprească. Femeia, văzându-ne, în loc să se sperie, şi ţinuta noastră ar fi fost de ajuns pentru asta, a izbucnit în râs:

— Ah! *Lillipendi*-ii care mă iau drept o *crani*![132]

Era Carmen, dar atât de bine deghizată că n-aş fi recunoscut-o dacă ar fi vorbit altă limbă. A sărit jos de pe catârul ei, şi a vorbit câtva timp în şoapta cu Dancaire şi cu Garcia, apoi mi-a spus:

— Canarule, o să ne revedem înainte de a te fi spânzurat. Mă duc la Gibraltar pentru afacerile din Egipet. Veţi auzi de mine curând.

Ne-am despărţit după ce ne-a indicat un loc unde ne puteam adăposti câteva zile. Fata asta era pronia bandei noastre. Am primit curând nişte bani pe care ni-i trimisese şi o înştiinţare care cântărea mai mult decât banii pentru noi: doi lorzi englezi plecau de la Gibraltar spre Grenada în cutare zi, pe cutare drum. Cine are urechi de auzit, să audă. Aveau bani buni şi grei. Garcia voia să-i omoare, dar Dancaire şi cu mine ne-am împotrivit. Nu le-am luat decât banii şi ceasurile, pe lângă cămăşi, de care aveam mare nevoie. Ajungi netrebnic fără să vrei, domnul meu. Îţi pierzi minţile pentru o fată frumoasă, te baţi pentru ea, o nenorocire te loveşte, eşti silit să trăieşti în munţi şi din contrabandist ce erai, te trezeşti tâlhar când nici nu gândeai. Am socotit că nu era bine să rămânem în împrejurimile Gibraltarului după afacerea cu lorzii şi ne-am înfundat în sierra Ronda. Mi-aţi vorbit de José-Maria; iată, acolo l-am cunoscut. Îşi lua cu el iubita în prădăciuni. Era o fată frumoasă, cuminte, sfioasă, cuviincioasă, nicio vorbă urâtă în gura ei şi de-o credinţă! Drept răsplată el îi amăra viaţa. Alerga mereu după alte fete, o chinuia şi uneori i se năzărea pe deasupra să mai facă şi pe gelosul. O dată, a lovit-o cu cuţitul. Ei bine, l-a iubit şi mai mult de atunci. Aşa sunt femeile, mai cu seamă andaluzele. Asta era mândră de cicatricea pe care o avea pe braţ, şi o arăta ca pe cel mai

[132] Nerozii care mă iau drept o femeie cumsecade (n. a.).

frumos lucru din lume. Ş-apoi José-Maria, era şi-un foarte prost tovarăş... Într-o prădăciune pe care a săvârşit-o, ce-a făcut, ce-a dres nu ştiu, dar lui i-a rămas dobânda şi nouă osânda. Dar să mă întorc la povestirea mea. Nu mai auzeam vorbindu-se de Carmen. Dancaire spuse:

— Trebuie să plece unul dintre noi la Gibraltar ca să afle noutăţi despre ea; trebuie să fi pregătit vreo lovitură. Aş merge cu plăcere dar sunt prea cunoscut la Gibraltar.

Chiorul spuse

— Şi pe mine mă cunosc, le-am jucat atâtea feste racilor[133]. Şi cum n-am decât un ochi, sunt greu de deghizat.

— Trebuie deci să mă duc eu? spusei la rându-mi, încântat numai ia gândul de a o revedea pe Carmen. Să vedem, ce trebuie să fac?

Ceilalţi îmi spuseră:

— Fă în aşa fel încât să te îmbarci sau să treci prin Saint-Roc, cum ţi-o place mai bine, şi, când vei ajunge la Gibraltar, întreabă în port unde locuieşte o vânzătoare de ciocolată pe care o cheamă Rollona; când o vei fi găsit, vei afla de la dânsa ce se petrece acolo.

Ne-am înţeles să plecăm toţi trei până la sierra din Gaucin, să-mi las cei doi tovarăşi acolo, şi să pornesc la Gibraltar ca vânzător de fructe. La Ronda, un om de-al nostru mi-a făcut rost de-un paşaport; la Gaucin mi ş-a dat un măgar; l-am încărcat cu portocale şi pepeni şi am pornit la drum. Ajuns la Gibraltar am aflat că Rollona era bine cunoscută, dar murise sau plecase la *finibus terrae*[134] şi, dispariţia ei, după părerea mea, făcea de înţeles lipsa de veşti de la Carmen. Mi-am lăsat măgarul la grajd şi mă

---

[133] Nume dat de poporul spaniol englezilor din cauza culorii uniformei lor (n.a.).

[134] La temniţă, sau ; la *taţi* dracii (n. a.).

plimbam prim oraş ca şi cum aş fi vrut să-mi vând portocalele pe care le luasem cu mine, dar nu căutam decât să văd dacă nu întâlnesc vreun cunoscut. Foiau mişei din toate colţurile lumii, curat turn al lui Babel şi pe stradă de făceai zece paşi, tot atâtea limbi auzeai. Vedeam eu oameni din Egipet, dar n-aveam nicio încredere în ei; îi încercam şi mă încercau. Ne dam noi bine seama că suntem pungaşi, dar totul era să ştim dacă suntem din aceeaşi ceată. După două zile pierdute în alergături zadarnice, nu aflasem nimic în legătură cu Rollona sau Carmen şi mă gândeam să mă întorc la tovarăşii mei după ce voi fi făcut câteva cumpărături, când, plimbându-mă pe o stradă, la soare-apune, aud venind de la o fereastră un glas de femeie: “Ei, cu portocale!” Privesc în sus şi o văd la un balcon, sprijinită-n coate, pe Carmen, şi alături de ea un ofiţer îmbrăcat în roşu, cu epoleţi de aur, cu părul creţ şi cu înfăţişare de mare lord. Cât despre ea, era gătită foc, un şal pe umeri, un pieptene de aur, toată în mătase; era neschimbată pramatia! Râdea de se prăpădea. Englezul, schimonosind limba spaniolă, mi-a strigat să vin sus, căci doamna dorea portocale; şi Carmen mi-a spus în bască:

— Urcă şi nu te mira de nimic.

Într-adevăr, nimic nu trebuia să mă mire din partea ei. Nu ştiu dacă bucuria sau durerea a fost mai mare regăsind-o. La uşă era un servitor englez, înalt, pudrat, care m-a condus într-un salon măreţ. Carmen apucase să-mi spună în bască:

— Nu ştii un cuvânt spanioleşte, nu mă cunoşti. Apoi, întorcându-se către englez:

— Îţi spuneam eu, mi-am dat imediat seama că e basc; o să vezi ce limbă caraghioasă. Ce prostălău pare, nu-i aşa? S-ar spune o pisică prinsă într-o cămară.

— Şi tu — i-am spus în limba mea — pari o neruşinată

haimana şi mare poftă aş avea să-ţi ciopârţesc obrazul înaintea ibovnicului tău.

— Ibovnicul meu! spuse — cum ai ghicit-o fără să-ţi spun? Şi eşti gelos pe fârlifusul ăsta? Eşti mai nerod decât înainte de serile noastre din strada Candilejo. Nu vezi, prost ce eşti, că pun la cale în clipa asta daraverile din Egipet şi încă în chip strălucit? Casa asta e a mea. Şi banii racului tot ai mei vor fi, îi duc de vârful nasului, îl voi duce acolo de unde nu va mai ieşi niciodată.

— Şi eu — i-am spus — dacă urmezi în felul ăsta cu daraverile din Egipet, o să te fac să-ţi piară cheful de a le începe din nou.

— Ah! vorbeşti serios? Ce, eşti *rom*-ul meu, ca să-mi porunceşti? Dacă Chiorul încuviinţează, cu ce drept te amesteci? Nu ţi-e destul că eşti singurul care se poate lăuda că-i *minchorrô*-ul[135] meu?

— Ce spune? a întrebat englezul.

— Spune că-i este sete şi că tare ar bea un pahar — a răspuns Carmen.

Şi s-a răsturnat pe o canapea râzând cu hohote de traducerea ei.

Domnule, când fata asta râdea, era cu neputinţă să nu-ţi pierzi capul. Toată lumea râdea cu ea. Englezul acela voinic a început şi el să râdă, ca un gogoman ce era, şi a poruncit să mi se dea de băut.

În timp ce beam, îmi zise:

— Vezi inelul acela pe care-l are-n deget? Dacă vrei, ţi-l dau.

I-am răspuns:

— M-aş lipsi de un deget numai să fiu cu lordul tău în munţi, fiecare cu *maquila* lui în mână.

— *Maquila*, ce înseamnă asta? a întrebat englezul.

---

[135] Amantul, sau, mai degrabă, capriciul meu (n. a.).

— *Maquila* — a spus Carmen râzând înainte — e o portocală. Nu e un cuvânt caraghios pentru o portocală? Spune că ar vrea să vă facă să mâncaţi *maquila.*

— Da? a spus englezul. Ei bine, adu şi mâine *maquila.*

În timp ce vorbeam a intrat servitorul spunând că masa e gata. Atunci, englezul s-a sculat, mi-a dat un piastru, şi i-a dat braţul lui Carmen, ca şi cum n-ar fi putut umbla singură. Carmen, râzând mereu, mi-a spus:

— Băiatule, nu pot să te poftesc la masă, dar mâine, de îndată ce ai să auzi toba pentru paradă, vino aici cu portocale. Vei găsi o cameră mai bine mobilată decât cea din strada Candilejo şi ai să vezi dacă nu-s tot Carmencita ta. De daraverile din Egipet vom vorbi pe urmă.

N-am răspuns nimic şi eram în stradă când englezul mi-a strigat:

— Adu *maquila* mâine! şi auzeam hohotele de râs ale lui Carmen.

Am ieşit fără să ştiu ce-am să fac; n-am dormit de loc, şi dimineaţa eram aşa de furios împotriva viclenei, încât hotărâsem să plec de la Gibraltar fără s-o revăd; dar, la prima lovitură de tobă, mi-a pierit curajul: mi-am luat leasa de portocale şi am dat fuga la Carmen. Jaluzeaua ei era întredeschisă, şi i-am văzut ochii mari şi negri care mă pândeau.

Servitorul pudrat m-a băgat îndată înăuntru, Carmen l-a trimis în oraş, şi, cum am rămas singuri, a izbucnit într-unul din hohotele ei de râs făţarnic *şi* s-a aruncat de gâtul meu. N-o văzusem niciodată atât de frumoasă. Gătită ca o madonă, parfumată... mobile de mătase... perdele brodate... ah!... şi eu ca un hoţ ce mă aflam.

— *Minchorrô!* spunea Carmen — îmi vine să sparg tot aici, să dau foc casei şi să fug în sierra.

Şi să te ţii mângâieri!... şi râsete... şi dansa, şi-şi rupea

zorzoanele; nu e maimuţă care să fi făcut vreodată mai multe giumbuşlucuri, mai multe strâmbături, mai multe drăcovenii.

După ce s-a potolit:

— Ascultă — mi-a spus — e vorba de Egipet. Vreau să mă duc la Ronda, unde am o soră călugăriţă... (Aici alte hohote de râs.) Trecem printr-un loc pe care am să ţi-l spun. Daţi buzna peste el, îl despuiaţi. Cel mai bine ar fi să-i achitaţi, dar — a adăugat cu un surâs diavolesc pe care-l avea în anumite clipe şi pe care nimeni n-ar fi vrut atunci să-l aibă la fel — ştii ce ar trebui făcut? Să se arate Chiorul întâi. Rămâneţi puţin în urmă; racul e curajos şi îndemânatic: are pistoale bune... Înţelegi?...

S-a întrerupt într-un hohot de râs care m-a cutremurat.

— Nu — i-am spus — îl urăsc pe Garcia, dar e tovarăşul meu. Într-o zi, poate că te voi scăpa de el, dar ne vom socoti după obiceiul din ţara mea. Sunt egiptean din întâmplare numai; dar, pentru anumite lucruri, rămân, câte zile-oi avea, un bun navarrez, cum spune proverbul[136].

A urmat:

— Eşti un prost, un boboc, un adevărat *payllo.* Eşti ca piticul care se crede mare fiindcă a scuipat departe.[137] Nu mă iubeşti, pleacă.

Când îmi spunea: Pleacă, nu puteam pleca. Am făgăduit să plec, să mă duc la tovarăşi şi să aştept englezul; pe de altă parte, ea mi-a făgăduit să se prefacă bolnavă până la plecarea din Gibraltar spre Ronda. Am rămas încă două zile la Gibraltar. A avut îndrăzneala să vină deghizată să mă vadă la hanul meu. Am plecat; aveam şi eu planul meu. M-am întors la punctul nostru de întâlnire, ştiind şi locul şi ora

---

[136] *Navarro fino* (n. a.).

[137] *Or esorjlé de or narsichislé, sin chismar lachinguel* — proverb ţigănesc (n**.** a.).

la care trebuiau să treacă englezul şi Carmen. L-am găsit pe Dancaire şi pe Garcia care mă aşteptau. Am petrecut noaptea într-o pădure lângă un foc de cucuruzi, care ardeau de minune. I-am propus lui Garcia să jucăm cărţi. A primit. La a doua partidă i-am spus că trişează; a început să râdă. I-am aruncat cărţile în obraz. A vrut să-şi ia espingola; am pus piciorul pe ea şi i-am zis: “Se spune că ştii să mânuieşti cuţitul ca cel mai desăvârşit *jacque* din Malaga, vrei să-ţi încerci îndemânarea cu mine?” Dancaire a vrut să ne despartă. Îi dădusem doi sau trei pumni lui Garcia. Furia îl făcuse viteaz; îşi scosese cuţitul, eu pe al meu. I-am spus amândoi lui Dancaire să ne lase locul liber pentru luptă cinstită. A văzut că nu era chip să ne oprească şi s-a dat în lături. Garcia se şi îndoise în două ca o pisică gata să se repeadă la şoarece. Îşi ţinea pălăria cu mâna stângă, ca să se apere, şi cuţitul îndreptat înainte. E garda lor andaloză. Eu m-am aşezat ca în Navarra, drept în faţa lui, cu braţul stâng ridicat, cu piciorul stâng înainte, cu cuţitul de-a lungul coapsei drepte. Mă simţeam mai puternic decât un uriaş. A ţâşnit ca o săgeată asupra-mi; m-am răsucit pe piciorul stâng şi n-a mai găsit nimic în faţa lui; dar l-am lovit la gât, şi cuţitul a intrat atât de adânc, încât mâna mea era sub bărbia lui. Am răsucit lama atât de tare încât s-a rupt. Se sfârşise. Lama a ţâşnit din rană, aruncată de un clocot de sânge gros cât braţul. A căzut în nas, ţeapăn ca un ţăruş.

— Ce-ai făcut? m-a întrebat Dancaire.

— Ascultă — i-am spus — nu puteam trăi împreună. O iubesc pe Carmen şi vreau să fiu singurul. De altfel, Garcia era un ticălos şi nu pot să uit ce i-a făcut sărmanului Remendado. Nu mai suntem decât doi, dar suntem băieţi buni. Haide, mă vrei ca prieten pe viaţă şi pe moarte?

Dancaire mi-a întins mâna. Era un om de cincizeci de ani.

— La dracu cu zburdăciunile! a strigat. Dacă i-o cereai pe

Carmen, ţi-o vindea pentru un piastru. Nu mai suntem decât doi; ce ne facem mâine?

— Lasă-mă să atac singur — i-am răspuns. Acum, nu-mi mai pasă de nimeni.

L-am îngropat pe Garcia şi ne-am aşezat tabăra la două sute de paşi mai departe. A doua zi, Carmen şi cu englezul ei au trecut cu doi catâri şi un servitor. I-am spus lui Dancaire:

— Cu englezul, îmi iau eu sarcina. Sperie-i pe ceilalţi, nu sunt înarmaţi.

Englezul era curajos. Dacă nu i-ar fi împins Carmen braţul, m-ar fi omorât. Pe scurt, am recucerit-o pe Carmen în acea zi şi primul lucru pe care i l-am spus e că era văduvă. Când a aflat cum s-au petrecut lucrurile:

— Ai să fii întotdeauna un *lillipendi* — mi-a spus ea. Garcia trebuia să te omoare. Garda ta navarreză e o prostie şi el a răpus pe alţii mai îndemânatici decât tine. Înseamnă că-i sunase ceasul. O să sune şi al tău.

— Şi al tău — i-am răspuns — dacă nu eşti pentru mine o adevărată *romi.*

— Cu atât mai bine — a spus — am văzut de mai multe ori în cafea că trebuie să sfârşim împreună. Ei, culegi ce-ai semănat!

A clămpănit din castaniete, ceea ce făcea întotdeauna când voia să alunge un gând supărător.

Când vorbeşti de tine, pierzi măsura. Fără îndoială că toate amănuntele acestea vă plictisesc, dar voi sfârşi repede. Viaţa pe care o duceam a durat destulă vreme. Dancaire şi cu mine ne-am însoţit cu câţiva tovarăşi mai de nădejde decât primii, şi ne îndeletniceam cu contrabanda, şi uneori, trebuie să o mărturisesc, atacam la drumul mare, dar numai când nu mai aveam încotro şi nu mai puteam face altfel. Nu chinuiam însă călătorii şi ne mulţumeam să

le luăm doar banii. Câteva luni am fost mulţumit de Carmen; ne era, ca şi în trecut, de folos în isprăvile noastre, vestindu-ne când puteam da o lovitură bună. Stătea sau la Malaga, sau la Cordova, sau la Grenada; dar, la un cuvânt de-al meu, părăsea totul, şi venea să se întâlnească cu mine într-o venta singuratică, sau chiar în bivuac. O dată numai, la Malaga, m-a îngrijorat puţin. Aflasem că-şi pusese ochii pe un negustor foarte bogat, cu care voia, pesemne, să reînceapă gluma de la Gibraltar. În ciuda a tot ce mi-a spus Dancaire ca să mă oprească, am intrat în Malaga, în plină zi, am căutat-o pe Carmen şi am luat-o de sârg de-acolo. Am avut o discuţie aprinsă.

— Ştii — mi-a spus ea — că, de când îmi eşti bărbat de-a binelea, te iubesc mai puţin decât atunci când erai *minchorrô*-ul meu? Nu vreau să fiu chinuită şi mai ales nu vreau să mi se poruncească. Ceea ce vreau, este să fiu liberă şi să fac ce-mi place. Ia seama, să nu mă scoţi din sărite. Dacă mă plictiseşti, o să găsesc un băiat bun care-ţi va face ceea ce i-ai făcut tu chiorului.

Dancaire ne-a împăcat, dar ne spusesem lucruri pe care le pusesem la inimă şi nu mai eram ca înainte. Puţin după asta, ni s-a întâmplat o nenorocire. Ne-a zăpsit trupa. Dancaire a fost omorât şi doi din tovarăşii mei, de asemenea; alţi doi au fost prinşi. Eu am fost greu rănit şi, de n-aş fi avut un cal bun, aş fi rămas în mâinile soldaţilor. Mort de oboseală, cu un glonte în mine, m-am dus să mă ascund într-o pădure cu singurul tovarăş care-mi mai rămânea. Am leşinat coborând de pe cal, şi credeam că o să crăp în hăţiş ca un iepure lovit de alice. Tovarăşul meu m-a cărat într-o peşteră pe care-o ştiam, apoi s-a dus s-o caute pe Carmen. Era la Grenada şi a venit în grabă. Timp de cincisprezece zile nu m-a părăsit nicio clipă. N-a închis ochii; m-a îngrijit cu o îndemânare şi cu o băgare de seamă

pe care nu le-a avut nicicând vreo femeie pentru bărbatul cel mai iubit. De îndată ce m-am putut ţine pe picioare, m-a dus în cea mai mare taină la Grenada. Ţigăncile găsesc peste tot sălaşuri sigure şi am rămas mai mult de şase săptămâni într-o casă, despărţită de două uşi numai de coregidorul care mă căuta. De mai multe ori, privind pe după oblon, l-am văzut trecând. În sfârşit, m-am însănătoşit, dar mă gândisem mult pe patul meu de suferinţă şi plănuisem să-mi schimb felul de viaţă. I-am spus lui Carmen să plecăm din Spania şi să încercăm să trăim cinstit în noul continent. A râs de mine.

— Nu suntem făcuţi să răsădim curechi — a spus; soarta noastră e să trăim pe spinarea *payllos*-ilor. Uite, am pregătit o afacere cu Nathan ben-Joseph din Gibraltar. Are bumbăcărie care nu te aşteaptă decât pe tine ca să treacă graniţa. Ştie că eşti în viaţă. Se bizuie pe tine. Ce-ar zice tovarăşii noştri din Gibraltar, dacă ţi-ai călca cuvântul?

M-am potrivit ei şi m-am întors la scârbavnicele mele îndeletniciri.

În timp ce eram ascuns la Grenada, au avut loc lupte cu tauri la care Carmen s-a dus. Înapoindu-se, a vorbit mult de un picador îndemânatic numit Lucas. Îi ştia numele calului şi cât îl costase vesta lui brodată. Nu m-am sinchisit. Junanito, tovarăşul care-mi rămăsese, mi-a spus, câteva zile mai târziu, că o văzuse pe Carmen cu Lucas la un negustor din Zacatin. Asta a început să mă îngrijoreze. Am întrebat-o pe Carmen cum şi de ce făcuse cunoştinţă cu picadorul.

— E un băiat — mi-a spus ea — cu care se poate face o afacere. Râul care face zgomot are apă sau pietre.[138] A câştigat o mie două sute de reali cu luptele. Din două una: sau punem mâna pe aceşti bani; sau, cum e un bun călăreţ

[138] Proverb ţigănesc : *Len sos sonsi abela*, — *Pani o reblendani terela* (n. a.).

şi un flăcău inimos, îl băgăm în ceata noastră. Cutare şi cutare au murit, trebuie să-i înlocuieşti. Ia-l cu tine.

— N-am nevoie — i-am răspuns — nici de el, nici de banii lui şi te opresc să-i vorbeşti.

— Ia seama, mi-a spus: când mi se pune oprelişte să fac un lucru, tocmai atunci mă grăbesc să-l fac.

Din fericire picadorul a plecat la Malaga şi eu mă pregăteam să aduc bumbăcăria evreului. Am avut multă bătaie de cap cu afacerea asta, Carmen la fel, şi pe Lucas îl uitasem; poate că-l uitase şi ea, cel puţin pentru moment.

Cam pe vremea aceea v-am întâlnit, domnul meu, întâi lângă Montilla, apoi la Cordova. Nu vă mai pomenesc de ultima noastră întrevedere. Cred că ştiţi despre ea mai mult decât mine. Carmen v-a furat ceasul, râvnea şi la banii dumneavoastră şi, mai ales, la acest inel pe care vi-1 văd pe deget şi care, spunea ea, e un inel solomonit pe care ţinea mult să-l aibă. Ne-am certat la toartă şi am lovit-o. A pălit şi a plâns. Era prima oară că o vedeam plângând şi asta m-a tulburat cumplit. I-am cerut iertare, dar nu mi-a vorbit o zi întreagă şi când am plecat, din nou, spre Montilla, n-a vrut să mă sărute. Eram foarte amărât, când, trei zile mai târziu, a venit la mine zburdalnică şi voioasă ca un piţigoi. Uitasem tot şi păream doi proaspăt îndrăgostiţi. În clipa despărţirii, mi-a spus:

— La Cordone e o serbare, mă duc s-o văd, voi afla care-s oamenii care pleacă cu bani şi am să ţi-o spun.

Am lăsat-o să plece. Mă gândeam, în singurătate, la serbarea aceea şi la schimbarea lui Carmen. “Trebuie să se fi răzbunat — mi-am zis — de vreme ce s-a întors ea întâi.” Un ţăran mi-a spus că la Cordova sunt tauri. Simţeam că-mi clocoteşte sângele şi ca un nebun, plec, şi mă duc la *plaza*[139]. Am aflat care-i Lucas, şi pe banca de lângă barieră,

[139] *Plaza de toros* – arena unde au loc luptele de tauri

am recunoscut-o pe Carmen. Mi-a fost de ajuns s-o zăresc o clipă ca să ştiu ce am de făcut. La primul taur, Lucas, după cum mă şi aşteptam, l-a făcut pe fantele. A smuls cocarda[140] taurului şi i-a dus-o lui Carmen, care şi-a pus-o în păr. Taurul m-a răzbunat. Lucas a căzut de-a berbeleacul cu calul peste el, şi taurul peste amândoi. Am privit spre Carmen, dar nu mai era la locul ei. Îmi era cu neputinţă să mă mişc din locul acela în care mă aflam şi-am fost nevoit să aştept sfârşitul luptelor. M-am dus atunci la casa pe care o ştiţi, şi-am aşteptat liniştit acolo toată seara şi o bună parte din noapte. Către ceasurile două spre ziuă Carmen a venit şi ea, puţin mirată că mă vede.

— Vino cu mine — i-am spus.

— Ei bine — a răspuns — haidem!

M-am dus de mi-am luat calul, am aşezat-o în crupă, şi am mers aşa toată noaptea, fără să schimbăm o vorbă. Ne-am oprit dimineaţa la o ventă singuratică, în apropierea unei mici sihăstrii. Acolo, i-am spus:

— Ascultă, uit tot. Nu-ţi voi vorbi de nimic, dar jură-mi un lucru: că mă vei urma în America şi că te vei potoli.

— Nu — mi-a răspuns ea îmbufnată — nu vreau să plec în America. Mă simt bine aici.

— Fiindcă eşti lângă Lucas; dar bagă-ţi bine în minte, că el, chiar dacă se tămăduie, multă umbră pământului n-o să mai facă. Dar, la urma urmei, ce am cu el? Mi s-a urât să-ţi tot omor amanţii; pe tine am să te ucid.

M-a privit ţintă cu privirea ei sălbatică şi mi-a spus:

— Mă aşteptam de mult să mă ucizi. Întâia dată când te-am văzut, întâlnisem un preot la poarta casei mele. Şi în noaptea asta, când am ieşit din Cordova, n-ai văzut nimic?

[140] *La divisa* — panglică a cărei culoare arată cărei păşuni îi aparţine taurul. Panglica e prinsă de pielea taurului cu un cârlig şi se consideră ca o culme a galanteriei s-o smulgi de pe animalul încă viu şi s-o oferi unei femei (n. a.).

Un iepure a trecut drumul printre picioarele calului tău. Aşa e scris.

— Carmencita — am întrebat-o — nu mă mai iubeşti?

N-a răspuns nimic. Era aşezată cu picioarele încrucişate pe o rogojină şi trăgea cu degetul linii pe pământ.

— Să ne schimbăm viaţa, Carmen — am rugat-o cu smerenie în glas. Să mergem să trăim într-un ungher în care să fim nedespărţiţi. Ştii că avem îngropate sub un stejar, din apropiere, o sută douăzeci de uncii... Şi mai avem bani şi la evreul ben-Joseph.

A prins a zâmbi şi mi-a spus:

— Eu întâi, tu pe urmă. Ştiu că aşa trebuie să se întâmple.

— Gândeşte-te, am urmat: sunt la capătul răbdării şi al curajului; hotărăşte-te, sau de nu, mă hotărăsc eu.

Am lăsat-o şi m-am dus să mă plimb către schit. L-am găsit pe sihastru rugându-se. Am aşteptat să-şi sfârşească rugăciunea; tare aş fi vrut să mă rog şi eu, dar nu puteam. Când s-a ridicat m-am dus la el.

— Părinte — i-am spus — vrei să te rogi pentru cineva care e în mare primejdie?

— Mă rog pentru toţi nenorociţii — spuse el.

— Poţi face o slujbă pentru un suflet care se va înfăţişa, poate, înaintea Atotziditorului?

— Da — a răspuns privindu-mă ţintă.

Şi, cum în înfăţişarea mea era ceva ciudat, a încercat să mă tragă de limbă.

— Mi se pare că te-am mai văzut — mi-a spus.

Am pus un piastru pe banca lui.

— Când faci slujba? l-am întrebat.

— Într-o jumătate de oră. Fiul hangiului de acolo va veni să slujească. Spune-mi, tinere, cugetul nu ţi-e întru nimic tulburat? Vrei să asculţi sfaturile unui creştin?

Simţeam că-mi vine a plânge. I-am spus că mă reîntorc şi am fugit. Am stat culcat în iarbă până ce-am auzit clopotul. Atunci m-am apropiat dar am rămas afară din paraclis. După ce s-a citit liturghia, m-am întors la venta. Cât despre Carmen, trăgeam nădejde c-a fugit; ar fi putut lua calul meu şi să fuga... dar, am regăsit-o. Nu voia să se poată spune că o speriasem. În lipsa mea, îşi desfăcuse tighelul de la rochie ca să scoată plumbul. Acum, era în faţa unei mese şi se uita la plumbul pe care-l topise şi pe care-l aruncase într-o strachină plină cu apă. Era atât de ocupată de vrăjitoria ei, încât, la început, nu şi-a dat seama de întoarcerea mea. Când lua o bucată de plumb şi o întorcea pe toate părţile cu faţa întristată, când îngăima unul din acele descântece prin care ţigăncile cer ajutorul Mariei Padilla, ibovnica lui don Pedro, care a fost, se spune, *Bari Crallisa,* sau marea regină a ţiganilor.

— Carmen — i-am spus — vrei să vii cu mine?

S-a ridicat, a aruncat blidul, şi-a pus mantila pe cap ca şi cum ar fi fost gata de plecare.

— Aşadar, Carmencita mea — i-am spus după o bucată de drum — te-ai hotărât să mă urmezi, nu-i aşa?

— Te urmez la moarte, da, dar nu voi mai trăi cu tine.

Eram într-o strâmtoare singuratică; mi-am oprit calul.

— Aici? a spus ea.

Şi dintr-o săritură s-a dat jos. Şi-a scos mantila, a aruncat-o la picioare şi a rămas nemişcată cu mâna în şold, privindu-mă ţintă.

— Vrei să mă omori, văd bine; aşa e scris, dar nu mă plec ţie.

— Te rog — i-am spus — fii înţeleaptă. Ascultă-mă! Tot ce-a fost e uitat. Totuşi, ştii bine, tu m-ai dus la pierzanie; pentru tine m-am făcut hoţ şi ucigaş. Carmen! Carmencita mea! Lasă-mă să te mântui şi să mă mântui cu tine.

— José — a răspuns — ceea ce-mi ceri e cu neputinţă. Nu te mai iubesc; tu mă mai iubeşti şi de asta vrei să mă ucizi. Aş putea foarte bine să te mint; dar nu vreau să-mi dau osteneala asta. Totul s-a sfârşit între noi. Ca *rom* ai dreptul să ţi-o omori pe *romi* a ta; dar Carmen va fi veşnic liberă. *Calli* s-a născut, *calli* va muri.

— Il iubeşti deci pe Lucas? am întrebat-o.

— Da, l-am iubit, ca pe tine, o clipă, poate mai puţin decât pe tine. Acum, nu mai iubesc nimic şi mă urăsc pentru că te-am iubit.

M-am aruncat la picioarele ei, i-am luat mâinile într-ale mele, i le-am stropit cu lacrimi. I-am amintit toate clipele de fericire pe care le petrecusem împreună. M-am prins să rămân tâlhar numai ca să-i plac. Tot, domnule, tot; i-am făgăduit totul, numai să mă iubească.

Mi-a spus:

— Să te mai iubesc, e cu neputinţă. Să trăiesc cu tine, nu vreau.

Eram robit mâniei. Mi-am scos cuţitul. Aş fi vrut să-i fie teamă şi să-mi ceară îndurare, dar femeia aceasta era un demon.

— Pentru cea din urmă oară — am strigat — vrei să rămâi cu mine?

— Nu! nu! nu! a spus bătând din picior.

Şi şi-a scos din deget un inel pe care i-l dădusem şi l-a aruncat în mărăciniş. Am lovit-o de două ori. Cu cuţitul Chiorului, pe care-l luasem, fiindcă-l rupsesem pe al meu. A căzut la a doua lovitură fără să ţipe. Mi se pare că-i mai văd încă. Ochii mari şi negri privindu-mă ţintă; pe urmă s-au înceţoşat şi s-au închis. Am rămas, nimicit, mai bine de o oră în faţa moartei. Apoi, mi-am amintit că-mi spusese ades că i-ar plăcea să fie îngropată într-o pădure. I-am săpat o groapă cu cuţitul meu şi am aşezat-o în ea. I-am căutat

mult timp inelul, şi l-am găsit, în sfârşit. L-am pus lângă ea în groapă împreună cu o cruciuliţă. Poate că am greşit. Apoi, mi-am încălecat calul şi-am mers în galop până la Cordova unde m-am predat primului post de gardă. Am spus că o omorâsem pe Carmen; dar n-am vrut să spun unde-i era trupul. Sihastrul era un sfânt. S-a rugat pentru ea! A făcut slujbă pentru sufletul ei... Sărmană copilă! *Cale-ii* sunt vinovaţi că au crescut-o astfel.

IV

Spania este una dintre ţările în care astăzi se găsesc, în număr mult sporit, acei nomazi răspândiţi în toată Europa, şi cunoscuţi sub numele de *ţigani, gitanos, gypsies, zigeuner* etc. Majoritatea stau, sau mai bine-zis duc o viaţă rătăcitoare în ţinuturile din sud şi din est, în Andaluzia, în Estramadura, în regatul Murciei; sunt mulţi şi în Catalonia. Aceştia din urmă trec adeseori în Franţa. Îi întâlneşti pe la toate bâlciurile noastre din sud. Când nu sunt geambaşi sau nălbari, bărbaţii se îndeletnicesc cu tunsul catârilor; în afară de asta sunt meşteri în repararea tingirilor şi sculelor de aramă, fără să mai vorbim de contrabandă şi alte neîngăduite îndeletniciri. Femeile prezic viitorul, cer de pomană şi vând tot soiul de buruieni, mai mult sau mai puţin vătămătoare. Caracterele fizice ale ţiganilor sunt mai uşor de deosebit decât de descris, şi unul să fi văzut şi recunoşti dintr-o mie un ins din neamul lor. înfăţişarea, căutătura, iată ce-i deosebeşte, mai ales, de popoarele cu care locuiesc în aceeaşi ţară. Obrazul lor e tuciuriu şi întotdeauna mai întunecat decât acel al populaţiilor în mijlocul cărora trăiesc. De aci numele de *cale,* negri, cu care sunt ades numiţi. Ochii lor sunt oblici, bine tăiaţi, foarte negri, umbriţi de gene lungi şi dese. Nu le poţi

asemui privirea decât cu aceea a unei fiare. Şi sfiala şi îndrăzneala sălăşluiesc laolaltă în ea, şi în privinţa asta ochii lor vădesc îndeajuns feleşagul neamului: viclean şi cutezător, dar având, ca Panurge[141], o *firească frică de lovituri.* Cea mai mare parte dintre bărbaţi sunt bine legaţi, zvelţi, îndemânatici; nu cred să fi văzut niciodată printre ei un bondoc. În Germania, ţigăncile sunt adesea foarte frumoase; printre gitanele din Spania frumoasele sunt foarte rare. Când sunt foarte tinere, pot trece drept urâciuni plăcute; dar o dată mame, sunt respingătoare. Murdăria ambelor sexe e de necrezut, şi, cine n-a văzut părul unei matroane ţigănci, cu greu îşi închipuie ce-i aceea chiar dacă s-ar gândi la coama cea mai aspră, cea mai grasă, cea mai năclăită. În câteva oraşe mari din Andaluzia, unele fetişcane, ceva mai chipeşe ca celelalte, sunt mai îngrijite. Acelea se duc să danseze pentru bani dansuri care aduc mult cu cele interzise la noi la balurile publice din timpul carnavalului. Domnul Borrow, misionar englez, autor a două lucrări foarte interesante despre ţiganii din Spania, a căror creştinare o întreprinsese pe cheltuiala societăţii biblice, ne asigură că nu se cunoaşte niciun caz în care vreo gitană să se fi îndrăgostit de un bărbat dinafara neamului ei. Mi se pare că e multă exagerare în laudele pe care le aduce castităţii lor. Mai întâi, majoritatea sunt în cazul urâtei lui Ovidiu: *Casta quam nemo rogavit*[142]. Cât despre cele frumoase sunt, ca toate spaniolele, mofturoase în alegerea amanţilor lor. Trebuie să le placi, trebuie să le meriţi. Domnul Borrow citează ca dovadă a virtuţii lor o trăsătură care face onoare virtuţii şi, mai ales, naivităţii sale. Un bărbat imoral pe care-l cunoştea a oferit inutil, zice el, mai multe uncii unei gitane. Un andaluz căruia i-am povestit

[141] Personaj din romanele lui Rabelais (n.t.).
[142] E castă aceea pe care nimeni nu a dorit-o vreodată (lat.).

această anecdotă susţine că acest bărbat imoral ar fi avut mai mult succes dacă-i arăta doi sau trei piaştri, şi că a oferi uncii de aur unei ţigănci era un mijloc de persuasiune tot atât de prost ca a promite un milion sau două unei fete de han. Oricum ar fi, e cert că gitanele sunt nemaipomenit de credincioase bărbaţilor lor. Nu există primejdie sau mizerie pe care să n-o înfrunte pentru a-i ajuta la nevoie. Unul din numele pe care şi-l dau ţiganii, *rome* sau *soţi,* îmi pare că dovedeşte respectul rasei pentru căsătorie. În general, se poate spune că virtutea lor de căpetenie e patriotismul, dacă se poate numi astfel fidelitatea de la care nu se abat în relaţiile lor cu indivizii de aceeaşi obârşie; graba cu care sar să se ajute între ei, taina inviolabilă pe care-o păstrează în afacerile compromiţătoare. De altfel, în toate asociaţiile misterioase şi în afară de lege, se întâmplă acelaşi lucru.

Am vizitat acum câteva luni o hoardă de ţigani stabiliţi în Vosgi. În coliba unei bătrâne, cea mai în vârstă din tribul său, era un ţigan străin de familia ei, lovit de o boală mortală. Omul acesta părăsise spitalul unde era bine îngrijit ca să se ducă să moară în mijlocul alor săi. De treisprezece săptămâni zăcea în pat la gazdele lui şi era cu mult mai bine îngrijit decât fiii şi ginerii care trăiau sub acelaşi acoperământ. Avea un pat bun din paie şi muşchi, cu cearceafuri destul de albe, în timp ce restul familiei, în număr de unsprezece persoane, dormea pe scânduri care n-aveau decât trei picioare lungime. Iată ce se poate spune în ce priveşte ospitalitatea lor. Aceeaşi femeie, atât de omenoasă pentru oaspetele ei, îmi spunea în faţa bolnavului:

Singo, singo, homte hi mulo — peste puţin, peste puţin, trebuie să moară. În fond, viaţa acestor oameni este atât de nenorocită, încât apropierea morţii nu are nimic

înspăimântător pentru ei.

O trăsătură vădită a caracterului ţiganilor este indiferenţa lor faţă de religie, nu că ar fi cine ştie ce firoscoşi sau sceptici. Niciodată nu s-au arătat atei. Dimpotrivă, religia ţării în care locuiesc e religia lor, dar o schimbă o dată cu patria. Superstiţiile, care la popoarele înapoiate înlocuiesc sentimentele religioase, le sunt şi ele străine. Şi-n adevăr, cum să existe superstiţii la oameni care trăiesc din credulitatea altora? Totuşi am observat la ţiganii spanioli o groază ciudată la atingerea unui cadavru. Sunt puţini aceia care ar consimţi să ducă un mort la cimitir pentru bani.

Am spus că majoritatea ţigăncilor se îndeletnicesc cu prezicerea viitorului. Se descurcă foarte bine. Dar izvorul marilor câştiguri pentru ele e vânzarea farmecelor şi filtrelor de dragoste. Nu numai că păstrează labe de broască pentru a statornici inimile schimbătoare sau praf de piatră magnetică pentru a se face iubite de nepăsători; dar, la nevoie, fac farmece puternice care silesc pe dracu să le vină în ajutor. Anul trecut, o spaniolă mi-a povestit istoria următoare:

Trecea într-o zi pe strada Alcala, foarte tristă şi neliniştită; o ţigancă care sta turceşte pe trotuar i-a strigat: “Frumoasă doamnă, iubitul dumneavoastră v-a trădat”. Era adevărul. “Vreţi să-l fac să se întoarcă la dumneavoastră?” E lesne de înţeles bucuria cu care a fost primită propunerea şi încrederea inspirată de o fiinţă care putea ghici dintr-o privire tainele ascunse ale sufletului. Cum se aflau pe strada cea mai umblată din Madrid, unde era cu neputinţă să purceadă la lucrările vrăjitoriei, s-au înţeles să se întâlnească a doua zi. “Nimic mai uşor decât de a readuce necredinciosul la picioarele dumneavoastră — a spus gitana. Aveţi cumva o batistă, o eşarfă, o mantilă, dată de el? I s-a dat o basma de mătase. Acum, coase mata un

piastru într-un colţ al basmalei, cu ibrişin conabiu. În alt colţ, o jumătate de piastru, aici, un bănuţ, acolo, o monedă de doi reali. Ar fi mai bine un dublon. Se coase dublonul şi restul. Acum, daţi-mi basmaua, am s-o duc la Campo-Santo, la miezul nopţii. Veniţi cu mine dacă vreţi să vedeţi o frumoasă drăcovenie. Vă încredinţez c-o să vă vedeţi chiar mâine iubitul.” Frica de diavol era prea mare ca să se încumete s-o însoţească, aşa că ţiganca a plecat singură la Campo-Santo.

Acum judecaţi şi dumneavoastră dacă biata iubită părăsită şi-a mai văzut basmaua şi pe necredinciosul iubit.

Cu toată mizeria lor şi un anume dezgust pe care vi-l inspiră, ţiganii se bucură totuşi de-o oarecare consideraţie printre oamenii înapoiaţi şi sunt foarte mândri de asta. Se cred o rasă superioară în ce priveşte inteligenţa şi dispreţuiesc, din tot sufletul, poporul care-i găzduieşte. “Străinii sunt atât de proşti — îmi spunea o ţigancă din Vosgi — încât nu e nicio scofală să-i păcăleşti. Deunăzi, pe stradă, mă strigă o ţărancă. Intru la ea. Cuptorul ei fumega şi îmi ceru să-l descânt ca să meargă. Eu îi cer mai întâi o halcă de slănină. Apoi, încep să bolborosesc câteva cuvinte în *romani*: Eşti proastă — spuneam — proastă te-ai născut şi proastă ai să mori… Când mă aflam în apropierea uşii i-am spus în nemţească curată: Dacă vrei un leac care nu dă greş, ca să nu-ţi afume cuptorul, nu fă foc în el. Şi am luat-o la sănătoasa.”

Istoria ţiganilor e încă o problemă. Se ştie sigur că primele lor bande, foarte puţin numeroase, au apărut în estul Europei, către începutul veacului al XV-lea; dar nu se poate spune nici de unde vin, nici de ce au venit în Europa, şi ceea ce e mai uimitor e că nu se ştie cum s-au înmulţit atât de mult într-un timp atât de scurt şi în mai multe ţări foarte îndepărtate una de alta. Ţiganii înşişi n-au păstrat

nicio tradiţie despre propria-le obârşie, şi dacă majoritatea vorbesc de Egipet ca de patria lor primitivă, o fac pentru că şi-au însuşit o legendă răspândită de multă vreme pe seama lor.

Majoritatea orientaliştilor, care au studiat limba ţiganilor, cred că sunt originari din India. În adevăr, se pare că un mare număr de rădăcini şi multe forme gramaticale ale limbii *romani* se regăsesc în idiomurile derivate din sanscrită. E firesc ca în lungile lor peregrinări ţiganii să fi adoptat multe cuvinte străine. În toate dialectele limbii *romani* se găsesc o mulţime de cuvinte greceşti. De exemplu: *cocal,* os din χόχχαλον; *petalli,* potcoavă, din πέταλον *cafi,* cui, din χαρφί etc. Astăzi ţiganii au aproape tot atâtea dialecte diferite câte hoarde despărţite una de alta există din rasa lor. Peste tot vorbesc cu mai multă uşurinţă limba ţării în care locuiesc decât propriul lor idiom, pe care nu-l folosesc decât pentru a putea vorbi în voie în faţa străinilor. Comparând dialectul ţiganilor din Germania cu acel al ţiganilor spanioli, despărţiţi de veacuri de primii, recunoaştem o mulţime de cuvinte comune; dar, peste tot, măcar că nu în aceeaşi măsură, limba originală a fost alterată de contactul cu limbile mai culte, de care aceşti nomazi au fost siliţi să se folosească. Germana de o parte, spaniola de cealaltă, au modificat într-atât fondul limbii *romani,* încât unui ţigan din Pădurea Neagră i-ar fi cu neputinţă să se înţeleagă cu unul din fraţii lui andaluzi, cu toate că le e de ajuns să schimbe câteva fraze ca să-şi dea seama că vorbesc amândoi un dialect derivat din acelaşi idiom. Câteva cuvinte des întrebuinţate sunt comune, cred, tuturor dialectelor; astfel, am putut vedea în toate vocabularele: *pani* înseamnă apă, *manro* — pâine, *mas* — came, *lon* — sare.

Denumirea numerelor este peste tot aproape aceeaşi.

Dialectul german îmi pare mult mai curat decât cel spaniol, căci a păstrat un număr de forme gramaticale primitive, pe când gitanii le-au adoptat pe cele ale limbii castillane. Totuşi, câteva cuvinte fac excepţie dovedind vechea comunitate de limbă. Timpul trecut al dialectului german se formează adăugind pe *ium* imperativului, care este întotdeauna rădăcina verbului. În *romani*-ul spaniol, toate verbele se conjugă după modelul verbelor castillane din prima conjugare. Infinitivul *jamar* — a mânca, ar trebui să facă regulat, *jame* — am mâncat, *lillar* — a lua, ar trebui să facă *lille* — am luat. Totuşi, prin excepţie, câţiva ţigani bătrâni spun: *jayon, lilion.* Nu cunosc alte verbe care să fi păstrat această formă veche.

În timp ce fac astfel paradă cu slabele cunoştinţe de limbă *romani,* trebuie să notez câteva cuvinte de argou francez, pe care hoţii noştri le-au luat de la ţigani. Societatea bună a învăţat din *Misterele Parisului* că *chourin* vrea să spună cuţit. E curat *romani; tchouri* este unul din cuvintele comune tuturor dialectelor. Domnul Vidocq[143] numeşte un cal *grès;* şi acesta e un cuvânt ţigănesc *gras, gre, graste, gris.* Adăugaţi şi cuvântul *romanichel* care în argoul parizian înseamnă ţigan. Dar o etimologie de care sunt mândru, este aceea a cuvântului *frimousse* — mutră, faţă, cuvânt pe care-l întrebuinţează toţi şcolarii, sau cel puţin cei de pe vremea mea. Observaţi mai întâi că Oudin, în ciudatul lui dicţionar, scria în 1640, *firlimouse.* Or, *firla, fila,* însemnează în *romani*: faţă, *mui* are aceeaşi semnificaţie, este exact *os* al latinilor. Combinaţia *firlamui* a fost imediat înţeleasă de un ţigan purist, şi o cred conformă geniului limbii sale.

---

[143] *François Eugène Vidocq* (1775—1858), aventurier francez, care a colindat prin numeroase ţări, a practicat brigandajul şi hoţia şi a sfârşit prin a se angaja în poliţia franceză.

Asta ajunge pentru a face lectorilor lui *Carmen* o idee clară despre studiile mele în *romani. Aş* sfârşi cu acest proverb foarte nimerit aici: *En retudi panda nasti abela macha* — dacă n-are unde, musca nu pătrunde.

1845

ABATELE AUBIN

E de prisos să spunem cum au ajuns scrisorile ce urmează în mâinile noastre. Ni s-au părut ciudate, morale şi instructive. Le publicăm fără nicio schimbare, în afară de înlăturarea anumitor nume proprii şi a câtorva pasaje care nu au legătură cu întâmplarea abatelui Aubin.

I

Doamna de P... către doamna de G...

Noirmoutiers... noiembrie 1844

Ţi-am făgăduit să-ţi scriu, scumpa mea Sophie, şi iată, mă ţin de cuvânt; de altfel, nu am nimic mai bun de făcut în serile acestea lungi. Ultima mea scrisoare te înştiinţa cum am băgat de seamă în acelaşi timp că am treizeci de ani şi că sunt ruinată. Din aceste două nenorociri, prima, vai! e fără leac. Cât despre a doua, mă resemnez cu destulă greutate, dar, în fine, mă resemnez. Pentru a ne repune pe picioare, suntem siliţi să petrecem, cel puţin doi ani, în întunecatul castel din care îţi scriu. Am fost sublimă. Îndată ce am aflat de starea averii noastre, i-am propus lui Henri să plecăm la ţară pentru a face economii şi opt zile mai târziu eram la Noirmoutiers. Nu-ţi spun nimic de călătorie. Trecuse atâta amar de ani de când nu mai stătusem atât de mult singură cu bărbatul meu. Se înţelege că şi unul şi altul eram foarte prost dispuşi; dar cum eram ferm hotărâtă să fac faţă, totul s-a petrecut bine. Îmi cunoşti marile mele hotărâri *şi ştii că mi le ţin. Iată-ne instalaţi — Noirmoutiers, în ceea ce priveşte pitorescul, de pildă, nu lasă nimic de dorit. Păduri, faleze, marea la un sfert de leghe. Avem patru*

turnuri mari, cu ziduri de cincisprezece picioare grosime. În pervazul unei fereşti am făcut un cabinet de lucru. Salonul, de şaizeci de picioare lungime, e împodobit c-un covor cu figuri de animale; luminat de opt lumânări, e, în adevăr, măreţ: e luminăţia de duminică. Mor de frică, ori de câte ori trec pe-acolo după apusul soarelui.. Mobilierul, după cum îţi poţi închipui, e foarte prost. Uşile nu se închid cum trebuie, lemnăria trosneşte, vântul suflă şi marea mugeşte lugubru. Încep totuşi, să mă obişnuiesc. Rânduiesc, repar, plantez; înaintea gerurilor mi-aş fi putut înjgheba cât de cât un adăpost. Poţi fi încredinţată că turnul tău va fi gata la primăvară. Îmi pare rău că nu poţi fi aici de pe acum. Meritul Noirmoutiers-ului e că nu avem vecini. Singurătate deplină. Nu am, slavă Domnului, alţi oaspeţi decât pe preotul meu, abatele Aubin. E un tânăr foarte blajin, măcar că are sprâncenele arcuite şi stufoase şi ochii mari şi negri, ca ai unui trădător de melodramă. Duminica trecută ne-a ţinut o predică, destul de bună pentru o predică de provincie, şi care se potrivea ca o mănuşă: "că nenorocirea e o binefacere a Providenţei şi că ne purifică sufletele".

Cu socoteala asta trebuie să-i mulţumim acelui cinstit agent de schimb care a binevoit să ne purifice, luându-ne averea. Adio, dragă prietenă. Îmi sosesc pianul şi o grămadă de lăzi. Mă duc să priveghez ca toate astea să fie puse la locul lor.

P.S. Redeschid scrisoarea ca să-ţi mulţumesc pentru cele trimise. Toate sunt prea frumoase pentru Noirmoutiers. Îmi place gluga cenuşie. Ţi-am recunoscut gustul. Am s-o pun duminică la liturghie; poate va trece vreun comis-voiajor s-o admire. Dar, drept cine mă iei cu romanele tale? Ţin să fiu, sunt *o persoană serioasă. Şi n-am dreptate? Vreau să mă instruiesc. La înapoierea mea la Paris, peste trei ani (voi*

avea treizeci şi trei de ani, Dumnezeule!), vreau să fiu o Filamintă[144]. Cât despre cărţi, la drept vorbind, nu ştiu ce să-ţi cer. Ce mă sfătuieşti să învăţ? Germana sau latina? Ar fi foarte plăcut să citesc Wilhelm Meister[145] *sau* Povestirile lui Hoffmann[146] *în original. Noirmoutiers e o aşezare cum nu se poate mai potrivită pentru povestirile fantastice. Dar cum să înveţi nemţeşte la Noirmoutiers? Şi latina mi-ar plăcea căci găsesc nedrept ca bărbaţii s-o ţină pentru ei. Mă gândesc să iau lecţii cu preotul meu...*

II

Aceeaşi, aceleiaşi

Noirmoutiers... decembrie 1844

Degeaba te miri, timpul trece mai repede decât crezi, mai repede decât aş fi crezut-o eu însămi. Ceea ce-mi susţine, mai ales, curajul, e slăbiciunea seniorului şi stăpânului meu. Fapt e că bărbaţii ne sunt mult inferiori. E atât de copleşit, într-un atare, avvilimento[147], *că întrece orice margine. Se trezeşte cât poate mai târziu, încalecă sau se duce la vânătoare, bineînţeles atunci când nu face vizite celor mai plicticoşi oameni din lume, notari sau procurori ai regelui care locuiesc în oraş, adică la şase leghe de aici. Dar trebuie să-l vezi când plouă! Se împlinesc opt zile de când a început* Mauprat[148] *şi tot la primul volum*

---

[144] *Philaminte* — personaj ridicol şi pedant din *Femeile savante* de Molière.

[145] Roman de *Johann Wolfgang von Goethe* (1749 – 1832) axat pe relaţiile dintre nobilimea şi burghezia germană

[146] Lucrare aparţinând scriitorul german *Ernst-Theodor-Amadeus Hoffmann* (1776 – 1822)

[147] Umilinţă, descurajare (it.)

[148] Roman de *George Sand* (1804 – 1876)

e. „E mai bine să te lauzi pe tine, decât să bârfeşti pe altul.” E unul din proverbele tale. Îl las, deci, ca să-ţi vorbesc de mine. Aerul de la ţară îmi priește nespus. Mă simt cum nu se poate mai bine şi când mă privesc în oglindă (vai, ce oglindă!), n-aş zice că am treizeci de ani; ş-apoi, fac multe plimbări. Atâta m-am zbătut ieri, că l-am înduplecat pe Henri să vină cu mine la ţărmul mării, în timp ce el trăgea în pescăruşi, eu am citit Cântecul piraţilor *în* Ghiaurul. *Pe plajă, în faţa mării agitate, aceste frumoase versuri par şi mai frumoase. Departe de a se putea asemui cu a Greciei, marea noastră are şi ea poezia ei, ca toate mările. Ştii tu ce mă izbeşte la lord Byron? Faptul că vede şi înţelege natura. El nu vorbeşte de mare pentru că a mâncat calcani şi stridii. A navigat; a văzut furtuni. Toate descrierile lui sunt dagherotipii[149]. La poeţii noştri întâi vine rima, pe urmă bunul simţ, dacă mai e loc şi pentru el în versuri. Pe când mă plimbam citind, privind şi admirând, abatele Aubin — nu ştiu dacă ţi-am vorbit de abatele meu, e preotul satului — m-a ajuns din urmă. E un tânăr preot care-mi e pe plac. E instruit şi ştie vorbi „cinstitelor obraze“. De altfel, după ochii lui mari şi negri şi după înfăţişarea-i palidă şi suferindă, îmi dau bine seama că trebuie să fi avut o viaţă interesantă şi am pretenţia să mi-o povestească. Am vorbit de mare, de poezie; şi ceea ce-i de mirare la un preot din Noirmoutiers e că ştie vorbi de ele. Pe urmă m-a călăuzit spre ruinele unei vechi abaţii pe-o faleză şi mi-a arătat un mare portal pe care erau sculptaţi monştri adorabili. O! dac-aş avea bani, cum le-aş repara toate astea! După asta, cu toată împotrivirea lui Henri, care voia să meargă la masă, am stăruit să trecem prin presbiteriu pentru a vedea un relicvar ciudat, pe care preotul l-a găsit la un ţăran. În*

[149] *Dagherotip* — strămoşul aparatului fotografic, inventat de Daguerre

adevăr, o frumuseţe: o scatulcă[150] *de smalţ de Limoges, care ar putea fi o încântătoare casetă de giuvaeruri. Dar ce locuinţă, Dumnezeule! Şi noi ăştia, care ne socotim săraci! Închipuie-ţi o cămăruţă la catul întâi, rău pietruită, dată cu var; ca mobilă, o masă, patru scaune şi un fotoliu din trestie, o pernă ca o lipie umplută parcă cu sâmburi de piersică şi învelită într-o pânză cu pătrăţele roşii. Pe masă se aflau trei ori patru* in-folio *eline sau latineşti. Erau Părinţi ai Bisericii şi dedesubt, ascuns parcă, am zărit* Jocelyn[151]. *S-a înroşit. Făcea, de altfel, cu multă demnitate, onorurile nenorocitei lui cocioabe, nici îngâmfare, nici falsă modestie. Simţeam că povestea lui e romanţioasă. Acum am dovada. În sipetul bizantin pe care mi l-a arătat se găsea un buchet veştejit de cel puţin cinci-şase ani.*

— E o relicvă? am întrebat.

— Nu, — mi-a răspuns puţin tulburat. Nu ştiu cum a ajuns aici.

Pe urmă a luat buchetul şi l-a aşezat cu grijă în sertar. E limpede? Înapoindu-mă la castel eram plină de tristeţe şi de curaj: de tristeţe, pentru că văzusem atâta sărăcie; de curaj, pentru a îndura sărăcia mea, care lui i s-ar părea un belşug asiatic. Dacă ai fi văzut surprinderea lui când Henri i-a înmânat douăzeci de franci pentru o femeie despre care ne vorbise. Trebuie să-i fac un dar. Fotoliul din trestie pe care m-am aşezat e prea tare. Vreau să-i dăruiesc un fotoliu din fier pliant, ca acela pe care l-am luat cu mine în Italia. Alege-mi unul şi trimite-mi-l cât mai repede.

III

[150] *Scatulcă* – cutie sau lădiţă de ţinut giuvaeruri, documente ş.a.

[151] Poem de Lamartine, scris în 1836, cuprinzând confesiunile unui preot de ţară, care îşi sacrifică pe altarul datoriei dragostea pură pentru o tânără fată.

Aceeaşi, aceleiaşi

Noirmoutiers… februarie 1845

Hotărât, nu mi se urăşte la Noirmoutiers. De altfel, mi-am găsit o îndeletnicire interesantă pe care i-o datorez abatelui meu. El, fără îndoială, ştie tot şi botanica pe deasupra. Mi-am amintit de scrisorile lui Rousseau când l-am auzit numind pe latineşte o scârbă de bulb, pe care în lipsă de altceva îl pusesem pe cămin.

— Aşadar, cunoşti botanica?

— Foarte puţin, mi-a răspuns. Destul totuşi pentru a arăta locuitorilor acestui ţinut buruienile care le pot fi de folos; destul, mai ales, trebuie s-o mărturisesc, pentru a găsi un rost hoinărelilor mele singuratice. Mi-am dat curând seama că mi-ar fi o plăcută trecere de vreme în plimbările mele, să culeg flori frumoase, să le pun la uscat şi să le aşez frumos în bătrânul meu Plutarc[152] în care îmi pun plastroanele să se netezească.

— Învaţă-mă botanica — i-am spus.

— În acest anotimp păcătos nefiind flori — zicea — să aşteptăm primăvara.

— Dar ai flori uscate — i-am spus. Le-am văzut la dumneata acasă.

Ţi-am vorbit, pare-mi-se, de un vechi buchet, păstrat cu grijă. Dacă ai fi văzut ce mutră a făcut!… Sărmanul! M-am căit repede de indiscreta mea aluzie.

Ca să-l fac s-o uite, m-am grăbit să-i spun că trebuie să aibă o colecţie de buruieni uscate. Asta se cheamă un ierbar. S-a învoit pe dată; şi începând de-a doua zi, îmi aducea, învelite în hârtie cenuşie, o mulţime de plante frumoase, fiecare cu eticheta ei. Cursul de botanică a

---

[152] Istoric şi moralist grec (n. aprox. 45 – 50, m. 125), autorul lucrărilor *Vieţi paralele* şi *Opere morale*.

început; am făcut numaidecât progrese uimitoare. Dar nu ştiam până acum cât e de imorală această botanică şi cât de greu îi vine să dea primele lămuriri, mai ales unui abate.

Află, scumpa mea, că plantele se căsătoresc ca şi noi, dar cea mai mare parte dintre ele au mai mulţi soţi. Unele se numesc fanerogame; *dacă am reţinut bine acest nume barbar. Asta vrea să însemne, pe greceşte, căsătorie publică, la primărie. Mai sunt apoi* criptogamele, *căsătorii secrete. Ciupercile pe care le mănânci se căsătoresc în taină.*

Toate astea sunt de ruşine foarte; dar el se descurcă destul de bine, mai bine ca mine care am făcut neghiobia să râd cu hohote la pasajele cele mai deocheate. Dar am devenit prudentă şi nu mai pun întrebări.

IV

Aceeaşi, aceleiaşi

Noirmoutiers... februarie 1845

Ţii numaidecât să afli istoria acelui buchet păstrat cu atâta grijă; drept să-ţi spun, nu îndrăznesc să-l întreb. Mai întâi e aproape sigur că nu-i nicio istorie; apoi, în cazul că ar fi una, e poate o istorie *pe care nu i-ar plăcea s-o povestească. În ce mă priveşte, sunt* încredinţată... *Dar, să lăsăm la o parte prefăcătoria. Ştii bine că pentru tine nu am secrete. Istoria asta o cunosc şi am să ţi-o spun în două cuvinte; nimic mai simplu.*

— Cum se face, domnule abate — i-am spus într-o zi — că te-ai mulţumit, cu inteligenţa şi cultura dumitale, să ajungi preot într-un sătuleţ?

El, cu un surâs trist, mi-a răspuns:

— E mai uşor să păstoreşti nişte bieţi ţărani, decât

orăşenii. Fiecare trebuie să-şi cumpănească sarcina după puterile sale.

— Tocmai, de asta — zic — ar trebui să ai un loc mai bun.

— Mi s-a spus pe vremuri că preasfinţia-sa episcopul din N... unchiul domniei-tale, a binevoit să-şi arunce privirile asupra-mi şi să-mi dea Sainte-Marie; e cea mai bună parohie din diocezã. Cum bătrâna mea mătuşă, singura rudă, care mi-a rămas, locuia la N..., se spunea că e o situaţie cât se poate de bună pentru mine. Dar eu mă simt bine aici şi am aflat cu plăcere că preasfinţia-sa a numit pe un altul. Ce-mi lipseşte oare? Nu-s eu mulţumit la Noirmoutiers? Daca pot face şi aici un dram de bine, sunt la locul meu şi nu trebuie să-l părăsesc. Şi-apoi, oraşul îmi aminteşte...

Se opri, cu privirea posomorită şi pierdută; reîncepu apoi, dintr-o dată:

— Nu mai studiem — zise el — ce facem cu botanica?

Nu mă gândeam de loc în clipa aceea la fânul uscat împrăştiat pe masă şi urmai cu întrebările:

— Când ai intrat în cinul bisericesc?

— Sunt nouă ani.

— Nouă ani... dar am impresia că trebuie să fi avut vârsta când omul are o profesie. Nu ştiu, dar mi-am închipuit întotdeauna că nu o vocaţie din tinereţe te-a hotărât să te faci preot.

— Vai, nu! spuse el ruşinat; dar dacă vocaţia mea a fost atât de târzie, dacă a fost hotărâtă de cauze... De o cauză...

Se încurca şi nu putea sfârşi.

Atunci mi-am luat inima-n dinţi:

— Pun prinsoare — îi zic — că un anumit buchet pe care l-am zărit, nu-i străin de hotărârea asta.

Nu rostisem bine impertinenta întrebare şi îmi muşcam buzele că l-am îmboldit în felul acesta dar era prea târziu.

— Ei bine, da, doamnă, e adevărat; am să-ţi spun totul, dar nu acum... Altă dată... Iată, trebuie să sune de utrenie.

Şi a plecat înainte ca primul dangăt de clopot sa răsune.

Mă aşteptam la ceva grozav. A revenit a doua zi şi el a fost acela, care a reluat convorbirea noastră din ajun. Mi-a mărturisit că iubise o tânăra din N..., dar ea avea ceva avere şi el, student, nu avea decât mintea lui... I-a spus:

— Plec la Paris, unde trag nădejdea să obţin o slujbă, dar în timp ce voi munci zi şi noapte pentru a mă învrednici să fiu demn de dumneata, n-ai să mă uiţi oare?

Codana avea şaisprezece sau şaptesprezece ani şi era foarte romanţioasă.

Atunci i-a dat buchetul în semn de credinţă. După trecere de un an i s-a adus la cunoştinţă căsătoria ei cu notarul din N..., tocmai pe când era pe cale să obţină o catedră la un liceu. Lovitura l-a copleşit într-atât că a renunţat să se mai prezinte la concurs. Spunea că ani de zile nu s-a putut gândi la altceva; şi la amintirea acestei aventuri, atât de obişnuită, părea tot atât de mişcat ca şi cum i s-ar fi întâmplat chiar atunci. Apoi, scoţând buchetul din buzunar, mi-a spus:

— Era o copilărie să-l păstrez, ba poate chiar un păcat.

Şi l-a aruncat în foc. Când bietele flori au încetat să mai trosnească şi să ardă, a urmat, cu mai multă linişte:

— Vă mulţumesc că mi-aţi cerut această explicaţie. Dumneavoastră vă datorez că m-am despărţit de o amintire pe care nu se cuvenea s-o păstrez.

Era îndurerat şi se vedea lesne că sacrificiul l-a costat mult. Dumnezeule, vai de zilele acestor sărmani preoţi. Cele mai nevinovate gânduri nu li-s îngăduite. Sunt siliţi să izgonească din inima lor toate sentimentele care fac fericirea celorlalţi oameni... până şi amintirile care te leagă de viaţă. Preoţii ne seamănă nouă, sărmane femei — orice

sentiment mai viu e o crimă. Nu e îngăduit decât să suferi şi încă fără s-o arăţi. Adio, mă căiesc de curiozitatea mea ca de o faptă rea, dar tu eşti de vină.

(Omitem mai multe scrisori în care nu mai e vorba de abatele Aubin.)

V

Aceeaşi, aceleiaşi

Noirmoutiers... mai 1845

E mult de când vreau să-ţi scriu, scumpa mea Sophie, dar nu ştiu ce neîntemeiată ruşine m-a împiedicat mereu. Ceea ce am a-ţi spune e atât de straniu, atât de ridicol şi atât de trist totodată, încât nu ştiu dacă asta te va înduioşa sau te va face să râzi. Eu însămi nu-s încă în stare să pricep ceva. Dar, fără alt preambul, vin la fapt. Ţi-am vorbit de mai multe ori în scrisorile mele de abatele Aubin, preotul satului nostru, Noirmoutiers. Ţi-am pomenit chiar de o anumită aventură fără de care n-ar fi îmbrăcat haina preoţească. În singurătatea în care trăiesc şi cu gândurile mele destul de triste pe care le ştii şi tu, societatea unui om de duh, instruit, amabil, era pentru mine de nepreţuit. Probabil că l-am lăsat să vadă că mă interesa şi în scurtă vreme s-a simţit la noi ca un vechi prieten. Era, mărturisesc, o plăcere cu totul nouă pentru mine să vorbesc cu un om superior a cărui necunoaştere a lumii îi punea în evidenţă distincţia spiritului. Se prea poate, căci trebuie să-ţi spun tot şi nu e cazul să-ţi ascund vreun cusur al caracterului meu, se prea poate ca naiva *mea cochetărie (vorba e a ta), pe care mi-ai osândit-o ades, să se fi amestecat fără ştirea mea. Îmi place să plac acelora care-mi plac şi ţin să fiu iubită de cei*

pe care-i iubesc... în faţa acestui exod, te văd făcând ochi mari şi parcă te-aud zicând: "Julie!..." Fii pe pace, nu la vârsta mea începi să faci nebunii! Dar, urmez. S-a stabilit între noi un soi de intimitate, fără ca vreodată, mă grăbesc să ţi-o spun, el să fi spus sau făcut ceva nepotrivit cu funcţia sacra cu care e învestit. Se simţea bine la mine. Vorbeam ades de tinereţea lui şi de multe ori am căzut în greşeala de-a aduce vorba despre romanţioasa lui pasiune din care s-a ales c-un buchet (prefăcut în cenuşă în căminul meu) şi cu mohorâta haină pe care o poartă. Am băgat repede de seamă ca nu se mai gândea la necredincioasa lui iubită. Într-o zi a întâlnit-o în oraş, ba i-a şi vorbit chiar. Mi-a povestit toate astea la reîntoarcere şi mi-a spus, fără tulburare, că e fericită şi că are copii încântători. Întâmplarea a făcut să fie martor al câtorva toane de-ale lui Henri. De-aci, destăinuiri oarecum silite din parte-mi, un spor de solicitudine din parte-i. Îmi ştie bărbatul ca şi cum s-ar cunoaşte de cel puţin zece ani. De altfel, e tot atât de bun sfetnic ca tine, dar mai imparţial, căci tu crezi totdeauna că suntem amândoi de vină. El îmi dă mereu dreptate, recomandându-mi însă prudenţă şi dibăcie. Într-un cuvânt, se vădeşte un prieten devotat. Are în el ceva feminin care mă încântă. Felul lui de-a gândi mi-l aminteşte pe al tău. Un caracter exaltat şi dârz, simţitor şi mohorât, un fanatic al datoriei... Însăilez fraze una lângă alta ca să întârzii explicaţia. Nu pot vorbi deschis; hârtia asta mă intimidează. Cum aş vrea să te ştiu la gura sobei, c-un mic gherghef între noi, lucrând la aceeaşi broderie. În fine, în fine, draga mea Sophie, trebuie să lepăd cuvântul cel mare. Bietul om e îndrăgostit de mine. Râzi, sau eşti scandalizată? Aş vrea să te văd în clipa asta. Nu mi-a spus nimic, bineînţeles, dar noi nu ne înşelăm, şi-apoi, marii lui ochi negri... Acum, mi se pare că râzi. Câţi feţi-frumoşi n-ar voi

să aibă ochii aceştia care vorbesc fără să vrea. Am văzut atâţia bărbaţi care voiau să-i facă să vorbească pe-ai lor şi care nu spuneau decât prostii. Când mi-am dat seama de starea bolnavului, firea mea răutăcioasă, ţi-o mărturisesc, s-a desfătat aproape, la început. O cucerire la vârsta mea, o cucerire nevinovată ca asta!... E ceva să stârneşti o asemenea pasiune, o dragoste dureroasă! La naiba! Acest sentiment urât s-a spulberat curând. Iată un om politicos — mi-am zis — pe care uşurinţa mea îl poate nenoroci. E îngrozitor şi cu orice preţ, asta trebuie să înceteze. Mă străduiam în fel şi chip, cum să fac să-l îndepărtez. Într-o zi, ne plimbam pe plajă, la vremea refluxului. Nu îndrăznea să rostească o vorbă şi eu la rândul meu eram stingherită. În timpul unor tăceri chinuitoare, de câte cinci minute, pentru a-mi găsi un cumpăt, adunam scoici. În cele din urmă, i-am spus:

— Scumpe abate, trebuie numaidecât să ţi se dea o parohie mai bună ca asta. Voi scrie unchiului meu, episcopul, şi dacă va fi nevoie, mă voi duce să-l văd.

— Sa părăsesc Noirmoutiers-ul! izbucni el împreunându-şi mâinile. Dar sunt fericit aici! Ce pot eu dori oare mai mult, de când sunteţi aici? M-aţi copleşit, şi micul meu prezbiteriu a devenit un palat.

— Nu — reluai eu — unchiul meu e foarte bătrân şi dacă aş avea nenorocirea să-l pieră, n-aş şti cui sa mă adresez ca să-ţi ajut să obţii un post potrivit.

— Vai, doamnă, mi-ar părea atât de rău să părăsesc satul acesta!... Preotul de la Sainte-Marie a murit... dar mă linişteşte gândul că va fi înlocuit de abatele Raton. E un preot vrednic şi asta mă bucură; căci dacă preasfinţitul s-ar fi gândit la mine...

— Preotul de la Sainte-Marie a murit! am exclamat. Mă duc astăzi la N... să-l văd pe unchiul meu.

— O! doamnă, nu faceţi nimic. Abatele Raton e cu mult mai vrednic ca mine; ş-apoi, să părăsesc Noirmoutiers!

— Domnule abate — i-am spus cu hotărâre — trebuie.

La această vorbă a plecat capul şi n-a mai îndrăznit să se împotrivească. M-am înapoiat la castel aproape alergând. Mă urmărea la doi paşi în urmă, bietul om, atât de tulburat, că nu mai îndrăznea să deschidă gura. Era nimicit. N-am pierdut niciun minut. La orele opt, eram la unchiul meu. L-am găsit foarte binevoitor pentru Ratonul lui; dar mă iubeşte şi îmi cunosc puterea. În fine, după lungi dezbateri am obţinut ceea ce voiam. Ratonul e înlăturat şi abatele Aubin e preot la Sainte-Marie. De două zile e în oraş. Bietul om a înţeles acel trebuie *al meu. Mi-a mulţumit cu gravitate şi n-a vorbit decât de recunoştinţa lui. Am fost mulţumită de el când mi-a spus că părăseşte Noirmoutiers-ul cât mai curând şi că se grăbeşte chiar să se ducă să-i mulţumească preasfinţitului. La plecare mi-a trimis frumosul lui cufăraş bizantin şi mi-a cerut voie să-mi scrie din când în când. Ei bine, draga mea?* “Eşti mulţumit, Coucy?”[153] *E o lecţie. N-o voi uita la reîntoarcerea în lume. Dar atunci, voi fi împlinit treizeci şi trei de ani, şi nu voi mai avea a mă teme că voi fi iubită... şi de o astfel de iubire!... Desigur asta-i cu neputinţă. N-are a face, din toată nebunia asta îmi rămâne un frumos cufăraş şi un prieten adevărat. Când voi împlini patruzeci de ani şi când voi fi bunică, voi stărui ca abatele Aubin să aibă o parohie la Paris. Ai să-l vezi, draga mea, şi el va da prima împărtăşanie fetiţei tale.*

VI

Abatele Aubin către abatele Bruneau,
profesor de teologie la Saint A...

[153] Citat din *Adelaide du Guesclin* de Voltaire (n. ed. franceze).

N... mai 1845

Nu smeritul slujitor din Noirmoutiers îţi scrie, scumpe maestre, ci preotul de la Sainte-Marie. Mi-am părăsit mlaştinile şi iată-mă citadin, instalat pe strada mare din N..., într-o parohie frumoasă, bine zidită, bine întreţinută, de o măreaţă arhitectură, reprodusă în toate albumele Franţei. Prima oară când am slujit liturghia în faţa unui altar de marmură strălucind tot de aurărie, m-am întrebat dacă în adevăr sunt eu. E purul adevăr. Mă bucur la gândul că, în curând, în timpul vacanţei, vei veni să mă vezi, că voi putea să-ţi dau o cameră bună, un pat bun, fără să mai vorbesc de un anumit vin de Bordeaux, pe care eu l-am botezat bordeaux-*ul meu de la Noirmoutiers şi care, mă încumet a zice, e vrednic de domnia-ta. Dar, mă vei întreba, cum aşa, de la Noirmoutiers la Sainte-Marie? M-ai lăsat la intrarea naosului şi mă regăseşti în clopotniţă.*

O, Meliboee, deus nobis haec otia fecit[154].

Scumpe maestre, Providenţa a îndreptat la Noirmoutiers o înaltă doamnă din Paris, pe care nenorociri dintre acele ce nu se vor abate nici când asupră-ne au redus-o pentru moment să trăiască cu zece mii de taleri pe an. E o fiinţă amabilă şi bună, din nefericire, însă, i-au cam dăunat puţin lecturile frivole şi tovărăşia berbanţilor capitalei. Urându-i-se de moarte cu un bărbat cu care nu prea are de ce se lăuda, am avut cinstea să-i fiu pe plac. Daruri cu nemiluita, invitaţii una după alta şi zilnic câte un nou proiect în care eram de trebuinţă "Abate, vreau să învăţ latineşte... Abate, vreau să învăţ botanica." Horresco referens[155] *n-a vrut s-o*

[154] O, Melibeu, zeul ne-a dat această linişte (lat.)
[155] Mi-e groază să povestesc (lat.)

învăţ şi teologia? Unde erai, scumpe maestre? Într-un cuvânt, pentru setea asta de învăţătură ar fi fost nevoie de toţi profesorii noştri de la Saint-A... Din fericire, toanele acestea nu ţineau mult şi rar să se prelungească cursul până la a treia lecţie. Când i-am spus că pe latineşte rosa *înseamnă* roză: *“Dar bine, abate, eşti un tezaur de cunoştinţi! Cum te-ai lăsat să fii îngropat la Noirmoutiers?” Dacă trebuie să-ţi spun tot, scumpe maestre, milostiva doamnă, citind mereu păcătoasele cărţi care se fabrică astăzi, şi-a vârât în cap idei cu totul stranii. Într-o zi, mi-a împrumutat o lucrare pe care chiar atunci o primise de la Paris şi care a vrăjit-o,* Abelard *de domnul Rémusat*[156]*. Citind-o, fără îndoială, ai fi admirat savantele cercetări ale autorului, îndreptate din nefericire pe o cale greşită. Eu am sărit deodată la volumul al doilea, la* Filosofia lui Abelard *şi numai după ce l-am citit cu cel mai viu interes am revenii la primul, la viaţa marelui eretic. Asta e, bineînţeles, tot ce înalta mea doamnă catadicsise să citească. Scumpe maestre, asta mi-a deschis ochii. Mi-am dat seama că e primejdios să stai în tovărăşia frumoaselor doamne atât de îndrăgostite de învăţătură. Aceasta i-ar lua-o înainte Heloisei*[157] *în ceea ce priveşte exaltarea. O situaţie atât de nouă pentru mine mă stingherea cumplit, când, pe neaşteptate, mi-a spus: “Abate, ţin să fii preot la Sainte-Marie, titularul a murit.* Trebuie.”

S-a suit pe dată în trăsură, ducându-se la preasfinţitul, şi câteva zile după asta eram preot la Sainte-Marie, cam ruşinat că am obţinut acest titlu prin hatâr, dar, în definitiv, încântat că mă aflu departe de ghearele leoaicei *din capitală.*

---

[156] *François-Marie-Charles Rémusat* (1797 – 1845), filosof şi om politic francez.

[157] Aluzie la eroina din povestirea cu acelaşi nume a lui J.-J. Rousseau

Leoaică, scumpe maestru, în grai parizian, înseamnă femeie la modă.

Ω Ζεΰ, γυνατχών οίον ώπάσάζ γένοζ[158]

Ar fi trebuit, deci, să resping norocul pentru a înfrunta primejdia? Ce prost! Sfântul Toma de Cantorbéry n-a primit oare castelele lui Henric al II-lea? Adio, scumpul meu maestru, nădăjduiesc să filosofez peste câteva luni cu domnia-ta, fiecare într-un fotoliu confortabil, în faţa unei puicane grase şi a unei sticle de Bordeaux, more philosophorum; vale et me ama[159].

1846

[158] Vers luat pare-mi-se, din Cei şapte contra Tebei de Eschil: „O, Jupiter! Femeile!... Cum le-ai făcut tu oare?" Abatele Aubin şi maestrul său, abatele Bruneau, sunt buni umanişti (n.a.)
[159] După felul filosofilor; rămâi sănătos şi iubeşte-mă (lat.)